

YENİ BİR DÜNYANIN EŞİĞİNDE TÜRKİYE

Güç Savaşları, İç Cephe ve Sosyal Değişmenin İstikameti

İşgal ve katliamlarına devam eden İsrail yayılcılığıyla geçen 2024'ün son ayına, Suriye'nin kuzeybatısında sürpriz bir saldırı sonrası Halep'in ve Tel Rifat'ın Suriyeli muhaliflerin eline geçişiyle girdik. ABD'de dört yıl aradan sonra ikinci kez seçilen Donald Trump görevine başlamadan bölgesel dengeler hatta -Güney Kore'deki hadiseler dikkate alınırsa- dünya yeniden şekilleniyor. İç savaş düzeneğini sona erdirecek bir anlaşmaya yanaşmayan Baas rejiminin kendine güveninin pek o kadar da esaslı olmadığı, Rusya ve İran'ın da muhaliflerin elde ettiklerini kısa vadede geriye döndürecek bir imkân ve kararlılık içinde bulunmadığı son birkaç günde alenileşti. Zap'taki son kilitten Lübnan-İsrail ateşkesine, Rusya'nın bölgeye ağırlığını verecek imkânlardan yoksunluğundan Irak'ın kapıları kapatmasına, Ukrayna savaşından Trump'ın görevi devralması sürecine gerçekleşti bu hareket... Görünen o ki İran-Şam eksenini el yordamıyla derlenmeye çalışsa da muhaliflerin iki koldan ilerlemesine hazırlıksız yakalanan Esed güçlerinin ve terör yapılanmalarının yeni dengeleri en azından şimdilik kabullenmekten başka çaresi yok gibi.

Türkiye'nin on yılı aşan ilişkisizliğin ardından Suriye yönetimiyle görüşmeyi içeren normalleşme çağrısı Esed rejimine kabul görmemişti. Halep'in muhaliflerin eline geçmesi Baas rejiminin ve müttefiklerinin kaybetmesi anlamına geliyor. Ancak önümüzdeki haftalarda yeni bir ateşkes anlaşmasının varılması kaybeden ve kazanan tüm taraflar için bir zorunluluk olacak. Bu noktada çok sayıda Suriyeli sığınmacının gönüllü olarak ülkelerine geri dönmeye imkân tanıyan ve ciddi siyasi müzakerelerin önünü açan bir ateşkesin zamanında yapılmasının Türkiye için stratejik bir kazanç olacağı söylenebilir.

ABD, İsrail, İngiltere, Irak gibi ülkelerin, aleni veya zımnî kabulleri son günlerde muhaliflerin ilerleyişinde Türkiye'nin etkisinin bulunduğu yönünde... İçeride de bazıları yaşananları Türkiye kaynaklı görmekte ısrarcılar. Öyle ki bu işlerin ABD ve İsrail'le anlaşılabilir yürütüldüğü iftirası bile atıldı. Tarafsızlık ve nesnellik kisvesiyle başka ülkelerin borazanlığını yapan yaklaşımların ortamı zehirlediğini görmeliyiz. Daha ilginç nokta ise bu suçlamaların İsrail'in, ABD'nin, İran'ın açıklamalarında da kasten ihlas edilmesi...

Türkiye ise "bu aşamada sebebin bir dış güçte aranmaması gerektiğini" açıkça deklare etti. Zira Türkiye'nin asıl maksadı, sürekli bir belirsizlik yaratan terör örgütlerinin kökünü kazınması ve bunlara destek verenlerin de oyundan düşmesi. Tel Rifat ile Münbiç'in birleştirilmesine yönelik girişimin tepelenmesinde bilfiil görülme sebebi de bu.

Diğer yandan Trump'ın Ukrayna'da ve Filistin'de uygulayacağı politikalarla, yeni dinamiklerin Suriye'deki dengeleri tekrar sarsması şaşırtıcı görülmemeli. Trump daha önce Suriye'den çıkmak istemiş ancak Pentagon'un direnişi ve kendisine anlatılanlar sebebiyle bu fikrinden vazgeçmişti. Göreve başlayacağı 20 Ocak sonrasında muhaliflerin ilerleyişini İran ve Rusya'nın geriletilmesi bakımından olumlu bulan isimlerin Amerikan yönetiminde etkili olması durumunda Trump'ın kritik bir müdahaleden uzak durması beklenebilir.

Emperyalistler arası rekabetin yoğunlaştığı, yeni güçlerin doğduğu, bunun neticesindeyse açılımlar ve yenilgiler üzerinden yeni düzenin şekillenme sürecinin hız kazandığı bir dünyada yaşıyoruz. Şayet Trump beklendiği üzere ABD'nin Ortadoğu politikalarında bir değişikliğe giderse bu durum, bölgesel güçlerin boşluk doldurmak için bölgede yeni ittifaklar kurmalarına yol açacaktır. Trump yönetiminin Suriye'de Türkiye için olumlu bir pozisyon alma ihtimali ne kadar fazlaysa Gazze üzerinden Türkiye-HAMAS ilişkileri bağlamında aksi yönde

pozisyon alması da bir o kadar muhtemeldir. Yeni ABD başkanının Çin, Avrupa, Rusya, Ortadoğu ve Türkiye'ye dair muhtemel icraatları ve buna bağlı olarak şekillenecek küresel senaryolar önümüzdeki aylarda daha çok konuşulacak.

Soğuk Savaş sonrası Ortadoğu'da tesis edilen düzene ana niteliğini veren, ABD'nin bölgede uyguladığı, stratejik derinlik temelli plandı. Bu düzen, şu an her anlamda altüst olmuş durumda. Ortadoğu'nun küresel güçler için sahip olduğu önemin sebebi, meseleyi derinlikli tahlil edenlerin de altını çizdiği üzere sadece dünyadaki hidrokarbon enerji kaynaklarının büyük bir kısmının yoğunlaştığı bölgede petrolün (sonrasında da doğal gazın) keşfedilmesi ya da bölgenin küresel ticaretin keşişim noktasında konumlanması değildir. Asıl önemli olan, dünya dinlerinin merkezi ve medeniyetin beşiği olarak Ortadoğu'nun yalnızca ilk küresel gücü meydana getirmesi değil, ayrıca yeniden küresel bir güç olarak sahneye çıkma imkânı taşımasıdır. Bu anlamda, Osmanlı İmparatorluğu için "en uzun yüzyıl" olan 19. yüzyılın sonundan beri bölgenin sürekli bölünüp parçalanması hem emperyalistlerin Ortadoğu'nun kontrolü konusunda giriştiği kavga için hem de rekabet etme becerisini haiz küresel bir güç meydana getirme imkânının ortadan kaldırılması çabasının bir neticesidir.

Güç savaşlarının arttığı bu vasatta Türkiye'nin iç cephesini tahkim etmekten Kürt meselesine, küresel ifsat projelerinden kriminal boyuttaki pek çok sosyal maraza, ekonomik krizden devlet-toplum ilişkisindeki sorunlara kadar bir dizi problemin üstesinden gelmesi gerekiyor. Cumhuriyet, Kürt meselesi özelinde ilk andan itibaren girilen yolun yeni bir "çözüm süreci" olmadığını altını ısrarla çiziyor ve PKK'nın silah bırakmaması durumunda yaşanacakları da hatırlatıyor. Şayet bu süreçten müspet bir netice çıkacaksa bu ancak sorumlu yaklaşımlarla gerçekleşecektir. Çağrının muhalefet cephesindeki etkisine bakıldığında, en büyük tahrifatın bu cephede yaşanacağı görülüyor. Silahlı ve emperyalistlerin aparatına dönüşen bir terör örgütünün varlığını sürekli görmezden gelen hoyrat muhalif çevrelerin meseleyi yerel seçimlerde başarı elde eden muhalefeti bölmekle izah etmesi ise tek kelimeyle gahavet. Türkiye'de Kürtleri araçsallaştıran terörün sona erme ihtimali, kendi başına her şeyden bağımsız olarak müspet bir gelişme ve bu doğrultuda çaba sarf etmek son derece değerli.

Terörü gündemden çıkarabilecek ve kardeşliği güçlendirecek girişimleri desteklemenin son derece önemli olduğuna inanıyoruz. Ancak Türkiye ile ilgili bazı kritik noktaları hatırlatmayı zorunlu görüyoruz. Maksat halk arasında *adalet* ve *refah* temin ederek rahat ve huzurlarını sağlamak ise fertlere ferdi ve sosyal vazifeleri güzelce yerine getirecek bir *ahlaki terbiye* vermek şarttır. *Adalet* ve *hakkaniyet* ise, toplumun müsterek değeri olan, Müslüman olmayanları da kapsama konumundaki İslâm çerçevesinde gerçekleşebilir. Vukuf ve malumatı akran ve emsalini kıskandıran merhum Babanzâde Ahmet Naim yüzyıl önce kavmiyetçiliğin, bu ümmetin muhakkak ölümüyle neticelenecek ve tedavisi çok güç, bulaşıcı bir hastalık olduğunun altını çizmişti. Zira bugüne kadar mahfuz kalan Kur'an-ı Kerim ve sünnetin, inançlarımızı, ibadetlerimizi, ahlakımızı, idari kanunlarımızı, kısaca zahiri ve batını işlerimizi ihtiva ettiğinin, dünyevi ve uhrevi saadetimiz için mutlaka uyulması gerekir, diye bildiğimiz düsturlardan meydana gelen ve parçaları birbirinden ayrılmayan bir bütün olduğunun ayırındaydı. Netice itibarıyla birileri dudak bükse de ferdi ve içtimai ahlak kurallarının en kuvvetli müeyyideleri *ed-dîndedir*, bu çerçevede *ümmet bilincini* yaşamak ve yaşatmak zorundayız. Yaşananların bize işaret ettiği gerçek de budur.

Yeni yılda, yeni sayımızda buluşmak üzere...

İÇİNDEKİLER

GÜNDEM

04

21. Asırda Ümmet Şuurunun
Yeniden İnşası-1:
Genel Bir Değerlendirme
Burhanettin CAN

17

İkinci Trump Döneminde
Ortadoğu ve Türkiye Nelerle
Karşılaşabilir?
Ömer Behram ÖZDEMİR

20

Trump'ın Geri Dönüşü Amerika
ve Dünya İçin Ne Anlama
Geliyor?
Francis FUKUYAMA

23

ORTADOĞU'DAN

DOSYA

27

Kürt Sorunu Nedir ve Çözümü
İçin Ne Yapılabilir?
Mustafa AYDIN

35

Kürt Meselesi Özelinde-1:
Gelecekte Türkiye'yi Nasıl
Hayal Ediyoruz?
Metin ALPASLAN

40

Sosyal Değişime
Bigâne Kalmak
Murat HACİFETTAHOĞLU

47

Güç, Kimlik ve Çatışma
Mehmet Furkan ÖREN

52

Türkiye Ekonomisinin Patika
Bağımlılığı: Köklü Bir Dönüşüm
Mümkün mü?
Tahsin YAMAK-Emre SAYGIN

Umran

Sahibi
Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş. Adına
Şemseddin Özdemir

Genel Yayın Yönetmeni
Cevat Özkaya

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Metin Çiğriklı

İdare Merkezi
Akşemsettin Mah. Çifte Kumrular
Sok. No: 44/5 34080
Fatih/İstanbul
Tel: (0212) 293 90 41
(0543) 281 58 85
www.umrandergisi.com.tr
editorumrandergisi@yandex.com
aboneumrandergisi@yandex.com

Temsilcilikler
Ankara: (0312) 418 12 77
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44

Görsel Yönetmen
Tekin Öztürk

Baskı: Çınar Basım Matbaacılık ve Yay.
Yüzyıl Mh. Matbaacılar Cd. Ata Han No: 34 K: 5
Bağcılar - İSTANBUL Tel: (0212) 628 96 00

Aralık 2024 Sayı: 364
(İlk yayın tarihi: 1991 Bülten,
1993 Umran adıyla)
Yaygın, süreli, ayda bir yayımlanır.
Yazıların ve ilanların sorumluluğu
sahiplerine aittir. Bu dergi basın
meslek ilkelerine uymayı taahhüt
eder. *Umran* dergisi TÜRDEB ve
DERGİBİR üyesidir, Kültür ve Turizm
Bak. Kurumsal Abonesidir.

KRİTİK**57**

Âlem-i İslâm'dan İslâm
Dünyasına Bir Kavramın
Serüveni

Metin Önal MENGÜŞOĞLU

64

Vefatının 50'nci Yılında
Muhammed Tâvî't Et-Tancî'yi
Hatırlamak

Mustafa AKMAN

72

Aynur İlyasoğlu: Örtülü
Kimliğin Apaçıklığına
Odaklanan Bir Araştırmacı

Cihan AKTAŞ

**YAŞAYAN
İSLÂM****77**

Cuma Kayıtları
Varılacak Yer Durduğun Yerdir

Aytaç ÖREN

79

İslâm'da Dava-yı Kavmiyet
Babanzâde Ahmet Naim

**KÜLTÜR
SANAT****82**

Y/etkili Bir Otokolonizatör:
Yakup Kadri Karaosmanoğlu
Kamil ERGENÇ

87

Sinema İçin Bunca Acına Değdi
Be Ahmet Abi!

Mesut AYTEKİN

90

Necati Mert:
Bir Duruşun Anatomisi
Bünyamin DEMİRCİ

92

Bir Platform Olarak Kısa'dan
Hisse Kısa Film Festivali
Gökçenur ŞAHİN

Nasıl Abone Olabilirsiniz?

- Umran Dergisi'ne abone olmak veya aboneliğinizi yenilemek için 0212 293 90 41, 0543 281 58 85 abone hattımızı arayabilirsiniz.
- www.umrandergisi.com.tr sitemizden Abone Form'u doldurarak abone olabilirsiniz.

Abone Ücretleri (Yıllık/12 Sayı)

Yurt içi: 900 TL (Öğrenci: 800 TL) , Yurt dışı: 120 Euro

Birim Fiyatı: 85 TL

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

- Posta Çeki hesabımıza abone ücretini yatırarak.
Posta Çeki Hesap No: 654482 Alıcı Adı: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.
- Banka Hesap numaramıza havale edebilirsiniz.
Banka Hesap No: 8515535-2
IBAN: TR460020500000851553500002 Kuveyt Türk
Hesap: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.

21. ASIRDA ÜMMET ŞUURUNUN YENİDEN İNŞASI-1: GENEL BİR DEĞERLENDİRME

BURHANETTİN CAN

Şer İttifakı (Siyonizm-ABD-İngiltere-İsrail, Fransa), 21. yüzyılı, “dijital dönüşüm” yüzyılı olarak öngörmekte, bu sebeple “büyük sıfırlama” stratejisini uygulamaya sokabilmek için önce biyolojik savaşı, sonra ekolojik savaşı, daha sonra da Ukrayna da “senelerce sürecektir” hibrit savaşı ve nihayet “kudurmuş köpek” İsrail üzerinden Filistin-Lübnan hattında elektronik-siber savaşı farklı bir boyutta (çağrı cihazı, telsizler ve cep telefonlarının internet üzerinden patlatılması) başlatmıştır.

Bu dört önemli sürecin yıllar ekseninde birbiri ardınca ve birbirini destekler mahiyette vuku bulması, tüm dünyada çok uzun sürecektir yeni bir kavga hatta savaşın kilometre taşları olarak görülmelidir. Bu savaşların önemli bir boyutunun, ülkeleri ekonomik krizle çökertip “kadife darbelerle uygun bir gayrimemnunlar kitlesi” inşa ederek savaşmadan, mevcut yönetimleri ve hatta devletleri paramparça etmek ve 2050’li yıllara doğru “bin şehir devleti” inşa etmek amaçlı olduğu gerçeğini görmemiz gerekmektedir.

Kitle imha silahlarının (nükleer, kimyasal, biyolojik, siber silahlar vb.) rakip ve düşman ülkelerde var olduğu gerçeği bilinmesine, Üçüncü Dünya Savaşı’nın insanlığın sonu olabileceği sıkça ifade edilmesine rağmen dünyada böyle bir savaşı başlatmayı Şer İttifakı istemektedir.

“Ben artık yabancılardan sızlanmayayım
Çünkü bana ne yaptıysa tanışlar yaptı.”
Hafız

Bu gerçeği dünyada, özellikle Büyük Ortadoğu ve Avrasya coğrafyasında birbiri ile bazen çatışan, bazen uzlaşan projelerin varlığında görmekteyiz.¹ Şu an biri Ukrayna-Rusya, diğeri İsrail-Filistin-Lübnan olmak üzere iki ana düzlemde çok ciddi sonuçlar doğurabilecek savaş başlatılıp devam ettirilmektedir. Uzun menzilli füzelerle Rusya’nın vurulmaya çalışılmasına karşılık Rusya’nın cevabı “nükleer savaş” olmaktadır. Her iki düzlemde başlatılan savaşlarda,

“Avrasya satranç tahtasında”, yer alan/alabilecek stratejik oyuncular, genel olarak, ABD, İngiltere, AB (Fransa, Almanya...), Rusya, Çin, Hindistan, Ukrayna, Azerbaycan, Kazakistan, Türkiye, İran, Japonya, Endonezya, Pakistan ve petrol-doğal gaz üreten ülkeler olacaklardır. Her iki düzlemde yürütülen savaş, *hibrit savaştır*. Böyle bir savaşın merkezlerinden biri olarak İslâm coğrafyası seçilmiştir. İslâm dünyasının böyle bir oyuna gelmemesi gerekmektedir. İslâm dünyası bir ve bütün olarak

hareket ettiği, ortak bir strateji ortaya koyduğu takdirde bu oyunu bozabilir. O sebeple bu yazı serisinde İslâm coğrafyasının birlik ve beraberliğini sağlayacak ümmet şuurunun yeniden inşa edilmesi meselesi ele alınmıştır. Bu yazıda dünyanın ve İslâm dünyasının ana hatları ile bir analizi ve değerlendirilmesi yapılacaktır.

1 Burhanettin Can, “Ukrayna-Kazakistan Hattındaki Kriz Neyin Habercisidir?-1: 3. Dünya Savaşının mı yoksa 5. Dünya Soğuk Savaşının mı?”, *Umran*, 2022, sayı: 331, s. 10-21.

BÜYÜK FOTOĞRAFI OKUMAK: 21. ASIRDA GÜÇLER ARASI MÜCADELE VE OLUŞAN SOSYAL FAY HATLARI

İkinci Cihan Savaşı'nın sonunda Tahran, Moskova, Qubeec ve Yalta antlaşmaları ile Batı Bloku ile Doğu Bloku arasında dünya paylaşılmıştı. Daha sonra bu iki blok, NATO ve Varşova paktları adı altında bir hâkimiyet mücadelesi yürütmüşlerdir. Zamanla Hindistan'ın önderliğinde Bağlantısızlar ortaya çıkmıştır. Bu şekilde güçler arasında kurulan denge, Varşova Paktı'nın çökmesi ile bozulmuştur. Dünya, genelde Batı'nın açgözlülüğü, doymazlığı ve kan emiciliğinin hedefi hâline gelecek yeni bir sömürgecilik dönemi ile karşı karşıyadır. Bu süreçte dünya yeniden yapılanmaktadır. Bu yapılanışın sonucunda ortaya çıkan küresel ve bölgesel güçleri aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

Küresel Güçler: ABD, NATO, Çin, Vatikan, Siyonizm; ABD-İngiltere-İsrail-Siyonizm; Çin-Rusya-İran; Küresel Sermaye, İslâm (Değer sistemi olarak).

Bölgesel Güçler: Rusya, AB, İngiltere, Almanya, Fransa, Hindistan, Japonya, Türkiye, İran, İsrail, İtalya; BRICS, ŞİÖ.

Bölgesel ve küresel düzlemde meydana gelen bu kamplaşma yeni fay hatlarının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu fay hatlarını ana hatları ile aşağıdaki gibi özetleyebiliriz (*#: Fay hatlarının varlığını göstermektedir*):

1. Grup: ABD # Çin, ABD # Rusya, ABD # AB, ABD # Almanya, ABD # Japonya, ABD # Hindistan, ABD # İsrail, ABD # Türkiye
2. Grup: AB # Rusya, AB # Çin, AB # Japonya, AB # Türkiye, AB # İran, AB # İsrail
3. Grup: Çin # Rusya, Çin # Türkiye, Çin # Hindistan, Çin # Japonya, Çin # Milliyetçi Çin, Çin # Güney Kore
4. Grup: Rusya # Türkiye, Rusya # İsrail, Rusya # Suud-i Arabistan
5. Grup: Türkiye # (ABD+İsrail+İngiltere+Siyonizm), Türkiye # İsrail, Türkiye # İslâm ülkeleri (yönetimler), Türkiye # Komşuları (Güney Kıbrıs/Yunanistan/Suriye/İrak/İran/Rusya/Bulgaristan)
6. Grup: ABD+İsrail+İngiltere+Siyonizm # İran, ABD+İsrail+İngiltere #

Müslüman coğrafyanın paramparça edilmesiyle kurulan ulus devletler, zayıf doğdukları için tek başlarına Batılı sömürgecilere cevap verme veya direnme şansları olamamıştır. Muhtemelen bu sebeple dayanışma içine girmeye çalışmışlar; bu amaçla tarihî süreç içerisinde bir dizi organizasyon gerçekleştirmişlerdir.

- AB, ABD+İsrail+İngiltere # Rusya, ABD+İsrail+İngiltere # Çin
7. Grup: ABD+İsrail+İngiltere+Siyonizm # İran; ABD+İsrail+İngiltere+Siyonizm # Diğer İslâm ülkeleri
 8. Grup: ABD # Latin Amerika Ülkeleri; Hindistan # Pakistan; Kuzey Kore # Güney Kore, Kuzey Kıbrıs # Güney Kıbrıs
 9. Grup: İslâm Ülkeleri # İsrail; İslâm Ülkeleri # AB; İslâm Ülkeleri # ABD; İslâm Ülkeleri # İngiltere; İslâm Ülkeleri # Rusya; İslâm Ülkeleri # Hindistan; İslâm Ülkeleri # Çin; İslâm Ülkeleri # Balkan Ülkeleri
 10. Grup: İran # Diğer İslâm Ülkeleri; Türkiye # Diğer İslâm Ülkeleri; Suudi # Diğer İslâm Ülkeleri
 11. Grup: Sünni # Şii; Selefi # Şii; Alevi # Sünni
 12. Grup: Kürt # Türk; Kürt # Arap; Türk # Arap; Fars # Azeri; Türk # Ermeni; Azeri # Ermeni; Rus # Çerkes
 13. Grup: ABD+İsrail+İngiltere # (Rusya+İran+Çin)
 14. Grup: Müslüman # Hristiyan; Müslüman # Yahudi
 15. Grup: Hristiyan # Yahudi
 16. Grup: Dünyadaki Zengin Ülkeler # Fakir Ülkeler
 17. Grup: Modernizm/Sekülerleşme # Dinler/ Fitrat
 18. Grup: Uluslararası Sermaye # Tüm Ülkeler
 19. Grup: Her Ülkenin ve Her İttifakın Kendi İç Fay Hatları

UKRAYNA-FİLİSTİN DÜZLEMİNDE BAŞLATILAN HİBRİT SAVAŞ SÜRECİNDE İKİ EKSEN OLUŞTURMAK

Ukrayna savaşı ile birlikte başlatılan hibrit savaş sürecinin amacı, bölgesel olan çatışmaları, İkinci Dünya Savaşı öncesindeki gibi karşıt iki ana eksenin ortaya çıkmasını sağlamaktır. İkinci Dünya Savaşı öncesinde *Mihver* (Almanya-İtalya-Japonya-Macaristan Romanya, Bulgaristan, Slovakya ve Hırvatistan) ve *Müttefik* (Amerika, İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği) şeklinde karşıt iki ana eksen meydana gelmişti. Savaş Müttefikler kazanmıştı. Fakat onlar daha sonra bir tarafta ABD/NATO diğer tarafta SSCB/Varşova Pakti olmak üzere Moskova, Tahran, Vladivostok ve Yalta antlaşmaları ile dünyayı paylaşarak Soğuk Savaş dönemini başlatmışlardı.²

Sovyetlerin çöküşü ile birlikte ABD ve NATO, SSCB'de yer alan ülkeleri, NATO'ya alarak kendisine rakip çıkamayacak şekilde yeni bir eksen oluşturma girişiminde bulunmuştur. ABD, "Rusya'ya, eskiden SSCB'de olan bazı ülkeleri, NATO'ya almama sözü vermesine rağmen" NATO'ya alarak Rusya'yı kuşatmaya başlamıştır. Bugün Ukrayna savaşı, NATO'nun Karadeniz limanlarına kolayca girebilmek, Rusya'yı ve Türkiye'yi daha da kuşatabilmek amacıyla Ukrayna'nın NATO'ya alınmak istenmesinin bir sonucudur. Bugün dünyada hâkimiyet kurmak isteyen güçler arasında ve bu güçlere karşı ülkelerini savunmak isteyen güçler arasında hem küresel boyutta hem de yerel boyutta değişik stratejik projeler savaşılmaktadır. Bizi ilgilendirenleri aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

- 21. Yüzyıl ABD Yüzyılı Projesi (PNAC)(ABD)
- Yeni Dünya Düzeni Projesi/Dijital Dünya Projesi
- Küresel Savaş Projesi (ABD-İsrail-İngiltere-Siyonizm/Küresel Sermaye=Şer İttifakı)-Küresel Hegemonya Projesi
- Yeni NATO: NATO'nun Evrenselleşmesi ve İslâm Coğrafyasına Yerleşmesi Projesi (Şer İttifakı: ABD-İngiltere-İsrail-Siyonizm)
- Büyük Ortadoğu'yu Parçalama Projesi (Şer İttifakı: ABD-İngiltere-İsrail-Siyonizm); 2. Sevr Projesi (AB/Rusya/ABD/İsrail)

- Etnik-Mezhepsel Fay Hatları Oluşturma Projesi-Kaos Projesi (ABD/AB/Rusya/Çin/Siyonizm)
- Bölge Güçlerinin Birbirini Dengeleme Projesi-Ayrı Dengeli Güç Odakları ABD
- Büyük İsrail Projesi (ABD-İngiltere-Siyonizm-İsrail)
- Arap İsrail NATO'su Projesi
- Hindistan-İsrail Enerji Hattı Projesi (İsrail-Siyonizm-ABD)
- Davud Koridoru Projesi (İsrail-Siyonizm)
- Gizli Dünya Devleti/Tek Dünya Hükümeti Projesi (Siyonizm)
- Tanrıyı Kıyamete Zorlamak Projesi (Siyonizm-Evangelikler)
- Büyük Sıfırlama Projesi (Siyonizm)
- Kadife Darbeler Projesi (Siyonizm/Şer İttifakı)
- Şehir Devletleri Projesi (Siyonizm)
- Biyolojik ve Ekolojik Savaşla Tüm Ülke Yönetimlerini Ekonomik Olarak Çökertme Projesi (Şer İttifakı: ABD-İngiltere-Siyonizm-İsrail)
- Serbest Piyasa-Özelleştirme Projesi (ABD-Siyonizm-AB)
- Dünya Nüfusunu Azaltma (500 Milyona Düşürme) Projesi (Siyonizm)
- Avrasya'nın Hıristiyanlaştırılması/Dinler Arası Diyalog Projesi (Vatikan)
- İngiltere'nin Küresel Güç Olma Projesi
- Rusya'nın Küresel Güç Olma Projesi
- Rusya'nın Sıcak Denizlere İnme Projesi
- Rusya'nın Eski Müttefiklerini Kazanma Projesi (Rusya)
- Çin'in İpek Yolu Projesi
- Çin'in Ortadoğu ve Afrika Coğrafyasında Hâkimiyet Kurma Projesi
- BRICS ve ŞiÖ Projeleri (Çin+Rusya)
- Çin'in Milliyetçi Çin'i İlhak Projesi
- Düşmanla/Rakiple Güvenlik Alanının Dışında Hesaplaşma Projesi (ABD/Çin/Rusya)
- Şia Savunma Hattı Projesi (Iran-İrak-Suriye-Lübnan-Afrika-Türki Cumhuriyetler)
- Şia Eksenini Parçalama, Yayılmasını Engelleme ve Sünni Bir Eksen Meydana Getirme Projesi (Suudi Arabistan/Katar/Türkiye/Mısır-Sünni Arap Yönetimleri+İsrail)
- Türkiye'yi Yalnızlaştırma Projesi (Sünni Arap Yönetimleri+İsrail)
- Arap NATO'su Projesi (Suudi Arabistan)

2 <https://www.gazeteduvar.com.tr/ucuncu-dunya-savasi-mi-makale-1701607-Bulent-Erandac-Guc-Savaslari>, "Güç Savaşları", *Takvim*, 28 Haziran 2024.

- Teröre Karşı İslâm İttifakı (Suudi Arabistan)
- İran'ın Küresel Sisteme Entegrasyonu Projesi (ABD/AB/İngiltere)
- D-8 Projesi (Türkiye)
- İslâm'ın İslâm'la Savaşırılması Projesi (ABD-İngiltere-İsrail-Siyonizm)
- İhlımlı İslâm Projesi (Şer İttifakı/Vatikan)
- Halifelik Projesi (ABD-İngiltere-Vatikan): Müslümanlar İçin Bir Vatikan
- Patrikhanenin Devletleştirilmesi Projesi (Şer İttifakı-Vatikan)
- Montrö Antlaşması'nın Devre dışı Bırakılması ve NATO'nun Karadeniz'e Girebilme Projesi (Şer İttifakı)
- Yeni Osmanlı Projesi-Bölgesel Güç Olma Projesi (Türkiye)
- Türk Dünyası İş Birliği Projesi/Türk Dilini Konuşan Ülkeler Konseyi/Türk Devletler Teşkilatı Projesi (Türkiye-Türk Cumhuriyetler)

Bu projelerin sahipleri bazen birbirleri ile uzlaşarak bazen de çatışarak hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadırlar. Bugün için asıl sıkıntı, savaşın Müslümanlar arasında "İslâm'ın İslâm'la savaşı" şeklinde cereyan etmesidir. Bu Projenin özü, sosyolojik savaşı esas almakta, bu coğrafyayı "kaos teorisi" kapsamında, din, etnik, mezhep, aşiret ve cemaat merkezli olarak çatıştırarak bölmektir. Bir buçuk milyarlık Müslüman dünyanın, 7 milyar insanı kurtaracak bir imkâna, güce sahipken kendi içerisinde parçalanıp birbirleri ile savaşmaları, bu oyuna da çok kolay gelmeleri üzerinde durup düşünülmesi gereken çok önemli bir konudur.

Şer İttifakı'nın Küresel Hegemonya Projesi için Üçüncü Dünya Savaşı çıkarmak istediği her geçen gün daha da öne çıkmaktadır. Küresel savaşın çıkarılmasında şu an Ukrayna-Rusya hattı ve İsrail-Filistin-Lübnan-Suriye hattı kullanılmaktadır. Buralardaki bölgesel savaşların küresel savaşa dönüşmesi istenmektedir.

Şer İttifakı'na göre "mevcut küresel sistem iflas etmiştir", "yeniden doğması" için "bugün ölmesi gerekmektedir." Bunun için de "küresel savaşın/'düzeltici savaş'" Ortadoğu'da Türkiye üzerinden çıkarılması istenmektedir. Dünyada iki büyük bloklaşma meydana getirilerek savaş küreselleştirilecektir: "1. Eksen: Rusya-Çin-İran-Türkiye-Orta Asya Cumhuriyetleri, 2. Eksen: ABD-AB-İrak-İsrail-Kürdistan-Arabistan." Küresel savaşın sonunda, "Suudi Arabistan'daki krallık rejimi çökecek, İran'daki şeriat devleti yıkılacak, Irak resmen üçe bölünecek ve Türkiye'nin güneydoğusunu, İran'ın kuzey batısını, Irak'ın Kuzeyi ve Suriye'nin doğusunu kapsayan 'Büyük Kürdistan' kurulacaktır." "Yeni küresel ekonomik sistemde, yetkileri artırılmış bir IMF ve Dünya Bankası, bir küresel merkez bankası, küresel tek para birimi ve uluslararası denetime dayalı bir ekonomi politika olacaktır."³ Adı geçen "Yüksek Konsey/Yüksek Meclis" genelde, Siyonizm'in "Üç Yüzler", "Otuz Üçler" ya da "On Üçler Meclisi" için kullanılmaktadır.⁴ "On Üçler Meclisi", "Otuz Üçler Meclisi" ve "Üç Yüzler Meclisi", "Sanhedrin", "En Üst Yönetim Meclisi" şeklinde isimlendirilmekte ve doların üzerindeki piramitte yer almaktadırlar. Dikkate alınması gereken bir başka olgu, bizzat ABD yönetiminin mutlak bir küresel hâkimiyet kurabilmek için gerekirse küresel savaş yapma kararlılığında olduğunu stratejik belgelerinde açıklamasıdır.⁵

3 Burhanettin Can, "İslâm Coğrafyası ve Küresel Savaş-2: "Küresel Savaş" Türkiye Üzerinden mi (!)? Çıkarılmak İsteniyor", *Umrân*, 2017, sayı: 278, s. 4-13. www.youtube.com/watch?v=cXFj2MbwSyU www.youtube.com/watch?v=86XCCB0Dc5k www.youtube.com/watch?v=MSa8NCfSEdI www.youtube.com

4 G. Allen, *Gizli Dünya Devleti*, Millî Gazete, İstanbul, 1986, s. 4-10.

5 Burhanettin Can, "İslâm Coğrafyası ve Küresel Savaş-2"

Kürtlerle Türkler arasındaki kardeşliğin kırılma noktası halifelüğün kaldırılması ise ivme kazanması laikliğin getirilmesi, zirve noktası ise Kürt kimliğinin inkâr edilmesi ve Kürtlerin asimile edilmeye çalışılmasıdır.

MÜSLÜMAN COĞRAFYASININ JEO-STRATEJİK VE JEOPOLİTİK ÖNEMİ

Büyük Ortadoğu olarak isimlendirilen coğrafya, Fas ve Moritanya'dan başlayıp Afrika'nın kuzeyi, Ortadoğu'nun tamamı, Kafkaslar, Kazakistan, Türk Cumhuriyetleri, Orta Asya, Afganistan, Pakistan, Bangladeş, Endonezya ve Malezya'yı kapsayan coğrafyadır. Harold Mackinder'in tanımlamasıyla İslâm coğrafyası, dünya hâkimiyet mücadelesinde çok önemli bir stratejik bölgedir: "Doğu Avrupa'yı yöneten merkez, bölgeye kumanda eder; merkez bölgeyi yöneten, dünya adasına kumanda eder; dünya adasını yöneten, dünyaya kumanda eder."⁶ Bu coğrafyada Endülüs, Osmanlı ve Haçlı seferlerinden dolayı tarihî bir arka plan/bir şuuraltı mevcuttur. Avrupa, Asya ve Afrika'daki birçok ülkenin Müslümanlarla sorunları vardır. İslâm coğrafyasında mevcut ülkeler askerî, ekonomik ve teknolojik olarak güçlü olmamalarına rağmen kültürel ve değer sistemi açısından güçlüdürler. İslâm'ın yumuşak gücü (jeo-kültürel güç) çok yüksektir:

- Kendi içinde tutarlı üstün bir değer sistemi vardır. Bu değer sistemi, çürüten Batı kültür ve medeniyet değerine alternatif olarak var olan tek değer sistemidir.
- İslâm, ayrı bir alternatif hayat tarzı sunmaktadır.
- İslâm'ın ayrı güçlü bir aile yapısı ve değer sistemi vardır.
- İslâm'ın sunduğu değerler, insan fitratının dışı yansıması olduğundan sirayet ediciliği çok yüksektir.
- Batı kültür medeniyet değerleri ile İslâm'ın kültür ve medeniyet değerleri uzlaşma-

maktadır. İslâm'ın değer sistemi, tüketime, sömürüye, ferdiyetçiliğe, zalime ve zulme, adaletsizliğe ve faize karşıdır.

İslâm coğrafyası, sahip olduğu ulaşım yolları, enerji ve su kaynakları, maden kaynakları, hayvancılık ve tarım açısından jeo-stratejik, jeo-politik ve jeo-ekonomik önemi çok yüksektir. Batı'nın kontrol edemediği/giremediği bu bölge, dünya hâkimiyeti için merkez bölgedir. Aynı zamanda, İslâm-Çin-Hint-Rus-Batı medeniyetinin bulunduğu bir yerdir. Büyük İsrail için öngörülen bölge bu coğrafyadadır. Burası, üç büyük dinin (İslâm, Hristiyanlık, Musevilik) doğduğu bölgedir. Bu coğrafyadaki sosyal fay hatları (#) aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Kavmiyetçilik Fay Hatları: Arap # Türk # Fars # Kürt
- Mezhepçilik Fay Hatları: Sünni # Şii # Selefi # Alevi
- Dinî Fay Hatları: İslâm # Hristiyanlık # Yahudilik
- Laiklik-Sekülerlik # Din Fay Hattı
- Zengin # Fakir Fay Hattı
- Sistem-Devlet # Millet Fay Hattı
- Yöneten # Yönetilen Fay Hattı
- Devletler # Yönetimler Arası Fay Hattı

İslâm coğrafyasında, İkinci Dünya Savaşı'na kadarki dönemde ulusçuluk, 1945 sonrasında Sovyetler Birliği'nin ve Çin'in ortaya çıkışı ile birlikte Marksist hareketler etkin olmuştur. Mısır, Suriye, Irak, Cezayir ve Libya'da bağımsızlık mücadeleleri sonucunda kurulan sistemler, Arap milliyetçiliği ile sosyalizmin ilginç bir eklektizmini oluşturmuştur. Sovyetlerin yıkılışı ile birlikte Sovyet yanlısı tüm yönetimler Batı ile yakınlaşmışlar, hatta bazıları Batı'nın tam iş birliği olmuşlardır. Bu dönemde İslâm coğrafyasında İslâmî hareketler hızlı bir şekilde yükselmiş; İslâm coğrafyasının her tarafında iktidar alternatifi olarak ortaya çıkmaya başlamışlardır. Bu büyük enerji, Batı tarafından "Terörle Savaş" ve "Arap Baharı" (ikinci nesil kadife darbe) ile boşaltılarak, şimdilik, İslâmî hareketlerin Batı iş birliği sistemler için tehlike olması engellenmiştir. Bu süreçte Libya, Yemen, Sudan, Irak ve Suriye gayri resmî olarak bölünmüştür. Bu ülkeler, kaosun girdabında her gün insanlarını kaybetmektedirler.

6 Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, çev. Ertuğrul Dikbaş & Ergun Kocabıyık, Sabah Kitapları, 1998, s. 38.

İSLÂM DÜNYASINDAKİ ORTAK ORGANİZASYONLAR

İslâm'ın son kalesi görülen Osmanlı İmparatorluğu'nun son 100 yıllık döneminde ortaya çıkan ulusçuluk hareketlerinin neden olacağı yıkımın nasıl görülemediği bugün iyi tartışılmalıdır. Sömürgeci devletlerin ulus inşa ederek imparatorluğu yıkmaya çalıştıklarını, İmparatorluk içindeki aydınların görememesi düşündürücüdür. İmparatorluk içinde Arap ve Türk milliyetçiliği şeklinde gelişen iki akımın, çok farklı etnik yapıya sahip bir imparatorluğu bir arada tutma şansını ortadan kaldıracacağı bir gerçektir. Ne yazık ki Batı'da okumuş Osmanlı aydınlarının geniş bir kesimi, mağlubiyetlerin oluşturduğu anaforda Batı'nın sinsi siyasetini yeterince görememiştir. Batı propagandasının yoğunluğu ve Müslüman aydınların yeterince etkin olamamaları sonucunda Ümmet fikri, yerini etnik kökene dayalı bir ulusçuluğa bırakmıştır. İmparatorluğun son döneminde tartışılan üç akımdan hiçbirisi gerektiği gibi hâkim olamamıştır. Ziya Gökalp'in formüle ettiği "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Batılılaşmak", ne Türkleşmeyi ne İslâmlaşmayı ne de Batılılaşmayı gerektiği gibi başaramamıştır. Bunun sonucunda ne olduğu belli olmayan, renksiz, şizofren bir toplumsal yapı ortaya çıkmıştır.

Arap, Türk ve Fars milliyetçiliği, İslâm dünyasının paramparça olmasına ve sınırları cетvelle çizilmiş, tarihî kökleri bulunmayan suni devletlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Müslüman coğrafyanın paramparça edilmesiyle kurulmuş ulus devletler, zayıf oldukları için tek başlarına Batılı sömürgecilere cevap verme veya direnme şansları olamamıştır. Muhtemelen bu sebeple dayanışma içine girmeye çalışmışlar; bu amaçla tarihî süreç içerisinde bir dizi organizasyon gerçekleştirmişlerdir:⁷

- *Sadabad Paktı* (8 Temmuz 1937): Türkiye, İran, Irak arasında imzalanmıştır.
- *Arap Birliği* (22 Mart 1944): Başlangıçta Mısır, Irak, Ürdün, Suudi Arabistan, Suriye, Lübnan ve Yemen, daha sonra Libya (1953), Sudan (1956), Fas ve Tunus (1958), Kuveyt (1961), Cezayir (1962), Güney Yemen (1967),

Bahreyn, Umman, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri (1971), Moritanya (1973), Somali (1974), Filistin Kurtuluş Teşkilatı (1976) ve Cibuti (1977).

- *Afrika'nın Ekonomik Kalkınması için Arap Bankası* (Kasım 1973): Cibuti, Somali ve Yemen dışındaki Arap Birliği ülkeleri.
- *Arap Ekonomik Birliği Konseyi* (1957): Mısır, Irak, Suriye, Ürdün, Yemen, Kuveyt, Sudan, Birleşik Arap Emirlikleri, Somali, Libya, Moritanya ve Filistin Kurtuluş Teşkilatı.
- *Ekonomik ve Sosyal Gelişme için Arap Fonu* (1968): Arap Birliği tüm ülkeleri.
- *Arap Para Fonu* (2 Şubat 1977): Arap Birliği tüm ülkeleri.
- *Körfez İş Birliği Konseyi* (27 Mayıs 1981): Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri.
- *Bağdat Paktı* (1955-1959): Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve İngiltere.
- *Merkezi Anlaşma Teşkilatı* (CENTO): Türkiye, İran, Pakistan ve İngiltere.
- *Kalkınma için Bölgesel İş Birliği Teşkilatı* (21 Haziran 1964-1979): Türkiye, İran, Pakistan.
- *Ekonomik İş Birliği Teşkilatı* (29 Ocak 1985): Türkiye, İran, Pakistan.
- *Güney Doğu Asya Uluslar Birliği* (8 Ağustos 1967): Malezya, Endonezya, Singapur, Filipinler, Tayland, Brunei Darusselam (7 Ocak 1984).
- *Afrika Birliği Örgütü* (22-25 Mayıs 1963): 32 Afrika ülkesi.
- *İslâm Konferansı Teşkilatı* (29 Şubat-4 Mart 1972): Tüm Müslüman ülkeler.
- *D-8* (15 Haziran 1997): Türkiye, Pakistan, Bangladeş, Mısır, Nijerya, İran, Endonezya, Malezya.
- *Teröre Karşı İslâm İttifakı* (Aralık 2015): Suudi Arabistan başkanlığında 30 civarında ülke.

Yukarıdaki kuruluşlardan İslâm Konferansı Teşkilatı ve D-8 hariç diğerleri genellikle bölgesel özelliğe haizdir. İslâm Konferansı Teşkilatı haricindekiler ekonomik ve güvenlik ağırlıklıdır. İlk defa İslâm Konferansı Teşkilatı, İslâmî dayanışmayı ve Müslüman halkların mücadelesini destekleme fikrini ele almıştır. Teşkilatın amaçlarını belirten ikinci maddenin ilgili

7 Davut Dursun, *İslâm Dünyasında Dayanışma Hareketleri ve İslâm Konferansı Teşkilatı*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 20-27; 46-70.

bentlerinde bu durum açıkça seslendirilmektedir.⁸ Müslüman halklar arasında bir dayanışma meydana getirip ümmet bilinci oluşturmayı gerçekleştirmek gibi bir hedef belirtilmemesine rağmen, bu maddeler şeklen de olsa böyle bir sonucu doğurabilirdi.

Ne yazık ki İslâm Konferansı Teşkilatı, Müslüman coğrafyadaki ihtilaflara müdahale edememiş, çatışmaları durduramamış, yönetimlerin kendi halklarına yaptığı zulme engel olamamış/olmamıştır. Irak, Suriye, Mısır ve Cezayir’de yapılan toplu katliamlara karşı hiçbir tepki göstermemiştir. Örgüt, İsrail’e karşı ciddi denilebilecek bir yaptırım uygulayamamıştır. Birçok ülkede halkın iradesinin yönetime yansıtılması için hiçbir çözüm aranmamıştır. Birçok ülke yönetimi kendi halkından kopmuş ve halkını tehdit ve tehlikeli görmüştür. Teşkilat mensubu ülkelerin neredeyse tümünde halka zulmedilmiş ve teşkilat bunlara seyirci kalmıştır. Bu ve buna benzer tutumundan dolayı teşkilat işlevsizleşmiştir. Teşkilat etkinliğini, yaptırım gücünü kaybetmiştir. Mevcut teşkilatların bu zaafını çok iyi gören rahmetli Erbakan, D-8’in kuruluşunda, D-8’in “etkinlik prensibi” ve “hak prensibi” üzerine kurulması gerektiğine özellikle dikkat çekmiş ve D-8’i kurmuştur.⁹

TÜRKİYE’NİN JEO-STRATEJİK VE JEOPOLİTİK ÖNEMİ

Türkiye, İslâm coğrafyasının en stratejik bölgelerinden birinde bulunmaktadır. Türkiye, jeo-stratejik, jeopolitik ve jeo-ekonomik olarak aşağıda belirtilen özelliklerden dolayı çok önemli bir ülkedir:

- Dünya hâkimiyetinin yolu üzerindedir.
- Üç kıtanın kesişiminde, üç tarafı denizle çevrilidir.
- Karadeniz’le Akdeniz’i birbirine bağlayan boğazlara sahiptir.
- Rusya’nın sıcak denizlere açılabilmesi için önemli tek koridor Boğazlardır. NATO’nun Karadeniz’e girebilmesi için Boğazlara ihtiyacı vardır.
- Hıristiyanlık ve Yahudilik için manevi öneme sahiptir.

- Dünyanın doğal gaz ve petrol ihtiyacının yaklaşık %65-75’ini karşılayacağı öngörülen Ortadoğu ve Kafkasya’nın ortasında bir yerde bulunmaktadır. Enerji havzasını, enerji koridorunu kontrol edebilme imkânı vardır. Azerbaycan, İran enerji hattı en ekonomik olarak Batı’ya ancak Türkiye üzerinden ulaşabilir.
- Türkiye, zengin toryum yatakları, zengin bor yatakları ve altın yataklarına sahiptir.
- Türkiye tam bir tarım, hayvancılık ve orman ülkesi olup çok zengin su kaynaklarına sahiptir.
- Türkiye, bünyesinde İslâm, Osmanlı ve farklı etnik yapıları Türk kimliği altında barındırmaktadır.
- Türkiye’nin genç ve dinamik bir nüfusu vardır. Aile yapısı diğer ülkelere nazaran daha sağlamdır.

OSMANLI’DAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NE İNTİKAL EDEN HASTALIKLAR

Osmanlı’nın çok dinli, çok mezhepli, çok kavimli, çok dilli bir toplumsal yapıyı, Osmanlı üst kimliği altında nasıl barıştırabildiği üzerinde çok tefekkür edilmesi gerekir. Fethedilen topraklardaki halklar barış ve huzur içerisinde yaşadıklarından Osmanlı’yı kendi dininden veya kendi kavminden olanlara tercih etmiştir. Osmanlılık bir üst kimlik olarak benimsenmiştir. Tüm alt kimlikler, Osmanlı üst kimlik şemsiyesi altında varlıklarını devam ettirmişlerdir. İttihat ve Terakki’ye gelinceye kadar alt kimliklerin hiçbiri asimile edilmek istenmemiştir. Tam tersine bir zenginlik olarak görülüp korunmuştur. Osmanlı’nın kuruluş misyonunda meydana gelen sapma, motivasyon ve heyecan kaybı, yönetimde yozlaşma, lüks, israf, gösteriş, haksızlık ve adaletsizlik ve zulmün tepeden tavana kadar yayılması, toplumda nemelazımlığın yaygınlaşması ve bunun gibi sebeplerden dolayı üst kimliğe bağlılık kırılma noktasına gelmiştir. Osmanlı döneminde eyalet valiliği yapan Hüseyin Kâzım Kadri *İmparatorluğun Tasfiyesi* eserinde¹⁰ ‘Makedonya Meselesi’, ‘Arnavutluk Meselesi’, ‘Ermenistan Meselesi’, ‘Suriye Meselesi’ başlıkları altında imparatorluğun dağılma sürecini inceler. Yazdıklarını okuyup bitirdiğinizde, Türkiye’de yaşamazsanız bile, eğer

8 Davut Dursun, *age*.

9 Bülent Alan, *D-8 Yeni Bir Dünya*, Yörünge Yayınları, İstanbul, 2001, s. 177, 194.

10 Hüseyin Kâzım Kadri, *İmparatorluğun Tasfiyesi*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1992.

aynı uygulamalar devam ederse bundan sonra 'Kürdistan Meselesi'nin geleceğini rahatlıkla söyleyebilirsiniz. Çünkü eseri bitirdiğinizde söz konusu dört meselenin ana ortak noktalarını çok rahat bir şekilde görebilmektesiniz. O sebeple Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal eden hastalıkları, zaafı, sorunları ele alıp değerlendirmekte fayda vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir: Kimlik krizi, güvensizlik, korku, sorumsuzluk, dünyevileşme/sekülerleşme/laikleşme, tefekkürsüzlük, kararsızlık, stratejik akıl fakirliği, öğretilmiş çaresizlik/acziyet duygusuna kapılmak, askerî bürokrasinin tahakkümü. Bu ana noktaları, genel boyutları ile herkese ve her şeye şamil edilmemek şartıyla, aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

1. Yönetici kadro ve aydınlardaki zaafı:

Osmanlı'nın kuruluş misyonunun unutulması ve reddedilmesi.

2. Mağlubiyetlerin oluşturduğu aşağılık kompleksi: Düşmanlarının başarı sebeplerini gerçekçi bir şekilde tespit etmemek, edememek, şekilci ve taklitçi davranmak, güven kaybına uğramak, Batı hayranı olmak, halkın kılık kıyafetini zorla değiştirmek istemek, şekli olarak Avrupalılaştırılma gayreti içinde olmak, sorumsuz ve vurdumduymaz davranmak.

3. Ehliyet-liyakat konusunda duyarlılık kaybı: Kifayetsiz muhterislik, adam kayırmacılık, kabiliyetsizlik, ehliyetsizlik, mantıksızlık, gaflet, dalâlet, cehalet, tehlikeleri zamanında görememek, ufuksuzluk, dış dünyayı algılayamamak.

4. Halka zulmetmek: Mala, mülke, haneye ve namusa tecavüz.

5. Dünyevileşmek-sekülerleşmek-laikleşmek: Lüks ve israf içinde yaşamak, tüm yolsuzlukların içerisinde yer almak, rant kavgasına dalmak, aralarında iktidar çekişmesi, aşırı ihtiras, dinin hayattan koparılması.

Halkın Zaafı:

Nemelazımcı olması ve bunun gittikçe yayılması ve derinleşmesi, İslâm'ı yayma heyecanının kaybolması, organize olamama, ferdiyetçiliğin yaygınlaşması, haksızlıklar karşısında tepkisizlik, dünyevileşme-sekülerleşme.

Devlet Bünyesinde Zaafı:

1. Devlet organlarının bölünmesi ve aralarındaki mücadele: Birimlerin birbiri ile mücadele ederek güçlü bileşke kuvvet oluşturamaması,

bürokrasinin bölünmesi, sivil ve askerî bürokraside ihtiras ve çekememezlik, hizipler yüzünden birbirini tasfiye etme, askerinin siyasete bulaşması.

2. Uzun vadeli strateji ve politika yokluğu:

Her konuda uzun vadeli bir strateji ve politika yokluğu, her şeyi günü birlik çözüme yaklaşımı, ana stratejinin nirengi noktası dış düşmanlar arasında rekabet olması, ihtilaflara dayalı denge politikası.

3. Üst kimliği parçalayıcı uygulamalar: Yerel yönetimlerde dile müdahale edip tüm yazışmalarda Türkçeyi mecbur tutarak yöre halkının merkeze olan güvenini sarsma ve üst kimliğe olan güveni yıkmak, sorunları çözerek üst kimliği kuvvetlendirme yerine, üst kimliği parçalayıcı yeni kimlikler üretmek (Türkleşmek, Batılılaşmak), farklı alt kimlikleri yok sayma, farklı dilleri yasaklamak.

4. Sorunların teşhis ve tedavisi-sorunları yanlış teşhis etme ve yanlış tedavi etme:

- Hastalığın teşhisi yerine belirtileri ile uğraşmak ve tedavi etmeye çalışmak.
- Sebepler yerine sonuçlarla meşgul olmak.
- Sorunları şiddet yolu ile çözmeyi benimsemek.
- Bütün kötülüğün kaynağı olarak padişahları/başbakanları/cumhurbaşkanlarını görmek, bunların gidişi ile her şeyin düzeleceğine inanmak.
- Her türlü toplumsal şikâyette sadece dış güçlerin parmağının olduğu inancı ile hareket etmek.
- Sorunlara gerçekçi anlamda yaklaşmamak.
- İç sorunları yok sayma, düşmanın karıştırması olarak görme. Bundan dolayı içerdeki tüm hak taleplerini ihanet çizgisinde algılamak, nitelendirme ve düşman görmek.
- Halkın sorunlarını doğru ve zamanında teşhis edememek, halkın sorunlarını sorun görmemek.
- Sorunları çözmek için hiçbir gayret göstermeme ve fakat dış güçlerin baskıları sonucu, dış güçlerin kendi stratejileri doğrultusunda hazırladıkları ıslahat projelerini uygulamak mecburiyetinde kalmak.
- Islahat projelerini halkın ihtiyacı ve isteği olduğu için icra etme yerine, Batı'nın dayatması görüp ıslahat hareketini savsaklamak, geçiştirmeye çalışmak, âdet yerini bulsun diye uygulamaya çalışmak,

- İslahat projelerini tüm topluma yayma yerine sadece Avrupa'nın öngördüğü toplum kesimlerine uygulamak, dolayısıyla mağdur olan diğer toplum kesimleri arasında huzursuzluğun yayılmasını görememek.

Cumhuriyet döneminde anayasa ve yasalar, devrim yasaları çerçevesinde askerî yönetimler tarafından hazırlandığı için halk değil, sistemin bekası referans alınmıştır. Sistemi koruma ve kollama görevi de halka değil askere tevdi edilmiştir. Bütün darbelerin temel gerekçesi sistemi koruyup kollama olmuştur.

Türkiye'de darbeler bile dış destek alınarak yapılmıştır. Darbeciler, daima siyasi iktidarları memleketi uçurumun kenarına getirmekle ve ülkeyi dış güçlere peşkeş çekmekle suçlanmışlardır. Ancak ilginç olan taraf ise darbecilerin ilk beyanatlarında, tüm uluslararası anlaşmalara ve NATO'ya bağlılık mesajı vermiş olmalarıdır. Öyleyse darbeler, kimi, kime karşı, niçin korumaktadır?

TÜRKİYE'NİN ANA SORUNU SİSTEM VE KİMLİK SORUNUDUR

Son dönem Osmanlı yönetiminin şabloncu, taklitçi yaklaşımı genel olarak Cumhuriyet dönemi yöneticilerinin de yaklaşımı olmuştur. Fransız İhtilali'nin etkisindeki kurucu kadro, heterojen Osmanlı toplumundan miras kalan bir ümmeti, tek bir etnik kimliğe dayanan bir 'ulus'a dönüştürmeyi, kendi tabirleri ile 'yaratmayı', ana politika olarak benimsemiştir. Farklı etnik yapıları bünyesinde barındıran bir halk için "ulusçuluk" bir zehirdi. Nitekim Lozan'da Türkiye'ye ciddi bir tuzak kurulur. Hıristiyanlara, Musevilere ve Kürtlere azınlık statüsünün tanınması istenir. Osmanlı döneminde fazla ilgilenmedikleri Kürtleri Avrupa, ne hikmetse Lozan'da hatırlamış ve onları da azınlık statüsüne sokmaya çalışmıştır. Ancak Türkiye delegasyonu, İslâm hukukunu referans alıp azınlıkları gayrimüslimler olarak tanımlayıp (Osmanlı'daki zimmiler), Kürtlerin asli unsur olduklarını gerekçe göstererek Kürtlerin azınlık olarak tanınmalarına karşı çıkmıştır: "İsmet İnönü: Türkler ve Kürtler, Türkiye Cumhuriyeti'nin ana unsurlarıdır. Kürtler bir azınlık değil, bir millettir; Ankara hükûmeti hem Türklerin hem de Kürtlerin hükûmetidir."¹¹

11 Altan Tan, *Kürt Sorunu*, Timaş Yayınları, İstanbul,

İnönü tarafından yapılan bu tanımlama ile Türkiye toplumu, Osmanlı'da olduğu gibi İslâm referans alınarak Müslim ve gayrimüslim olarak iki ana bloğa ayrılıyordu. Lozan'daki anlaşma gereği azınlık statüsündeki Hıristiyan ve Yahudiler kendi dilleri ile eğitim yapma hakkını elde etmişlerdi. Her türlü dinî ve millî haklarını kullanmakta serbest idiler. Ya asli unsur olarak kabul edilen Türklerle Kürtlere ne verilmişti?

Birinci Meclis, Kürtlerin Avrupa tarafından savunulmasına ve azınlık statüsü verilme isteğine şiddetle karşı çıkmıştır. Sivas milletvekili Hüseyin Rauf Bey konuya ilişkin yaptığı konuşmada Türklerle Kürtler arasındaki gaye ve din birliğine özellikle dikkat çekmiştir.¹²

Birinci Meclis Lozan'da bir şeylerin ters gittiğini görerek Lozan Anlaşması'nı reddetmiştir. Lozan'a karşı olan, örgütsüz ve fakat çoğunlukta olan Birinci Meclis üyeleri, örgütlü bir azınlık tarafından Meclis kapatılarak tasfiye edilmiştir. Lozan'da Türkiye'nin, Kürt ve Türk halkının kaderi, gizli anlaşmalarla farklı bir şekilde çizildiği, daha sonraki uygulamalardan anlaşılmaktadır. Cumhuriyet'in ilk başbakanlarından Rauf Orbay, hatıratında Lozan'da gizli bir anlaşmanın varlığına dikkat çekmektedir: "İsmet Paşa anlaşıldığına göre, Lozan'da İngilizlerle gizli arabuluculuk rolü oynayan İstanbul Yahudi Hahambaşı Haim Naum Efendi'nin telkinleriyle, hilafetin artık ne şekilde olursa olsun, Türkiye'de devamına müsaade edilmeyip derhal kaldırılması fikrini tamamen benimsemiş bulunuyordu... Daha önce Said Halim Paşa'ya halifeliği satması teklif edilmiş, o bu teklifi reddetmişti."¹³

Rauf Orbay'ın dikkat çektiği İstanbul Yahudi Hahambaşı Haim Naum Efendi, önce ABD'ye gider ve orada bir yol haritasını birileri ile hazırlar, sonra da İngiltere'ye geçerek Yahudi Lord Gurzon ile görüşerek hazırladığı planı sunar ve mutabakata varırlar: "Siz Türkiye'nin mülki tamamîyetini kabul ediniz. Onlara ben İslâmiyeti ve İslâmî temsilciliklerini ayaklar altında çiğnetmeyi taahhüt ediyorum."¹⁴ Hahambaşı Haim

2009, s. 180-210.

12 Altan Tan, *age*.

13 Altan Tan, *age*.

14 "Lozan'ın İyüzü", *Büyük Doğu*, sayı: 29;

Bediuzzaman'ın Emirdağ Lâhikası (2), (Mektup No:

Naum, Lozan'da İsmet İnönü ile Lord Gurzon arasında hilafetin kaldırılması ve yapılacak devrimler konusunda özel, gizli bir diplomasi yürüterek tarafları ikna etmiştir. Bu gizli mutabakattan sonra İngiliz Murahhas Heyeti Reisi Lord Gurzon, Türk delegasyonuna yeni bir teklif yapmış ve bu teklif Türk Murahhas Heyeti Başkanı İsmet Paşa tarafından kabul edilmiştir: "Türkiye İslâmî alâkasını ve İslâmî temsil rolünü kendi eliyle çözer ve atarsa, bizimle hulûs birliği etmiş olur ve Hıristiyan dünyasının hürmet ve minnetini kazanır; biz de kendisine dilediğini veririz."¹⁵ Lozan Antlaşması'ndan sonra, İngiltere Avam Kamarası'nda, "Türklerin istiklâlini niçin tanıdınız?" diye yükselen itirazlara, Lord Gurzon'un verdiği cevap bu günkü sıkıntılarımızın nereden kaynaklandığını ve nasıl şekillendirildiğini göstermesi açısından önemlidir: "İşte asıl bundan sonraki Türkler bir daha eski satvet ve şevketlerine kavuşamayacaklardır. Zira biz onları, maneviyat ve ruh cephelerinden öldürmüş bulunuyoruz. Yani Mustafa Kemal ve İsmet'in verdikleri karar, Türk milletini İslâmîyet ve din cihetinden öldürmek kararıdır."¹⁶

Lozan Antlaşması ile Türkiye'de inşa edilmeye çalışılan sistem, Türkiye'nin ana sorunu, ana tezadı olup (Şekil 1) şizofren bir kimliğin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir, vermektedir ve vermeye de devam edecektir.

Türkiye'de başta Türk ve Kürtler olmak üzere tüm etnik unsurlar için İslâm ve halifelik en önemli bağlayıcı bir unsur, bir çimento idi. Kürt sorunu ile ilgili yapılan araştırmalarda Kürt kavmiyetçiliğinin başlangıç noktası olarak hilafetin kaldırılması gösterilmektedir. Kürtlerle Türkler arasındaki kardeşliğin kırılma noktası halifelik kaldırılması ise ivme kazanması laikliğin getirilmesi, zirve noktası ise Kürt kimliğinin inkâr edilmesi ve Kürtlerin asimile edilmeye çalışılmasıdır.¹⁷ Çekirdek kadro, gücü tam olarak ele geçirene kadar hem Kürt önderlere hem de Müslüman önderlere bol vaatte bulunmuş, halifelik, İslâm'ı çok öne çekmiş ve Kürtler için özerklik söz konusu edilmişti: "Mustafa Kemal-14 Ocak 1923 İzmit: 'Başlı başına bir

26-S: 1820 Atfen).

15 Kadir Mısıroğlu, *Lozan Hezimet mi, Zafer mi?*, Sebil Yayınları, cilt: 1, İstanbul, 1971, s. 268-277.

16 Kadir Mısıroğlu, *age*.

17 Altan Tan, *age*.

Şekil 1: Türkiye'nin ana sorunu-ana tezadı

Kürtlük düşünmekten çok, Anayasamız gereğince zaten bir çeşit özerklik oluşacaktır. O hâlde hangi bölgenin halkı Kürt ise onlar kendilerini özerk olarak yöneteceklerdir. Bundan başka Türkiye'nin halkı söz olurken onları da beraber ifade etmek gerekir. İfade olunmadıkları zaman bundan kendileri için sorun çıkarırlar. Şimdi TBMM hem Türklerin hem Kürtlerin yetkili meclislerinden oluşmuştur. Ve bu iki öge, bütün çıkarlarını ve bütün yazgılarını birleştirmiştir."¹⁸

Fakat çekirdek kadro, gücü ele geçirince hem Kürt etnik kimliğini hem İslâm kimliğini hem de İslâm kültür ve medeniyetini ret ve inkâr etmiştir. Bu tezatlı davranışı anlayamayanlardan biri de Kâzım Karabekir Paşa'dır: "Bir gün minberlere kadar çıkıp hilafet makamının kutusiyetinden bahset, herkes boyun eğsin, dinlesin, bir gün ani karar ver, 'Hilafet kaldırılmıştır, halife hudut dışı edilecektir!' de, yine herkes boyun eğsin, dinlesin. Bunun gibi bir gün İslâm dinini ve Kur'ân'ı göklere çıkar, bir gün de onları kaldırmaya yürü."¹⁹ Bu uygulamalardan sonra Türkiye'nin bağrında, İslâmî kimlik ve Kürt kimliği olmak üzere iki ana kimlik sorunu hep var olacaktır.²⁰ Gerçekte sorun, alt ve üst tüm kimliklerin parçalanmasıydı. Batılılaşma hareketi ile hem İslâmî kimlik hem de Türk, Kürt ve diğer kimlikler ret ve inkâr edilmiştir.

Batı kültür ve medeniyetinin tüm değerlerini, yasalarını esas alan bir sistem kurulmaktaydı. Bu sistemin dayanacağı bir halka ihtiyaç vardı. Bunun için mevcut tüm kimliklerin parçalan-

18 Altan Tan, *age*.

19 Altan Tan, *age*.

20 Cevat Özkaya, "Pardon Olmayan Bir Süreç", *Umran* 2009, sayı: 181, s. 4-9.

ması ve yok edilmesi gerekiyordu. Devrimlerle bir taraftan var olan tüm kimlikler parçalanırken, Batı kültür ve medeniyetinin değerlerini benimseyip inanan bir halk inşa edilmekteydi. İnşa edilecek yeni toplumun mevcut tarafından kabul görmesi için bir dayanak gerekiyordu. O dayanak, etnik bakımdan çoğunluktaki Türklerin ismi, kanı ve dili kabul edildi.

Yeni kimlikte Türk'ün ismi vardı. Kültür ve medeniyeti, tarihi, örf ve âdetleri, gelenek ve göreneklere reddedilen, alfabesi değiştirilen, Kur'an'ı, ezanı ve dini yasaklanan bu yeni Türk, nasıl bir Türk idi? Tüm yaşantıları Batılı değerlere göre şekillendirilmek istenen bir halkın hangi Türklüğünden bahsedilebilirdi? Tarihten bize intikal eden Türk (Müslüman Türk) ile ilgisi olmayan ve fakat kendi tabirleri ile 'yarattıkları' yeni bir ulustan, Türk diye bahsetmektedirler. Eski Türk (Müslüman Türk) öldürülmüştü. Yeni Türk (Batılı Türk) ise, tarihini, kültür ve medeniyetini, dinini, imanını, ecdadını kiblesini reddeden "mankurtlaştırılmış" bir Türk idi. Bu coğrafyada yaşayan, yeni alfabeyi, laiklik dinini benimseyen, İslâm'la ilişkili tüm tarihi, kültür medeniyeti ret ve inkâr edip Batı kültür medeniyetini benimseyen ve Türk kanını taşıyan herkes Türk'tü. Bu yeni Türk, tarihten gelen ve Müslüman Türk'ten başka bir şeydi. Kanı işine içine niçin soktukları belli değildi. Çünkü Türkçülüğün ateşli savunucularının birçoğu İnönü, Ziya Gökalp ve Moiz Kohen- Türk soyundan gelmemekteydi. Bunun önemi yoktu, çünkü yeni Türk'e göre tüm kavimlerin kökeni Türkler, tüm dillerin kökeni de Türkçe idi.

Türk milletinden kast edilen aynı coğrafyada, aynı soydan, aynı kandan ve aynı dilden insanlar topluluğu idi. Aynı coğrafyada yaşadığı hâlde aynı dil ve kandan olmayanlar ne olacaktı? Herkes yeni din-kültür ve medeniyete göre yeniden formatlanacaktı. Formatlanmaya karşı çıkanlar hain, düşman ve tehlikeliydi. Formatlanma asimile olmak demekti. Ya asimile olacaklar ya da yok edileceklerdir.

Cumhuriyet'in çekirdek kadrosu tarafından 'kanunen ve cebren' formatlanma gerçekleştirilerek 'Yeni Türk yaratılacaktı'. İnönü 1925 yılındaki bir konuşmasında bu coğrafyada yaşayan herkesi, 'Yeni Türk' nasıl yapacaklarını anlatmaktaydı: "Vazifemiz, bu vatanın içinde bulunanları behemehâl Türk yapmaktır. Türk-

lere ve Türkçülüğe muhalefet edecek anasını kesip atacağız."²¹ Nüfus olarak Türklerden sonra en baskın unsur olmaları ve İslâm dinine bağlılıkları açısından tehlikeli olabilecek unsur, Kürtlerdi. Öncelikle bunların, öngörülen yeni Türkün saflarına katılması için formatlanması ve genetik şifrelerinin yeniden düzenlenmesi gerekmekteydi. Bu noktadan hareketle Kürtler üzerinde tezler üretilerek dilleri, soyları, kültürleri yok sayıldı. Yerel isimler kazınarak yok edildi. Türklerin bir boyu, bir kolu olarak gösterilmek istendi. Deniz Kuvvetleri eski Komutanı emekli Oramiral Salim Dervişoğlu Cumhuriyet döneminde Kürtlerin asimile edilmeye çalışıldığını, yok sayıldıklarını itiraf etmiştir: "Ekonomik adımları atmadık, Kürtleri kültürel bakımdan ülkeye entegre edemedik, asimile etmeye çalıştık. Yeni bir entegrasyon politikası belirlemeliyiz. Yapamadık bunları... İşe kendi içimizdeki ekonomik, kültürel, sosyal bölünmüşlüğü ortadan kaldırarak başlamak lazım."²²

Kara Kuvvetleri eski Komutanı emekli Orgeneral Aytaç Yalman'ın itirafı, Cumhuriyet döneminde nesillerin nasıl formatlandığının ibret verici bir göstergesidir: "Başta eğitim sistemi olmak üzere tüm yapı, sistem bu anlayış üzerine oturtulmuştu. Her şey yeni Türk'ün inşası için seferber edilmişti. Öğretmenlerin görevi, çocukları formatlayarak Yeni Türk yapmaktı." 1980 yılında bile bir milletin anadilinin yok sayılarak konuşma yasağının getirilmesi, günlük hayatta ve okullarda nasıl bir formatlanma yapıldığının önemli bir göstergesidir: "Cumhuriyet dönemindeki isyanlardan sonra 1938'den 1970'e kadar terör yok. Sosyal sorun dönemi dediğim, bu dönemdir. Aslında Türkiye'nin sorunu henüz sosyal boyuttayken görülmesi ve doğru okunması gerekirdi. Bu yapılabilsen sorun belki sosyal aşamadayken çözülebilirdi. Ancak, maalesef bunun yapılmadığını görüyoruz. Henüz terör boyutuna gelmeden sosyal aşamada sorun çözülebilsen çok daha iyi olurdu. Bu açıdan baktığımızda, o aşamada sorunun 'kendini ifade' olarak tarif edildiğini görüyoruz. Dilini konuşmak, şarkısını, türküsünü dinlemek istiyor, kültürünü yaşamak istiyor. Oysa bizler o dönemde, 'Kürt yoktur.' diye eğitilmişiz. Kürtleri, Türklerin kolu olarak görüyoruz. Ortalıkta işte

21 Kadir Mısırlıoğlu, *age*.

22 Mehmet Gündem, "Salim Dervişoğlu ile Röportaj", *Zaman*, 16-17 Mart 2009.

dağlarda gezerken, karda yürürken kart-kurt sesleri çıktığı için Kürt denilmiştir, gibi tarifler dolaşiyor. O dönemde sosyal istekleri bile biz 'yıkıcı faaliyetler' kapsamında görüyoruz. Biz olayın sosyal yönünü görmemişiz, dolayısıyla sorunu zamanında görmemişiz."²³

Cumhurbaşkanı Kenan Evren şöyle diyordu: "Kürtçe konuşmayı yasakladık. Şöyle yasakladık: Konuşmalarda, mitinglerde, şurada burada Kürtçe konuşulmayacak. Okulda filan Kürtçe tedrisat yapılamaz, dedik. Neden dedik? Ben Devlet Başkanı'yken, bir köyde ilkokula gittim. Açtım kitabı, oku şunu, dedim çocuğa. Kem küm, çocuk okuyamıyor. 'Dördüncü sınıfa gelmiş, Türkçeyi okuyamıyor, bu nasıl iş?' dedim. Döndüm ve Kürtçe yasağını koyduk. Kürtçe tedrisat yapılamaz, dedik. Ama biraz ağır yasak koyduk. Sonra bu yasak kaldırıldı, ama hataydı. Hata olduğunu sonradan anladım."²⁴

Asırlar boyunca inşa edilen bir kimlik, Lozan'da bir günde, bir imza ile inkâr ve retedilince ortaya bir boşluğun çıkması, bunun da kaosa neden olması doğaldı. 'Ben kimim?', 'Ben nereye aitim?' sorusunun cevabını veremeyen bir neslin dramıdır, yaşadıklarımız. Kimlik kaybı, yaşadığımız sıkıntıların ana kaynağıdır. Louis Massignon şöyle diyordu: "Onların her şeylerini tahrip ettik. Dinleri ve felsefeleri mahvoldu. Artık hiçbir şeye inanmıyorlar. Derin bir boşluğa düştüler. Anarşi ve intihar için olgun bir hâle geldiler."²⁵

TÜRKİYE'DE SOSYAL FAY HATLARI

Lozan'da, kabul edilen ve var olan kimlikleri inkâr edip yeni bir ulus inşa etme yaklaşımı, yol boyu hep sorun olmuş ve sürekli yeni fay hatlarının doğmasına sebebiyet vermiştir. Türkiye'deki sosyal fay hatlarını ana çerçevede aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

1. *Grup Tezatlar*: Lozan'da kurulan sistemin iç fay hatları:

1. Grup: Sistemi savunan siyasi partiler arasında.

23 Fikret Bila, *Komutanlar Cephesi*, Detay Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 9-19, 110-116, 197-211.

24 Fikret Bila, *age*.

25 Edward Said, *Oryantalizm*, çev. Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbul, 1989.

2. Grup: 1. Sivil ve askerî bürokrasi arasında, 2. İş dünyasında, 3. Medya kuruluşları arasında.
3. Grup: 1. Sistemle Kürtçü hareket arasında, 2. Sistemle sol/Komünizm arasında, 3. Sistemle azınlıklar arasında.
2. *Grup Tezatlar*: 1. Sol/Komünistlerin iç tezatları, 2. Kürtçü hareketle sol/Komünizm arasında.
3. *Grup Tezatlar*: 1. Mustazaflarla-Müstekbirler (Mazlumlar-zalimler/sistemle halk) arasında, 2. Büyük sermaye ile millet/Anadolu sermayesi arasında, 3. Masonluk-Sabetaycılık ile millet arasında.
4. *Grup Tezatlar*: Dinî ve millî hassasiyeti olanlarla sistem arasında (sistem-devlet-millet fay hattı): 1. Sistemle tüm Müslümanlar arasında, 2. Sistemle milliyetçi-muhafazakârdini hassasiyeti olan partiler arasında, 3. Sistemle cemaatler-tarikatlar arasında.
5. *Grup Tezatlar*: 1. Kur'ân-ı Kerim'in 230 ayetinin uygulanmasına karşı çıkan ekiple Müslümanlar arasında, 2. Dünyevileşen/sekülerleşen Müslümanlarla şuurlu Müslümanlar arasında.
6. *Grup Tezatlar*: Anadolu sermayesi ile uluslararası sermaye+yerli iş birlikçileri arasında.
7. *Grup Tezatlar*: Sol+Komünist+ulusalcı+Kemalist+kavmiyetçiler+sekülerler ile Müslümanlar arasında.
8. *Grup Tezatlar*: Dinî ve millî hassasiyetler açısından farklılıklar: 1. Alevi-Sünni arasında, 2. Siyasi partiler arasında, 3. Müslüman cemaatler/tarikatlar arasındaki farklılık, 4. Bazı siyasi partilerle bazı cemaatler arasında.
9. *Grup Tezatlar*: Laiklik-sekülerlik-din fay hattı.
10. *Grup Tezatlar*: Zengin-fakir fay hattı.
11. *Grup Tezatlar*: Yöneten-yönetilen fay hattı.

Türkiye'nin şu an en ciddi sıkıntılarından birisi, siyasal düzlemde kullanılan dilin çok kötü olması, ayrıştırıcı olması ve hem yeni fay hatları üretmesi hem de var olan fay hatlarına enerji yüklemesidir. Siyasette kullanılan bu dil, tabana yayılınca halk arasında ilişkilerde çok ciddi gerilimler meydana gelmekte ve beşerî ilişkiler kırılma noktasına doğru evrilmektedir. Bu bağlamda 'Ben Müslümanım!' diyenlerin beşerî ilişkilerinde meydana gelen sorunları

şu şekilde özetleyebiliriz: Taassup-bağnazlık, aşırı dedikodu, haset-bağy-kibir, iftira-karalama, mücadelede hedef saptırma, safları bozmayanlık safta durma, sistemle millet arasındaki tezadı görememe, medya üzerinden birbirine savaş ilan etme, sistem tarafından kullanılma, ferdi açıklamalarla halkın kafasını karıştırma, Kur'ân-sünnet-hadis üzerinden spekülasyon yapma, karşıdakini anlamaya çalışmama, çifte standartçı yaklaşım kullanma, adaletsizlik yapma, düşmanlık yapma, hiç kimseyi beğenmeme, alay etme-küçümseme, Şer İttifakı'nın psikolojik savaş makinasının ağına takılma, dışlisi olma, birlikte çalışmama, hataları affetmeme ve hep büyütme, laik, sekülerlere karşı gösterdiği hoşgörüyü Müslümanlara karşı göstermeme, birbirleri ile ilgili bilgisizlik, takım tutar gibi parti/yapı tutma, birbirini tekfir etme, grup menfaatini dava menfaatinden önde tutma, 26. bileşke kuvvet oluşturamama, kamuoyu oluşturamama.

Dünya, Şer İttifakı tarafından Üçüncü Dünya Savaşı'na doğru sürüklenmek istenirken duygusal olmayan gerçekçi bir analiz yapılması olmazsa olmazdır. Mehmet Âkif'in Birinci Dünya Savaşı öncesi (13 Haziran 1913) ümmetin durumunu özetleyen şiiri bugün için de geçerlidir, denebilir:

“Kurt uzaklardan bakar, dalgın görürmüş merkebi,
Saldırmış ansızın yaydan boşanmış ok gibi.
Lakin aşk olsun ki, aldırılmaz da otlarmış eşek,
Sanki tavşanmış gelen yahut kılıksız köstebek!
Kâr sayarmış bir tutam ot fazla olsun yutmayı...
Hasmı, derken, çullanırmış yutmadan son lokmayı!...
Bir hakikattir bu, şaşmaz, bildiğin üsluba sok:
Hâlimiz merkeple kurdun aynı, asla farkı yok.
Burnumuzdan tuttu düşman; biz boğaz kayındayız;
Bir bakın: hâlâ mu hâlâ ihtiras ardındayız!
Saygısızlık elverir... Bir parça olsun arlanın:
Vakti çoktan geldi, hem geçmektedir arlanmanın!
Davranın haykırmadan nâkûs-i izmihlâliniz...
Öyle bir buhrana sapmıştır ki, zira, hâliniz:
Zevke dalmak şöyle dursun, vaktiniz yok mâteme!
Davranın, zirâ gülünç olduk bütün bir âleme,
Yoksa: İstikbâlinizden korkulur, pek korkulur!”

MÜSLÜMANLARI ÜMMET KİMLİĞİ ALTINDA BÜTÜNLEŞTİRMEK

Bu yazı serisinde amacımız, Şer İttifakı'nın tüm dünyayı Üçüncü Dünya Savaşı'na sürükleyerek, “Tek dünya devleti -tek dünya hükümeti-, tek

hukuk ve tek para sistemi” kurma stratejisini bozabilecek bir güç olarak 1,5 milyar Müslümanın ümmet kimliği etrafında birleşmesi ve bütünleşmesini sağlamak için bir yol haritası ortaya koymaktır. Bu yol haritasını 6 DT formülüne (1. Doğru terimleri kullanmak, 2. Doğru tespit yapmak, 3. Doğru teşhis koymak, 4. Doğru tedavi uygulamak, 5. Doğru tedbir almak, 6. Doğru terakkiyi gerçekleştirmek) göre oluşturmak amaçlanmıştır. 6 DT formülünün uygulanabilmesi ve istenen sonuçların alınabilmesi için çizilecek stratejinin 5 temel dinamik üzerine oturtulması gerekmektedir: 1. İslâm coğrafyasının iç dinamikleri, 2. İslâm coğrafyasında etkili bölgesel dinamikler, 3. İslâm coğrafyasında etkili olan küresel dinamikler, 4. Kıyamete kadar insanlığa savaş açmış İblis faktörü, 5. Bütün bu faktörlerin üzerinde etkili güç olarak ilahi irade.

Bu yazıdaki amacımız, ümmetin içinde bulunduğu durumu, doğru terimlerle doğru tespit edebilmektir. Hem İslâm coğrafyasının hem de Türkiye'nin analizlerinin ayrıntılı bir şekilde yapılmasının sebebi budur. Başkalarının hatalarını görmekten kendi hatalarını göremeyen, başkalarının haksızlıklarını görüp de kendi yaptığı haksızlıkları göremeyen, başkalarının zulmünü görüp de kendi yaptığı zulmü göremeyen toplumların zaman içerisinde nasıl çürüyüp yok olduğunu tarih bize bildirmektedir. Bunun için Kur'ân-ı Kerim özellikle ümmeti uyarmaktadır (2/44).

İki milyara yakın mutedil, şahit, hayırlı ve tebliğci bir ümmet, insanlığı tahrip edecek bir işgal girişimine karşı dimdik ayakta durabilir ve tarihi değiştirebilir. Allah'ın ipine sınıksız sarılmış, yalnızca Allah'tan korkarak, yalnızca Allah'a teslim olmuş ve yalnızca Allah'ın rızasını kazanmak isteyen böyle bir ümmetin önünde hangi güç durabilir? Bu şuurlu ümmeti inşa ve ihya etmede birinci derecede sorumluluk üstlenecek olan, Parlamento dışında siyaset yapan, gönüllü hareketler/kuruluşlar/teşkilatlar/cemaatlerdir. Ya Rabbi bu ümmete şuur ver! Basiret ve feraset sahibi kıl! Ya Rabbi bizi nefsimizin, heva ve hevesimizin kölesi yapma! Ya Rabbi bizi bağy hastalığı ile imtihan etme! Ya Rabbi bizi sırât-ı müstakimden ayırma!

İKİNCİ TRUMP DÖNEMİNDE ORTADOĞU VE TÜRKİYE NELERLE KARŞILAŞABİLİR?

ÖMER BEHRAM ÖZDEMİR

Donald Trump'ın geçen ay yapılan seçimler sonucunda Kamala Harris'i alt ederek yeniden başkanlık makamına dönüşü ABD'nin dış politikada yeni dönemde alacağı aksiyonlara dair ciddi beklentiler yaratmıştır. Billhassa Ukrayna-Rusya savaşında Zelensky'nin "destek çekme" tehdidi ile hizaya getirilmesine paralel olarak Putin'e de ABD'nin "bedel ödeyebilme kapasitesi" hatırlatılarak bir ateşkesin sağlanması yeni döneme dair başlıca beklentiler arasında yer almaktadır. Bölgemiz politikalarında ise Trump ve ekibinin İsrail yanlısı ABD pozisyonunu tahkim ederek sürdürecekleri aşikâr olsa da izlenecek yol hususunda net ifadeler kullanmak için henüz erken bir dönemdeyiz.

Lakin Trump ve ekibinin Çin'i dengelemek için Ortadoğu'daki ABD varlığını azaltmaya yönelik muhtemel hamleleri bölgede dengeleri değiştireceği gibi Türkiye'nin dış politikasını da yakından etkileyebilir. Yeni dönemin sıcak konu başlıklarının, İran'ın bölgede dengelenmesi, İsrail-Körfez ülkeleri normalleşme sürecinin yeniden hayata geçirilmesi ve Suriye'deki ABD varlığının geleceği olması muhtemel gözükmektedir.

İRAN'A YÖNELİK BEKLENTİLER

Bir önceki Trump iktidarında İran ile ABD arasında süregelen müzakerelerin sekteye uğradığı ve Tahran'ın bölgede ABD tarafından baskılandığı bir süreç yaşandı. Bu sürecin zirve noktası İran'ın bölgedeki yayılcı politikalarının komutanı konumundaki Kasım Süleymani'nin öldürülmesi olurken Suriye ve Irak'ta İran destekli unsurlara yönelik baskılar birinci Trump döneminin İran adına bölgede ivme kaybedilen bir dönem olarak tarihe geçmesine

Donald Trump

Trump yönetiminin Suriye'de Türkiye için olumlu bir pozisyon alma ihtimali ne kadar fazlaysa Gazze üzerinden Türkiye-HAMAS ilişkileri bağlamında aksi yönde pozisyon alması da bir o kadar muhtemeldir.

yol açtı. Suriye'de Rusya'nın, İran'ı geri plana iterek sahadaki başat aktör konumuna gelmesi de o günlerin bir diğer çıktısıydı. Rusya'nın Ukrayna'da giriştiği savaşın artan maliyetleri ve Biden yönetiminin de Rusya'ya maliyet çıkarmaya yönelik Ukrayna yanında pozisyon alması İran'ın Suriye'de kaybettiği konumu geri kazanmasına zemin hazırlardı. 7 Ekim 2023

Trump idaresi beklenildiği üzere ABD'nin Ortadoğu'daki varlığını kademeli şekilde hem askerî hem de politik bazda azaltma yoluna giderse bu durum bölgesel güçlerin boşluk doldurmak adına bölge içi yeni ittifaklar kurmalarına yol açacaktır.

öncesinde İran'ın Irak-Suriye-Lübnan hattında gücünü tahkim ettiği görülen Tahran'ın sahadaki milisleri bu sebeple İsrail ve ABD'nin hava saldırılarına artan bir ivmeyle hedef olurlarken 7 Ekim sonrası süreçte ise İsrail'in değişen stratejisi ile çok daha büyük çapta kayıplar verdi ve avantajlı pozisyonunu kimi noktalarda kaybetti. İsrail'in Suriye'de İran Devrim Muhafızları ve Hizbullah komutanlarına yönelik saldırıları, Lübnan'da Hizbullah komuta kademesinin askerî yollarla tasfiyesi ve HAMAS liderliğinin suikast ve çatışmalar sonucu şehit edilmesi gibi pek çok gelişme İran'ın baskılanması anlamına geliyor. Tahran'ın sahadaki unsurlarının buna cevabı İsrail'e yönelik füze saldırıları ile birlikte Irak ve Suriye'deki ABD askerî üslerine yönelik taciz saldırılarının sürekli hâle gelmesiydi.

Trump yönetiminin İran'a yönelik sert ve provokatif tutumunu unutmayan Tahran'ın ABD ile bu dönemde sürtüşmekten kaçınması muhtemel gözükmektedir. Bu sebeple Filistin-Lübnan-Suriye-İran hattında İsrail'in gerçekleştirdiği ve İran'a yakın figürlerin hedef alındığı çok sayıda eyleme karşın Tahran'ın bir ateşkes arayışında olması beklenmektedir. Lübnan'da ABD öncülüğünde varılan ateşkes, İsrail ile İran arasındaki karşılıklı füze saldırılarının kısıtlı kalması gibi gelişmeler de bu ihtimalin İsrail tarafından da kabul görebileceğini göstermektedir. Yeni ABD yönetimi ise hem İsrail'in güvenliğini sağlamak hususunda hem de Trump'ın seçim vaadi olarak kullandığı "savaş çıkartan değil savaş bitiren lider" söylemini parlatacak böylesi bir İsrail-İran mutabakatına olumlu yaklaşacaktır. Biden idaresinin ise bu payeyi Trump idaresinin kazanmaması adına görev süresinin sonuna yaklaşırken Gazze'de bir ateşkes için taraflara

baskı kurması beklenmektedir. Her hâlükârda yeni dönemin Tahran'ı İsrail ile pek çok cephede ateşkes noktasına getirmesi muhtemeldir.

İSRAİL-KÖRFEZ YAKINLAŞMASI

İbrahim Anlaşmaları adı verilen ve İsrail'in Arap dünyasıyla ilişkilerini bir seviye ileri taşıyarak Tel Aviv'in diplomatik seviyede Arap dünyasının onayını almasını hedefleyen sürecin başrolündeki Birleşik Arap Emirlikleri'ni (BAE) Bahreyn takip ederken bu anlaşma zemini Fas ve Sudan gibi bölge dışı ülkelerin İsrail ile normalleşmesine alan açtı. Diğer Körfez ülkelerinin de benzer yolu izlemesi beklentisi yarattı. Lakin Körfez Arap kamuoyunda İsrail'in resmen tanınması ve İsrail ile ikili ilişkilerin güçlendirilmesine karşı mevcut negatif algılar 7 Ekim sonrası İsrail'in bölgedeki şiddet politikasıyla yeniden alevlendi ve Suudi Arabistan başta olmak üzere pek çok bölge ülkesini İsrail ile normalleşme sürecinde frene basmaya mecbur bıraktı. Ancak bilhassa Körfez Arap rejimlerinden gelen tepkiler İsrail'in HAMAS'a yönelik yıkıcı saldırılarının Körfez siyasilerinde bir rahatsızlık yaratmak yerine memnuniyet ile karşılanmış olabileceği tezlerini güçlendirmektedir. Müslüman Kardeşler çizgisindeki bir halk hareketinin İsrail'in yoğun saldırılarına karşı hayatta kalıp gücünü kaybetmediği bir senaryo Körfez statükosu için tehdit doğuran bir senaryo olacaktı. Bu sebeple HAMAS'ın bu süreçte yaşadığı kayıplar İsrail ile normalleşmenin eşliğindeki fakat konjonktürel olarak frene basan pek çok aktörün arzuladığı bir gelişmedir. Trump yönetimi Ortadoğu'daki ABD varlığını kısmen azaltıp odağını Çin'e yöneltmek isterken, bölgede kalacak ABD güçlerinin ve ABD'nin bölge politikalarının fonlanması için ilk dönemdeki gibi yine Körfez sermayesine ihtiyaç duyacaktır. İlk Trump döneminde İran'ın artan bölgesel nüfuzu Körfez rejimlerinin güvenlik endişelerinin artmasına ve bunun sonucunda yüklü silah ticareti anlaşmalarının yapılmasına zemin hazırladı. İkinci Trump döneminde ise Körfez rejimleri İsrail ile normalleşme sürecini yeniden canlandırarak ABD ile bir tehdit üzerinden ilişki geliştirmek yerine İsrail'i aracı kılmayı tercih edebilirler. Bu sürecin bir çıktısı olarak bölgede İran'ın ve Türkiye'nin nüfuz alanlarını kısıtlamak da Körfez rejimlerinin bir diğer beklentisi olacaktır.

TÜRKİYE NELERİ BEKLEMELİ?

İkinci Trump dönemi Türkiye için aynı anda hem fırsatlar hem de bazı meselelerde yeni baskıların olduğu bir dönemi beraberinde getirebilir. Suriye sahasında Trump idaresinin İsrail ile paralel bir şekilde İran'ı baskılamaya devam etmesi beklenmektedir. Bu durum Ukrayna savaşından bu yana Suriye içerisindeki etkisinde azalma yaşanan Rusya'nın yeniden ön plana çıkacağı bir senaryoya zemin hazırlayabilir. Lakin hâlihazırda İran'ın ABD ve İsrail saldırılarına karşı Suriye içerisindeki pek çok noktada elit milis güçlerini geri çekmesi, bu esnada muhtemel bir Ukrayna-Rusya ateşkese öncesi Moskova'nın sahada kalıcı kazanımlar elde etmeye çalışması hem İran hem de Rusya'nın Suriye'deki etkinliklerine darbe vurdu. Bunun bir çıktısı olarak İdlib ve Halep kırsalındaki muhalif güçlerin Batı Halep'te rejim mevzilerine yönelik büyük bir operasyona girerek Halep şehir merkezine yaklaşmaları gösterilebilir. Henüz Trump yönetime gelmeden Suriye'de avantajlı bir konum elde etmek isteyen Ankara Trump idaresi ile, YPG'nin bölgedeki varlığı ve Türkiye'nin kuzey Suriye'deki güvenli bölge arzusuna dair yoğun müzakerelere girişebilir.

Her ne kadar Trump'ın dış politika ekibi geçmiş yıllardaki açıklamalarından hareketle Türkiye karşıtı sorunlu profiller görülse de ikinci defa hem de hayli etkileyici bir seçim zaferi ile başa geçen Trump'ın kendi görevlendirdiği bürokrat-

lardan bölge politikaları bağlamında direnç görmesi pek muhtemel gözükmemektedir. Erdoğan ile Trump'ın ikili zirve geçmişleri yeni dönemde liderler arası temasların Biden dönemine kıyasla çok daha önemli olacağını işaret etmektedir. Pentagon başta olmak üzere muhtelif kurumlardan Türkiye ile ilişkilerde F-16 ve F-35 tedarikleri, YPG'nin geleceği ve HAMAS-Türkiye ilişkileri ile alakalı çatlak sesler ve direnç görülecek olsa bile bu Türkiye açısından bakıldığında en kötü ihtimalle ABD karar alma mekanizmasına karşı "zaman kazanma" olacaktır.

Trump yönetiminin Suriye'de Türkiye için olumlu bir pozisyon alma ihtimali ne kadar fazlaysa Gazze üzerinden Türkiye-HAMAS ilişkileri bağlamında aksi yönde pozisyon alması da bir o kadar muhtemeldir. Trump ve ekibinin pro-İsrail pozisyonlarının keskinliğinin ötesinde Türkiye'nin bölge politikalarındaki etkisinin kısmen törpülenmesini arzu edecek Körfez aktörlerinin de Türkiye'yi HAMAS ve Gazze üzerinden baskılama hususunda ABD karar alıcılarından talepkâr olmaları şaşırtıcı olmayacaktır. Son tahlilde Trump idaresi beklenildiği üzere ABD'nin bölgedeki varlığını kademeli şekilde hem askerî hem de politik bazda azaltma yoluna giderse bu durum bölgesel güçlerin boşluk doldurmak adına bölge içi yeni ittifaklar kurmalarına yol açacaktır. Zira İran örneği de gösterdi ki Ortadoğu herhangi bir bölgesel aktörün askerî ve mali açıdan tek başına domine edebilmesinin mümkün olmadığı büyüklüktedir.

TRUMP'IN GERİ DÖNÜŞÜ AMERİKA VE DÜNYA İÇİN NE ANLAMA GELİYOR?

FRANCIS FUKUYAMA

Cumhuriyetçilerin seçilmiş başkanı ABD siyasetinde ve belki de tüm dünyada yeni bir dönemi başlatıyor. Donald Trump ve Cumhuriyetçi Parti'nin elde ettiği büyük zafer, göçmenlikten Ukrayna'ya kadar önemli siyaset alanlarında köklü değişikliklere yol açacaktır. Ancak seçimin önemi bu belirli konuların çok ötesine uzanmakta ve Amerikalı seçmenlerin liberalizmi ve 1980'lerden bu yana "özgür toplum" anlayışının evrildiği özel yolu kesin bir şekilde reddetmesini temsil etmektedir.

Donald Trump 2016'da ilk kez seçildiğinde, bu olayın bir sapma olduğuna inanmak kolaydı. Kendisini ciddiye almayan zayıf bir rakibe karşı yarıştı ve her hâlükârda Trump seçimi kazanamadı. Dört yıl sonra Biden Beyaz Saray'ı kazandığında, Trump'ın felaketle sonuçlanan bir dönemlik başkanlığının ardından her şey normale dönmüş gibiydi.

Salı günkü oylamanın ardından, anormal olanın Biden'ın başkanlığı olduğu ve Trump'ın ABD siyasetinde ve belki de tüm dünyada yeni bir dönemi başlattığı görülüyor. Amerikalılar Trump'ın kim olduğunu ve neyi temsil ettiğini bilerek oy kullandılar. Trump sadece oyların çoğunluğunu kazanmakla kalmadı ve her bir kararsız eyaleti aldı, aynı zamanda Cumhuriyetçiler Senato'yu yeniden ele geçirdi ve Temsilciler Meclisi'ni de elinde tutmayı başardı. Yüksek Mahkeme'deki mevcut hâkimiyetleri göz önüne alındığında, artık hükûmetin tüm önemli organlarını ellerinde tutmaya hazırlar.

SOSYAL DEĞİŞMELERİN OY VERMEYE ETKİSİ

Peki ama Amerikan tarihinin bu yeni evresinin altında yatan nedir? Klasik liberalizm, bireylerin haklarını koruyan bir hukuk kuralı ve devletin bu haklara müdahale etme kabiliyetine yönelik anayasal kontroller yoluyla bireylerin eşit haysiyetine saygı üzerine inşa edilmiş bir

doktrindir. Ancak geçen yarım yüzyıl boyunca bu temel dürtü iki büyük çarpıtmaya uğradı. Bunlardan *ilki*, piyasaları kutsallaştıran ve hükûmetlerin ekonomik değişimden zarar görenleri koruma kabiliyetini azaltan bir ekonomik doktrin vasfıyla neoliberalizmin yükselişiydi. İşçi sınıfı işlerini ve fırsatlarını kaybederken, dünya toplamda çok daha zenginleşti. Güç, orijinal sanayi devrimine ev sahipliği yapan yerlerden Asya'ya ve gelişen dünyanın diğer bölgelerine kaydı.

İkinci çarpıklık ise, kimlik politikalarının ya da woke liberalizmi diye adlandırılacak bir anlayışın yükselişiydi; bu anlayışta işçi sınıfına yönelik ilerici kaygıların yerini, ırksal azınlıklar, göçmenler, cinsel azınlıklar ve benzerleri gibi daha dar bir marjinal gruba yönelik hedefli korumalar aldı. Devlet gücü giderek artan bir şekilde tarafsız adaletin hizmetinde değil, bu gruplar için belirli sosyal sonuçları teşvik etmek için kullanıldı.

Bu arada işgücü piyasaları bilgi ekonomisine doğru kayıyordu. Çoğu işçinin fabrikada ağır nesnelere kaldırmak yerine bilgisayar ekranının önünde oturduğu bir dünyada, kadınlar daha eşit bir konuma geldiler. Bu, hanelerdeki güç dinamiklerini dönüştürdü ve kadın başarısının âdeta sürekli bir şekilde kutlandığı izlenimini doğurdu.

Bu çarpıtılmış liberalizm anlayışlarının yükselişi, siyasi iktidarın toplumsal temelinde büyük bir değişime yol açtı. İşçi sınıfı, sol siyasi partilerin artık kendi çıkarlarını savunmadığını hissetti ve sağ partilere oy vermeye başladı. Böylece Demokratlar işçi sınıfı tabanıyla bağlarını kopardı ve eğitimli şehirli profesyonellerin hâkimiyet kurduğu bir parti hâline geldi. Eski seçmenler Cumhuriyetçilere oy vermeyi tercih etti. Avrupa'da, Fransa ve İtalya'daki Komünist Parti seçmenleri Marine Le Pen ve Giorgia

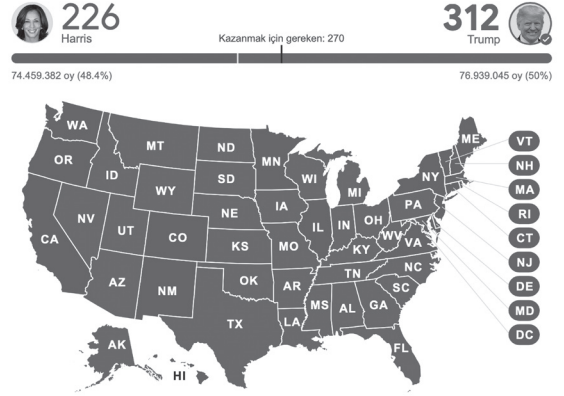
Meloni'ye kaydı. Bu grupların tamamı, geçim kaynaklarını ortadan kaldıran serbest ticaret sistemiyle ve aynı zamanda kendi durumlarından çok yabancılara ve çevreye daha fazla değer verir gibi görünen ilerici partilerle de mutsuzdu.

Bu büyük sosyolojik değişimler oy verme davranışlarına da yansdı. Cumhuriyetçilerin zaferi beyaz işçi sınıfı seçmenleri üzerine inşa edilmişti ancak Trump 2020 seçimlerine nazaran çok daha fazla sayıda siyah ve Hispanik işçi sınıfı seçmeni kendine çekmeyi başardı. Bu durum özellikle bu gruplardaki erkek seçmenler için geçerliydi. Onlar için sınıf, ırk ya da etnik kökenden daha önemliydi. Örneğin işçi sınıfından bir Latino'nun, yakın zamanda ülkeye yasa dışı yollarla gelmiş göçmenleri destekleyen ve kadınların çıkarlarını ilerletmeye odaklanan woke liberalizmine özellikle ilgi duyması için bir sebep yok. İşçi sınıfı seçmenlerinin büyük çoğunluğunun hem yerel hem de uluslararası liberal düzene özellikle Trump tarafından yöneltilen tehdidi önemsemediği de açıktır.

TRUMP'IN YENİ BAŞKANLIĞI

Donald Trump sadece neoliberalizmi ve woke liberalizmini geriletmeyle kalmıyor, aynı zamanda klasik liberalizmin kendisi için de büyük bir tehdit oluşturuyor. Bu tehdit çok sayıda siyaset meselesinde görülebilir; yeni bir Trump başkanlığı ilk dönemine hiç benzemeyecektir. Bu noktada asıl soru, Trump'ın niyetinin kötülüğünden ziyade, tehdit ettiği şeyleri gerçekten hayata geçirme kabiliyetidir. Birçok seçmen onun söylemlerini ciddiye almazken, ana akım Cumhuriyetçiler Amerikan sisteminin denge ve denetleme mekanizmalarının onun en kötüsünü yapmasını engelleyeceğini savunuyor. Bu bir hatadır: Onun dillendirdiği niyetleri çok ciddiye almak gerekir. Trump, gümrük tarifesinin İngiliz dilindeki en güzel kelime olduğunu söyleyen ve kendini korumacılıkla tanımlayan bir lider. Hem dost hem de düşman ülkelere gelen tüm ürünlere karşı yüzde 10 veya 20 oranında gümrük tarifeleri teklif etti ve bunu yapmak için Kongre'nin yetkisine ihtiyaç duymuyor.

Çok sayıda ekonomistin de altını çizdiği üzere, bu düzeyde bir korumacılık enflasyon, verimlilik ve istihdam üzerinde son derece olumsuz etkiler meydana getirecektir. Tedarik zincirlerini büyük ölçüde bozacak ve yerli üreticilerin

ağır vergiler anlamına gelen muafiyetler talep etmesine yol açacaktır. Bu da şirketlerin başkanın gözüne girmek için acele etmeleri sebebiyle yüksek düzeyde yolsuzluk ve kayırmacılığa fırsat verecektir. Bu düzeydeki tarifeler aynı zamanda diğer ülkelerin de aynı ölçüde büyük misillemelerine davetiye çıkararak ticaretin (ve dolayısıyla gelirlerin) çöktüğü bir durum yaratır. Belki Trump bu durum karşısında geri adım atar, belki de eski Arjantin Devlet Başkanı Cristina Fernández Kirchner'in yaptığı gibi kötü haberleri bildiren istatistik kurumuna rüşvet vererek karşılık verir.

Göç konusunda ise Trump artık sadece sınırı kapatmakla yetinmiyor; hâlihazırda ülkede bulunan 11 milyon belgesiz göçmenin mümkün olduğunca çoğunu sınır dışı etmek istiyor. İdari açıdan bu o kadar büyük bir görev ki, bunu gerçekleştirmek için gereken alt yapıya -gözetli merkezleri, göçmenlik kontrol ajanları, mahkemeler ve benzeri- yıllarca yatırım yapılması gerekecek.

Sınır dışı etme politikaları başta inşaat ve tarım olmak üzere göçmen işgücüne dayalı birçok sektör üzerinde yıkıcı tesirler doğuracaktır. Ebeveynlerin vatandaş çocuklarından koparılması ahlaki açıdan da son derece zorlayıcı olacak ve belgesizlerin çoğu Trump'ın istediğini elde etmesini engellemek için ellerinden geleni yapacak, mavi yargı bölgelerinde yaşadıkları için iç çatışma ortamına zemin hazırlayacaktır.

Hukukun üstünlüğü konusunda Trump, bu kampanya sırasında, kendisini eleştirenlerin eliyle uğradığına inandığı adaletsizliklerin intikamını almaya odaklandı. Liz Cheney ve Joe Biden'dan eski Genelkurmay Başkanı Mark Milley ve Barack Obama'ya kadar herkesin peşine

düşmek için adalet sistemini kullanmaya yemin etti. Medyadaki eleştirmenlerin lisanslarını ellerinden alarak ya da onlara cezalar uygulayarak onları susturmak istiyor.

Donald Trump'ın bunları yapabilecek güce sahip olup olmayacağı belirsiz: İlk döneminde aşırılıklarının önündeki en dirençli engellerden biri mahkeme sistemiydi. Ancak Cumhuriyetçiler, Florida'da kendisine karşı açılan güçlü gizli belge davasını reddeden yargıç Aileen Cannon gibi sempatik yargıçları sisteme dâhil etmek için durmaksızın çalışıyorlar.

DIŞ POLİTİKA VE ULUSLARARASI SİSTEM

En önemli değişikliklerden bazıları dış politikada ve uluslararası sistemin tabiatında yaşanacak. Ukrayna açık ara en büyük kaybeden; Rusya'ya karşı askerî mücadelesi seçimden önce bile zayıflıyordu ve Trump, Cumhuriyetçi Meclis'in geçen kış altı ay boyunca yaptığı gibi silahları durdurarak Ukrayna'yı Rusya'nın şartlarına razı olmaya zorlayabilir.

Trump özel olarak NATO'dan çekilme tehdidinde bulundu ama bunu yapmasa bile 5. maddedeki karşılıklı savunma garantisini yerine getirmeyerek ittifakı ciddi şekilde zayıflatabilir. İttifakın lideri Amerika'nın yerini alabilecek hiçbir Avrupalı şampiyon yok, dolayısıyla ittifakın Rusya ve Çin'e karşı koyma kabiliyeti ciddi şüphe altında. Aksine, Trump'ın zaferi Almanya'daki AfD ve Fransa'daki Ulusal Birlik gibi diğer Avrupalı popülistlere ilham verecektir.

ABD'nin Doğu Asyalı müttefikleri ve dostları da daha iyi bir konumda değil. Trump Çin'e karşı sert konuşsa da Xi Jinping'in güçlü adam özelliklerine büyük hayranlık duyuyor ve Tayvan konusunda onunla bir anlaşma yapmaya istekli olabilir.

Trump doğuştan askerî güç kullanmaktan kaçınan ve kolayca manipüle edilebilen biri gibi görünse de bunun bir istisnası, Benjamin Netanyahu'nun HAMAS, Hizbullah ve İran'a karşı yürüttüğü savaşları gönülden desteklemesi dolayısıyla muhtemelen Ortadoğu olabilir.

Trump'ın bu gündemi gerçekleştirmede ilk döneminde olduğundan çok daha etkili olacağını düşünmek için güçlü sebepler var. O ve Cumhuriyetçiler siyasetlerinin uygulanmasını tamamen personelle ilgili olduğunun farkına

vardılar. 2016'da ilk seçildiğinde, siyasi yardımcılarında müteşekkil bir grupla çevrili olarak göreve gelmedi; bunun yerine, yerleşik Cumhuriyetçilere güvenmek zorunda kaldı.

Birçok durumda emirlerini engellediler, sapturdular ya da yavaşlattılar. Görev süresinin sonunda, tüm federal çalışanların iş güvenmelerini ortadan kaldıracak ve istediği bürokrati işten çıkarmasına izin verecek yeni bir "F Programı" yaratan bir kararname yayımladı. İkinci bir Trump dönemi için yapılan planların merkezinde bu programın yeniden canlandırılması yer alıyor ve muhafazakârlar, temel niteliği Trump'a kişisel sadakat olan potansiyel yetkililerin listelerini derlemekle meşguller. Bu sebeple Trump'ın bu kez planlarını hayata geçirme ihtimali daha yüksek.

Seçim öncesinde Kamala Harris'in de aralarında bulunduğu eleştirmenler Trump'ı faşistlikle suçladı. Bu suçlama, onun Amerika'da totaliter bir rejim kurma niyeti bulunmadığı için yanıltıcıydı. Aksine, 2010 yılında Viktor Orbán'ın iktidara gelmesinden sonra Macaristan'da görüldüğü gibi liberal kurumlarda kademeli bir çürüme yaşanacaktı.

Bu çürüme çoktan başladı ve Trump önemli ölçüde zarar verdi. Toplum içinde zaten kritik noktadaki kutuplaşmayı derinleştirdi ve ABD'yi yüksek güven toplumundan düşük güven toplumuna dönüştürdü; hükûmeti şeytanlaştırdı ve Amerikalıların kolektif çıkarlarını temsil ettiğine dair inancı zayıflattı, siyasi söylemi kabalaştırdı ve bağınazlık ve kadın düşmanlığının açık ifadelerine izin verdi. Cumhuriyetçilerin çoğunluğunu, selefinin 2020 seçimlerini çalan gayrimeşru bir başkan olduğuna ikna etti.

Başkanlıktan Senato'ya ve muhtemelen Temsilciler Meclisi'ne de uzanan Cumhuriyetçi zaferin genişliği, bu fikirleri doğrulayan ve Trump'ın istediği gibi hareket etmesine izin veren güçlü bir siyasi yetki şeklinde yorumlanacaktır. Trump'ın göreve başlamasıyla birlikte geriye kalan bazı kurumsal koruyucu tedbirlerin yerinde kalacağını umut edebiliriz. Ancak işlerin daha iyiye gitmesi için çok daha kötüye gitmesi gerekebilir.

Kaynak: *Financial Times*, 8 Kasım 2024.

Çeviren: Ekrem Buğra ÖZDEMİR

HAMAS HATA MI ETTİ?

Uday CUNİ

Aksa Tufanı'nın Gazze ve bölgedeki yansımalarından, Lübnan sahasında devam eden gelişmeler de dâhil olmak üzere, bir yıldan fazla bir süre sonra HAMAS hareketinin hata mı ettiği yoksa doğru mu yaptığı sorusu, Gazze ile Batı Şeria'da Filistin ve Lübnan halkının verdiği büyük kurbanlar karşısında gayet meşrudur.

Bu konuyu birçok makale ele aldı, yazılanlarda çeşitli tutumlar ve gerekçelere yer verildi ancak bu metnin yapmaya çalıştığı, merceği büyütürken sahnenin belirli bir coğrafi ve siyasi çerçeveye sınırlı kalması hâlinde tespit edilemeyecek başka unsurları okuma girişiminin ötesine geçmemektedir.

Filistin meselesi 1948'deki Nekbe'den itibaren ana hatlarını birinci derecede Batı'nın kapitalist ekonomik çıkarlarının çizdiği küresel jeo-stratejik çekişmenin bir parçasıdır. Bu çıkarlar demokrasi ve insan hakları gibi parlak sloganlarla örtülmesine rağmen tüm bu sistemin dış politikasının yol ve araçlarını belirlemektedir. İngiltere Siyonizm'e Balfour Deklarasyonu'nu verirken ABD de esasında dinî/tarihî yorumdan uzak şekilde kurulan işgalci İsrail'in en büyük destekçisiydi, hâlen de öyledir. İsrail en önemli enerji kaynaklarından birini oluşturan ve ticaretin devamını sağlayan su yollarına bakan bir bölgede işlevsel rol oynamakta, başka bir ifadeyle kapitalist Batı'nın hayatta kalmasını ve kontrolünü sağlamaktadır.

Ne var ki 1990'lardan itibaren jeo-stratejik çatışma düzleminde büyük değişimler yaşandı. Fosil yakıtların 2050 yılına kadar tükenmesini belirten çalışmalar, gazın küresel ısınmayı azaltacak temiz bir alternatif olarak ortaya çıkmasını beraberinde getirdi. Kapitalist çıkarların değişmemesi ise küresel

çatışma stratejisinde taktiksel değişimleri gerekli kıldı.

Herkesin bildiği bu dönüşümlerden hareketle Gazze'nin, küresel çatışmanın ve kapitalizmin kendi kazanımlarını koruma arzusunun merkezinde yer aldığı söylenebilir. Sanki Filistin'in tarihi topraklarının bir parçası olduğundan değil, Ferdinand de Lesseps sendromu ve Eilat sendromunun yansımalarıyla tehdit edildiği için Gazze'nin kaderi bir kez daha coğrafyanın lanetinde maruz kalmak oldu.

De Lesseps (yanlış şekilde Süveyş Kanalı'nın inşası Mısırlı işçilere değil de bu şahsa yazıldı) tüm bölgeyi kapitalist hedeflerin merkezine yerleştiren jeopolitik bir simetri yaratmadı mı? Ancak stratejik çıkarlar çitasına uzanan yeni değişimlerle birlikte büyük kapitalist karteller de Lesseps'in metaforunun sona erdiğini gördüler. Bu da Çin İpek Yolu'na karşın Hint Koridoru projesi çerçevesinde mesafeleri kısaltan ve maliyeti azaltan postmodern bir dünyayla uyumlu yeni bir coğrafi yer değiştirmeyi gerektirmektedir. Böylece Filistin bir kez daha coğrafi konumunun, ideolojik çılgınlığın ve kapitalist fiyatlandırmanın faturasını ödüyor.

Sendrom, tanımlanabilir bir dizi özellik veya dengesizlik anlamına gelir, henüz ortaya çıkmamış belirli hastalıklar veya bozukluklarla ilişkilidir. Siyonist oluşumdaki uzmanlar ve yetkililerin ne dediklerini okumak için internet arama motoruna Eilat Kanalı veya Ben Gurion Kanalı kelimelerini yazmak yeterlidir. İsraili mühendisler kanalın Süveyş Kanalı ile rekabet edeceğini açıklıyorlar. Zira Eilat ile Akdeniz arasındaki mesafe uzun değil ve Eilat Kanalı, deniz trafiğinin sadece tek yönde gerçekleştiği Süveyş Kanalı'ndan farklı olacaktır. Bu tek yönlü trafik içerideki gemilerin Akdeniz'e doğru seyrüsefer yapan gemiler çıkana kadar beklemesini gerektirmektedir.

Tam tersi de söz konusudur. Diğer bir deyişle Siyonist oluşum giriş ve çıkışa da izin veren bağımsız iki kanal inşa etmeye çalışmaktadır. Bunun yanı sıra aynı kaynaklara göre bu kanal, kumlu yapısı düzenli bakım gerektiren Süveyş Kanalı'nın aksine her türlü baskıya dayanabilen sağlam kayalık zemini gibi başkaca bir meziyete sahiptir.

Tel Aviv, Aşdod ve Hayfa limanlarını yeni kanal üzerinden gelecek gemileri alacak, Batı kapitalizminin enerji kaynaklarının ihtiyaçlarının güvenliğini sağlayacak ve daha düşük maliyetlerle ticari alışveriş fırsatları sağlamak amacıyla tercih edilecek bir yer şeklinde geliştirmeye çalışıyor. Bunun sebebini anlamamız için işgal altındaki Filistin haritasına göz atmamız yeterlidir. Benjamin Netanyahu'nun "Ortadoğu'nun çehresini değiştirmek" ifadesiyle ne kastettiğini bu durum açıklıyor. Peki, bu proje karşısında coğrafi, siyasi ve güvenlik açısından engel olarak kim duruyor? Cevap Gazze'dir.

Başka bir ifadeyle HAMAS Aksa Tufanı operasyonunu başlatmasaydı bile Siyonist oluşum Gazze'ye saldıracak, yerle bir etmeye çalışacak ve nüfusunu yerinden edecekti. Gazze sınırındaki yerleşim biriminin kapısına serseri bir taş isabet etse bile Siyonist varlık bir yığın bahane üretecekti. Peki, bu durumda HAMAS hata mı etti? Cevap gayet açık...

(*El-Arabî El-Cedîd* gazetesi, Suriyeli yazar ve çevirmen, 12 Kasım 2024)

TEBLİĞ KURUMU İLE EĞLENCE KURUMU ARASINDA YENİ SUUDİ ARABİSTAN

Ahmed TAHA

Suudi Arabistan'daki Eğlence Kurumu, Lübnanlı moda tasarımcısı Elia Saab için kariyerinin 45'inci yıldönümü münasebetiyle geçen hafta Riyad Mevsimi faaliyetleri kapsamında dünyanın en ünlü 40 modelinin katılımıyla bir defile düzenledi. Etkinlikte Amerikalı şarkıcı Jennifer Lopez ve Kanadalı meslektaşısı Celine Dion başta olmak üzere birçok uluslararası ve Arap yıldızın katılımıyla müzikal performanslar sergilendi. Bu etkinlikler, Arap ve uluslararası alanlarda en önemli sanat yıldızlarını ağırlayarak krallığın farklı renklerden sanatlar için çekici küresel bir destinasyon olma konumunu güçlendirme konusunda aktif olan Eğlence Kurumu sponsorluğunda gerçekleştirilen bir dizi sanatsal faaliyet kapsamında yer almaktadır.

Tören, krallığın tüm düzeylerde yaşadığı büyük dönüşüm konusunda sanal ortamda geniş bir tartışmaya yol açtı. Bu dönüşüm son yıllarda bazı durumlarda onlarca yıldır Suudi sahnesine hükmeden yerleşik sabitelere, muhafazakâr yapıya sahip köklü toplumsal kültüre ve krallığın Vahhabi/Selefi hareketin kalesi, tek hamisi ve radikal fikirlerin savunucusu olarak geçen on yıllar boyunca kendi bölgesinde yerleştirdiği zihinsel imaja karşı kapsamlı bir yapısal darbe derecesine vardı. Üstelik bu radikal fikirleri ülke içiyle sınırlı kalmanuş, krallık tüm gücüyle İslâm dünyasında yaymaya, baskın ve en popüler model hâline getirmeye çalışmıştır.

Suudi Arabistan devleti nüfuz paylaşımı ve siyasi yönelimlere dinî meşruiyet kazandırmaya dayanan dinî-siyasi bir ittifak üzerine kuruldu. Vahhabi/Selefi bileşen devletin içerideki ve dışarıdaki

meşruiyetinin temel değişmezlerinden birini temsil ediyordu. En belirgin tezahür, resmî Suud dinî kurumunun, Üst Düzey Âlimler Kurumu'nun, İyiliği Emretme ve Kötülüğü Önleme Kurumu'nun devletin dinî ve sosyal sahnelerinde oynadıkları büyük roldü.

Geçen on yıllar boyunca Suudi Arabistan, Vahhabi/Selefi hareketin dinî ve kültürel kuluçkası, büyük destekçisiydi. Dahası tüm gücüyle bu hareketi İslâm dünyasına ihraç etmek ve tanıtmak için mali imkânlarını ve medya araçlarını kullandı, 1970'lerden bu yana Suudi Arabistan'ın bölgede yıldızının yükselmesiyle birlikte "İslâmî uyanış" dalgasının başını çeken kuru dindarlığın, dinî şekilciliğin ya da sakal ve peçe fıkhının Selefi vaizlerine devasa paralar harcadı. "Kurtuluşa eren zümreyi" (Fırka-ı Nâciye) kendilerinin temsil ettiğini ileri sürdüler ve arzulanan İslâmî devlet emellerini temsil eden "ideal modeli" Suudi Arabistan'da gördüler. Fıkhi görüşleri fıkhi olanla toplumsalı harmanlayacak şekilde ortaya çıktı, şer'î hüküm ile toplumdaki topluma ve dönemden döneme farklılık gösteren baskın toplumsal gelenek arasında bir ayırım yapılmadı. Görüşleri zaman ve mekân bağlamını dikkate almaksızın kendi toplumlarını "mutlu etmeye" yönelik keyfi bir girişime benziyordu. Suudi Arabistan'a bakış açıları büyük ölçüde komünistlerin, çöküşünden önce Sovyetler Birliği'ne bakışlarını andırıyordu. Suudi modeli, siyasi ve sosyal yönleriyle hayal güçlerini gıdıklamaya devam eden bir "rüya" gibiydi. Bu durum moderniteye karşı çıkan ve aşırılık ruhu taşıyan fıkhi görüşleri içselleştirmiş birçok neslin zihnine gölge düşürdü. Bunun yanı sıra

bu nesiller Selefi hocaların kültür mirasının mezarlıklarından ve tarihin mağaralarından çıkardığı askersiz uydurma kartondan savaşlara boğulmuştu.

Burada Suudi Arabistan Velaht Prensi Muhammed bin Selman'ın Mart 2018'de *Washington Post*'a verdiği önemli bir röportajdan bahsetmekte fayda var. Selman ülkesindeki Vahhabi düşüncenin yayılmasının, müttefik ülkelerin Suudi Arabistan'dan Sovyetler Birliği'nin İslâm ülkelerindeki ilerleyişini engellemesi için parasını kullanmasını istediği Soğuk Savaş dönemine ait olduğunu söyledi. Bin Selman, bazılarının küresel terörün kaynağı olmakla suçladığı Vahhabiliğin yayılmasında Suudi Arabistan'ın rolüyle ilgili soruya cevabında, Suudilerin dünyadaki okul ve camilere yaptığı yatırımların Soğuk Savaş dönemiyle bağlantılı olduğunu belirtti. Sözlerini şöyle sürdürdü: "Birbirini izleyen Suudi hükümetleri yolu kaybetti ve şimdi biz yola geri dönmek istiyoruz." Bin Selman, kendisinin Suudi Arabistan'daki dinî kurumu, kadına yönelik kısıtlamaların İslâmî öğretilerin bir parçası olmadığına ikna etmek için büyük çaba harcadığını vurguladı. Dinî kurumla diyalogların uzun sürdüğünü ve bundan dolayı kurumdaki müttefiklerinin gün geçtikçe arttığını kaydetti.

Suudi Arabistan'da İyiliği Emretme ve Kötülüğü Önleme Kurumu'nun eski rolü büyük ölçüde kısıtlandı hatta Suudi sahnesinden neredeyse tamamen el çekirildi. Bu noktada düşünmeye değer dikkat çekici tarihî ironi, Suudi sahnesindeki ağırlık merkezinin "eski" Suudi Arabistan'da öne çıkan İyiliği Emretme ve Kötülüğü Önleme Kurumu'ndan "yeni" Suudi Arabistan'daki Eğlence Kurumu'na kaymasıdır. Eğlence Kurumu, eğlenceyi eski Vahhabi miras ile değiştirerek Suudi "yumuşak gücünün" içeriğinde kapsamlı değişim öngören sistematik süreçle birlikte krallığın yeni yönelimlerini bölgesel ve uluslararası alanlarda pazarlama noktasında önemli bir rol oynar

hâle geldi. Böylelikle eğlence “yeni” Suudi Arabistan’da yumuşak gücün tek temsilcisi konumuna yükseldi.

Suudi Arabistan’ı uzun zamandır aşırılığın kaynağı olmakla etiketlenen Batılı güçlerle flörtleşmeye çalışan eğlence merkezli bu genişletilmiş hızlı süreç, büyük bir acelelikle tepeden inmiş gibi görünüyor. Devletle davet arasındaki ilişkinin dayandığı eski formülün dinamiklerini köklü şekilde yeniden formüle etmeyi, resmî dinî kurum ve Vahhabi ekol ile sağlam tarihî ilişkiyi, bu ilişkinin sonucunda ortaya çıkan ve sıklıkla aşırılık olarak nitelendirilen tüm fıkhi kodları koparmayı hedefliyor. Ayrıca aynı Vahhabi/Selefi bileşenin dayandığı şer’î ve fıkhi temelleri yeniden formüle etmek için yoğun girişimlerde bulunmaktadır.

Şu var ki değişim, eski yaklaşımı tersine çevirecek hatta eski mirasın kökleriyle tam bir epistemolojik kopuşa varacak derecede gerçekleşiyor. Mevzubahis kapsamlı adımların, nesilleri değişen hatta şok ve şizofreni hâli yaşayan Suudi toplumu üzerindeki muhtemel etkileri göz ardı ediliyor. Bu durum yüzeyde görünen sakinliğin aksine eski yöntemin destekçileriyle yeni dönüşümün destekçileri arasında bir çatışma doğurmaktadır. Bu da Suudi Arabistan’da eski bir tarihe sahip aşırılıkçı ve radikal fikirlerin yayılmasına uygun bir iklim yaratabilir. Ayrıca tüm bunlar, bölge pek çok tehlikeyle dolu zor bir tarihî süreçteyken meydana geliyor.

Suudi Arabistan’daki yeni eğilimler üzerinde hemfikir olmanın veya ayrı düşmenin, kabul veya reddedilme derecesi ayrı bir tartışma konusu. Fakat ülkenin yaşadığı dönüşümün sonuçları geniş yankı uyandırıyor. Suudi devletinin dinî ve siyasi istikametini belirleyen, içeride ve dışarıda meşruiyetinin ana kaynağını temsil eden prensiplerle eğlenceyi uzlaştırma girişiminde büyük bir ikilem varlığını korumaktadır.

(*El-Arabî El-Cedîd* gazetesi, Mısırlı gazeteci ve yazar, 20 Kasım 2024)

SIYONİST OLUŞUM KAYIPLARINI NASIL VE NİÇİN GİZLİYOR?

Muhammed Selim KALALE

Siyonist oluşum topraklarına düşen füzelerin etkilerini niçin nadiren görüyoruz? Mevzu başka ülkelerle ilgili olduğu zaman hiçbir şey gizlemeyen özgür dünya basını nerede? Siyonist oluşum niçin basın özgürlüğüne karşı olmakla suçlanmıyor? Niçin bu oluşumdaki siviller sosyal medya organlarında nadiren video yayımlıyorlar? Dünya televizyonları ve özellikle de Arap televizyonları sadece Siyonist oluşumun şehirlerinde niçin yerleri değil de gökyüzünü gösteriyorlar? Neden hedef alınan yerlerdeki etkilerine odaklanarak saldırıların boyutu aza indirgeniyor?

Bu sorular Siyonist oluşumun iç ve dış medya organlarında olağanüstü sansürü diye adlandırabileceğimiz durumu kabaca özetliyor, canlı olarak kaydettiklerini yayınlamalarını engellemek için siviller üzerindeki bariz etkisini ortaya koyuyor. Batılı şirketler ile Siyonist oluşum içinde bu alandaki muadilleri arasında teknolojik iş birliğinin bulunduğu malum. Bunun yanı sıra büyük Amerikan üniversiteleri Siyonist enformasyon endüstrisine, küresel çapta ve özellikle de insanların, medya ve hükümetlerin sansürlenmesi noktasında destek sağlamaktadır.

Bu saha gerçeği, düşmanın gerek Gazze ve Lübnan’da gerekse de işgal altındaki topraklarda olsun sahada kayıplarının üzerini örtmek için yaygın şekilde istismar edilmiştir. Bu süreç, 7 Ekim 2023 günü Aksa Tufanı’nın ilk videolarının tüm Batı medya organlarından, Facebook, Twitter, Instagram ve diğerleri gibi Amerikan şirketlerinin kontrolündeki bütün sosyal medya platformlarından yayımlanmasının yasaklanmasıyla başladı, Siyonist ordusunun savaş bölgelerinde uğradığı büyük kayıpları açıklayabilecek her fotoğraf, haber veya videonun otomatikman engellenmesiyle devam etti. İşgal sansüründen kaçırılanların ulaştığı bazı televizyon kanallarından ve teknolojik açıklardan yararlanılmasaydı yaşananlara ilişkin hiçbir görüntüye sahip olamazdık.

Bu amacı gerçekleştirmek için Siyonist oluşumun özel güvenlik birimle-

ri bulunmaktadır. En ünlüleri yapay zekâ ile güçlendirilmiş dinleme ve analiz yoluyla tüm iletişim ve dijital verileri izleyen Birim 8200’dür. Bu birim, bu alanda geniş deneyime sahip diğer Batılı şirketler yanı sıra dünyada yaygın olan Pegasus programı geliştiricisi NSO Group gibi siber gözetim teknolojisi üretiminde uzmanlaşmış şirketlerin hizmetlerini de kullanmaktadır. Buna ilaveten, Siyonist liderler diğer yandan her iç medya kuruluşuna askerî sansür koymaktan, işgal altındaki topraklarda doğal olarak kendilerine izin verilen sınırlar dâhilinde bize haber yapan Al Jazeera muhabirleri de dâhil yabancı muhabirlerin işlerini özgürce yürütmelerini engellemekten çekinmemektedir. Tüm bunlar, insanlığa sömürgeciliğin eski dönemini, sömürülen halklara yönelik işledikleri suçları hatırlatan 1945 yılındaki İngiliz olağanüstü hâl sistemlerinin bir kopyası olan olağanüstü hâl yasağını uygulama gerekçesi altında yapıyor. Sonuçta dünya, sadece işgal ordusunun görülmesini istediklerini gördü. Maalesef bu eğilimi Arap medya organları da takip etti ve direnişin hedeflerine ulaşmadaki “başarısızlığını” göstermekten, tüm roketlerin engellendiği veya sadece “açık” alanlara düştüğü yalanını yaymaktan ya da haberlerine genelde Siyonist oluşumun kayıplarını örtmek için kullandığı “Hiçbir kayba yol açmadı.”, ifadesini eklemekten mutluluk duyar hâle geldi.

Bugün Filistin ve Lübnan’da yaşanan kurtuluş savaşının ne teknolojik açıdan ne de can ve mal kayıpları açısından eşit olmadığı doğru ancak Siyonist oluşumun kendi içinde gizlediği niteliksel kayıplar ve özellikle de organik bütünlüğüne dokunan ve geniş kesimlerini tersine göçe sevk eden kayıplar daha büyüktür. Zorla, saldırganlık ve adaletsizlikle tahakküm kurmanın akibeti, er ya da geç yok olmaktır. Bu, direnişin seçtiği zafere ya da şehitlik yoludur ve Allah’ın izniyle zafere ulaşacaktır.

(Cezayir *Şurûk* gazetesi, 21 Kasım 2024)

ERDOĞAN KAPILARI İSRAİL'E KAPATIRKEN ESED'E AÇIYOR

Abdulbari ATVAN

İslam İşbirliği Teşkilatı ve Arap Ligi Olağanüstü Ortak Zirvesi Riyad 2024

Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan İsrail işgal devletiyle diplomatik ilişkileri kestiğini ilan ederek benzeri görülmemiş tarihî bir karar aldı. Dahası Türkiye'nin hükümet ve devlet olarak "gelecekte İsrail'le iş birliği geliştirmek veya ilişkileri yeniden kurmak için hiçbir adım atmayacağını" vurguladı.

En önemli İslâm ülkelerinden biri olan NATO üyesi bir devletten gelen bu cesur İslâmî-millî duruşun önemi, komşu Suriye ile ilişkileri düzeltme yönündeki güçlü arzunu ifadeyle aynı zamana denk gelmesinden kaynaklanmaktadır. Erdoğan, Riyad'daki Arap-İslâm Zirvesi ve Azerbaycan'daki iklim zirvesinden dönüşü sonrası "Esed konusunda hâlâ iyimserim, hâlâ bir araya gelebileceğimizi ve Türkiye-Suriye ilişkilerini doğru yoluna koyabileceğimizi umuyorum. Suriye ile normalleşme için elimizi uzattık. Çünkü bu, Suriye topraklarında barış ve istikrara kapıları açacaktır," dedi.

Erdoğan terörist işgal devletine, Gazze, Batı Şeria ve son olarak Lübnan'daki katliamlarına ve soykırım savaşına karşı çok sert tutumlar sergiledi. Benjamin Netanyahu'yu Hitler'den daha tehlikeli ve Nazi olarak nitelendirdi, ülkesinin İsrail'i destekleyen Avrupa ve ABD baskıları sebebiyle karşılaştığı zor ekonomik şartlara rağmen işgal devletiyle tüm ticari ilişkileri kesme kararı aldı. Ancak Tel Aviv'le

diplomatik ilişkileri sürdürmesi sebebiyle Türkiye içinde ve dışında ve özellikle de Arap dünyasında şiddetli eleştiri ve şüphelere maruz kaldı. İşte şimdi sağlam, caydırıcı ve güçlü bir cevap geldi Erdoğan'dan. İsrail, en belirginleri başkent Ankara'nın kenar semtlerinden birinde son derece gelişmiş TUSAŞ'a yönelik saldırı olmak üzere son zamanlarda artan çoğu terör eyleminin arkasında durmaktadır. Ayrıca işgal devleti, Türk topraklarını parçalamak, "Büyük Kürdistan" devletini kurmak, Türk hükümeti ile ayrılıkçı ve isyancı PKK lideri arasında meşvesini vermek üzere olan uzlaşma çabalarını bozmak isteyen planın arkasındadır.

Erdoğan'ın, Suriye hükümetinin ve özellikle Esed'in iki ülke arasındaki ilişkilerin yeniden tesisi ve normalleşmesi için istediği en önemli şartı yani Türk askerlerinin Suriye topraklarından çekilmesini kabul etmeye çok yaklaşması dikkat çekiciydi. Erdoğan uçakta kendisine eşlik eden Türk basın heyetine yaptığı açıklamalarda "Suriye'nin toprak bütünlüğünü" vurguladı, Suriye topraklarının, birçok ülkeye yayılmış Suriyeliler (Suriye muhaliflerini ve Türkiye'nin desteklediği güçlerine işaret ediyor) tarafından tehdit edilmediğini belirterek Esed'e "bunu idrak etmesi ve ülkesinde iyi bir iklim yaratmak için gerekli adımları atması" çağrısında bulundu.

Erdoğan'ın soykırım ve etnik temizlik yağın işgal devletiyle ilişkileri kesme, İsrail büyükelçisini kovma, Türkiye topraklarındaki elçiliğini kapatma ve Suriye'ye uzlaşma elini uzatma yönünde sergilediği bu onurlu tutum not edilip övülme-yi hak ediyor. 76 yıl sonra ancak Erdoğan gibi bir adamdan uygun zamanda böyle bir karar çıktı. Çünkü Erdoğan, hükümetleri işgal devletiyle normalleşme ilişkileri kurmak için acele eden, İsrail'in Filistinlilere yönelik artan katliamları ve saldırıları karşısında sessiz ve "tarafsız" kalan, Filistin ve Lübnan halklarıyla dayanışma ve destek gösterisi gibi küçük veya büyük hiçbir adım atmayan bazı Arap ülkelerine örnek teşkil etmektedir. Biz burada hiç tereddütsüz Mısır, Ürdün, BAE, Fas ve Bahreyn'den bahsediyoruz.

Erdoğan'ın ülkesinin kapılarını işgal devletine kapatması ve Türkiye'yi bu lekeden arındırması, bu kapıları Türkiye ile tüm düzeylerde çok gelişmiş ilişkiler kurmakta kararlı komşu devlet Suriye'ye açması, İsrail'le ilişkilerini normalleştiren Arap ülkelerinin çok geçmeden izlemesi gereken bir gelişmedir.

Esed'in, direniş eksenine, haklı Filistin davasıyla, düşman İsrail'i zelil kılan, güvenliğini ve istikrarını bozan, tüm yalanlarını ve kibrini ortaya koyan, sözde itibarını çekip alan direniş tugaylarıyla dayanışma yönündeki bu Türk adımına vereceği cevap hakkında kehanette bulunmak için henüz erken. Ancak kesin olan şu ki cevap asla olumsuz olmayacak veya biz öyle umuyoruz. Suriye ve Türkiye taraflarının Rusya'nın gözetiminde ve garantörlüğünde 1998'teki tarihî Adana Antlaşması'na geri dönmesi, ilişkileri düzeltmenin, geliştirmenin, tüm engelleri ve önceki hataları aşmanın en kısa yoludur.

(Ra'yü'l-Yevm gazetesi, Filistinli yazar, 14 Kasım 2024)

Arap dünyası medyasından derleyerek ORTADOĞU'dan sayfasını hazırlayan ve tercüme eden Halil Çelik.

KÜRT SORUNU NEDİR VE ÇÖZÜMÜ İÇİN NE YAPILABİLİR?

— MUSTAFA AYDIN —

H iç tartışmayı gerektirmeyecek kadar sarih bir gerçek, Türkiye'nin bizzat Kürtlük değilse de onlar üzerinden bir türlü çözülüp bitirilemeyen ciddi bir sorununun bulunduğu. Gerçekten de son yarım yüzyıldır bir süreç yaşıyoruz. Resmî devlet ideolojisinin 'derin' görüş ve tutumları, Kürtler adına hareket ettiğini iddia eden taşeron terör örgütü PKK'nın tavrı, sorunu çözmek için uğraşan ama önüne sürekli engeller çıkarılan iktidarın çabası ilk elde göze çarpan olgu ve olaylardır. İşin ilginç çözümü önündeki mâniler, sırf ABD gibi terörün yurt dışındaki efendileri değil, son zamanlarda kendilerini Atatürkçü, laik cumhuriyetçi diye takdim eden kesimler, milliyetçi ve hatta tabir caizse müstafi İslâmcı kesimler ve tabii bu çerçevede kanallı edilip kullanılan Kürt kimlikli bazı kesimlerdir.

Öyle ki iktidar, bunlarla mücadelede PKK ile uğraşmaktan daha fazla zorlanmaktadır. Çünkü PKK'yı azmanlaştıranlar dışarıdaki taşeroncularla iş birliği içinde, onu korumaya, gücünü ve etkinliğini artırmaya çalışmaktadırlar. Bunlarla mücadele etmek kendisiyle mücadele etmek kadar zordur. İngiltere'nin İrlanda'nın terörist güçleriyle oturup anlaşması örneğindeki gibi mevcut iktidar, PKK yetkilileri ile Oslo'da bir görüşme başlatmış, ama saldırılar karşısında geri adım atmak ve hatta böyle bir görüşmenin yapılmadığını beyan etmek zorunda kalmıştı. Onun için mevcut iktidar, sorunun adını koymakta bile zorlanıyor. İktidara göre sorun bir Kürt sorunu değil, bir PKK, dolayısıyla terör sorunu. Hâlbuki konuyu bir bütün olarak görmek gerekiyor.

Olaya bir PKK sorunu şeklinde bakmak yeterli bir yaklaşım değildir. Yakın tarihe ait pek çok alandaki gibi Kemalist sistemin doğurduğu bir Kürt meselesi vardır. Bu gerçek Kürt vatandaşlarımıza sağlıklı bir biçimde işlenmeli, sorunun çözümünün, daha başka amaçlar için çarpışan PKK'da olmadığı anlatılabilir. Vakıta iktidar zaman zaman elini taşın altına koyup bazı çözüm girişimlerinde bulunmuştur ki bunlardan birisi farklı açılım politikaları çerçevesinde uygulamaya konan, konu ile ilgili hemen herkesin "teröristleri dağdan indirme" işlemi şeklinde hatırlayabileceği Kürt Açılımı'dır. Ki başından itibaren, sahnelenen saboteye karşı gerekli tedbirler alınmadığı için bundan olumlu bir sonuç elde edilememiştir.

Diğer sorunlarımızdan farklı olarak Kürt sorunu, iç içe olgu ve oluşumları kapsamaktadır. Kürt/lük, Kürtçü/lük, Kürt bölgeselciği, PKK/lılık vb. Bunlar birbirlerini tetiklesele de ekonomik, sosyal/kültürel ve siyasi boyutlara göre şekillenmiş sorunlardır. Ne var ki hemen hepsi bir biçimde siyasal boyutludur. Mesela Anayasa'nın 2001'de değiştirilen 66. maddesi "Her T.C. vatandaşı Türk'tür" demekle kalmıyor, Türk'ü de "Türk Anababadan doğan kişiler" şeklinde tanımlıyordu ki bu yargı insanın sosyal gerçekliğine aykırıdır. Dilini kullanamayışı kültürel bir Kürtlük sorunu. Eş deyişle her hâlükârda Kürtlük sorunu yaşanagelmişti. Ama otonom bir yönetim isteyen bir örgütün, başından beri asıl talepleri Kürt sorunlarının çözümü olmamıştır, öyle ki çözüm ihtimali beliren durumlarda sabote etme yolunu seçmiştir. Asıl davası birileri için bölücülük olmuştur.

Adalet ve hakkaniyet ise toplumun ortak değeri olan, Müslüman olmayanları da kapsama konumundaki İslâm çerçevesinde gerçekleştirilir. Birileri dudak bükse de ümmet bilincini yaşamak ve yaşatmak zorundayız. İzlenen sürecin bize işaret ettiği gerçek de budur.

Gerçekten de Kürtlük sorunu genelde bir bölücülük şeklinde anlaşılmıştır. Yerli-yabancı pusuda bekleyen sosyal/politik unsurlar toplumumuza bölmek için bu sorunu gönüllerince kullanagelmışlerdir. Yerliden kastım, devlet üzerinde etkin seçkinci yapıdır. Aşağıda işin tarihî boyutunda da ifade edeceğimiz üzere öteden beri bunu kendisi için bir varlık sebebi görmüştür. Ulus devletin politikası hâline gelen ve bölücülükle mücadele adını taşıyan anlayış, uzun bir zaman bu işi irtica ile birlikte ülkenin en büyük sorunu diye takdim etmiştir. İşin gerçeği asıl bölücülük budur! Eş deyişle PKK bölücülükle uğraşsa da kendisi böylesi bir uygulamanın ürünüdür. Pek çok yerdeki gibi bir güvenlikçi sisteme göre işleyen modern ulus devletler çoğu kere uğraştıkları güven sorunlarını kendileri üretirler. Kendi meşruiyetlerini ispatlamanın en garantili yoludur.

KÜRT SORUNUNUN TARİHİ BOYUTU

Şu anda başta etnisiteler olmak üzere yaşadığımız sorunların önemli bir kısmı, daha başka tarihî sebeplere bağlı bulunsa bile Türkiye’de yeni oluşum döneminin kalıntıları üzerine oturmaktadır. Büyük bir devlet geleneğinin yerine dar bir ulusçuluk yapısı olarak kişisel projelerin üzerine oturtulunca pek çok alan sorunlu hâle gelmiştir. Çünkü alan daralsa da mevcut gövde ile yeni elbise arasında bir uyumsuzluk meydana gelmiş, elbiseyi büyütme yerine gövde yontulmuş ve kapanmayan yaralar meydana gelmiştir, hiç de beklenmeyen ve kabaca Kürt sorunu şeklinde adlandırılan problem de bu yaralardan biri hüviyetiyle önümüzde durmaktadır. Elbette dışarıdan müdahaleleri ve mesela etnisiteleri harekete geçiren Batı ve özellikle İngiliz düzenbazlığını görmezlikten gelmiyoruz. Tabii bu sürecin önemli iç dinamiklerinden birisi vasfıyla genel ulus devlet yapılarının güvenlikçi sistem politikalarını eklemek gerekir.

Osmanlı döneminde Balkanlardaki hiçbir kendiliğinden bir gelişmenin ürünü olmayan Sırp, Yunan, Bulgar vb. ayrılıkçı hareketler, Ortadoğu’nun Müslüman topluluklarına, Anadolu’daki Ermenilere kadar götürülmüş sonra da işin öznesi Türkler ve Kürtlere uygulanmaya çalışılmıştır. Türkler bile kendi kadim devlet geleneğini temsil eden Osmanlı’ya karşı bir azınlık gibi kışkırtılmışlardır. Günümüzde bile böylesi azınlıkçı, sözüm ona Türkçülük iddiasındaki bir faşist kesim varlığını sürdürmekte, ülkenin sorunlarının çözümünün önünü tıkamaktadır. İşte Kürt sorunu böylesi bir sosyal/politik ortamın ürünüdür.

Osmanlı yıkılana kadar Kürtler, kavmi bir kültür (*etnisite*) olmanın ötesinde belirgin bir ırk olma özelliği göstermemiş, bu çerçevede bir iddiada da bulunmamışlardır. Sünnetullah bağlamında bir kavim, temel özelliği itibarıyla Müslüman ve dolayısıyla da hâlâ farklı tanımlamalara sahip Türklüğün değil, ümmetin bir parçası olagelmışlerdir. Şüphesiz Türklük de aynı özelliklere sahip Kürtlerle iç içe bir başka etnisitedir.

Osmanlı’nın yıkılış döneminde Avrupa’nın en medeni ülkesi kabul edilen İngilizler, pek çok yerde yaptıkları gibi Kürt kavmini de Osmanlı’ya karşı harekete geçirmeye çalışmışlar, müstakil bir devlet kurma düşüncesini aşılacaklardır. Hatta yapacakları başkaldırıya destek vadinde bulunmuşlardır. Bu propaganda genel bir tasvip görmese de bazı Kürt önderlerinin kafasında bir soru oluşturmuştur.

Muhtemeldir ki Anadolu’da Mustafa Kemal öncülüğünde yürütülen hareketin İslâmçı- hilaftçi olmadığı, her azınlık gibi Türk azınlığının da ulusçu otonom devlet olacağı bilgisini de İngilizler vermiştir. Tabi buna göre Kürtler, Millî Mücadele’ye destek vermek gerekmediği kanaatine varırlar. Millî Mücadele hareketine ve sonuçlarına biraz da tepkili davranırlar.

Hatta Kürt liderlerinden Ali Galip başkanlığındaki bir grup Sivas Kongresi'ni basıp Mustafa Kemal'i tutuklamak ister. Bu tür olaylar Mustafa Kemal'de Kürtlere karşı açık bir tavır almaya sevk ederken yeni rejimin izlediği İslâm dışı proje Kürtlerin önceki kanaatlerini doğrular. 1923 sonrası iki yıllık icraatı da bu kanaati pekiştirir, yeni siyasal yapıya eklemelenmenin pek de bir anlamının kalmadığı duygusuna kapılırlar.

Şaşkına dönmüş bazı Kürt kesimleri karşıt eylemlere açık hâle gelirler ki Şeyh Sait İsyamı bu sürecin açık bir örneğini teşkil eder. Gerçi bu ve benzeri hareketler, doğrudan, otonom bir Kürt devleti kurmaya yönelik siyasal hareketler değildir, konu daha çok din ve ideolojidir. Hangi amaçla olursa olsun artık ortada kanamaya hazır bir yara vardır. Daha önemlisi bundan sonra Kemalist sistem Kürtlüğe şüpheyile bakar. Anlaşıldığı kadarıyla bu şüphe ülkeyi uğraştıracak bir Kürt ırkçılığının doğabilme ihtimalinden daha çok, bir İslâmcı tepkiselliğin Kürt aydınlar tarafından yapılabileceği kaygısına dayanmaktadır. Gerçekten de ilgi çekicidir ki dinin katı bir baskı altında tutulduğu bir zaman diliminde bile Babanzadeler, Arvasiler gibi etkin İslâmcı kuşağının Kürt olması bu kanaatimizi doğrulamaktadır. Belki daha önemli bir delilimiz, Türkiye'deki Kürt hareketinin özel olarak sekülerleştirilmesidir. 1970'li yılların başında PKK üzerinden yeni bir strateji oluşturulurken dindar bir kavmi temsil ettiği kabul edilen örgütün önce Marksist ve daha sonra da dinsiz bir örgüt olarak teşekkül ettirilmesi herhâlde tesadüf değildir.¹

KÜRT SORUNUNDA PKK FAKTÖRÜ

Kürt sorununun önemli faktörlerinden birisi, şüphesiz sistemin bir üretimi PKK'dır. Sistem yarım yüzyıl baskı yoluyla kontrol altında tuttuğu Kürt olgusundan emin olabilmek için 1970'li yılların başından sonra dernekler oluşturma yolunu tuttu. Çünkü 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren hem sağ hem sol cemaatta bir sorgulama dönemi başladı. Tartışmanın ortak

1 Elimizdeki bilgilere göre PKK liderliği öncesinde bir mümin olarak namaz kılan Abdullah Öcalan, liderliğini yaptığı PKK'yı önce Marksist, sonra ateist hâle getirebilmek için uğraştı. Şimdi İmralı Hapishanesi'nde namaz kıyor mu bilmiyoruz!

teması "Verilen Milli Mücadele'nin sonucunun alınamayışı, bunun sebebinin de kapsayıcı bir din veya ideolojisinin bulunmaması, 1930'lu yıllarda kısmen de olsa kenara çekilen Mustafa Kemal adına oluşturulan *Kemalist ideolojinin* bu ihtiyacı karşılayamadığı" idi. Bu konuda İslâmcıların kanaati Osmanlı tarihî misyonunun ortaya çıkarılması, İslâm'ın tekrar etkin kılınmasıydı. Ama bu konuda bir başarı kaydedemediler. Sol kanattaki yazarlar ise ideoloji olarak Marksizm'i önerdiler veya ondan mülhem bazı açıklamalar getirdiler.

Anladığımız kadarıyla Kemalist devlet projesinin bu konudaki endişesi Kürt gençliğinin üstlenebileceği bir Kürtçülük hareketinde İslâm'dan nemalanma ihtimaliydi. 1970'ten itibaren doğu ve güneydoğudaki derneklerin hemen tamamına yakınının Marksizm'i benimsemesi ve dolayısıyla dinin karşısında mevzilendirilmeleri tesadüf değildi. Ama sistem bunu daha ileriye götürdü ve 1979'da PKK kuruldu, başına da Abdullah Öcalan getirildi. Bu arada dışarıdan çengel atılmış olmalıdır ki PKK devletten koptu, yeni patrone aldıkları talimatla 1984 yılında açıkça terör hareketlerine başladı.

PKK, siyaseten "Kürdistan" diye nitelediği bölgenin otonomluğunu sağlamak için çalıştığını iddia etmektedir. Ne var ki bununla pek de ilgisi bulunmayan din karşıtlığını ısrarla sürdürmektedir. Hâlbuki Kürtler gibi dindar bir toplumun otonomluk mücadelesi öncelikle dine dayanmak zorundaydı. Bundan dolayıdır ki PKK'nın, harekete hiçbir gelişme kazandırmayan terör eylemlerinin dışında otonomluğa yönelik bir mücadelesi ve dolayısıyla kazanımları olmadı. Çünkü bu hâliyle halka inme şansı bulunmamaktadır. Bölge halkının sürecin sık sık ad değiştiren legal partisine oy vermesi burada ayrıntısına girmeyeceğimiz farklı etkenlere bağlı bir durumdur.

Türkçesi "Kürdistan İşçi Partisi", orijinali "Partiya Karkeren Kurdistene" ve güncel dilde PKK rumuzu ile kullanılan örgüt, kuruluşundan kısa bir süre sonra, Türkiye Cumhuriyeti kontrolünden çıkıp Batı emperyalizminin yegâne temsilcisi hâline gelen ABD'nin taşeron örgütüne dönüştü. Aslında İşçi Partisi adı bile anlamsızdı, doğuda işçi yok ki partisi olsun, burası hâlâ Marx'ın hiç sevmediği rençber yatağı!

Geriyeye Kürtlük kalıyor ama örgütün yaptığı iş, Kemalizm'in Kürtlere getirdiği bazı mağduriyetlerin mücadelesini vermek değil, bağlı bulunduğu merkezden aldığı destekle Türkiye'ye maddi ve manevi kayıplar vermektir, yıllardır yaptığı budur, yoksa işçi ve Kürt 'haklarının' savunmak değildir.

Seyrek de olsa otonom bağlamında dillendirilen Kürdistan, masal mekânı Kafdağı gibi olmasa da geleneksel kültürlerde kullanılan ve sınırları belli olmayan farazi bir bölgenin adıdır. Vakıa buradaki Kürdistan, yalnız Türkiye değil, Suriye, Irak, İran arası geniş bir bölgenin adı olarak kullanılmaktadır. Bölge yalnızca coğrafi sınırlardan yoksun değil, aynı zamanda kültürel sınırlara da sahip değil. Hatta otonomluk davasında bulunan partinin de bir ölçüğü yok. Merkez, müstakbel başkent neresi, yani ulusçu bir mücadelenin temel ögesi olan vatan belli değil. Bilindiği üzere Batılı ülkeler Osmanlı'yı tasfiye ederken bu bölgenin adı (küçük de değil, büyük) Ermenistan'dı!

Esasen ABD'nin sahipliğindeki PKK hiçbir zaman otonom bir Kürdistan amacıyla olmamıştır. Otonomcu hareketler yalnızca düşman bildikleri devlete zarar verici eylemlerle uğraşmazlar, kendilerine ait olduğunu iddia ettikleri bölgeye yarar sağlamaya; siyasi ve ekonomik şartları savundukları bölge lehine kullanmaya çalışırlar. Bu ölçek açısından baktığımızda PKK'nın böyle bir projesinin bulunmadığını görürüz. Düşman bildiği Türk kadar Kürt öldü-

rüyor, bölgeye yapılan hizmetleri yok ediyor; okullarını yıkıyor, yollarını tahrip ediyor vb. işin hiçbir inşai tarafı yok.

Sırf düşmanına zarar vermeye yönelik bir terör hareketinin kalıcı hiçbir kazanımı olamaz. Böylesi bir hareket getirisi olmayan bir harekettir. Hareketin siyasi yapısının elde ettiği yüzde 13,5'lük seçim başarısını kabullenmeyen örgüt mesajı aldığını ispatlamak için ünlü hendek savaşını başlatmıştı. Barışçıl diplomatik yolun açıkça kapatılması PKK'nın işlevinin Kürt sorunlarını çözmek olmadığını gösterir. Esasen geçmişte iktidarın çözdüğü bazı Kürt sorunları PKK'yı, kendisini gereksizleştiren bir süreç olarak fevkalade rahatsız etmiş, nasıl karşı çıkacağını bilememişti.

SORUNDA ABDULLAH ÖCALAN AKTÖRÜ

Şüphesiz PKK'nın kurucusu ve tartışmasız lideri Abdullah Öcalan'dır (Kürtçe bir kısaltma ile APO). Teşkilatın kuruluş tarihi 1979'dan tutuklanıp İmralı Hapishanesi'ne konulduğu 1999 yılına kadar 20 yıl kesintisiz PKK'nın liderliğini üstlenmiştir. Bu zaman zarfında Suriye'de adresi bile belli bir evde yaşadı ve Türkiye ABD'ye karşı tutuklama cesaretini göster(e)medi. Nihayet 1999'da (Fetullah Gülen'i teslim almaya karşılık) Türkiye'ye teslim etti. Kenya'dan Türkiye'ye getirildiği uçakta verilen teskin ilaçlarının etkisiyle gözlerini açamayan ama olup bitenlerin farkında olan APO (çevresindeki ilgililerin anlattıklarına göre), "Devletime çok hizmet ettim, yeni verebileceğim hizmetlere talibim!" diye söyleniyordu. Tabii ki o dönemde Türk-Kürt yaklaşık 30 bin insanın ölümüne sebep olan APO devlete yeni hizmetler verecek diye berat ettirilemezdi, doğal olarak yargılandı ve mahkûm edildi. Yalnızca sırf yakınları ile değil, siyasi nitelikte olmasına rağmen partileri gelenleriyle de periyodik görüşmelerine izin verildi.

Öcalan tabir caizse vadettiği böyle bir görevi gereği 21 Mart 2015 yılında HDP'nin Diyarbakır'da düzenlediği kalabalık Nevruz kutlamasında okunmak üzere bir mektup gönderdi. Öcalan'ın bu mektubunda sırf iktidarın değil, bütün bir milletin memnuniyetle karşıladığı bir mesaj yer alıyordu. O zaman HDP Grup Başkanvekili olan Pervin Buldan tarafından

Kürtçe, HDP Milletvekili Sırrı Süreyya Önder tarafından ise *Türkçe* okunan mektubunda şu mesajlar yer alıyordu:

“Barışın, eşitliğin, özgürlük ve demokrasinin yanında yer alan tüm halkların ve dostların Nevruzunu selamlıyorum. Emperyalist kapitalizmin ve despotik yerel işbirlikçilerinin tüm dünyaya dayattığı neoliberal politikaların yol açtığı kriz bölgemiz ve ülkemizde çok yıkıcı bir şekilde yaşanmaktadır. Halklarımızın ve kültürlerinin etnik ve dinî farklılıkları bu kriz ortamında anlamsız ve acımasız kimlik savaşları ile tüketilmektedir. Ne tarihî ne çağdaş ne de vicdani ve siyasi değerlerimiz bu tabloya asla sessiz kalmaz.

Bilakis acil bir müdahale, dinî inançlarımız siyasi ve ahlaki sorumluluğumuzun gereğidir. Ülkemiz halklarının demokrasi, özgürlük, kardeşlik ve onurlu barışı için yürüttüğümüz mücadele bugün tarihî bir eşiktedir. 40 yıllık hareketimizin acılarıyla dolu geçen bu mücadelesi boşa gitmediği gibi aynen sürdürülemez bir aşamaya da varmış bulunmaktadır. Tarih ve halklarımız bizden dönemin ruhuna uygun bir demokratik çözümü ve barışı talep etmektedir. Bu temelde tarihi Dolmabahçe Sarayı’nda hepimizce resmen ilan edilen 10 maddelik deklarasyon temelinde yeni bir süreci başlatma görevi ile karşı karşıyayız. Deklarasyon gereği ilkelerde mutabakat oluşmasıyla birlikte PKK’nın Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı yaklaşık 40 yıldır yürüttüğü silahlı mücadeleyi sonlandırmak ve yeni dönemin ruhuna uygun siyasal ve toplumsal strateji ve taktiklerini belirlemek için bir kongre yapmalarını gerekli ve tarihî görmekteyim.

Umarım ilkesel mutabakata en kısa sürede varıp parlamento üyeleri ve izleme heyetinden teşkil edilen bir hakikatle yüzleşme komisyonundan geçerek bu kongreyi başarı ile realize etme durumunu yaşarız. Bu kongremizle birlikte artık yeni bir dönem başlamaktadır. Bu yeni dönemde Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde özgür ve eşit anayasal yurttaşlık temelinde demokratik kimlik sahibi, demokratik toplum olarak barış içinde ve kardeşçe yaşam sürecine giriyoruz. Böylelikle 90 yıllık Cumhuriyet tarihinin çatışmalarla dolu geçmişi aşılıp, gerçek barış ve evrensel demokrasi kriterleriyle örülmüş bir

İktidar çözüm tekerciliğine girmeden, kişi, grup ve örgüt, sorunun çözümüne katkıda bulunabilecek tüm kesimleri işin içine dâhil etmeli, konu Cumhurbaşkanlığı Erdoğan ve MHP lideri Devlet Bahçeli’nin özel bir konusu görünümünden çıkarılmalıdır.

geleceğe yürüyoruz. Nevruz’un gerçek tarihine yaraşan da huzurunuzda böyle bir aşamayı selamlamaktır.

Velakin ülkemiz ve halklarımız için doğru olan olgular aynı zamanda kutsallarla dolu bölgemiz için de geçerli olmak durumundadır. Kapitalist emperyalizmin genelde son 200 yıllık, özde son 100 yıllık gerçeği şudur; ulus devlet milliyetçiliği temelinde etnik ve dini kimlikleri özüne ters biçimde içe doğru kapatıp birbirlerine düşman etmek. Yani böl-yönet politikasına uygun olarak varlığını acımasızca günümüze kadar sürdürmek.

Ortadoğu üzerindeki emellerinden vazgeçmeyen emperyalist güçlerin yol açtığı son zorbalık IŞİD görüntüsünde ortaya çıkmıştır. Barbarlığın bile anlamını zorlayan bu örgüt, kadın çocuk demeden Kürtler, Türkmenler, Araplar, Ezidiler ve Süryaniler başta olmak üzere bütün bölge halklarına ve bütün inançlarına dönük vahşice katliamlar sergiledi. Artık gün, bu acımasız ve yıkıcı tarihi sonlandırıp gerçek geçmişimize uygun barış, kardeşlik ve demokrasiye geçiş yapma günüdür. Doğru bildiğim ve inancım gereği çatışmacı, tüketici ve yıkıcı milliyetçiliğin doğurduğu ulus devletleri demokratik siyasetle aşarak açık demokratik kimliklerle bir ortaklaşmaya geçmenin mecburiyetidir.

Bunun için ulus devletleri kendi içinde demokratik siyaset ile demokratik ortaklaşmanın yeni bir türünü gerçekleştirmeye ve yine ulus devletleri kendi aralarında Ortadoğu’nun demokratik ortak evini inşa etmeye çağırıyorum. Ayrıca bugün vesilesiyle mahşeri topluluğunuzun ezici çoğunluğunu teşkil eden, özgürlüğe kanat çırpan kadınları ve gençleri önümüzdeki dönemin

Şayet Öcalan nihai sözü söyleyebilecek bir liderse önüne önemli bir şans çıkmıştır. Bu, yarım yüzyıldır sürdürdüğü ama bir sonuca varma ihtimalinin olmadığı davasını asgari ölçüde sonuçlandırma şansıdır. Ne var ki sonucu, olumlu veya olumsuz sırf Öcalan'ın kararı değil, taşeron sahiplerinin kararı belirleyecektir.

ekonomik, sosyal, siyasal ve güvenlik alanlarında özgürlük ve eşitlik mücadelesinde en aktif şekilde yer almaya ve başarmaya çağırıyorum.

Tekrar bu tarihî Nevruz'un şahsınızda tüm insanlık için büyük hayırlara vesile olması dileğiyle hepinizi bütün kalbimle selamlıyorum. Yaşasın Nevruz, yaşasın halkların kardeşliği!"

Terörü bitirip bir barış ortamının sağlanmasını isteyen bu bildiri kısa bir süre sonra terörün efendileri tarafından reddedildi. İddialarına göre bu metin iktidar tarafından yazılmış ve yanlışlıkla okunmuştu. Aslında bu reddetmenin verdiği mesaj, APO'nun böylesi barışçı bir girişime karar verme yetkisinde olmamasıydı. Bu olayla birlikte APO PKK'nun fiili liderliğinden alınıyordu. Ancak bu kararın fiilen deklare edilmesi ciddi sorunlar doğuracağı için APO hâlâ başkan gösterilmeye devam etti. "Kuş uçmaz, kervan geçmez bir adadaki tutukluluk" hâli teşkilat için iyi bir propaganda malzemesi olarak kullanıldı. Dolayısıyla örgütle bilfiil ilgilenemediği bu zaman zarfında da sırf PKK yandaşları tarafından değil, dışarıda da tabir caizse onursal liderliğini sürdürdüğü, dolayısıyla bu alanla ilgili sorunlarda nihai kararı onun verebileceği görüntüsü devam edegeldi.

Vakia bugünlerde terörün bitirilmesi konusunda bir anlaşmaya varabilmek için iktidar, MHP lideri Devlet Bahçeli yoluyla Abdullah Öcalan'a bir teklifte bulunmuştur. Özetle "Gel anlaşalım, TBMM'de DEM Parti grubunda konuş, ne istediğini söyle, normal şartlarda yapılabilecek bir şey varsa yapalım ve artık bu PKK işi bitirilsin, bu konuda nihai kararı verebilecek kişi sensin!" denilmiştir. Tabii ki hiç kimse "O karar verme yetkisinde değildir!" diyemeyecek. Teklif fevkalade makuldür. Eğer söylendiği gibi Öcalan nihai sözü söyleyebilecek bir liderse önüne önemli bir şans çıkmıştır. Bu, yarım yüzyıldır sürdürdüğü ama bir sonuç elde etme ihtimalinin bulunmadığı davasını asgari ölçüde

sonuçlandırma şansıdır. Ne var ki sonucu, olumlu veya olumsuz sırf Öcalan'ın kararı değil, taşeron sahiplerinin kararı belirleyecektir. Bu durum ikinci kez bir turnusol kâğıdı görevi yerine getirecektir.

Muhtemeldir ki Öcalan ayrıntıda bazı şartlarla PKK'nun bitirilip silahlı, siyasal bir süreç talebinde bulunacak ama bu kabul edilmeyecektir. Nevruz mesajındaki gibi, "bu sözlerin baskı altında söylendiği, APO'nun beyninin zindanda çürüdüğü, bu olayın ayağı kaymakta olan iktidarın bir mizansenisi olduğu vb." gibi bir yığın olumsuzluk gerekçesi ileri sürülecektir. Çünkü taşeron örgüt sahiplerinin APO ve PKK'dan bekledikleri barış değil, bitmeyen bir savaştır. Kaldı ki barışla noktalanacak bir sonuç, ABD'nin 30 yıldır sürdürdüğü Türkiye'yi güneyden kuşatma projesinin büyük çapta fiyasko ile bitmesi demektir.

HAREKETTEN BEKLENTİLER VE ÇÖZÜME KARŞI TEPKİLER

Maalesef Kürt ve özellikle PKK sorunundan, farklı kesimlerin ilk bakışta birbirleriyle çelişik farklı beklentileri vardır. Tarihsel değilse de gelen noktada Kürt vatandaşlarımız genelde bir dışlanmışlık duygusu yaşamaktadırlar. Onun için de açık bir PKK yandaşlığı taşımaları da resmî tutumla aralarına bir mesafe koymaktadırlar. Toplumsal açıdan en önemli bağlantı noktaları din idi, bunda resmî tavra bağlı bir gevşeme yaşandı. Örgüt kendileri için açık bir talepte bulunmamasına rağmen Kürt halkı ciddi bir tavır da sergileyemedi. Tüm tahriklere rağmen onları durdukları yerde tutan en önemli sebep, yeni bir siyasi oluşumun mevcut devletten kopmadan daha avantajlı bir durumu ortaya çıkaramayacağı inancısıdır.

Bu arada değinilmesi gerekli önemli bir nokta terörist harekete, başta CHP olmak üzere siyasi muhalefetin destek vermesidir. Son zamanlarda

daha ısrarlı bir biçimde kendilerini Atatürkçü diye niteleyen bu kesim her hâliyle tam tersi bir tavır sergilemektedirler. Atatürk yukarıda da belirttiğimiz üzere izlediği ulusçu proje gereğince Alevilik gibi diğer konularda da olduğu gibi Kürtlüğün de elimine edilmesi gerektiğine inanıyordu. Günümüzün “laik cumhuriyetçi” Kemalistleri ise bunun tam tersi bir yol izlemektedirler. Sebebi de normal şartlarda iktidara gelme umutlarını yitirdikleri için kendilerine bir iktidar yolu aramaktan çok, iktidarın önünü kesmek için karşıt güçlere destek vermektir. Bunun başında da duygusal memnuniyetsizliklere sahip Kürt kitlesi ve gerçekçi olmasa da ona nispet edilen PKK gelmektedir. Hatta hiç de barışık olmadıkları sözde İslâmcı gruplarla iş birliği yapmaktadırlar. İlgi çekicidir ki CHP bu iş birliği ile klasik çizgisinden bir şey kaybetmemekte (ve mesela İslâmcılaşmamakta) ama İslâmcılar CHP'lileşmektedirler.

Kürt sorununun çözümü ile ilgili yaşanan süreçte olumlu bir sonuç doğurabilecek girişimler hep ciddi tepkilerle karşılaşmıştır. Bu konudaki örneklerden birisi, yukarıdaki APO mesajının karşılaştığı tepkidir. Bir diğer örnek, aynı yıl içinde yapılan seçimlerde hareketin legal partisi HDP'nin yüzde 13,5 civarında oy alması üzerine gelişen olaylardır. Bu sonuç, Kürtlük adına mücadele verenlerin artık dağdan inip silah bırakarak TBMM'de siyasi mücadeleye yönelecekleri noktasında umut verici olmuştu. Ne var ki örgüte hâkim dış bölücü merkez buna izin vermemiş, örgütün silahlı mücadeleye devam edeceğini göstermek üzere seçimlerden hemen iki ay sonra ünlü hendek savaşını başlatmıştı. 6 il ve 21 ilçede 764 hendek kazanılmış, 791 barikat kurulmuş ve 8 ay süren şiddetli bir iç savaş yaşanmıştır. Terörist hareketi sıradanlaştıranlara karşı konunun ciddiyeti anlaşılın diye söyleyelim; bir tarafta PKK, YDG-H, HPG, YPS, DHKP-C, MLKP, TKP/M-L, TIKKO mensubu 14 bin militan, diğer tarafta devlete ait TSK, JGK, EGM, ÖHDB'den oluşan 20 bin civarında asker ve personel yer almıştır. Sayılar kesin olmamakla birlikte harekâta 793 güvenlik görevlisi şehit düşmüş, binin üzerinde asker ve polis yaralanmıştır. Harekât kapsamında 3 bin 820 terörist etkisiz hâle getirilmiştir.

Burada belirtmeliyiz ki böylesi bir sorun sırf yukarıdaki siyasi girişimlerle çözülemez. Alanın

filî aktörleri işin içine katılmalıdır. Elbette burada kastettiğim, doğrudan APO olmadığı gibi sırf DTP de değildir. Güneydoğuda Kürt kökenli şeyhler, ağalar, beyler, sevilen ve sayılan kanaat önderleri kimlerse bulunup ciddi bir diyalog kurulmalıdır. Muhatap artırılmalı ve topluma mal edilmesi sağlanmalıdır. Bu aynı zamanda PKK temsilini de ortadan kaldıracaktır.

Bir de unutulmamalıdır ki bütün bu girişimlerin önemli bir kısmının dayanağı din, inanç ve tarih birliğidir. Söz konusu çabaları bir siyasal kurgudan çıkaracak şey adalet ve hakkaniyet gibi yüksek değerlerdir. Adalet ve hakkaniyet ise, toplumun ortak değeri olan, Müslüman olmayanları da kapsama konumundaki İslâm çerçevesinde gerçekleşebilir. Birileri dudak bükse de ümmet bilincini yaşamak ve yaşatmak zorundayız. İzlenen sürecin bize işaret ettiği gerçek de budur.

SONUÇ YERİNE

Kürt sorunu, kökü tarihsel temellere inmesine de Türkiye'nin son bir yüzyılının önemli sorunlarından biridir. Yaşadığımız pek çok problem gibi Osmanlı'nın lağvından arta kalan bir meseledir. Düşman koca imparatorluğu yıkmakla yetinmemiş, arta kalan toplumu da parçalayabilmenin yollarını düşünmüştür: Söz konusu ettiğimiz Kürt sorunu da bu parçalama projesinin bir ürünüdür. Yarım yüzyıllık PKK'nın siyasi değil de silahlı bir yol seçmesinin sebebi de budur. Çünkü siyasal yol, silahlı bir hareketten daha kolay bir barışa ulaşabilir. Bir örgüt, teröre bulaşmış ve bundan nemalanan çevrelerin taşeronluğuna dönüşmüşse bu işin içinden kolay çıkılamaz. Zira kendi iradesiyle yapabileceği bir barışa izin verilmez.

Ne yapıp edip mutlaka çözülmesi gerekli bu sorun yalıtılmış bir terör sorunu değil, aynı zamanda farklı yönleri bulunan bir sosyal/kültürel sorundur. Şüphesiz çözümde PKK aktörünün bir önceliği vardır. Sistemce üretilen örgüt, önceleri dağa çıkmaya zorlanan Kürt unsurlarla desteklenmiş ve bir tür kan davasına dönüştürülmüştür. Dışarıdan yönlendirmelere, içeriden tahriklere rağmen bazı marjinal grupların dışında genel olarak Kürtlerin bir bölünme talebi yoktur. Çünkü güneydoğuda tecrit edilmiş bir Kürt devleti önce Kürtler için bir handikaptır.

Aklı başında hiçbir Kürt böyle bir maceraya kapılıp yaşadığı dünyayı bir tecrit kampına döndürmeyi düşünemez.

1990'lı yıllar öncesinde ulus devlet yapılarının bir sorun alanı hâline gelmesinden önce etnik mücadelelerin bir ulus devletle sonuçlanması düşünülmüdü. Bu, önüne geçilmesi zor cezbedici bir süreçti. Otonomluk önemli bir hedef olduğu için, ayrılıkçı grupların mücadelesini önlemekte de bir zorluk vardı. Ama yaşananlar, devleti olan-olmayan bütün toplumları bağımsızlaşmaya değil, çevresi ile bir ve bütün olmaya zorlamakta, önceden anlaşmazlıkları bulunan toplulukları da birbirlerine yaklaştırmaktadır. Öyle ki artık üzerinde durulan, iktidar tutkunu bir seçkinci kurgusunun ötesinde çerçevesi hukukla çizilmiş, birlikte insanca yaşanabilecek bir ortamın inşasıdır.

Artık bilinmelidir ki devlet onun bunun değil, o ülkede yaşayan herkesindir, hamaset üzerine değil, hukuk üzerine oturur. Ne var ki işin odağındaki ulusçuluk mantığı modern insanın ruhuna o kadar işlemiştir ki buna göre devlet ister istemez bir grubun malıdır. Çoğunluğun eli değmese de onu tutan el bizim adımıza tutmaktadır. Sosyal birliktelik de onların belirlediği birlikteliktir. Dolayısıyla onun dışarıda tuttuğu unsurlar birlik bozucu unsurlardır. Yukarıda belirttiğimiz gibi Kürt sorunu sistemin böylesi bir kurgusuyla ortaya çıkmıştır. Onun için de millî birlik çoğu kere sosyal grupların sorunlarının çözülüp kaynaşmasına değil, sıkı bir denetim altında tutulmasına bağlıdır.

Unutulmamalıdır ki öncelikli olan kültür sorunlarıdır. Esasen etnisitenin bizzat kendisi de bir kültür olgusudur. Bunun pratikteki görünümü ise insanca yaşayabilmektir. Bu ihtiyaç eşitlik, özgürlük vb. gibi gerçekten kopuk sloganlarla giderilemez. Devlet burada kendi kendisiyle yüzleşmek zorundadır. Devletin sağlıklı bir geleceği buna bağlıdır.

Şüphesiz bu konuda herkese düşen görevler vardır. Kürt, Ermeni vb. ayrımcıları gibi maalesef Türk ayrımcıları da vardır. Birlik ve beraberliğin adresi olan Osmanlı'nın tasfiye edilmesinde

her ne kadar işin faillliğini İttifak Devletleri yapmışlar ise de bir azınlık gibi hareket eden Türk ayrımcıları onlardan daha az gayret göstermiş değildirlere. O zamanlarda İttihat ve Terakki mensubu sıfatı taşıyorlardı, şimdi önemli bir kısmı mevcut partilerde mevzilenmiş faşist kişi ve gruplar hâlinde görev başındadırlar. Suriyeli vb. düşmanları bunlardır ve sözüm ona Türklük adına 'mücadele' etmektedirler.

İktidar, Kürtler adına yapılabilecek bazı şeyleri yapageldi, olması gerekenleri de tereddüt etmeden yapmalıdır. Gerektiğinde örgütle görüşmelidir. Öncelikle Türk bölücü çevrelerden gelen "İktidar, PKK teröristleriyle iş birliği yapıyor!" gibi bozgunculuktan başka hiçbir karşılığı bulunmayan propagandalara asla itibar etmemeli ve bu yeni girişimin çerçevesini hayli geniş tutabilmelidir.

Şüphesiz bu arada başta Kürt kardeşlerimiz olmak üzere hemen herkese düşen görevler vardır. Terör olayları sanıldığı gibi sırf silahlı hareketlerle çözülmez, işin bir sosyal boyutu vardır ki bu alandaki görev, öncelikle teşkilatın, dayandığını söylediği topluluğun sivil tepkisine bağlıdır. Sivil Türk toplumu da terörizmle mücadeleyi askerden beklememelidir. Yürütülen mücadele gösteriyor ki etkisiz hâle getirilen teröristin yerine çoğu Kürt bile olmayan kiralık kişilerin eline bir silah tutuşturup askerimizin önüne itelemektedirler. Bunlar etkisiz hâle getirilmekte ama silahlı mücadele bir türlü sonuçlandırılmamaktadır. Önceki İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun dediği gibi "Karşımızda 700 terörist kalmış değildir, fiiliyata geçmemiş nice 700'ler vardır."

İktidar APO'nun muhtemel olumlu girişiminin sabote edilebileceğini aklında tutmalıdır. Ama bu girişim iyi kullanıldığı takdirde terör örgütü destekçilerini fevkalade sıkıntıya sokacaktır. Çünkü diyecekleri bir şey kalmayacaktır. Bunun için iktidar çözüm tekelciliğine girmeden, kişi, grup ve örgüt, sorunun çözümüne katkıda bulunabilecek tüm kesimleri işin içine dâhil etmeli, konu Cumhurbaşkanı Erdoğan ve MHP lideri Devlet Bahçeli'nin özel bir konusu görünümünden çıkarılmalıdır.

Kürt Meselesi Özelinde-1: GELECEKTE TÜRKİYE'Yİ NASIL HAYAL EDİYORUZ?

— METİN ALPASLAN —

Türkiye Cumhuriyeti farklı dillerin, dinlerin ve kültürlerin bir arada yaşadığı bir imparatorluğun bakiyesidir. Cumhuriyet'i kuranların amacı, bir ulus inşa ederken ülkenin zihin haritasını, kurumlarını kurallarıyla tümünden değiştirmektir. Bu bir Batı medeniyeti tercihidir. Cumhuriyet'in kuruluşundaki modelleme bir dönüştürme projesi olarak etnik köken, dil, din farklılıklarının yok sayılması üzerine bir vatandaşlık tanımı yapıyordu. Cumhuriyet ulusalcılara göre bu ülkenin tarihi 1919'dan başlıyordu ve modernleşmenin, laikleşmenin tarihidir. Önceki yaşananlar kötüydü, geriye, o sebeple Cumhuriyet ulusalcılarının tarihi olmayı hak etmiyordu. Onun için unutmak ve unutturmak gerekiyordu.

CUMHURİYET REJİMİNİN KURGULADIĞI DEVLET

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında devlet ekonomik kalkınmanın yanında toplumsal dönüşüm konusunda da başat rol üstlendi. O günün toplumsal ve siyasal şartlarında askerî ve sivil bürokrasinin topluma dikte ettiği modernleşme, hayatın her alanında değişimi devletin sahiplendiği, örgütlediği ve denetlediği bir süreci devreye soktu. En büyük, en üst ırk/köken söylemleri, mitleştirmeler, kutsallaştırmalar devreye sokuldu. Ulus devletin uyguladığı sert laiklik politikalarıyla Müslümanlar mağdur ve mazlum oldular. İnançları sebebiyle uğradıkları eziyet ve zulüm sonucunda vatandaşın dine ve dinî referanslarla yaşayışa dair bilgilenmesi, eğitimi sözlü kültüre ve o günün Anadolu'daki

hocaların sözlü anlatımlarına kaldı. Böylece dinî anlayış, kavrayış ve yaşayış bilerek ve isteyerek geriletildi.

Laikçi siyasal darlığın, kendi öncelik ve hassasiyetlerine, sempati ve antipatilerine, korku ve vehimlerine göre tasarladığı çarpık devlet anlayışı, hukuksuzluk ve keyfilikle toplumu tanzim etmeye çalıştı, meşruiyetten çok, cebir ve şiddet yöntemlerine başvurdu. Dogmatik Kemalist ilkeler ile hareket eden bu zihniyet, toplumu ayakta tutan temel değerlerle çatışmış, farklılıkları yok saymıştır. Tek tip toplum ve tek tip vatandaşlığın meşrulaştırılması, bir üst kimliğin yüceltilmesi çabası içine girilmiş, şiddet, dışlama, yok etme dürtüsü ile Türkiye tehlikeli bir cepheleşme ve iç çatışma sürecine sokulmuştur. Kürt sorununu da üretip çözümsüzlüğe iten, faili meçhullerle, yargısız infazlarla ünlü "derin" çetelerin oluşumuna uygun atmosferi oluşturan, üretilen seküler kutsallar adına her türlü katliamı yapabilecek hastalıklı ruh yapısını besleyen Kemalist, ulusalcı bir eğitim sistem işletilmiştir...

1950'lerden itibaren Menderes'le birlikte, bu defa devlet üzerinden değil de muhafazakâr hükümetler eliyle toplum yumuşak sekülerleşme projesi ile dönüştürülmeye başlandı. Demirel, Özal, yumuşak sekülerizm projesinin taşıyıcılığını yaptı. Artık toplum kendiliğinden sekülerleşmeye başladı. AK Parti ile bu süreç bir adım sonrasında evrildi ve bu defa toplumun İslâmî kesimleri sekülerleşme sürecine

Göz ardı etmememiz gereken nokta şudur ki, mesele bölgesel olmaktan çıkıp, giderek uluslararası mesele olmaya doğru dönüşüyor. Yani kaybedilen her bir gün çözümün gerekleri, zorlukları, boyutlarını çoğaltıyor.

girerek yumuşak bir geçişle neoliberalizmle buluşturuldu. AK Parti özellikle neoliberalizmin İslâmcı kılıf ile yaygınlaştırılmasında ve eskiden kapitalist piyasa ilişkilerine ve ulus devlete şüpheyle yaklaşan muhafazakâr kesimleri düzenle bütünleştirmekte bilerek veya bilmeyerek çok başarılı bir rol oynadı. “Türkiye Müslümanları, ellerindeki yegâne kültürel ve entelektüel sermayeyi, İslâmî anlam haritalarını kendi elleriyle parçaladığını bile göremedi!”¹ Devletçi zihniyet, politik arenadaki çatlaklar ve çatışmalarda siyasal iktidardan yana pozisyon alıyormuş gibi yaparak, AK Parti’nin de devletçi zihniyete doğru kaymasına gaz vererek yeniden mevzi kazandı. AK Parti iktidara yerleşirken, devlet de AK Parti’yi dönüştürdü.

Türkiye, Türklerin ve Kürtlerin kurucu Müslüman unsur oldukları bir ortak devlet şeklinde kuruldu. Ancak kuruluşunda hedeflenen süreçlere Kürtler kendi kimlikleriyle katılamadılar. Son yüz yıldır yaşanan süreçler, devlet tarafından, Kürtlere rağmen ve Kürtleri yok sayarak tasarlanmış ve yönetilmiştir. Kürtlere dair boyutlara, Kürtler için ürettiği sorunlara, Kürtlerin kendi kimlikleriyle, kendilerine ait yol ve yöntemlerle dâhil olup olmamalarına bakılmadığı için -maalesef- bugünkü noktaya gelinmiştir.

Resmî uluslaşma sürecinde tüm kimlikleri ve farklılıkları yok sayan, tüm toplumu tek tipleştirilen bir süreç yaşanmıştır. Bölgesel eşitsizliğe dayanan adaletsiz kalkınma modelleri ile Kürtlerin yaşadığı coğrafya ülkenin en geri kalmış bölgesi olarak kalmıştır. Bölgeyi kontrol altında tutabilmek için Kürtlerin içinden edinilen

işbirlikçiler ile feodal yapının varlığına göz yumulan bir modernleşmeye razı olunmuştur. Bu süreçleri devlet, laik, militarist, beyaz Türk elit bürokrasi eliyle tasarlamış ve yönetmiştir. Bu süreçte sadece Kürtler değil tüm kimlikler ve farklılıklar mağdur edilmiştir. Dolayısıyla, Kürt meselesi Cumhuriyet rejiminin kurguladığı devlet ile vatandaş ilişkisinin ve mutabakatının koptuğu noktada başlamıştır. Kemalist rejimin tek tipleştirici, dindarları, Alevileri ve Kürtleri dışlayıcı, ötekileştirici, ceberut yaklaşımı acı ve gözyaşı dolu yılların yaşanmasına, 50 bin insanın kaybına ve toplumun ekonomik ve sosyal refahı için kullanılacak 500 milyar doların heba edilmesine yol açmıştır.

Tarihin seyrine baktığımızda da Kürtlerin hep bölünerek yönetildiğini görüyoruz. Birtakım Kürt aşiret ve ağalara, vergi ve asker gönderme karşılığı devlet imkânlarından istifade etme ve devletin gazabından uzak tutulma imtiyazı tanınmıştır. Cumhuriyet rejimi de Kürt sorununu iç güvenlik açısından değerlendirmiş, Kürtleri yıldırma ve baskı altına almak için koruculuk, JITEM ve çeteler ihdas edilmiştir. Bu gruplar binlerce insanın kanına girmiş, birçok insanı öldürmüş, mallarına el koymuş ve iftira atarak hapse girmelerine neden olmuşlardır. 1990 yılından itibaren bölgede işlenen faili meçhul veya gizli cinayet sayısı 3 binin üzerindedir. Bu süreçte binlerce insan gözaltında kaybedilmiştir.²

Doğu ve Güneydoğu yıllarca sıkıyönetim ve olağanüstü hâl bölgesi olarak yönetilmiştir. Kürtlere yapılan haksızlıklar ile ilgili devletin uyguladığı dezenformasyon sebebiyle Türkiye toplumu Doğu ve Güneydoğu’da yaşanan zulmü yeterince bilemedi. Öyle ki o topraklarda 5-6 milyon insan yerinden edilmiş, göçe zorlanmıştır. Bu yaşananlardan, sıkı sansür dolayısıyla insanlar haberdar olmamıştır. Cezaevleri işkence merkezlerine dönüştürülmüş, insanlara akıl almaz işkenceler yapılmış, insan onurunu zedeleyen “dışkı yedirme” gibi insanlık dışı hakaretler edilmiştir. Cumhuriyet’in ilk yıllarıyla birlikte iskân yasalarıyla başlayan Kürtlere yönelik tehcir uygulaması, 1990’larda 4 bin köyün boşaltılmasıyla devam etmiştir. Bu süreçte

1 Yusuf Kaplan, “Jön-Türkler Osmanlı’yı Parçaladılar; ‘Beyaz Türkler’ ile ‘Beyaz Kürtler’ Türkiye’yi Parçalayacaklar!”, *Yeni Şafak*, 9 Mayıs 2022.

2 <https://www.haksozhaber.net/okul/ilkavin-kurt-sorunu-panelinden-notlar-4953yy.htm>

milyonlarca insan yerinden yurdundan sürülüp fakir ve yoksulluğa itilmiş, Kürt çocukları ve gençleri suç şebekelerinin eline bırakılmıştır.

Bugünkü yetersiz sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi, karşılaştığımız acılar, ölümler, ihanetler ve parçalanmış kimlikler Cumhuriyet'in modernleşme ve toplumsal dönüşüm hedefinde nerede olduğumuzu acı bir şekilde göstermektedir. Bugünkü durum son yüz yıllık modernleşme hikâyesinin hazin sonucudur.

TÜRKİYE KRİTİK EŞİKLERDEN BİRİSİNE DAHA YAKLAŞIYOR

“Soğuk Savaş bitti!” derken, dünyada siyasi, ekonomik, kültürel ve yeni bir bölüşüm kavgası başladı. Ülkemizin etrafı da âdeta ateş çemberidir. Irak'ın işgali sonrasında yaşanan 'Arap Baharı' ve Suriye iç savaşı ile Ortadoğu savaşlarıyla için için kaynıyor. 11 Eylül Batı'da ırkçılık, ayrımcılık, nefret söylemi, İslâmofobi gibi bir dizi toplumsal dinamiği, Müslüman coğrafyada da karşı öfkeyi tetikledi. Avrupa'da popülist, otoriter liderler ve şoven hareketlerin yükseldiği bir dönem yaşanıyor. Bunlar, insanlık tarihinde derin izler bırakan sömürgecilik ve soykırımların müsebbibi Batı medeniyetinin çocukları, yeni bir küresel güç ve bölüşüm savaşının Vahşi Batı'daki aktörleridir.

Diğer taraftan bütün dünya, hız ve hazzın kölesine dönüşmeye başladı. Dünya, bilgi teknolojilerinin gelişimiyle sanayi toplumundan bilgi toplumu olmaya doğru dönüşüyor. İnsanlık bir çağ değişimi yaşıyor, hayatın her alanında olduğu gibi zihin haritaları da değişiyor. Küresel sorunların öne çıktığı böyle bir zaman aralığında, egemen güçlerin kontrolündeki uluslar üstü organizasyonların küresel sorunları çözmeye yetmediği gözlemleniyor. Uluslararası toplum açısından güven veren ve bağlayıcı olan hiçbir kurum, norm ve değer yok. Küresel iklim değişikliği, kutuplaşmalar, çatışmalar, adaletsizlik sorunlarıyla karşı karşıyayız. Şovenlik, radikallik, nefret söylemi ulus devletleri rehin almış, güvenlikçi politikalar ve otoriterlik devlet politikalarına dönüşmüş durumdadır. Bu karmaşa ortamından nasıl çıkılacağına dair henüz küresel bir barış senaryosu yoktur. Dünya bunalımdadır. Üstelik bu kez ana aktörler sadece ABD ve Rusya'dan ibaret iki kutuplu bir

dünya da değil. Avrupa Birliği (AB), İngiltere, Çin, Hindistan, Brezilya, Türkiye gibi aktörler de sahnededir. Her bir aktör kendi askerî ve ekonomik büyüklüğüne göre bir ağırlık merkezi oluşturmaktadır.

Önümüzdeki muhtemel siyasi, toplumsal ve ekonomik riskler, etrafımızda yaşananlar giderek ülkemizi var olma sorunuyla karşı karşıya getiriyor. Türkiye'nin içeriden ve dışarıdan kuşatılması ve oyun dışına itilmesi için, sözde dost ve müttefiklerimiz dâhil bir kısım devletler ellerinden geleni ardına koymuyorlar. Türkiye'nin bütünlüğüne kasteden terör örgütlerine silah dâhil her türlü desteği verip, himaye edip üzerimize salıyor, 40 yıldan beri bizi terörle boğuşturuyorlar.

ABD, Türkiye'nin parasını ödediği altı F-35 uçağını bize vermezken, F-16'lar için hâlâ ayak sürürken teröristleri en modern ve ağır silahlarla donatıyor. Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'ta Yunanistan'ı ve Güney Kıbrıs Rum yönetimini tercih ediyor, beraber anlaşarak oralarda üsler kuruyor, Türkiye'yi âdeta kuşatıyor. Ortadoğu'da taşlar yerinden oynuyor. Gazze'deki ateşin Lübnan'ı içine aldıktan sonra Suriye'ye sıçrama ihtimali Türkiye'yi tedirgin ediyor. Cumhurbaşkanı Erdoğan TBMM Genel Kurul 28. Dönem 3. Yasama Yılı Açılışında, “Vaat edilmiş topraklar hezeyanıyla hareket eden İsrail yönetiminin, tamamen dini bir fanatizm ile Filistin ve Lübnan'dan sonra gözünü dikeceği yer, açık söylüyorum, bizim vatan topraklarımız

olacaktır.”³ dedi. İşte bu tehlikeyi bertaraf etmek için Devlet Bahçeli ile beraber iç cepheyi güçlendirme, yumuşama ve normalleşme çağrısı yaptı.

Yine Meclis’in bahsi geçen aynı dönem açılış toplantısında, Devlet Bahçeli DEM Partililerin elini sıktı. Bahçeli, “Uzattığım el ‘Türkiye partisi olun’ teklifidir, millî birlik ve kardeşliğimizin mesajıdır... Uzattığım el, İlk Meclis’in ve Sayın Cumhurbaşkanı’muzun isabetli sözlerinin meşale gibi yanan aydınlığıdır.” dedi. İsrail’in Gazze ve Lübnan saldırılarına dair de “Bugün mesele Beyrut değil Ankara’dır, hedef Şam, Bağdat değil İstanbul’dur.” dedi.

Türkiye’nin içinde bulunduğu jeopolitik şartlar, kriz, kargaşa, kavga ve çatışma peşinde koşanlara karşı içeriden dışarıya doğru birlik olmayı gerektiriyor. Böylesine kritik bir zamanda atılan ve yeni bir sürecin başlangıcı sayılan sürpriz adımlarla bugün Türkiye bir dönüm noktasındadır.

Bir kesim, Bahçeli’nin 5 Kasım 2024 tarihinde Meclis grup toplantısındaki “Türkiye Yüzyılı’nın inşası için Sayın Recep Tayyip Erdoğan güvencedir, milletin sevdalısıdır, tecrübesiyle ve birikimiyle bize göre tek seçenektir. Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan’ın bir kez daha seçilmesi doğal ve doğru bir tercih değil midir?” ifadelerini, Erdoğan’ın gelecek seçimlerde aday olabilesinin yolunu açmak için gerekli anayasal düzenlemede DEM Parti desteğinin mümkün kılınması şeklinde yorumlasa da anlaşılabilir o ki devlet, ortaya çıkan yeni bölge şartlarını dikkate alarak 10 yıl önce yarım kalmış Kürt barışını tamamına erdirmek için harekete geçmiştir.

Kürt meselesi yeni bir aşamaya giriyor. Bu meselenin yalnızca Kürtlerin bir kesiminin derdi ve talebi gibi bir iç mesele olarak veya Kürt ve Kürdistan varlığının bir azınlık, bir direniş, bir örgüt ideolojisi seviyesine indirgeyerek ele alınması eksik kalıyor. Ortadoğu ve Suriye eksenindeki küresel dinamikleri, ABD’nin İsrail eliyle Ortadoğu’da güç dengesini değiştirme planları ve de İsrail’in sınırlarımıza dayandırmak istediği savaşı, yani dış cepheyi de dikkate alan daha kapsayıcı bir yaklaşımla ele almak gerekiyor.

³ <https://twitter.com/fahrettinaltun/status/1841110752184197619>

Artık problemlerle yüzleşme zamanıdır. Anlık palyatif çözümlerle, oyalama taktikleriyle kimse kimseyi aldatmasın. Türkiye’nin ayağını bağlayan bu pranganın artık parçalanıp atılması gerekiyor. Bahçeli’nin PKK’ya silah bıraktırma çağrıları, ardından TUSAŞ’a terörist saldırısı, hemen ardından kayyum atama hamlelerine bakınca, bunların hiçbirisinin tesadüfen ve birbirinden bağımsız düşünülmesinin mümkün olmadığı görülmektedir. Devlet aklının ciddi bir hazırlık çalışması yaptığı, bu makas değişikliği ile iç cepheyi güçlendirme ve evin içini sağlama almaya yönlendiği anlaşılmaktadır.

KÜRT AKTÖRLER İÇİN AKLINI BAŞINA ALMA VAKTİ

Ortadoğu’da yaşananlar, İsrail eliyle yürütülen savaşın yayılma ihtimali Türkiye’yi ve dört ülkeye yayılmış Kürtleri ve Kürt siyasi aktörlerini de doğrudan ilgilendiriyor ve etkiliyor. Rojava eksenli düşünen Kürtler, ABD-İsrail-Körfez eksenindeki yeni düzende kendilerine büyük bir fırsat doğduğu değerlendirmesi ile hareket ediyorlar. Anlamadıkları nokta, ABD’nin Kürtleri korumak değil, ateş hattına atmak olduğu hususudur. Uzun vadeli düşünüldüğünde şeytan ile aynı yatağa girmeleri Kürtlere hiçbir şey kazandırmayacak, bölgedeki diğer halklarla düşman olmaktan başka bir işe yaramayacaktır. PKK’nın silah bırakma iradesi ne Öcalan’ın ne de DEM’in elindedir. Emperyalist güçler olayın peşini bırakmayacak, karıştırmaya devam edecekler. İsrail eliyle yangın yerine çevirdiği İslâm beldelerinde emellerine ulaşmadan ABD elindeki bu donanımlı aparatı kolay kolay bırakmayacaktır. Zaten Türkiye’nin savunma sanayinin kalbi TUSAŞ’a saldırarak niyetlerini gösterdiler.

Artık Kürt sorunu ülke içi bir mesele olmaktan çıkmış durumdadır. 1991’de ABD’nin Irak’a müdahalesi ve 2012’de Suriye’nin çökmesinden sonra PYD/YPG’nin özerklik kazanımı için verilen uluslararası destekle beraber sorun büyüyecek bir Ortadoğu sorunu hâline gelmiştir. ABD, bağımsızlık vaadiyle kandırdığı bu Marksist örgütü silah ve para vererek Türkiye’yi kapana kısırtmak için bir manivela olarak kullanmaktadır. Amaçları Türkiye’nin yeniden Osmanlı misyonunu üstlenmeye kalkışmasını mümkün kılacak tüm yolları kapamak ve tıkamaktır.

ABD ve İsrail'in dümen suyuna girmiş Kürt aktörlerin, bu milleti eze eze ülkeyi bugünlere getiren Batıcı beyaz Türklere bir farkları yoktur. "Ezilen Kürt halkının haklarını savunacağız.", derken, ezenlerine benzeyip onların Kürt halkına bir türlü kabul ettiremedikleri seküler modernleştirme projelerini kendi halklarına kabul ettirmeye çalışıyorlar. Mazlumlar zalimlerini taklit ederek onların izlerini büyük bir zilletle takip etmeye koyuldular. Dağda erkeklerle komün hayatı yaşayan Kürt kızlarına, Kürt töresinde böyle bir şeyin olmadığını, olamayacağını söylemediler, söylemiyorlar. Aksine onları 'özgürleştirdiklerini' söyleyecek kadar haysiyet yoksunu bir tavır sergiliyorlar.

Batılıları ve yerli Batıcıları da rahatsız eden husus, Batı destekli Kemalist modernleştirme projesinin Kürt halkı üzerinde yeterli bir dönüştürmeyi, sekülerleştirmeyi sağlayamaması, en azından Türk halkında aldığı kadar sonuç alamaması olmuştur. Türkçülüğü esas alan Kemalist kadroların Türk kesiminde modernleşmeyi, Batılılaşmayı sağlamada daha etkili olmaları, Kürtlerin ise buna direnmeleri ve yeniden İslâmî uyanış için önemli bir potansiyeli barındırmaları hem yerli oligarşinin hem de arkasındaki Batılıların ortak tespitleri ve rahatsızlıklarıydı. Dahası çok korktukları İslâmî diriliş için önemli bir mamba olan bu alandaki insanların da bir an önce sekülerleştirilmesi, modernleştirilmesi ve Batı'nın mutlaklaştırdığı sapkın değerlerine eklenmesi isteniyordu.⁴ Kürt halkı derdinin asıl dermanı İslâm kendisine ulaştırılmadığından, fiziki varlığını ve fitri kimliğini korumak, hastalığın yakıcı ıstırapından bir an önce kurtulmak için siyasi Kürtçülere eğilim göstermek zorunda kalmış, hastalığını daha da azdıracak sahte ilaçlarla tedaviye istemeden de olsa teslim olmuştur.

Batı kendi değerleri için tehdit gördüğü İslâm'ı, insanlığın kurtuluşu için bir alternatif olmaksızın çıkarıp İslâm âlemini topyekûn sekülerleştirip dönüştürmeyi her daim hedefledi. Bu hedef, aynı amaçta Batı'yla örtüşen Türk ulusalcısı yerli laik statükunun da gündem maddesiydi. Böylece, Batılılar ve içimizdeki Batıcılar Kürt halkını sekülerleştirmek üzere kendi içinden

4 <https://ilkav.org/ulusalcilik-ulus-devlet-ve-kurt-sorununa-islami-bakis-konulu-panel>

kimi Kürtçü Batıcı muhalif kesimlerin yolunu açtılar. Kürtçülük davası güden aktörler bu şeytani hedefi ıskalayarak kime ve neye hizmet ettiklerini anlamadılar. Sekülerleşme hedefine karşı çıkanları gericilikle suçlayarak gidip Batı'nın kucağına oturdular. Kürt meselesini yanlış, eksik tanımlama ve anlamanın ülkeyi ne hâle getirdiğini içimiz sızlayarak izliyoruz. O sebeple Kürt meselesini en baştan yeniden düşünmek ve yeniden tanımlamak gerekiyor.

KİMLİKLERE SIKIŞTIRILMIŞ SİYASET TARZINI DEĞİŞTİRMEK ZORUNDAYIZ

Yaşanan küresel bölüşüm kavgasının Ortadoğu coğrafyasına yansımaları ülkemiz için hem riskler hem de fırsatlar barındırıyor. Bu kavgaya sadece kendi kimliği ve çıkarı üzerinden bakmak, bu risk ve fırsatları kendi kimliği üzerinden değerlendirmek akıllı siyasetin önündeki en büyük engeldir. Meseleyi hâlâ terörle, silahla, şiddetle çözebileceğini sananların bunu iyi anlaması gerekiyor. Mesele, seçim hesaplarına kurban edilecek, hangi partinin hangisiyle ittifak oluşturduğu tartışmalarına hapsedilecek bir mesele de değildir; tüm farklılıklarımızla bir arada, herkesin onurlu yaşama hakkına sahip olduğu ortak bir hayatı nasıl inşa edeceğimiz meselesidir.

Her ne şart altında olursa olsun bu süreç bir biçimde devam etmelidir. Şimdiye kadar meseleyi müzakere-ikna-uzlaşma olarak değil bilek bükme şeklinde anlamış ve yürütmüş iki aktör de bu siyaset tarzını değiştirmek zorundadırlar. Aksi takdirde eski tas eski hamam devam etmek ülkemiz için de Türklere ve Kürtlere için de çok ağır hayati problemler üretecektir.

Barışı inşa etmek ve bu meseleyi çözmek zorundayız. Kaybedilen her bir gün toplumsal psikolojide "Bu kez de çözemeyeceğiz!" endişesini artıracak, sorunun devamından menfaat umanların gücünü ve gerekçelerini güçlendirecektir. Göz ardı etmememiz gereken nokta şudur ki, mesele bölgesel olmaktan çıkıp, giderek uluslararası mesele olmaya doğru dönüşüyor. Başka bir ifadeyle kaybedilen her bir gün çözümün gerekleri, zorlukları, boyutlarını çoğaltıyor. O sebeple herkesin soğukkanlı bir muhasebe yapmaya, politikalarında ve dillerinde çok dikkatli olmalarına ihtiyaç vardır.

SOSYAL DEĞİŞİME BİGÂNE KALMAK

— MURAT HACIFETTAHOĞLU —

“Hızla akan bir nehrin ortasında, cereyan bizi uçurumlara doğru sürükler götürürken, ısrarla gözlerimizi hâlâ sahilde kalan bazı artıklara dikmişiz.”
Alexis de Tocqueville¹

Avrupa çağının sonunun ilanından sonra şimdi küresel sistem krizi Amerikan yüzyılının sonuna işaret edecek şekilde bütün uluslararası dengeleri, ilişkileri, kurumları ve kuralları sarsıyor. Liberal iyimserlik yerini radikal kötümserliğe bırakırken biz de küresel krizleri, bölgesel çatışmaları, uluslararası ticaret yolları ve enerji kaynakları üzerindeki mücadeleleri konuşuyor, bu hususlara dair devlet politikalarını ima ettiğini düşündüğümüz yetkili ağızlardan sadır olan üstü kapalı ibarelerin tevli ve tefsiri ile meşgul oluyoruz. İşin ehli olanlar transhümanizm, yapay zekâ, dijitalleşme, virüsler, göçmenler gibi konular üzerinden gezegenimizin ve insanlığın geleceği hakkında düşüncelerini ifade ediyorlar. Devletin asli meselesi de millî güvenlik, vasıflı kalifiye kadrolar bu alanda istihdam edilirken, adalet, eğitim, toplumun güven ve huzuru, refahı gibi iç meselelerdeki siyasi ve idari faaliyetler kifafinefs derecesinde yürütülüyor. Devletimiz bir taraftan da hepimizin iftihar ettiği büyük ve görkemli kamu binaları açıyor, yeni kurumlar ve kadrolar ihdas etmek suretiyle büyümeye devam ediyor. Siyaset patronaj ve rant ilişkileri, mebzul miktarda yeni kurulan siyasi parti haberleri, partilerin teşkilat içi mücadeleleri ve bir sonraki seçime dönük

hazırlıklarıyla gündemimizi işgal etmeye devam ediyor. Bütün bu hengâme içerisinde sosyal meseleleri konuşmak, anlamaya çalışmak ve sosyal meselelere dair fikirlerimizi siyasi zeminde ifade etmek gayret ve zahmetinden uzak duruyoruz. Kadına karşı şiddet konusunu cinsiyetçilik zemininde kadın-erkek farkını inkâr ederek konuşan radikal feminist sol liberal aktivistlere bıraktığımız gibi sokak köpekleri meselesini de türçülük karşıtlığı adı altında insan ile hayvanı eşitleyen küresel sapkınlık şebekesinin Türkiye mümessilleri ve mama lobilerinin ittifakına terk ediyoruz. Artık sosyal meseleleri mühimsemiyor veya mühimsediğimizi iddia etsek dahi bu konuların politik bağlamına dair konuşmaktan geri duruyoruz. Ne kadın voleybol ülkesi olmaya doğru gidişimiz² ne woke aktivizmi ne yabancı düşmanlığı/ırkçılık ne sosyal nihilizme yol açabilecek umursamazlık/boş vermişlik ne de uyuşturucuya veya dijital şiddete/ayartıya kurban giden nesillerimiz tadımızı kaçırıyor.³

2 Tabir İsmet Özel'e aittir. İsmet Özel, “Milletlerin Milletlere Ettiği”, *İstiklal Marşı Derneği*, 22 Mayıs 2024, <https://www.istiklalmarsiderneği.org.tr/IsmetOzel?Id=222&KatId=7>. (Erişim: 10.11.2024).

3 Tadı kaçan, meseleyi dert edinenlerin yalmızlığı, seslerinin cılızlığı da bir başka can sıkıcı husus. Mesela Mustafa Merter'in *Hekaton'la Son Tango* kitabı dertli, gerçekten konuya dair ıstıraplı olan bir uzmanın eseridir. Bu neviden münferit çıkışlar, cılız organizasyonlar da vardır. Ancak bu teşebbüsler sadece uluslararası ifsat odakları karşısında aciz durumda değillerdir. İçeride de aynı aciziyet devam etmektedir. Mesela “Büyük Aile Platformu” Netflix'e karşı sesini yükseltebilirken ATV kanalının ahlaksızlık, hayâsızlık yayan, aile yapısını dinamitleyen yayınlarına karşı sesini yükseltebilir mi? Bu kadar mühim bir konuyu dipnota sıkıştırmış olsak da yazının esas odaklandığı

1 Alexis de Tocqueville, *Amerikan Demokrasisi*, çev. Taner Timur, Türk Siyasî İlimler Derneği Yayınları, İstanbul, 1962, s. 5.

Türkiye'nin siyasi ve kültürel kimliğini nihai kertede sosyal yapıdaki değişimlerin belirlediğini söylemek kimilerine abartılı gelecektir. Bu bahiste dile getirilecek makul itirazlardan bazıları şunlardır: Cumhuriyet'in, modern Batılı ulus devlet inşasında nüfus, eğitim, hukuk ve kültür politikalarına eşlik eden devlet zoruyla "makbul vatandaş" imalinde gösterdiği başarı sosyal yapı ve zihniyetin devlet eliyle belirlenmesinde birinci elden maruz kaldığımız bir tecrübedir. Hatta "laik ulusal resmî Türk kimliğinin" toplumun yüzde 82'si tarafından kabul edildiği söylenmektedir.⁴ Fakat Kemalizm ve Atatürkçülüğün uzun yıllar devlet/asker ideolojisi olmaktan ileri gidememesi ve halkın eline geçen ilk fırsatta CHP'yi iktidardan indirmesi⁵ "halka rağmen" zihniyetinin başarısını şüpheli hâle getirmektedir. Bir diğer itiraz Türkiye'deki büyük değişimlerde dış dinamiklerin etkisidir. 1946'dan günümüze demokratikleşme-askerî darbeler gergesinde ilerleyen siyasi tarihimizde

yer burasıdır. Sosyal meselelerin siyasetle buluştuğu yerde sesimizi kesmemiz fertlerden müteşekkil bir millet olmaktan çıkarak yığınlaşmamıza sebep olmaktadır.

- 4 Şener Aktürk, "Karşılaştırmalı Siyasetin Zaviyesinden Türk Kimliğinin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği", *Türkiye Günlüğü Dergisi*, sayı: 114, Bahar 2013, s. 31-46. Buradan Şener Aktürk Hoca'nın toplumun yüzde 82'sinin resmi ideolojiye tamamen uygun bir kimliği benimsediğini söylediği sonucu çıkarılmamalıdır.
- 5 Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası veya Serbest Cumhuriyet Fırkası seçimlere girebilme imkânı bulabilselerdi CHP için seçim sonuçlarının can sıkıcı olacağını öngörebiliriz. Devrimcilere karşı toplumun evrimcilerden yana olacağını söylemek bile "tepeden inme" siyasetin meydana getirdiği memnuniyetsizliği göstermektedir.

NATO, neoliberalizm, küreselleşme, Avrupa Birliği gibi dış veya küresel dinamiklerin baskın tesiri inkâr edilemez. Daha da ileriye giderek mevcut durumu Amerika merkezli yeşil kuşak ve BOP projeleri üzerinden açıklayan yaklaşımlar da vardır. Türkiye gibi bağımlılıkları, kırılabilirlikleri, zaruretleri ile dünya sisteminin çerperinde kalan bir ülkede dahi dış dinamiklerin etkili olması bunların sosyal yapı, talep ve zihniyetler ile uygunluğuna bağlıdır. Sosyal gerçeklik ile çelişen, sosyal talepleri karşılamayan, rıza üretemeyen politika ve müdahalelerin uzun vadede başarı ihtimali yok denecek kadar zayıftır.

Güçlü devlet geleneği ve sivil toplumun zayıflığı neredeyse Türkiye üzerine açılan her bahiste dile getirilen bir husustur. Uzun bir tarihî geçmişe dayanarak yapılan açıklamalara göre devlet için hikmet-i hükümet anlayışı siyasi kararların belirlenmesinde esas teşkil ederken toplum nezdinde de aşkın/kutsal, hikmetinden sual olunmaz devlet telakkisi genel kabule mazhar olmaktadır. Aynı izahların hemen altında Türkiye'deki gelişmelerin en önemli muharrir unsurlarından biri olarak devlet-toplum çatışması zikredilmektedir. İlk bakışta tenakuz arz eder gibi duran iki tespitin de gerçeklere uygun olmasında devlet-rejim, millet-halk gibi tefriklere dayanan zihin kodlarının etkisi vardır. Sosyal meselelere karşı özellikle iktidara yakın sağ muhafazakâr, milliyetçi, İslâmcı cenahın bigâne tavrı bir tarafıyla menfaat ve kaynak paylaşımında kendisini boşa düşürecek ters pozisyonda kalma endişesinden diğer taraftan her şeye vâkıf, her duruma vaziyet eden mistik

devlet anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu bigâne tavır ister menfaat ister maslahat isterse de yanlış bilinç icabı olsun geniş sağ kitlelerin alıklaşmasına, pasifleşmesine, şahsiyet kaybına ve nihayetinde siyasi ve sosyal sahada fail olma hâlinin gerilemesine sebep olmaktadır.

SOSYAL DEĞİŞİMİN DİNAMİKLERİ, İSTİKAMETİ VE SİYASİ MAHİYETİ

Bundan on yıl öncesine kadar Cumhuriyet dönemi sosyal değişimin mahiyeti ve neticelerine dair hemen herkesin müşterek bir kabulü vardı. En öz şekliyle merkezde bulunan laik Batıcı Kemalist bürokrat aydın sermayedar zümre karşısında çevreden gelen muhafazakâr taşralı kesimin yüksek tahsil, sermaye birikimi ve büyük şehirlerle göç ile yeni bir sınıf olarak ortaya çıkması ile başlayan mücadele bugünleri hazırlamıştır. Buradaki tabakalaşma ekonomik bir temele değil sosyo-kültürel bir zemine oturmaktadır ve daha çok milletin sahip olduğu kültürel kodların merkeze taşınması ile ülke kaynaklarının bölüşülmesi talebini içermektedir. Merkez güçler iktidarlarını ordu, yargı, akademi, medya ve sendikalar eliyle başka bir ifadeyle kurumsal yapıların devlet zoruyla mücehhez gücüyle korumaya çalışsalar da uluslararası dinamiklerin de etkisiyle çevreden gelen değişim talepleri demokratikleşme, sivilleşme şekline bürünerek merkezdeki aktörlerin hegemonik iktidarlarına son vermiş, Türkiye'nin düzeninde önemli değişikliklere sebep olmuştur.

Bu mücadele içerisinde merkezin, iktidarını sürdürmek adına sergilediği sertlik -özellikle 28 Şubat zulümleri- değişim talebiyle hareket eden kitlelerin sivil toplumculuğu bir ideoloji olarak benimsemesine ve rijit devlet karşıtlığına savrulmasına sebep olmuştur.⁶ Bu noktada “daha az devlet daha çok toplum” sloganıyla billurlaşan neoliberalizm ve Türkiye'deki liberal sol cenahın yolları muhafazakâr-İslâmcı yeni nesiller ile kesişmiştir. Sosyal tabanı olmayan ancak Kemalist bürokratik oligarşiye karşı kullanılabilir bir ideolojik zemini ve uluslararası meşruiyeti bulunan liberal sol, sosyal tabanı bulunan ancak siyasi zeminde kendisini ifade

6 Konu hakkında ufuk açıcı bir çalışma için bk. Ali Yaşar Sarıbay, “Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum”, içinde: *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 447-463.

edecek ideolojisi ve uluslararası meşruiyeti bulunmayan İslâmcı sağ ile ittifak kurmuştur. Böyle bir ittifakta liberal solun fikren baskın tarafı teşkil etmesi gayet tabiidir. Bu durumu Fahrettin Altun “postmodern sapma” şeklinde ifade etmektedir.⁷

Nihai olarak sosyal yapıdaki değişimden beklenen, yani günün bilgi ve tecrübesine sahip millî kadroların sistemi dönüştürmesinden umulan, belirli bir zamana kadar Batıcı dekadanstan Türkiye’yi çıkarmak, Huntington’ın tabiriyle kararsız ülke olma hâline son vererek İslâm medeniyetini yeni bir yorumla ihya ederek “millî, İslâmî ve insani” bir nizam tesis edebilmektir. Bu projeyi, Cumhuriyet’in kurucu elitlerinin aydınlanmacı kurucu/inşacı rasyonalitesine karşı tecrübeyi, inancı, gelenekleri, ananevi sosyal kurumları, sağduyuyu merkeze alması hasebiyle Edmund Burke’cu manada muhafazakâr olarak tanımlayabiliriz. Mevcut müesses nizama karşı olması hasebiyle devrimci, politik hedefleri itibarıyla muhafazakâr diyebileceğimiz bu hareketin en büyük zaafı devleti tanımaması, ideolojik okumalarla şekillenmiş bir zihniyete sahip olması, cemaat yapılanması içerisinde entegrist bir bakış açısı taşıması, uluslararası düzen hakkında kestirme hükümlerin ilerisine gidememesiydi. Hâsılı Batı’da şehirli, tahsilli, devlet umuru görmüş kadroların ideolojisi vasfındaki muhafazakârlık bizde taşralılara düşmüştü ve her şeyi el yordamı ile öğrenmek zorunda kalıyorlardı. Kalkınma ve hizmet siyasetinde gösterilen başarının kültür, eğitim, müesseseleşme gibi sahalarda gösterilemesinin sebeplerinden biri de budur. Bugün Türkiye, medeni ve siyasi hüviyetiyle mensubu bulunduğu medeniyetin canlı ve modern bir temsilcisi olma iddiasının çok uzağındadır. Liberal demokrasi standartları ise terk edileli çok oldu. Muhafazakâr demokrasi tabiri de tedavülden kalkalı bir hayli oluyor. Bugün tercih edilen yerlilik-millîlik terkininin siyasi, sosyal,

7 Fahrettin Altun, bu ifadeyi rahmetli Âkif Emre’nin vefatı vesilesiyle kaleme aldığı yazıda şu şekilde dile getirmektedir: “Yerli ve millî çizgiden taviz vermedi. Dosdoğru durdu. Benim, adına ‘postmodern sapma’ dediğim ve ne yazık ki birçok yol arkadaşımın birlikte benim de bir dönem duçar olduğum teşevvüş hâline hiç kapılmadı.” Fahrettin Altun, “Akif Emre’nin Ardından”, *Sabah Gazetesi*, 31 Mayıs 2017, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/fahrettinaltun/2017/05/31/akif-emrenin-ardindan>. (Erişim: 15.11.2024).

hukuki, iktisadi sistemde neye tekabül ettiği ise son derece belirsiz. Elde kalan son kale millî savunma sanayi ise millî güvenliğin tesisinden iktisadi kalkınmaya, oradan da millî hisleri zinde tutmaya kadar ağır yüklerin altına girmiş durumda.

İşte burada eski hikâyenin sona erdiği noktaya varıyoruz. Çevreden gelen hareket, toplumsal siyasal sistemin antidemokratik direncinin kaynakları olan⁸ Batıcı bürokratik tahakkümün yürütücüsü zümreleri, onların ideolojik aracı Batılılaşmayı ve Batı sistemine bağımlılık ilişkilerini ya tamamen sonlandırmış yahut zayıflatmıştır. Ancak bu defa da merkeze gelip yerleşen, halkın desteği ile Kemalist ve FETÖ'cü vesayeti tasfiye eden dünün romantik medeniyetçi ve devrimci İslâmcı kadroları katı bir devletçilik söylemi ve pratiği üretmeye başladılar. 12 Eylül Anayasası'nın siyasi ve sivil katılımı sınırlayan, "vatandaş işine baksın siyasi, sosyal meselelerle kafasını bulandırıp devlet işine karışmasın" zihniyeti bu defa yeni seçkinler eliyle uygulanır hâle geldi. Merkezde tutulan yerin sosyal meşruiyet ve rızaya dayandığı unutuldu, vatandaşın organik bağ kurduğu bir lider ile doğrudan temasından kaynaklanan enerji üzerinden ilerleyen siyaset terk edildi. Devlet kalın duvarlar arkasında güvenli binalara çekilirken, uzun iktidar döneminde ikinci neslini yetiştiren yeni siyasi ve bürokratik elitler eskisi gibi ordu evlerine, kamu lojmanlarına, kendilerine tahsis edilmiş tatil köyleri veya sosyal tesislere çekilmeler bile sadece zenginlerle paylaşabilecekleri ortak mekânlarda hayatlarını sürdürüyorlar. Toplumdan beklenen ise kendisine verilenle yetinip aklının ermeyeceği işlere çok fazla burnunu sokmaması! AK Parti iktidarının ilk yıllarında kararlı şekilde üzerinde durulan yasaklar, yoksulluk ve yolsuzlukla mücadele, bugün ancak devlet için rahatsız edici sosyal gelişmelere, tehditlere dönüşürse veyahut dönüşme potansiyeli taşırsa üzerine düşülmesi icap eden konulardır. Hâsılı dünün devletçi, buyurgan, üstenci ve zümreci pratikleri, teamülleri merkeze gelen yeni seçkinler tarafından, ideolojik bir dayanağa yaslanmadan bir yönetim üslubu veya alışkanlık şeklinde tatbik edilmeye başlanmıştır.

8 Vedat Bilgin, *Türkiye Tartışmaları*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2024, s. 14.

Türkiye'nin sosyal değişiminde şehirleşme, eğitim seviyesi, refah seviyesi artışı; dijital çağın getirdiği yeni küresel kültüre dayalı sosyalleşme, kimlik edinme gibi faktörlerin yanında reaksiyoner tavrın da etkisi büyüktür. Her aşırılık devamında zıttı bir aşırılığın doğmasına ve güçlenmesine sebep oluyor. Hatta bu reaksiyoner kimlik edinme hâli aynı gruplarda bir insan hayatı boyunca birkaç defa yaşanabilmektedir, sol liberal devlet karşıtlığından neo-ittihatçı devletçiliğe geçiş gibi irrasyonel kutuplar arasında salınma çok hızlı olmaktadır. "Asker postası yerine converse ayakkabı ikame etmek" gibi Türkiye gerçeklerinden uzak fikirler katı devletçilik limanında demirlerken karşısında da faşizan düşüncelerin yükselmesine yol açmaktadır. Siyasi tercihlerin belirlenmesinde çoğu zaman "şeytan taşlamaktan tavafa sıra gelmiyor" deyişi bizim gerçekliğimize uygun düşüyor.

Bugün Kemalizm'in bir devlet/asker ideolojisi olmaktan çıkarak halk ideolojisine dönüşmesi, nefret ve intikam arzusunun ifadesi, had bildirme ve hizaya çekme aracı olarak kullanılması da aynı neviden bir tepkiselliğin sonucudur. İlk başlarda merkezdeki yerini kaybeden eski muktedirlerin son sığınağı Kemalizm, kademe kademe yayılarak Batıcı seküler hayat tarzının teminatı, sol liberal devlet karşıtlığına karşı ulusalcı tepkinin ifadesi, Erdoğan'ın şahsından başlayarak iktidar kadrolarına, oradan da İslâmcı olarak paranteze alınan bütün İslâmî kesimlere karşı muhalefetin birleştirici gücü, çevreden gelen bir muhalif sosyal hareket hâlini almıştır.

Yeni devlet seçkinlerimiz hem kurdukları ittifak ilişkilerinin zorlamasıyla hem de siyasi pragmatizme dayalı tanıyarak, sahip çıkarak karşı tarafın elinden koz alma stratejisi sonucu Atatürkçülüğe devlet nezdinde eski mevkiini geri vermiştir. Sosyal sahada agresif bir tutumla yayılan, içerdiği bağımlılık ve dayatmacılığa rağmen millî mutabakat, ortak değer olarak kabul edilmesi istenen Kemalizm'e, Atatürkçülüğe ve muğlak anlamına rağmen Cumhuriyet'in kurucu değerlerine dair ilmî bir fikir beyan etmenin imkânı dahi son derece kısıtlanmış durumdadır. Zaman zaman iktidara yakın medya dahi itibardan düşürmek istediği kişilerin geçmişteki Atatürkçülüğe mugayir söz ve yazılarını aleyhte delil olarak kullanmaktadır.

Kemalizm'in, Türkiye özelinde İslâm düşmanlığı olarak ortaya çıkan yeni ateizm ile birleştiği, yabancı düşmanlığının çok rahat bir şekilde bu bütüne katıldığı aşırı bir hâli de yaygınlık kazanmaktadır. Lakin yeni Kemalizm'in içerisine bu defa onu tanımsız kılacak derecede farklı sosyo-kültürel çeşitliliğin girdiğini de kabul etmeliyiz. Postmodern çağa uygun bir sosyal fenomen, moda olarak da değerlendirilebilecek görünümlerinin yanında aşırı sağın çekirdek ideolojisi olabilecek sert ve katı görünümleri de vardır. Ancak bütün bunların belki de en tehlikeli olanı ordu içerisinde millete karşı rejimi ve devrimleri muhafaza etme geleneğinin, militarizmin ideolojisi şeklinde yeniden tezahür etmesidir. Bu tavrın Türk ordusuna olduğu kadar Türk milletine de çokça zararı tarihen sabittir.

Merkezde teşekkül eden yeni yönetim anlayışına orta sınıflardan gelen itiraz da göz ardı edilmemelidir. Seküler kırılğan orta sınıf hassasiyetler özgürlük, adalet ve liyakat kavramları etrafında gelişen bir ahlakçılık üzerinden yeni bir sosyal muhalefet üretmektedir. Esasen liberal söylemden beslenen ancak ideolojik bir kalıba da dönüşmeyen orta sınıflara mahsus bu memnuniyetsizlik biçimi çoğu zaman kendi bireysel hayatına dönerek işine gücüne bakma, cemiyet hayatından uzaklaşma tutumlarını beraberinde getirmektedir. Burada yeni olan şey, üst seçkin muhafazakâr ailelerin çocuklarının da aynı memnuniyetsizlik ile ahlakçı bir yerden muhalif kesim içerisinde konumlanabilmeleridir.

Muhafazakâr orta sınıflarda sekülerleşme, hayat tarzı olmanın ötesinde bir zihniyet hâlini almaktadır. Geçmişte, yeni durumlara modern veya postmodern dinî dayanaklar arayarak ayak uydurmaya çalışan Müslümanlar artık böyle bir gayrete dahi lüzum duymamaktadırlar. 2023 yılında yayımlanan ve çokça tartışılan "Ömer Nasuhi Bilmen'in Büyük İslâm İlmihali'nde Toplumsal Cinsiyet" başlıklı makalede⁹ yazar,

9 Esra Aslan Turan, "Ömer Nasuhi Bilmen'in Büyük İslâm İlmihali'nde Toplumsal Cinsiyet", *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2023, 9(2), s. 203-234. Makalenin yayımlandığı meca dikkate alındığında ve toplumsal cinsiyet eşitliği başlığı altında yapılan faaliyetlere katılan muhafazakâr kadrolar düşünüldüğünde münferit bir örnekten bahsetmediğimiz takdir edilecektir.

toplumsal cinsiyet, cinsiyetçilik gibi kavramları birer norm olarak kabul edip bir ilmihalde bu normlara aykırı bulduğu hususları tespit ederek bunların değişmesi gerektiğini ileriye sürmüştür. Peki, neden cinsiyetçi veya toplumsal cinsiyet anlayışına göre ayrımcı görülen hükümler değiştirilmelidir? Burada dinî bir gerekçelendirilme yapılmadan genel kabul gören anlayışa, normlara aykırılık ölçüsüne dayanılmaktadır. Bu ise büyük bir zihniyet değişiminin tezahürüdür. Artık doğru, güzel ve iyinin ölçüsü şehirli orta sınıflarca kabul gören uluslararası normlardır.

Sosyal yapıdaki değişimler, reaksiyonlar Türkiye'nin sosyo-politik yapısına nasıl yansımaktadır? En net şekilde görünen, ifade ettiğimiz ve etmediğimiz pek çok sebepten ötürü sağ ve sol blok oranındaki değişimdir. On yıl öncesine kadar başkanlık sistemine karşı olanların en önemli argümanlarından biri Türkiye'nin yüzde 65/70 oranında sağcı olduğu, başkanlık sisteminin gelmesiyle solun iktidar şansının tamamen ortadan kalkacağıydı. Ayrı bir yazıda daha detaylı incelemeyi hak etse de burada sadece şu kadarını söylemeliyiz ki son seçim ittifakları ile pek çok sağ parti seçmenini sola taşımıştır. Türkiye'nin kıdemli sağcılarının bile ömürlarının son baharında sol siyasette yer aldığı bir iklimde gençlerin tercihini soldan yana yapması şaşırtıcı olmasa gerektir. Mevcut durumda sağ ve solun eski anlamını kaybettiği ileri sürülse bile CHP'nin sağcı kitle için tercih edilebilir hâle gelmesi hatırı sayılır bir değişikliktir. Buna göre sağ-sol bloklaşmasının yeni nesil ile yarı yarıya şeklinde gerçekleşeceğini söylemek uçuk bir kehanet sayılmamalıdır. Bu ise sağ siyasetin millî irade ve sandığa dayalı siyasi stratejisinde bir değişime sebep olabilir.

Nur Vergin, değişimin yoğun şekilde konuşulduğu 1993 yılında -Soğuk Savaş'ın sona erdiği, Türkiye'nin ise demokratikleşme, liberalleşme gündemi ile meşgul olduğu bir zamanda- *Yeni Zemin*'e verdiği mülakatta¹⁰ toplumsal değişim taleplerinin siyasi sonuçlarını farklı düzeydeki sorularla değerlendirmektedir. Toplumsal değişim siyasi bir değişim talebi içeriyor mu?

10 Nur Vergin, "Yeniden Yapılanma Türkiye'nin Tekâmülü Olacaktır", *Yeni Zemin*, röportaj: Mehmet Metiner, sayı: 1, Ocak 1993.

Eğer içeriyorsa bu sadece iktidardaki partinin değişmesi ile sınırlı bir talep midir yoksa yöneten-yönetilen ilişkileri bakımından siyasi sistemin dönüşmesine yönelik bir değişim talebi mi vardır? Biz de bugün benzer soruları sorarak sosyal yapıdaki değişimin mahiyetini, siyasi karşılığını bulabiliriz. Hatta bu konuda 1993 yılı ile günümüz arasında yapılacak bir karşılaştırma da faydalı olacaktır.

Bugün dünyamızda küreselleşme, liberalizm, demokrasi, insan hakları, çoğulculuk rüzgârları esmiyor. Avrupa Birliği de ortak Avrupa değerlerini hukuk marifetiyle yeniden üreterek oluşturduğu özgür dünyanın demokrasi cenneti imajından çok uzak. Dünya büyük savaşlara sürüklenirken siyaset liberal sol ile aşırı sağ arasında sıkışmış durumda. “Farklılıklar siyaseti” farklılıkların tanınması ve temsilinden çıkarak en uçtaki anormal sapkınlıkların tahakkümüne, insanlık düşmanlığına evrilmiş durumda. Göçmen karşıtlığı ve COVID salgını, en son da Gazze soykırımı ırkçı kodların başta ‘medeni’ Avrupa’da olmak üzere hâlâ ne kadar belirleyici olduğunu herkese gösterdi. Ve İsrail soykırımı sonrası aklı başında hiç kimsenin uluslararası sisteme güveni kalmadı.

1993 yılının aksine Türkiye’de de hiç kimse yeni siyasetten, yeni zeminden veya Yeni Türkiye’den bahsetmiyor. Atıflar hep ezberlere ve geçmişe yapılıyor. Bir taraf yaşanan onca sosyal travmayı unutmuşçasına Cumhuriyet’in kurucu kodlarına geri dönüşten bahsediyor, diğer taraf sol liberal ezberleri ile siyasete yol gösterme peşinde. FETÖ, Hendek Terörü ve Sorosçu operasyonlar hiç yaşanmamış gibi bugüne geliş iktidarın keyfemayeşa politika değişikliklerine bağlıyor. Kemalistler ile liberal solun flörtleşmesine tanuk olmak, mahalle kaçkını İslâmcıların CHP’de siyaset yapma iştahlarını veya şovenist Türkçü hezeyanlarını izlemek, mühtedi Atatürkçülerin laiklik güzellmelerini, Cumhuriyet’in faziletlerine dair nutuklarını seyretmek, toy phd. siyaset bilimcilerin koca koca siyasetçileri oradan oraya sürüklemesini görmek başımızda bunca belalı iş olmasa zevkli bile olabilirdi.

Vergin, mezkûr röportajda çok sayıda parti kurulmasının toplumdaki gelen değişim taleplerinin siyasette temsiline ve siyasi irade oluşmasına yaramayacağını bilakis toplumu yatıştır-

Muhafazakâr orta sınıflarda sekülerleşme, hayat tarzı olmanın ötesinde bir zihniyet hâlini almaktadır. Geçmişte, yeni durumlara modern veya postmodern dinî dayanaklar arayarak ayak uydurmaya çalışan Müslümanlar artık böyle bir gayrete dahi lüzum duymamaktadırlar.

maya, dizginlemeye, mevcut durumu tespit edip sürdürmeye hizmet edeceğini söylemektedir. Bu kadar parçalı bir siyasetin zaten güçlü bir siyasi iradeye dönüşmesi de mümkün değildir. Bugün de siyasi parti enflasyonu yaşanmaktadır. Sosyal karşılığı olmayan veya tabeladan ibaret pek çok parti Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin mühendislik hatasından istifade etme arzusu ile oy pusulasındaki yerini almakta yahut ittifak pazarlıklarında masada oturabilmektedir. Sosyal alandaki belirsizlik, başıbozukluk, dağınıklık siyasi sahada fırsatçılık şeklinde tezahür etmektedir. Bu kaostan plastik, şovmen, şehirli orta sınıfların tercih edeceği siyasetçi tipinin veya aşırı sağ eğilimlerin kazançlı çıkma ihtimali vardır. Bu muğlaklığın bir taraftan da “devletin” siyaseti istediği şekilde tanzim etmesine müsait ortamı oluşturduğu da akıldan çıkarılmamalıdır.

Mevcut hâlin siyaseten kime yarayacağı kısa vadede ehemmiyet arz etse de bizim için asıl mühim mesele sosyal değişimin millet olma hüviyet ve hususiyetimizi zevale uğratmasıdır. Sosyal değişimin bugün muharrik unsurlarından birisi, hiç şüphesiz merkezi tutan yeni seçkinlerin, fikrî, dinî, ahlaki bir esasa dayanmayan, hukuki kayıttan muaf, kaba dünyevileşmenin güç ile buluşmasından doğan hoyrat bir üslubun hâkim olduğu zümrecilik tutumlarıdır. Mevcut sistem krizinin yeni bir düzen inşasıyla aşılacağı geçiş döneminin¹¹ sosyal arızalarından biri de bu zümreciliktir. Kullanışlı, iş görür tiplerin yapıp ettikleri toplum ile iktidarın arasını açmakla kalmıyor, iş görme ve ilişki biçimle-

11 Geçiş dönemi hakkındaki fikirlerimiz için bk. Murat Hacifettahoğlu, “Geçiş Döneminde Türkiye”, *Umran*, sayı: 363, Kasım 2024, s. 27-35.

rinin yerleşik hâle gelmesine de sebep oluyor. Merkeze karşı gelişen reaksiyoner hareketlerin oturabileceği siyasi yörlümlerinin -liberal sol veya aşırı sağ gibi- ve reaksiyondan doğan yeni sosyal kimliklerin milletimiz için yeni yabancılaşma biçimleri niteliğinde olması tehlikeyi millet olma keyfiyetimize yöneltmektedir.

Devlet-toplum ilişkilerinin işleyişi de aynı sistem krizinden fazlasıyla nasibini almaktadır. Devlet, toplumu merkezden kontrol ve idare etme, yönlendirme, bir fail olmaktan çıkararak edilgen bir surette şekillendirme siyasetini takip etmektedir. Üretilmek istenen teslimiyet iktidara yakın kesimleri alıklaştırmakta yahut mürai, ikiyüzlü bir tavra sevk etmektedir. Gerçek kanaat ve düşüncelerini saklayan, sağda solda fısıltı ile konuşan ancak ya iktidara zarar vermeme maslahatı gözeterek veyahut korku veya menfaati sebebiyle aşıkâr ve aleni surette fikir beyan etmekten çekinen yahut gerçek fikirlerinin aksine konuşan bir şahsiyet ve şuur kaybı günlük çıkarların çok ötesinde kalıcı tahribatlar doğurmaktadır. Topluma tepeden yapılan müdahaleler muhalif kesimleri ise daha da keskinleştirmekte, uç noktalara sürüklemekte, bu ise aynı zamanda kamusal alanlarda mahcup muhafazakâr seçmen üzerinde sosyal baskıya dönüşmektedir. Bugün ortak alanlarda muhalif kesimlerin tahakkümü vardır. Hâliyle yeni seçkinlerimiz sosyal hayatın tabii ortamlarından uzakta yaşadıkları için bu durumdan da haberdar değildirler. Devletin sosyal hayatı yasaklar, müdahaleler ve sosyal mutemetler eliyle tanzim ve kontrol etme teşebbüsleri makul ve mutedil olanın sesini kısıyor, radikal ve marjinalin ise arzu ettiği vasatı sağlıyor.

SONUÇ YERİNE: GÜÇLÜ DEVLETİN DAYANAĞI GÜÇLÜ MİLLETTİR

“Her şuurulu Türk müteyakkız bir devlettir.”
İhsan Ayal

Bugün yaşadığımız her şey üç krizin; sistem krizi, uluslararası kriz ve ekonomik krizin üst üste binmesi ile alakalıdır ve çok geriye gitmeden 15 Temmuz FETÖ’cü darbe teşebbüsünü def etmemiz milat kabul edilerek okunmalıdır. 15 Temmuz darbe girişiminin defedilmesi ile 1945 yılından itibaren cari olan devlet içerisindeki müesses Amerikancı/NATOcu sistem çökmüş

ancak devletin kurumsal kapasitesi de meydana çıkan sistem krizinden büyük yara almıştır. Üzerine gelen ekonomik kriz, sosyal ahlakı ve psikolojiyi bozmuş, bu da kriminal boyutta pek çok sosyal marazı tetiklemiştir. Uluslararası sistem krizi, devletin dikkat, mesai ve kalifiye kadrolarını dış meselelere ve millî güvenlikle doğrudan alakalı sahalara yöneltmiştir. Büyüyen sosyal sorunlara karşı zayıf kurumsal kapasite, yetersiz kadrolar sebebiyle mücadelede istenilen etkinlik sağlanamayınca bu defa müessirlik zaafı devleti büyüterek telafi edilmeye çalışılmış, aynı anda sosyal alanı soğutmak, stabil hâle getirmek adına sivil katılımı sınırlayıcı tedbirlere, sosyal alanı kontrol etmek adına adı konmuş, konmamış yasak ve müdahalelere başvurulmuştur. Krizi, şahsi güç ve servet edinme fırsatına çeviren tufeyli zümrecilik sebebiyle millet ile devletin arası daha da açılmış, devletin itibar ve haysiyetine hâle gelmiştir. İşte bu hâlin oluşturduğu bedbinlik, bedbahtlık ve öfke sebebiyle ana akım muhalif hareketler Kemalizm’i veya sol liberalizmi önümüze bir çare ve ümit olarak koyabilmektedirler.

Yahya Kemal’in deyimiyle “devlet uysal ve uslu bendeler ister.”¹² Bu uğurda fertlerin şahsiyet ve iradesinin baskılanması, toplumun zayıflatılması ya şuuruz veya mürai bir itaate yahut muhalif ayartıya kapılarak “işini doğru yapıp iyi bir hayat sürmek” şeklindeki sınırlandırılmış ahlakçılık üzerinden kimlik ve kıymet hükümlerinin kaybına sebep olacaktır. İki hâlde de millet varlığı zedelenmektedir ve bu büyük bir beka meselesidir. Güçlü millet varlığı, devletin hem uluslararası krizlere karşı dayanağı hem de sistem krizini açacak yeni düzenin tesisi için en mühim unsurdur. Küresel ifsat projelerinin yığınlaştırmaya çalıştığı milleti bir de devlet eliyle “tedbir” adı altında örselemek, aynı zamanda da “millî ve manevi değerlere bağlı” nesiller yetiştirmekten bahsetmek büyük bir sakatlıktır. Tarihte gidilecek bir yerimiz, nasibimiz varsa bu, “Omurgasızlaştırılmış Türklüğe”¹³ razı gelmeyen dik başlılığımızı muhafaza etmemizle kaimdir.

12 Yahya Kemal Beyatlı, *Siyasi Hikâyeler*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 2014, s. 70.

13 Ş. Teoman Duralı, *Omurgasızlaştırılmış Türklük*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2010.

GÜÇ, KİMLİK VE ÇATIŞMA

— MEHMET FURKAN ÖREN —

Siyasi organizasyonların en çok tercih ettiği durumun, ideal birliği olduğu söylenebilir. İster teokraziyle ister monarşiyle ister demokrasiyle ya da başka şekillerde yönetilsin, siyasi bir organizasyon vasfıyla devletin temelinde *istikrar arayışı* vardır ve bu ise senkronize toplumsal dinamiklerle mümkündür. İnanç, dil, menfaat, ideoloji veya başka insani unsurların bir araya gelerek meydana getirdiği bütünsellik için tehlikeli olabilecek durum, göreceli olarak marjinal ancak muhalefet üretebilecek birtakım söylem farklılıklarıdır. Eğer bu farklı söylem, meşru şiddet tekeline alternatif şiddet tekeli hedefini de içeriyorsa bu durumda tehlike kapıda demektir.

Farklı bir kimlik iddiasıyla teröre başvurmak, şiddeti pazarlık unsuru olarak kullanmaya çalışmak hatta sosyal istikrar ve kamu düzeni için meşru şiddeti kullanma tekeline elinde bulunduran siyasi otoriteye alternatif bir arayışa girmek sorun teşkil eder. Çünkü bu durum belli bir sınır dâhilindeki tüm insanların huzur ve sükûnetini tehlikeye atmak anlamına gelir. Bugün Türkiye’de kamu düzenini tehlikeye atan, Türkiye’nin istikrar ve huzuruna kast eden PKK bu tarz bir karaktere sahiptir. Terör örgütü şiddeti bir söylem aracı olarak kullanmakta, kamu düzenini bozucu faaliyetlerde bulunmaktadır. Terör örgütü kamu düzeninin sağlanmasında önemli bir unsur teşkil eden *ideal birliği*ni hedefe koymakta, kimlikli farklılık iddiasıyla istikrar durumunun temel çimentosu senkronize bir ideal etrafında örgütlenmesi gereken millet mefkûresinin altını oymaya çalışmaktadır.

HUNTINGTON HAKSIZ MI?

Aristo insanı *politik* yönünü öne çıkararak tanımlamaktadır. Diğer canlılardan farklı olarak politik kabiliyetlere sahip insanın politik amaçları da güç ve yönetme isteği ile karakterize olmaktadır. Weber’in insanları *yönetenler* ve *yönetime talip olanlar* şeklinde kategorize etmesi, Machiavelli’nin yöneticileri *güçlü* ve *uyanık olmaya* davet etmesi, güç konumunun nahif karakteriyle ilgilidir. Bu tanımlamalar içerisinde gücü istikrarla ilişkilendirip onu potansiyel çatışma unsurlarına karşı katalizör bir unsur gören Huntington’un tezleri sıkça eleştirilse de reel temellere dayanmakta ve ayrılık potansiyeli taşıyan farklı kimlik söylemlerinin muhtemel risklerine ışık tutmaktadır.

Huntington açısından belli bir sınır dâhilinde yaşayan toplulukların istikrarı için en ideal yol, kolektif bir yapıya dayalı ayrıştırıcı kimlik idealarını taşıyan söylemlerin *ideal birliği* etrafında dönüştürülmesidir. Ayrılıkçı kimliklerin bölünme ile sonuçlanacağını düşünen Huntington, ideal bir düzen için ufuk birliğini önermekte ve ABD’yi bu yönde politikalar yürütmeye davet etmektedir. Ona göre bir sosyal yapıda kimlik merkezli kolektif ayrılık söylemlerini içeren kültürel farklılık ne kadar fazla ise çatışma potansiyeli de o kadar fazladır. Bu açıdan yerel ölçekte farklı kültürler, küresel ölçekte ise farklı medeniyetler başlıca çatışma nedenidirler.¹

1 Detay için bk. Samuel P Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, çev. Mehmet Turhan & Cem Soydemir, Okuyan Us Yayınları, İstanbul, 2015.

Türkiye ayrışarak değil bütünleşerek ve ideal birliğinde karar kılarak geleceğe sağlıklı adımlarla yürüebilir. Bu açıdan Türkiye bir millet olabilme araç ve imkânlarını sonuna kadar kullanmalı ve güç merkezini zayıflatıcı farklı kolektif kimlik söylemlerine karşı mücadele edebilmelidir.

Peki, çatışma ne zaman ortaya çıkmaz? Huntington açısından bunun da iki yolu vardır: *Birincisi*, ana akım kültür ve kimlik merkeze alınarak diğer farklı kimlik ve kültürlerin ideal birliği etrafında ortak bir dil kurmasıdır. Bu seçenek, zor ve kimi açılardan sancılı bir süreçtir. Ancak her şartta kalıcı bir toplumsal huzur ve istikrar için en ideal yoldur. *İkincisi*, farklılık iddiasını taşıyan kimlikler ortak ideal birliği etrafında konsülde edilemiyorsa bile ana akım güç merkezi ve siyasetin her durumda güçlü olmak zorunda olmasıdır. İkinci seçenek konjonktürelidir. Çünkü kimi zaman şartlar güç merkezinin zayıf duruma düşmesine yol verebilir. Güç merkezinin zayıflaması demek, çeşitli motivasyonların da etkisiyle farklılık iddiasını taşıyan kimliklerin çatışmaya dönmesi demektir.

Bu tezin anlamlı bulunmasının sebebi, sadece menfaat birliği ve çıkar bütünlüğünün insanları bir arada tutamayacağını altını çizmesidir. Bu tez ışığında geçmiş ve günümüz Ortadoğu'suna bakıldığında rasyonel temellere işaret ettiği görülmektedir. Elbette ki Huntington'un İslâm özelindeki değerlendirmeleri tartışmalıdır. Ancak güç ve farklı kimlik söylemlerinin çatışma potansiyeli ile ilgili ifadeleri tarihi ve gerçeklik değeri olan durumlara işaret etmektedir.

OSMANLI GİTTİ, YÜZLERCE SORUN ORTAYA ÇIKTI

Onlarca yıl farklı kültür, fikrî yapı ve kimliği güç merkezi olması dolayısıyla idare eden Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması, pek çok farklı kimliğin ve söylemin çatışmaya dönüşmesiyle sonuçlanmıştır. Örneğin kimi kaynaklarda "Ehl-i Irak nifak u şikak" diye tanımlanan Irak gibi kozmopolit bir bölge bile, Osmanlı'nın güç-

lü iktidar ve siyaset merkezi dolayısıyla onlarca yıl çatışmadan, birbirleriyle mücadele etmeden birlikte yaşamışlardır. Bunun sebebi, bu farklılıkların birbirlerini sevmesi değil, daha ziyade güçlü bir iradenin bu farklılıkların çatışmaya dönüşmesini engelleyici potansiyeli ile ilgilidir.

Saddam Hüseyin döneminde yine Bağdat'ın kısmen güçlü olması, buradaki farklılıkların nispeten majör çatışmalara dönüşmeden yönetilmesine kaynaklık etmekteydi. Ancak Körfez Savaşı'nın merkezi gücü zayıflatması, güç merkezinden yoksun Irak'ın yamalı bir bohçaya dönüşmesiyle sonuçlanmıştır. Yine Suriye'de merkezi yönetimin güçlü olması, oradaki kimi farklılıkların çatışmadan kamusal bir düzende faaliyet sürmeleriyle neticelendi. Bunun ana sebebi, güç merkezinin bu farklılıkları konsolide etme potansiyeliydi. Oysa son dönemlerde Suriye'de merkezi gücün zayıflaması Şii, Sünni, Kürt ve Arap gibi farklı söylemleri merkeze alan yapıların ortaya çıkmasına ve toplumsal çatışmanın meydana gelmesine yol açtı. Bugün İran barındırdığı farklı kimlik iddiaları dolayısıyla hedefteki ülkelerden birisidir. Arap Baharı sürecinde Mısır'da farklılıklara dayalı çatışmaların ortaya çıkmaması, güç merkezinin zayıf olmaması ve Mısır'da yaşayanların Irak ve Suriye'ye göre nispeten homojen olmasına bağlıdır.

Şüphesiz ki kamusal düzenin devamlılığı ve toplumsal istikrarın sürekliliği için *müşterek ideal* kurma becerisi ve bir millet etrafında organize olma durumu bir toplumun kendisi için değil, sonraki nesiller için de önemli bir unsurdur. Güçlü bir devlet, kudretli olduğu dönemlerde şu ya da bu şekilde ideal birliğini tamamlamak zorundadır. Bir devlet yapılanması dâhilinde ideal birliğiyle desteklenmiş güçlü bir siyasi merkez her zaman toplumsal istikrar için hayati düzeydedir. Burada ontolojik düzeyde devlet güçlü olarak yaşatılmalı ki kamusal düzende istikrar ve bunun sonucu olan bilim, sanat ve felsefe genişleyebilsin.

FARKLILIKLARIN DEĞİL, MÜŞTEREKLERİN ALTI ÇİZİLMELİDİR

Türkiye'de Kürtler dolayımında özellikle kimi zaman ana akım medyanın da katılımıyla 'Kürt sorunu' etrafında çeşitli söylemler tedavüle sokulmaktadır. Hemen belirtmek gerekir ki

Türkiye’de sosyal, kültürel, ekonomi, istihdam ve diğer hiçbir alanda kategorik bir ayrışma bulunmamaktadır. Türkiye’nin her bölgesinde, kim olursa olsun ülkenin neresinde isterse istesin kamu düzenini bozmayan her tür faaliyete katılabilmektedir. Oysa çeşitli toplumsal sorunları Kürt meselesi bağlamında gündeme getirenler ısrarla belli bir kimlik farklılığının altını çizerek, ayrıştırarak, ötekilik oluşturmakta ve Türkiye özelinde farklılıkları derinleştirici birtakım kavramlara başvurarak konuyu sorunu hâle getirmektedir. Hâlbuki Türkiye kimlikler ekseninde ayrışarak değil bütünleşerek ve ideal birliğinde karar kılarak geleceğe sağlıklı adımlarla yürüyebilir. Bu açıdan Türkiye bir millet olabilme araç ve imkânlarını sonuna kadar kullanmalı ve güç merkezini zayıflatıcı farklı kolektif kimlik söylemlerine karşı mücadele edebilmelidir.

Burada ideal durum farklılıkların değil, benzerlik ve müşterek değerlerin altının çizilip belirginleştirilmesidir. Örneğin zaman zaman kamuoyunda tartışılan ‘anadilde eğitim’ gibi söylemlerin uygulanabilirlik bir yana toplumsal açıdan potansiyel bir çatışma ve ayrışma faaliyeti olduğunu bilmek için siyasetçi olmaya gerek yok. Kürtçülüğün (ve elbette başka etnik kimliklerin) altını çizen her söylem, millet olma, müşterek ideal kurma arayışına vurulan bir darbedir ve bu tarz girişimler potansiyel çatışmaların alt zemini olabilecek teşekkülleri besleyici bir karakter taşımaktadır.

GEÇMİŞ VE MEVCUT DURUM

Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılması sürecinde münevverler devleti kurtarmak, çöküş sürecini durdurmak ve toplumu yeniden restore etmek için pek çok mücadele verdiler. Son dönem ana akım Osmanlı aydınlarının temel motivasyonlarından birinin toplumsal düzeni sağlamak ve bu düzen için ideal birliğine hizmet edecek düşünceler ortaya koymak olduğu söylenebilir. Bu düşüncelerin sırasıyla Osmanlıcılık, İslâmcılık ve nihayetinde Türkçülük olarak tedavüle girdiği ifade edilebilir. Osmanlıcılık, memâlik-i Osmâniye’de yaşayan gayrimüslim toplulukları da Osmanlı Devleti çatısı altında birleştirecek bir ideal birliğiydi. Ancak güç merkezinin zayıflaması, güç merkezine alternatif söylem üreten farklı kültürel söylemlerin dış

unsurların da desteğiyle kuvvetlenmesi Osmanlıcılık fikrinin güç araçlarıyla tahkimine ket vurmuş ve Rum, Ermeni gibi odakların ayrılıkçı siyasetleriyle akamete uğratılmıştır. Osmanlıcılığın ideal birliği oluşturma noktasındaki başarısızlığı ve gayrimüslim azınlıkların ayrılışları Osmanlı aydınlarını İslâmcılığa yöneltmiştir. İslâmcılık iddiası özellikle Arnavutlar, Araplar ve farklı Müslüman kültürlerin ayrılıkçı söylemlerine karşılık, *ümmet* fikrinden yola çıkarak ideal birliğini kurma amacına matuftu. Ne var ki, güç merkezi zaten çatırdıyordu, bu ise doğal olarak çevrede kalmış ayrılıkçı söylemlerin güç arayışları dolayısıyla çatışma potansiyeline işaret etmekteydi. Nitekim Arnavutlar ve Araplar gibi Müslüman toplulukların ayrıştırıcı dilleri İslâmcılığın dolayısıyla *ümmet* fikrinin temelini oydu. Geriye ise ideal birliğine hizmet edecek, bütünleştirici bir söylem olarak kala kala Türkçülük kaldı. Bu akım, ufuk, kültür, söylem ve düşünce birlikteliği olarak Ziya Gökalp ile anılsa da aslında son dönem Osmanlı aydınlarının mevcut toprakları belli bir düşünce etrafında ideal birliğine dayalı şekilde elde tutma arayışlarına dönük son sığınaktı.

Şartlar ve imkânlar Türkçülük etrafında yeni bir millet ve ideal birliğini dayatmıştı ve modern Türkiye bu şekil bir çerçevede konumlandırıldı. Kurucu metin kabul edilebilecek olan ve Ziya Gökalp tarafından kaleme alınan *Türkleşmek, Muasırlaşmak ve İslâmlaşmak* adlı çalışma Türk, İslâm ve Batı sentezciliğine dayalı bir çerçeve sunmaktaydı.² Burada İslâmlaşmak daha çok akıl ve bilimle desteklenmiş Maturidi

2 Ziya Gökalp, *Türkleşmek, Muasırlaşmak ve İslâmlaşmak*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 2024.

itikadını yansıtan Sünni İslâm'ı, muasırlaşmak çağdaş Batı bilim, felsefe, teknoloji ve siyaset değerlerini, Türkleşmek ise Orta Asya'dan başlayarak günümüze kadar gelen Türk kültür ve medeniyet değerlerini imlemektedir. Ne var ki Ziya Gökalp'in teorik bir çerçeveye oturttuğu bu ideal kodları, zamanla kimi yanlış uygulamaların da sonucunda potansiyel ötekiliklere yol verdi. Burada Türkçülüğün karşısına Kürtler, akılcı Sünni düşüncenin karşısına Aleviler ve çağdaş seküler Batıcılığın karşısına dindar muhafazakârlar yerleştirildi. Ziya Gökalp'in ortaya koyduğu bu ideal birliği kimi açılardan siyaset mekanizmalarının ve çeşitli medya kuruluşlarının propagandalarıyla birlikte akamete uğratılmaya çalışıldı.

Özellikle 2002 seçimleriyle birlikte muhafazakârların iktidara gelmesi ve çağdaş siyasi, iktisadi, eğitim, bilim ve teknolojik araçlarla uyumlu bir karakterde iktidarı işletmesi, Huntington'un da "laik anti-laik" şeklinde göstermeye çalıştığı Türk toplumunun hiç de bu tarz bir ayrışmaya müsait olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla uzunca bir süredir "çağdaş" ve "gerici" söylemlerinin yapaylığının en açık göstergesi, "şeriat" gibi kavramların dindarların gündeminde bulunmamasıdır. Öte yandan muhafazakârların dinî eğilimlerinin giderek aşındığına yönelik analizlerin de çoğalması "laik anti-laik" şeklindeki ayrımın yapaylığının karinelerinden biri görülebilir. Bu durumda kurucu iradenin ideal birliği bağlamında ortaya koyduğu çağdaşlaşma ya da Batılaşma hedefinin gerçekleştiği söylenebilir. Ziya

Gökalp ile karakterize olan Türk, İslâm ve Batı sentezciliği bağlamında geriye Türk toplumunun ideal birliğine potansiyel ayrışma noktaları olabilecek Alevilik ve Kürtçülük gibi söylemler kalmaktadır. Burada Aleviliğin şehirleşme, her açıdan başarılı entegrasyon, Türkiye'nin laik karakteri, din ve vicdan özgürlüğü özelindeki imkânlar, öte yandan Aleviliğin kamu düzenini bozucu faaliyetlerden ziyade çeşitli sivil toplum kuruluşları ve vakıflarla varlık göstermeye çalışması, yanı sıra bu oluşumun kimi kaynaklarda da gösterildiği gibi geleneksel Türkmen ve halk kültürüne dayanması³ ve köklerinin Orta Asya Kalenderiliği gibi oluşumlara kadar götürülebilmesi bu tarz bir yaklaşımın Türk toplumunun ideal birliğini sekteye uğraticı potansiyel farklılık taşıması önünde engeldir.

Mevcut şartlar dikkate alındığında Türkiye'deki devlet kodları ve ideal birliğine zarar verici potansiyel taşıyan en kritik konunun Kürtçülükten kaynaklandığı ifade edilebilir. Bu söylem son birkaç yüzyılda farklılıklardan dolayı topraklar kaybetmiş, iç sorunlar yaşamış, terk ettiği her toprakta acı, gözyaşı ve dram bırakmış Osmanlı Devleti'nin dağılması sonrası kurulmuş Türkiye'nin kurguladığı toplum modelinin ve ideal birliğinin altını oyucu potansiyellere sahiptir. Özü itibarıyla Kürtçülük etrafındaki söylemler refah, kalkınma, güçlü bir devlet, kamu düzeni, huzur, istikrar ve düzen boz-

3 Engin Noyan, *Bektaşılık Alevilik Nedir*, Ant ve Can Yayınları, İstanbul, 1995. Irene Mëlikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, çev. Turan Alptekin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1993.

mayan özgürlükçü yaklaşımlar değildir. Daha ziyade kültürü, dili, yaşam biçimi farklı hatta mümkünse ayrı bir teritoriye (yere) sahip, öte yandan devletin meşru şiddet araçlarından bağımsız şiddet araçlarına sahip, özerk bir yapıdır. Bu açıdan millet olma, kamu düzeni sağlama ve birlikte gelecek inşa etme hedefi açısından tehlikeli ve risklidir. Güç merkezinin zayıflaması durumunda toplumsal düzeni bozabilecek en önemli faktördür. Mevcut siyasi organizasyonu tanımayan, teröristçe faaliyetlere başvuran bu farklılık söylemi, merkezi gücün sendelemesi durumunda her türlü teröre başvurarak kamu düzenini bozma potansiyeli taşımaktadır. Kendisini Kürtlük üzerinde meşrulaştırmaya çalışan bu ayrıştırıcı dil Kürtçülük var olduğu sürece potansiyel tehlike oluşturmaya devam edecektir.

GÜNCEL TARTIŞMALAR VE GELECEK

Elbette ki geleceği kimse bilemez. Ancak geçmişe bakarak tahminler yürütülebilir. Geçmiş olaylara hatta mevcut duruma bakıldığında özelde ayrılıkçı kolektif söylemlerin çatışma potansiyeli taşıdığı görülmektedir. Bu açıdan devlet kamu düzenini bozmayan her türlü bireysel hak, özgürlük ve düşünceye alan açmalı ancak ayrılıkçı kolektif kimlik ve düşüncelerle mücadele etmelidir. Bu, bir devletin ana varlık nedenidir aslına bakılırsa. Ayrılıkçı kolektif kimlik iddiası, özünde gücü elinde bulunduran devlete alternatif bir güç mekanizması önermekte ve ayrışmayı bu temelde okumaktadır. PKK terörü her türlü yönetime başvurup meşru güç merkezine alternatif bir merkez oluşturma gayreti göstererek bunu yapmaktadır. Bu süreçte ısrarlı bir şekilde farklılığın altını çizerek meşruiyet sağlamaya çalışmaktadır. Devlet aklı bu ayrılıkları mücadele içerisinde değerlendirmeli, kolektif kimliğe dayalı söylemler karşısında politikalarını belli bir kimlik ve millet söylemi etrafında şekillendirmeli, ayrılıkçı terör örgütünün gündeme getirdiği farklılığı ortadan kaldıracı araçları kullanmalı ve uzun vadeli hedefini buna göre konumlandırmalıdır. Türkiye sözde Batı özgürlükçü söylemlerinin sadece mültecilere dönük yaklaşımlarının bir miktarını bile uygulasa toplumsal ideal birliğini önemli ölçüde gerçekleştirecektir.

Ne yazık ki devletler farklılıkların altını çizerek değil, ancak birlik ve beraberliği oluşturarak ayakta kalabilmektedir. Ortadoğu için bu durum fazlasıyla geçerlidir. Örneğin Türkiye’de 2009’da başlatılan ve sonrasında büyük bir hayal kırıklığı ile sonuçlanan “çözüm süreci” bu durumun iyi bir örneğidir. Evvela çözüm demek belli bir sorunun varlığını kabul etmektir. Burada çözümü başlatan irade bir nevi farklılığın altını çizmekte ve farklılığı teslim etmektedir. Oysa “çözüm süreci”ni başlatan siyasi irade başta TRT 6 olmak üzere bu farklılığa dayalı pek çok icraata imza atığı hâlde farklılık iddiasını taşıyan ve ayrılıkçı kolektif kimliğe vurgu yapan terör örgütünün temsilcisi HDP/DEM Parti ve PKK her fırsatta el yükseltti ve daha fazlasını istedi. Ayrılık, derinleştikçe derinleşen ve nihayetinde tamamen ayrılana kadar devam eden bir süreçtir. Ayrılık bir yara gibidir. Birleştirilmedikçe açılır ve nihayetinde ölümcül bir sürece evrilir. Nitekim “çözüm süreci” evresinde Kürtçülük taban kazandı, HDP hiç olmadığı kadar oy aldı. Örgüt, terörü şehirlere taşıdı, özerk bir siyasi yapı kurulacağı ve örgüt mensuplarının polis olacağı vaadiyle yüzlerce kişiyi dağa taşıdı. Zorla vergi toplamaya çalıştı ve nihayetinde şehirdeki örgütlü mekanizmalarıyla Kobani sürecinde onlarca kişiyi sokağa döktü, masum insanlar katledildi. Nihayetinde çözümü sekteye uğrattı ve şehir savaşı marifetiyle onlarca güvenlik mensubunu şehit etti. Ancak devletin güvenlik bürokrasisinin güçlü olması diğer bir ifadeyle güç merkezinin sağlam durması Türkiye’yi büyük bedeller ödeyerek büyük bir faciadan kurtardı.

Son zamanlarda siyaset arenasındaki kimi açıklamalar yine 2009’daki durumu çağrıştırmaktadır. Sonuçta devlet mekanizması içerisinde nasıl bir strateji izlendiğini kestirmek zordur. Ancak nasıl bir strateji takip edilirse edilsin devletin elinin her zaman güçlü olması gerektiğinin altı ısrarla çizilmelidir. Devlet ayrılıkçı söylemlerle, farklı konseptlerle mücadele etmeli, kimi zaman rutinin dışına çıkabilmelidir. Ancak asla tökezlememeli ve güçlü olmalıdır. Devletin elinin zayıfladığında nelerin yaşanabileceğini öğrenmek için yüzlerce kez Irak ve Suriye’ye bakmaya ihtiyacımız yoktur. Çünkü zaten Osmanlı’dan beri bu durumu onlarca kez yaşayarak öğrendik/öğrenmiş olmamız gerekir.

TÜRKİYE EKONOMİSİNİN PATİKA BAĞIMLILIĞI: KÖKLÜ BİR DÖNÜŞÜM MÜMKÜN MÜ?

— TAHSİN YAMAK-EMRE SAYGIN —

Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) Ekim-2024 tarihli "Dünya Ekonomik Görünümü" başlıklı raporundaki tahminlere göre küresel büyüme performansı, pandemi öncesi ortalamaya göre %3,1 civarında, "vasat" diye nitelenen bir noktada istikrara kavuşuyor. Küresel ekonominin bu zayıf performansına karşılık jeopolitik gerginlikler, finansal istikrarsızlıklar, Çin emlak piyasasındaki sıkışma ve neo-merkantilist eğilimlerdeki artış, uluslararası ticaret üzerinden yayılarak enflasyonda gözlemlenen azalma trendine ket vurma riski taşımaktadır.

Bu noktada Türkiye ekonomisi, patika bağımlılığının neden olduğu çok sayıda yapısal sorunla yüzleşmektedir. Diğer bir deyişle, son dönem Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi politika ve uygulamalarının dinamik şekilde birbirini koşullaması nedeniyle Türkiye ekonomisinin iç ve dış ekonomik problemleri yapısal hâle dönüşerek kökleşmiştir. Aslında 2000'li yılların başında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın AK Parti tarafından istikrarlı şekilde uygulanması sayesinde 2002-2008 döneminde yüksek büyüme trendinin yakalandığı genel kabul görmektedir. Ancak küresel ve bölgesel dinamiklerin etkisiyle yakalanan ekonomik performansın aslında geçici bir illüzyon olabileceği, uzun vadede aynı problemlerin yeniden nüksetmesinden izlenebilmektedir.

Bu kısa yazıda fiyat istikrarsızlığı (enflasyon), dış denge (cari işlemler açığı) ve mali disiplin (bütçe açığı) başlıkları altında Türkiye ekonomisinin yapısal problemlerinin kökenleri tartışılacaktır. Göstergelere odaklanılmayacak, problemin nedenleri geniş bir yelpazede sunulmaya çalışılacaktır.

Bir ekonominin sıhhatini gösteren en önemli gösterge nedir?, diye sorulsa kuşkusuz "fiyat

istikrarı" cevabı verilir. Fiyat istikrarının olmadığı durumda ulusal paranın değer kaybetmesi ve gelir dağılımının bozulması başta olmak üzere birçok olumsuz sonuç ortaya çıkar. Birçok ekonomist düşük, istikrarlı ve öngörülebilir bir enflasyonun ekonomi için daha iyi olduğuna inanır. Böylece fiyat ayarlamaları ve sözleşmeler itibar edilebilir, doğru fiyatlar üzerinden yapılabilir.

Enflasyon, belirli bir zaman diliminde *fiyatlar genel seviyesindeki* artış şeklinde tanımlanmakta ve genellikle bir yıl boyunca seçilmiş mal ve hizmetlerden oluşan bir sepetin ortalama fiyat artışı olarak ölçülmektedir. Buna göre yüksek enflasyon fiyatların hızla arttığına, düşük enflasyon fiyatların daha yavaş yükseldiğine işaret etmektedir.

Literatürde enflasyonun nedenleri, genellikle talep enflasyonu, maliyet enflasyonu ve beklenti kaynaklı enflasyon olmak üzere üç ana başlık altında incelenir. Talep enflasyonu, toplam talebin üretim kapasitesini aşmasıyla ortaya çıkar ve genellikle genişletici para ve maliye politikalarının bir sonucu görülür. Maliyet enflasyonu, üretim maliyetlerinde (örneğin iş gücü, enerji ve ham madde fiyatlarında) meydana gelen artışların nihai ürün fiyatlarına yansımalarıyla oluşur. Beklenti kaynaklı enflasyon ise ekonomik aktörlerin gelecekteki fiyat artışlarını öngörerek bu beklentilerini mevcut fiyatlama davranışlarına yansıtılmalarıyla kendini gösterir. Yüksek enflasyon beklentisinin ücret artışı taleplerini artırması ya da stoklama davranışlarını tetiklemesi bu duruma örnek gösterilebilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, enflasyonun nedenleri incelenirken döviz kuru istikrarsızlıkları, ithalata bağımlılık, parasal genişleme, dış finansman koşulları ve yapısal reform eksiklikleri gibi faktörler ön plana çıkar. Bu unsurlar, enflasyonist baskıları artıran ek dinamikler olarak da değerlendirilebilir.

Türkiye, uzun zamandır yüksek enflasyon sorunu ile mücadele eden bir ülkedir. Biraz evvel bahsi geçen 2002-2008 döneminde gelişen dinamiklerin etkisiyle enflasyon oranları 2021 yılına kadar, Türkiye için makul kabul edilebilecek %8-15 bandında seyretti. 2022 yılından itibaren fiyat istikrarı kabul edilebilir sınırların dışına taşarak yıllık %85'lere değin vardı. İki yıllık bir direncin ardından, 2024-Haziran'da başlayan dengelenme süreciyle birlikte Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) son açıkladığı verilere göre Ekim-2024'te yıllık % 43'e kadar geriledi. Orta Vadeli Programdaki (OVP) tahmine göre 2024 sonunda yıllık enflasyon oranının %41 seviyesinde gerçekleşmesi bekleniyor.

Türkiye'deki enflasyon dinamikleri, literatürde yer alan talep, maliyet ve beklenti kaynaklı enflasyon türleriyle büyük ölçüde örtüşür. Ve fakat her ülkenin kendine özgü koşullarının, enflasyonun nedenlerini farklılaştırdığı gerçeği dikkate alındığında, Türkiye'deki yüksek enflasyonun dış gelişmelerden etkilenerek, politika tutarsızlıklarıyla derinleşerek ve ekonominin yapısal problemleriyle birbirini besleyerek kendine özgü bir niteliğe kavuştuğu söylenebilir.

Genişletici maliye politikaları ve düşük faiz stratejisi, tüketim harcamalarını artırarak talep yönlü enflasyonu tetikler. Döviz kuru dalgalanmaları ile ithalata bağımlı üretim yapısı ise maliyet enflasyonunu artıran temel unsurlardır. Ekonomik politikalardaki istikrarsızlığın enflasyonla mücadeleye ilişkin güveni zayıflatması, beklenti kaynaklı enflasyonu güçlendirir. Bunların yanı sıra, düşük gelir gruplarının (örneğin, asgari ücretliler ve emekliler) bütçelerinin büyük bir kısmını temel ihtiyaçlara (gıda, barınma ve enerji) ayırması bu kesimler üzerindeki enflasyonist baskıyı artırır. Artan fiyatlar, satın alma gücünü zayıflatır, temel ihtiyaçlara erişimde yaşanan sıkıntılar talep ve fiyat artışlarını tetikleyerek ekonomik eşitsizliği derinleştiren bir kısır döngü yaratır.

Türkiye'nin düşük verimlilikle çalışan ve ithalata bağımlı emek-yoğun üretim yapısı da enflasyonist baskıyı artırır. Özellikle tarım ve hizmet sektörlerinde artan talebe karşılık arzın yavaş ve maliyetli artması, arz-talep dengesizliğine yol açıp fiyatların hızla yükselmesine neden olur. Örneğin, tarım sektöründeki mevsimsel üretim

kısıtlamaları ile verimlilik eksiklikleri, gıda fiyatlarında dalgalanmalara yol açarak enflasyonu besleyen bir sürece dönüşür.

Türkiye'de ekonomi politikası seçimleri de enflasyon beklentilerini olumsuz etkileyip fiyat artışlarını körükler. Faiz indirimleriyle desteklenen düşük faiz politikası, tüketimi teşvik ederek talep yönlü fiyat baskılarını artırır. Keza kaynağı kamuda bulunan mal ve hizmetlerin sunumunda ya da vergi, harç ve idari para cezalarında açıklanan enflasyon oranlarını büyük ölçüde aşan artışların meydana gelmesi de enflasyonu besleyen önemli unsurlardan birisidir.

Her ne kadar tartışmalı bir alan olsa da *kur korumalı mevduat* (KKM) gibi uygulamalar, bütçe üzerindeki yükü büyütürken kamu kaynaklı mal ve hizmet fiyatlarının artmasına neden olabilir. Kısa vadeli bir kriz yönetim aracı olan KKM, döviz kurlarının kontrolsüz artmasının yaratacağı maliyetleri sınırlamak açısından faydalı olsa da piyasa güvenini artıracak yapısal reformlar, yatırım teşvikleri ve yüksek teknoloji odaklı üretim ekonomisine geçiş gibi uzun vadeli politikalar karşısında sürdürülebilir bir çözüm sunmaktan hayli uzaktır.

Keza sosyal politikaların maliyeti de bu baskıları artırabilir. KKM uygulaması gibi etki ve sonuçları itibariyle tartışmalı bir konu olan *emeklilikte yaşa takılanlar* (EYT) düzenlemesi de kamu harcamalarını artırarak bütçe açıklarını büyütebilmektedir. EYT de tıpkı KKM gibi ekonomik ve sosyal açıdan hem avantajlar hem de dezavantajlar barındıran bir uygulamadır. Kısa vadede toplumsal refahı artırır ve ekonomiyi canlandırabilecek bir politika olarak avantaj sağlamakta, ancak orta ve uzun vadede mali

yükleri artırarak ve sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliğini zora sokarak ekonomik açıdan bir yük oluşturma potansiyeli taşır.

Küresel ekonomik gelişmelere karşı da kırılgan bir yapıya sahip bulunan Türkiye ekonomisinde, enflasyon sorununun dış boyutu da önem taşır. Özellikle FED'in faiz artırımına yöneldiği dönemlerde gelişmekte olan piyasalarda gözlemlenen sermaye çıkışları, diğer para birimlerinde olduğu gibi Türk Lirası'nın da değer kaybına neden olur. Ulusal paranın değer kaybetmesi, ithalat maliyetlerini artırarak fiyat artışlarını beslemektedir.

Özetle, Türkiye'deki enflasyonun nedenleri, literatürde tanımlanan enflasyon türleriyle büyük ölçüde örtüşür; ancak ülkenin ekonomik yapısına özgü yapısal ve kurumsal zayıflıklar nedeniyle daha karmaşık bir tablo halini almıştır. Sorunun çözümü kısa vadeli önlemlerin ötesinde, uzun vadeli ve bütüncül bir reform yaklaşımı gerektirmektedir. Örneğin, tarım sektöründe yerel üretimi artırmak için verimlilik odaklı teşvik politikaları geliştirilmesi ve dış ticaret açığını azaltmak için yüksek katma değerli üretime geçiş stratejilerinin benimsenmesi, bu doğrultuda atılabilecek somut adımlardır. Ancak bu şekilde, enflasyonun yapısal nedenleri giderilerek kalıcı bir çözüm sağlanabilmesi mümkündür.

Türkiye'de enflasyonun bunca farklı dinamiğine rağmen OVP ile program döneminde tek haneli enflasyon hedeflenmektedir. Hâlbuki Türkiye gibi genç nüfusu fazla ve ekonomisi sürekli büyüyen bir ülkede üç yıllık bir programda tek haneli enflasyonu hedeflemek iddialı olsa da gerçekçi değildir. Enflasyonla mücadelede bir hız koşusu (sprint) değil uzun yol koşusu (maraton) gibi bakmakta fayda vardır. Elbette tek haneli enflasyon hedeflenmelidir. Ancak bu hedefin bir program dönemi olan üç yıla sıkıştırılmayıp, küresel ve bölgesel dinamikleri de gözden kaçırmadan, enflasyonu besleyen bileşenlerdeki yapısal sorunların kati çözüme kavuşturulduğu daha uzun bir vadeye yayılması anlamlı olacaktır. Kaldı ki tarihî tecrübeden çıkarımla, enflasyonla mücadelenin ilk bileşeni olarak işaret edilen politika güvenilirliği başlığı da unutulmamalı, bu minvalde kamu otoriteleri arasında rasyonel zeminde oluşturulacak söylem ve eylem birliğine azami özen gösterilmelidir.

Enflasyonla birlikte Türkiye ekonomisinin yapısal problemlerinin başında dış açık gelir. Neden-sonuç ilişkisiyle birbirini besleyen bu iki problem, ekonomideki diğer istikrarsızlıkların da ana gerekçesini teşkil ediyor. Türkiye serbest piyasa ekonomisine geçiş yaptıktan sonra, finansal liberalleşmenin dünya ekonomisinde ortaya çıkardığı istikrarsızlıklar dolayısıyla ekonomik dalgalanmalar yaşadı. 2001 yılındaki derin ekonomik kriz sonrasında yapısal reformlar başladı. Öyle ki Türkiye ekonomisinin temel yapısal sorunlarından olan enflasyon ve bütçe açıkları, ekonomik istikrarsızlığı artırarak sürdürülebilir büyüme çabalarını zorlaştırıyordu.

Ekonomik kriz sonrasında uygulanan IMF destekli politikalara ve o tarihlerde başlayan Avrupa Birliği (AB) tam üyelik sürecine yönelik reformlara yaslanan bu dönüşüm, sürdürülebilir büyüme ve ekonomik istikrar arasındaki dengenin sağlanması açısından hayati önemdeydi. Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nda yer alan ihracata yönelik finansman destekleri ve kolaylaştırıcı önlemler, ihracata dayalı dış ticaret politikalarına odaklanarak kronik cari açık sorununun çözülmesi yönünde yoğun bir reform gündemini beraberinde getirdi.

Bu dönemde, elde ettiği toplumsal konsolidasyon ile bölgesel ve küresel güç olma hedefi doğrultusunda uluslararası ticarete rekabetçi avantaj yakalanabilmesi için teknoloji yoğun üretime geçişe odaklandı. Bilahare 2008 küresel mali krizinin ardından küresel dengelerin sarsılması sonucunda Türkiye'nin dış ticaret politikası yeniden şekillendi ve önceki birimlere bağlı kalınarak yeni rota ve yöntemler benimsendi.

Paul Krugman'ın *yeni ticaret teorisi*, bu süreçte Türkiye'nin ölçek ekonomilerinden faydalanma ve rekabet gücünü artırma çabalarını açıklamak için etkili bir çerçeve sunuyor. 2012 yılından sonra üretim ve istihdam odaklı bir dış ticaret modeline iyice odaklanarak pazar çeşitlendirmesi yoluna giden Türkiye, Avrasya eksenindeki çabalarını derinleştirdiği gibi; Ortadoğu, Afrika ve Latin Amerika gibi bölgelerde stratejik iş birlikleri geliştirme yoluna gitti.

2002 yılında 35,7 milyar dolar seviyesinde bulunan ihracat, 2023 yılında 254,2 milyar dolara; 2001'de 41,3 milyar dolar olan ithalat ise 2023

itibarıyla 367,6 milyar dolara yükseldi. 2024 yılında ihracatın 262 milyar dolar, ithalatın 340 milyar dolar olması ve dış ticaret açığının 79 milyar dolara düşmesi bekleniyor.

Her geçen yıl küresel ekonomiyle daha entegre hâle gelen Türkiye, artan ihracat performansı ile birlikte -beklenen ölçüde olmasa da- küresel ihracattan aldığı payı arttırıyor. 2014-2023 arasındaki on yıllık periyotta, dünyada ortalama ihracat artış oranı %2,6 iken, aynı dönemde Türkiye'nin ihracatı %5,3 oranında yükseldi. Böylece Türkiye'nin küresel ihracat içerisindeki payı %1,1'e kadar çıktı.

Ürünlerde ve pazarlardaki çeşitlendirme ve yüksek ve orta-yüksek teknoloji yoğun ürünlere yönelim gibi gelişmeler ihracatta başarının anahtarı iken, planlı ekonomi dönemindeki ithal ikamesi uygulamasından miras kalan ihracatın ithalata bağımlılığı en kronik sorun alanıdır. OVP'de de yer verildiği gibi, Türkiye'nin pazar payının yüksek olduğu düşük teknoloji ve istihdam yoğun ürünlerde sektör içi ve sektörler arası dönüşüme gidilerek ihraç edilebilir ürün seti ile ithal ara malların bağlantısının azaltılması önemlidir.

Dış ticaret açığının ana sebeplerinden bir diğeri de enerji ithalatındaki artıştır. Zira altın ve enerji hariç dış ticaret dengesi başabaş düzeyine yakınsamaktadır. Bağımlılık teorisi bağlamında değerlendirildiğinde, enerji ithalatının yüksekliği Türkiye'nin ekonomik kırılganlıklarını arttırır. Bu durum, yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik stratejik yatırımların önemini daha belirgin hâle getirir.

Türkiye'nin dış ticaret açığını kapatan en önemli kaynak turizmden elde edilen hizmet gelirleridir. Bacasız sanayide markalaşmaya önem verme sürecini hızlandıran Türkiye, 2022 yılından itibaren hem ziyaretçi sayısını hem de turizm gelirlerini arttırdı. Bu bağlamda 2024 yılında beklenen turist sayısı 61 milyon iken, toplam turizm ihracatı da 59 milyar doları bulmuştur.

Bunun dışında dış açığı finanse edilebileceği en sağlam kaynak olan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına dair istatistikler pek umut vermiyor. 2022 ve 2023 yıllarında -gayrimenkul alımları hariç- 7,4 milyar dolar olan doğrudan yabancı sermaye girişinin 2024 yılında 8,6 milyar dolar olması bekleniyor. Bu alanda daha

yüksek bir performansa erişebilmek için kamu politikalarına güvenin yükseltilmesi ve iş ortamının iyileştirilmesi ön koşuldur.

Türkiye ekonomisinin bir diğer yapısal problemi mali disiplindir. Yasama organının yoğun düzenleme süreci ve yürütme organının kararlı duruşu sayesinde neredeyse yirmi yıl boyunca unutulmuş kamu kesimi açıkları, küresel likiditenin daralması, bölgesel jeopolitik risklerin artması, COVID-19 salgını ve 6 Şubat depremleri dolayısıyla son dönemde tekrar gündeme oturdu.

OVP'deki ifadesiyle mali disiplin ekonomide güven ve istikrarı arttıran bir çipadır. Kamuoyunda bütçe açığı olarak da bilinen mali disiplinsizlik durumu ise kamunun borçlanma ihtiyacını arttırarak hem piyasa faizleri üzerinde yukarı yönlü baskı oluşturan hem de -zaten düşük düzeyli olan- tasarrufların yatırıma plase edilmesine engel olan bir durumdur. Kamu kesimi açık verdiğinde ekonomide dalgalanmalar yaşanır, belirsizlikler artar.

2019 ve 2020 yıllarında pandeminin etkisiyle millî gelirin ortalama %1'i düzeyinden %3'üne genişleyen merkezi yönetim bütçe açığı, 2023 yılında %5,2'ye kadar derinleşti. Aynı yılda kamu kesimi borçlanma gereğinin millî gelire oranı da %5,6 oldu. Merkezi yönetim bütçe açığının millî gelire oranının 2024 yılında %4,9 olarak gerçekleşmesi öngörülürken, 2025, 2026 ve 2027 yıllarında sırasıyla %3,1, %2,8 ve %2,5 olarak iyileşmesi bekleniyor.

Mevcut durumla bağlantılı olarak %2,7 olarak gerçekleşen faiz dışı bütçe açığının 2024 yılında %1,9'a gerileyerek 2025, 2026 ve 2027 yıllarında sırasıyla %0, %0,3 ve %0,6 olarak pozitif döneceği tahmin ediliyor. Benzer şekilde 2021 yılında millî gelirin %40'ına kadar tırmanan kamu kesimi borç yükünün 2024 yılı sonunda %25,6'ya gerileyerek 2025, 2026 ve 2027 yıllarında %25 civarında gerçekleşeceği hesaplanıyor.

Ancak bütçe rakamları gibi tahakkuk-tahsilat esasıyla değil, bizzat hazineye giren-çıkan nakit miktarını gösteren hazine nakit dengesi pek de bu beklentileri doğrulayacak düzeyde değil. Öyle ki hazine nakit dengesindeki açık 2023

yılının neredeyse üç katı mesabesinde gerçekleşecek gibi görünüyor. Kaldı ki hâlihazırdaki kamu kesimi borcunun bileşimi incelendiğinde yarından fazlasının döviz cinsinden ve üçte birini aşan kısmının değişken faizli olduğu görülüyor. Hazine nakit dengesinde büyüyen açık ve borç yapısının risk düzeyi kısa vadede mali disiplini sağlamanın zorluğuna işaret ediyor.

Kamu kesimi genel dengesindeki bozulmanın ana gerekçesi kamunun kaynak sarfiyatındaki yanlış tahsis ve yozlaşma olgularıdır. OVP'de sunulan gelecek perspektifi, bu gerçekliği kanıtlayan itirafları içeriyor. İç kontrol sistemleri yeterli olgunluğa erişemeyen kamu kurumları denetim ve hesap verme mekanizmalarını etkili biçimde işletmemekte. Muhtelif kamusal hizmetleri sunması beklenen kamu idareleri, ihale sisteminin günün gereğini karşılayamaması nedeniyle yersiz ve verimsiz faaliyetlerle kaynak tüketiyorlar.

Sadece harcama tarafında değil, merkezi yönetim bütçesinin gelir yanında da kronik problemler bulunuyor. Öncelikle, 2015 yılında %30 düzeyinde bulunan vergi yükünün 2023 yılında %50'ye yakınsadığını hatırlatmakta fayda var. Yani artan bütçe açığının finansmanı tasarruf yoluyla değil, gelirlerin arttırılmasıyla sağlanmakta. Bu durum, hayli iyimser bir bakış açısıyla, kayıtdışı ekonomiyle mücadelenin bir neticesi olarak sunulabilir. Oysa vergi yapısındaki çarpık durum, doğrudan ve dolaylı vergilerin adil ve sürdürülebilir bir kompozisyona sahip olmadığını gösteriyor. Kalkınmış ülkelerin vergi yapısında doğrudan gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler %60-70 ağırlığa sahipken, tüketim üzerinden dolaylı alınan vergiler %30-40 aralığında seyrediyor. Türkiye'de bu dağılım tamamen asimetrik bir görünüm sergiliyor. Örneğin 2022 yılında doğrudan vergiler %40, dolaylı vergiler %60 nispetindeydi.

2023 yılında dolaylı vergilerin oranı %65'leri aştı. Bu durumun ana nedeni gıda, giyim, sağlık ve eğitim gibi toplumun geneli tarafından yaygın tüketilen temel mal ve hizmetlerde görünen yüksek enflasyon dolayısıyla vergi matrahının genişlemesidir. Bu durumda bütçe açığının yükü, gelirin neredeyse tamamını tüketime yönlendiren (yani tasarruf eğilimi sifira yakın olan) düşük ve orta gelirli vatandaşa yüklenmiş oluyor. Diğer yandan, enflasyonist ortamın sunduğu fırsatlar dünyasında önden fiyatlama

yaparak aşırı kâr elde eden kurumsal şirketlerin ya da yüksek gelirli meslek gruplarının, tüm söylemlere rağmen etkili şekilde vergilendirilememesi de adalet duygusunu zedeliyor.

Tüketim üzerinden alınan dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının yükselmesinin ikinci nedeni ise yükselen döviz kuru ve artan ithal ürün fiyatları nedeniyle gümrük vergisi matrahının genişlemesidir. Bir an için gümrük tarifelerinin ithal tüketimi sınırlayan bir politika aracı olarak kullanıldığı savunulabilir. Ancak rakamların büyüklüğüne bakılınca kamu bütçesinde, vergi gelirleri içerisinde %22-23 bandında yekûn tutan uluslararası ticaret ve muamele vergilerine bir bağımlılık oluştuğunu ifade etmek daha makuldür.

Buna göre yurt içinde tüketim üzerinden ya da ithal ürünlere salınan dolaylı vergiler, tahsilinin kolay olması ve vatandaşın bu çeşit vergi yükünü doğrudan hissedememesi bakımından çokça tercih ediliyor. Fakat dolaylı vergilerin yansıtılabilmesi toplanmasını geciktirdiği gibi çeşitli işlem maliyetlerini de beraberinde getiriyor. Kayıp-kaçak potansiyeli de büyük olan dolaylı vergiler, nihayetinde gelir düzeyinden bağımsız olarak tüm vatandaşlara aynı oranda uygulandığı için gelir dağılımı üzerinde bozucu yönde etkiler ortaya çıkarıyor. Hülasa, hazine ve maliye alanında seçilen kolaycı yol, yapısal problemlerin aşılmasını geciktirecek gibi görünüyor.

Bu yazıda Türkiye ekonomisinde patika bağımlılığına neden olan yapısal sorunlardan enflasyon, cari işlemler açığı ve bütçe açığının kökenlerini neden-sonuç ilişkisi penceresinden inceledik. Buna göre, yapısal problemler çözülmedikçe, geçici olarak yakalanan iyileşme trendlerinin aslında birer yanılsama olduğunu göstermeye çalıştık. Bu paradigmaya göre kamu maliyesindeki yapısal bozukluğun cari işlemler açıklarıyla mücadeleyi güçleştirdiği, dış dengedeki sapmaların ise enflasyonu beslediği açıktır. Anılan üç yapısal sorun alanının, farklı aktarma kanalları üzerinden birbirlerini besleyerek sorunlar yumağını büyüttükleri malum olduğuna göre, politika yapıcılardan beklenen, sorunların kökenine inerek kalıcı çözümler üretmeleridir.

ÂLEM-İ İSLÂM'DAN İSLÂM DÜNYASINA BİR KAVRAMIN SERÜVENİ

METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU

ABD ve Avrupa destekli İsrailoğulları'nın Müslümanlara yönelik katliamı tüm acımasızlığıyla devam ediyor. Hadise Türkiye başta olmak üzere diğer Müslüman toplulukların kısmen fiili tecavüzden uzak ülkelerini de ciddi biçimde etkilemektedir ister istemez. Hatta katliamın boyutu vicdanlı bütün insanlığı öylesine rahatsız etmiştir ki Müslüman topluluklardan ziyade gayrimüslim bölgelerdeki öfkenin boyutu daha gözle görülür bir durumdadır. Ne var ki bütün tepkiler yalnızca sözde kalmakta ve resmî olmayan istatistikler, savaşın başlangıcından bu yana şehit olan Filistinlilerin sayısının 186 bini aştığını, saldırıların çevre ve sağlık üzerindeki yıkımının bu sayıya doğrudan katkıda bulunduğunu gösteriyor. Ayrıca birkaç milyon insanın göçe zorlanmasını engelleyecek somut adımlar atılamıyor.

İnsan düşünmeden edemiyor, yeryüzünde nüfusu iki milyarı bulan Müslümanların oluşturduğu, kendilerine ait bir dünya sahiden var mıdır? Yoksa önemli bir yanılısma içinde miyiz? Üstelik onların üzerinde yaşadığı bazı devletlerin anayasalarında 'İslâm devleti' gibi büyük iddialar bulunmaktadır. Özel, özgün bir Müslüman kisvesinden söz edilebilir mi? Mesele Araplar gibi Son Allah Elçisi'nin kavmine ait elbiseleri giyinerek Müslüman kimliği kazanmak mümkün ve yeterli midir? Kişinin Müslümanlık göstergesi doğup büyüdüğü memleket, soyundan geldiği atalar ve kıyafetleri üzerinden okunabilir mi? Doğrusu bu suallere Müslüman ahali tarafından nasıl cevaplar verileceği artık ciddi bir merak mevzuudur.

Neler olup bitiyor dünyanın bizim yaşadığımız şimdilerinde? Özellikle Müslümanlık iddiasına sahip memleketlerin ahalisinin hayat tarzlarının

da? İmam Gazali 11. yüzyılda diyordu ki: "Biz Allah Resûlü'ne benzemekle değil O'nu örnek almakla ödevliyiz." Örneklik Allah Elçisi'nin yaşama modelini, ahlakını izlemek anlamına gelmektedir. Öyleyse bu ahlakın, Abdürreşit İbrahim'in "Âlem-i İslâm" diye tanımladığı yerlerde hangi oranda yaşandığına dair neler söylenebilir? Mesela bu yazının kaleme alındığı saatte İsrail tarafından atılan bir bombanın Beyrut'taki bir ilkokula düştüğünü ve onlarca çocuğun hayatını kaybettiğini öğrendiğimiz şu esnada. Yahut Cemil Aydın'ın "Küresel Bir Entelektüel Tarih Çalışması" alt başlığını verdiği eserinden okuyarak böyle bir dünyanın namevcut olduğuna dair belgelerin ardından hâlâ aynı iddia ileri sürülebilir mi?

İnsan varlığı, daha doğrusu yaratılmış varlık anlamında, elde nesnel bir cismin tecessümüyle vücut bulan bir şey midir? Hele ki konu "en güzel kıvamdaki" bu varlık ise suret, arza düşürülen gölge, cansız bir fotoğrafın camekânda sıyrıntısına indirgenebilir mi? Bu suallerin kalbimi sıkıştırdığı bir dönemde elime aldığım iki eser arasında kalmış vaziyetteyim, sıkışmış bir durumda okurlardan medet umarak bir tartışma açmak arzusundayım. Abdürreşit İbrahim *Âlem-i İslâm* adlı hayli hacimli seyahatnamesini "Yirminci Asrın Başında" alt başlığıyla 1910'da yayımlamıştır... Üstelik "Japonya'da İslâmiyet'in Yayılması" heves ve heyecanıyla yapmıştır bunu. Cemil Aydın ise 21. asırda bu sefer kaygılarımızı barındıran *İslâm Dünyası Fikri* (2017) eseriyle bizi muhatap almaktadır. O bambaşka bir vakıanın birinci dereceden şahidi sıfatıyla içi kan ağlayarak yazmıştır eserini. Önceki metinde Japonya'nın bile Müslüman camiaya katılma ihtimalinin coşkulu sevinci varken

Abdürreşit İbrahim

sonrakinde bırakınız Japonya'yı, kendini İslâm'a nispet eden bir dünyanın varlığından şüpheyle bahis açılmaktadır. İşin en trajik yanı da Cemil Aydın'ın hayatını sürdürdüğü Batı'dan İslâm dünyasının nasıl görüldüğüne dair yaklaşımlarında yatmaktadır.

ÂLEM-İ İSLÂM'IN AHVÂLİ

Abdürreşit İbrahim'i, Mehmed Âkif'in *Safahat*'ını okurken ikinci kitabı teşekkül ettiren "Süleymaniye Kürsüsünde" adlı bölümün kahramanı hüviyetiyle tanıdım. Âkif, Abdürreşit İbrahim'den altı yaş küçüktür. Elbette onun *Âlem-i İslâm* eserinden haberdardır. Zaten her ikisi de Osmanlı vatandaşı ve her ikisi de *Sirât-ı Müstakim* mecmuası muharrirlerindedir. Yine bu iki münevver Osmanlı Devleti'nin en sancılı dönemlerinde, acıyı kısmen dindirmek, belki engellemek maksadıyla, gizli görevler üstlenerek farklı yerlerde çalışmalar yapmışlardır. *Safahat*'ın söz konusu ettiğimiz bölümü bir manzum seyahatname gibidir. Şu musralar fikir verecektir:

"Çin'de, Mançurya'da din bir görenek, başka değil.
Müslüman unsuru gâyet geri, gâyet câhil.
Acabâ meyl-i teâlî ne demek onlarca?
"Böyle gördük dedemizden!" sesi milyonlarca
Kafadan ayı tehevvrüle bakarsın çıkıyor!"
Arş-ı âmâlî bu ses tâ temelinden yıkıyor.
Görenek hem yalnız Çin'de mi salgın? Nerde
Hep musâb, *âlem-i İslâm* o devâsız derde.

Görüldüğü gibi Âkif, Abdürreşit İbrahim'in eserini bizzat adıyla anarak şiirine almıştır. Öylesine etkilenmiştir ki bana en ilginç gelen bölümünde özetle şöyle bir yaklaşım ortaya

koymaktadır: Müslümanların evvela 15. yüzyılda dünyanın ilk rasathanesini Semerkant'ta kurdukları anlatılır. Ardından 20. yüzyılda seyyâhımız Semerkant'a gider. Bir camide akşam namazı kılar. Dışarıya çıktığında görür ki Müslümanlardan her biri ellerine birer teneke, darbuka, tencere almış bir çubukla çalıyor duruyorlar. Sorar "Müslümanlar ne yapıyorsunuz?" diye. Cevap şudur: "Görmüyor musun, ay tutulmuş!" Şaşkınlık daha artmıştır, seyyâh tekrar sorar: "Ne olmuş ay tutulmuşsa?" Acıklı kopuş şimdiki cevabın içerisinde, besbelli Âkif'i de İbrahim'i de dehşete düşüren kopuş: "Görmüyor musun ay tutulmuş, arasına şeytan girmiş onu kovuyoruz!" Görenek, gelenek, töreler, ezberler, alışkanlıklar, hülâsa tevarüs edilmiş atalar dininin İslâm'dan kopup uzaklara düşmüş ne tür kültür malzemesi varsa hepsi ne yazık ki Müslümanlık adına sergilenmektedir. Hem de ilk rasathaneyi kuran toplumun altı yüz yıl sonraki çocukları tarafından.

Sibirya'nın bir kasabasında 1857'de dünyaya gelen Özbek kökenli bir ailenin çocuğudur Abdürreşit İbrahim. Rusya'nın muhtelif Müslüman bölgelerinde, Kaşgar, İstanbul, Medine medreselerinde tahsil görmüştür. Rusya Müslümanlarının özgürlüğü uğruna müthiş çabalar göstermiş, gazete ve mecmualar yayımlamış, kitaplar yazmış, uzun seyahatler yaparak insanları hurafe ve bidatlere, atalet ve meskenete karşı uyardırmaya çalışmıştır. Bütün ömrü böyle geçen seyyâh ömrünün son demlerinde Çin ve Kore'de dolaştıktan sonra Japonya'ya yerleşmiştir. Orada önemli İslâmî faaliyetlerde bulunmuş, Tokyo Camii'nin açılmasına öncülük etmiş, çok sayıda Japon'un İslâm'ı seçmesine vesile olmuştur. Nihayet 1944'te Tokyo'da vefat ettiğinde Japonlar dâhil cenazesi büyük bir cemaatin iştirakiyle defnedilmiştir.

Osmanlı vatandaşı Abdürreşit İbrahim önemli ilmî ve fikrî faaliyetleri yanında 1911'de İtalyanların Trablusgarp'ı işgali üzerine Büyük Sahra'yı aşarak bizzat cepheye savaşmıştır. Cihat fetvasıyla halkı işgalcilere karşı uyanmaya ve direnmeye çağırmıştır. Yine 1915'te Rusların Sarıkamış'ı işgali sırasında da cepheye koşmuştur. Müslüman Türk Kavimlerini Himaye Cemiyeti ve Teşkilât-ı Mahsûsa'da görev almıştır. Birinci Cihan Harbi'nde Almanların Ruslarla savaş sonrasında esir aldıkları Rusya

Müslümanlarını Osmanlı'ya karşı savaşmamaları yönünde uyarmak için Teşkilât-ı Mahsûsa'nın görevlendirdiği iki kişiden biridir. Diğer kişinin Mehmed Âkif olduğunu düşündüğümüzde iki önemli şahsiyet arasındaki ruh akrabalığını anlamak kolaylaşacaktır. Hayatına bunca işi nasıl sığdırmış doğrusu gıpta etmemek elde değil. Budapeşte, Viyana, Zürih, Berlin, Stockholm ve Sofya'da Rusya Türkleri ve Müslümanlarının hak ve özgürlükleri hususunda görüşmeler yapmıştır. Batılı doğulu birkaç dile aşinalığı vardır. Japonca'yı bile kısmen sökmüştür.

Şeri mahkemelerde kadılık yapan, türlü cephe- de Müslüman saflarında savaşa katılan Abdürreşit İbrahim'e "seyyâh-ı âlem" denilmesinin hikmeti buradadır. Ancak o elbette turist kimliğiyle dolaşmamaktadır. Filistin, İtalya, Avusturya, İsviçre, Fransa, Bulgaristan, Sırbistan, bütün Uzak Doğu, Arap beldeleri düşünüldüğünde hayretimiz artmaktadır. Üstelik gittiği, dolaştığı bölgelerde daima aynı misyonun sivil, arada bir görevli ama çoğu kere özel mümessilidir.

DÜNÜ TANIMAK, BUGÜNÜ ANLAMAK

Yirminci Asrın Başlarında Âlem-i İslâm ve Japonya'da İslamiyet'in Yayılması uzun adıyla kaleme alınmış bu dev seyahatname dünü tanıtmak, bugünü anlamak bakımından kanaatimizce büyük önem taşımaktadır. Geleceğe dair de neredeyse mesela Cemil Aydın'a ve bize âdeta sufle vermektedir. Gezi kitabı üslubuyla yazıldığından okunması kolay, hemen herkesin anlayabileceği bir dili vardır. Daha ilk sayfalarında bütün eleştirel bakışına, atalar dini üzerinde yaşayan Müslümanlar hakkındaki yargılarına rağmen ümit aşılaman, asla kötümser ve karamsar tablo çizmeyen bir eser karşısındayız. Kendi muhitinin insanları hakkında konuşup yazmaya şöyle başlamaktadır: "Pek okuma yazma bilmeyen adamlar gayet güzel fikirler beyan ederler. İşte asıl Rusya Müslümanlarının en parlak, en ümitli yönleri burasıdır. Mademki ölçü ve muhakeme gücü var; bir gün gelir, o mutlaka iyi ile kötüyü, zulümle adaleti ayırt eder, artık ilimle cehaleti ayıracağına şüphe kalmaz."

Mehmed Âkif ve Abdürreşit İbrahim'in muhtelif vesilelerle bir araya geldikleri Şam'da, Berlin'de müşterek vazifeler üstlendikleri biliniyor. Kitabının önsözündeki cümleler, her iki Müslüman

Cemil Aydın, Abdürreşit İbrahim'den yüz yıl sonra eserini kaleme aldığına göre onun endişeleri anlaşılabilir sayılmalıdır. Her iki müellifin de İslâm'ın ana kaynağından kopuk, atalar dinini bir mirasyedi gibi tüketen kitlelere dair önemli ve isabetli eleştirileri mevcuttur.

münevverin bütün ömürlerinde açtıkları mücadele bayrağının harika bir özeti mahiyetindedir, şöyle yazmıştır: "Benim dinim İslâm, milletim de İslâm'dır. 'Atamız İbrahim'in milleti (dini) olan İslâm da size bir güçlük yükledi. Daha önce de bu, Kur'ân'da sizi Müslümanlar diye isimlendirdi." (Hac Suresi, 78) Müslümanlara yönelik eleştirilerinde her iki münevverin teşhisi birbirine hayli yakındır. İlk seyahat bölgesi Türkistan hakkında yukarıda kendi kimliğini açık eden seyyâhımız şöyle yazmıştır: "Türkistan Müslümanları cehalet deryasına düşmüşler. Ahlaksızlık ve içki müptelaları hızla yayılmaktadır. İnsan bu cihetleri gördükçe, âdeta 'Türkistan milleti ölüme mahkûm bir millettir' diyeceği geliyor." Kendisiyle aynı kimliği paylaşması gereken bu toplumun o günlerdeki fotoğrafı ile günümüzdekini karşılaştırdığımızda ileride biraz daha detay vereceğimiz Cemil Aydın'ın "Bir İslâm Dünyası var mı?" sorusunu tekrarlamaktan başka çare yoktur.

Mehmed Âkif'in İslâm milliyetçiliği noktasındaki yaklaşımı ile o kadar yakındır ki her iki Müslüman münevverin asıl kaynak olarak Kur'ân-ı Kerim'i aldıkları ortadadır. *Safahat*'in "Hakkın Sesleri" bölümünde şöyle yazmıştır Âkif: "Hani milliyetin İslâm idi, kavmiyet ne?/ Sarılıp sınımsız dursaydın a milliyetine./Arnavutluk ne demek, var mı şeriatte yeri?/ Küfür olur, başka değil, kavmini sürmek ileri." Yeryüzünde iki millet vardır, İslâm milleti ve küfür milleti; onlara göre İslâm'ın milliyet anlayışı budur.

Semerkant seyahatine sıra geldiğinde de durum çok farklı gözükmemektedir. Şöyle bir gözlemine aktarıyor seyyâhımız: "Semerkant bir zamanlar gerçekten ilim membaı imiş. Artık enkaz hâline gelen o koca medreselerin, büyük

camilerin içi ve dışı nefis mozaik sanatıyla süslü olup, büyüklükleri akıllara hayret verecek derecededir.” Mimari eserlerin kalıntıları bile muhteşem iken seyyâhımız asıl insan unsuru hakkında aynı kanaati taşımamaktadır. Eserlerin içini dolduran ahalinin hem eksikliği hem de bilgi ve bilinç seviyesindeki düşüklük ona acı vermektedir. İşte tespitleri: “İlim ve marifete gelince solda sıfır. Ne mektep var ne medrese. Beni İsrail’den kalma Müslüman aramak icap ederse, iki kere iki dört gibi Simi’de bulunur.” Hemen ardından şöyle sormaktan kendini alamaz: “Ulemaya mı itibar azaldı yoksa ulemanın mı itibarı eksildi?” Türkistan’daki her yeri dolaşan Abdürreşit İbrahim seyahatnamesindeki gözlemleriyle günümüze de ışık tutmaktadır. Bir bölgede ona göre “şer’i mahkemenin reisi” olan kimsenin fıkıh ilmini bırakın, din ve şeriat nedir hatta okuma yazmadan bile habersizliğini anlatır.

Mevcut ahvâldeki suçu yeni nesillerde değil elbette ilimle uğraştığını söyleyen molla kisvelerde bulmaktadır. Bütün Müslüman coğrafyada dolanırken büyük ekseriyetle insanların Allah ile aralarına illa bir aracı koyduklarını gözlemlemiştir. Bunun üzerine İslâm’ın iman manzumesi hakkında şunları söylemektedir: “Bizim İslâmiyet’te öyle falana müracaat etmek gibi muamele yoktur. İman, vicdan arzusundan ibarettir. Allah ile kul arasında vasita ancak peygamber olabilir. O da hükümleri tebliğ için. Başka vasıtaya ihtiyaç yoktur.” Oysa hangi bölgedeki Müslüman ahaliye rastlamışsa büyük çoğunluğun ne yazık ki tersi bir inanışla, Allah ile aralarına kendileri gibi bir beşeri soktuklarını görerek hayıflanmaktadır.

Seyyâhımız Türkistan bölgesinden sonra Japonya’dadır. Müslüman iklimine fiziki anlamda hayli uzak Japonya’daki faaliyetleri ona farklı bir şöhret kazandırmıştır. Tokyo Camii’nin açılmasına vesile olmuş, bazı Japonların Müslümanlığı seçmesinde de büyük rol sahibidir. Nitekim 1944’te burada vefat ederek Japon toprağına defnedilmiştir. Japon halkına dair ilk tespiti hayli manidardır, şöyle yazıyor: “Japonya’da aylarca gezdim, köylere kadar gittim, bir sarhoş adam görmedim. Böyle bir kalabalıkta bu derece intizam, doğrusu hayret edilecek bir şeydi.” Rivayete göre Abdürreşit İbrahim’in faaliyetleri Japonya’da ilgi görünce Japon imparatoru da

merak salmış, Sultan İkinci Abdülhamid’e haber göndererek İslâm’ı öğretecek ilim insanları göndermesini istemiş. Ne yazık ki Sultan Japonya’ya gönderecek ilim ehli bulamamıştır.

Abdürreşit İbrahim’in ardından Musa Carullah da Japonya’ya gitmiş ve bu iki Müslüman fedai, ünlü Japon müsteşrik Toshihiko Izutsu gibi bir değerli simayı etkilemişlerdir. Japonya’ya gönderilecek ilim ehli bulunsa bile onların hâli hakkında şöyle yazmak durumunda kalmıştır: “Bizim ulemamız zaten fikre malik değildir. Zannedirim bizim İslâm ulemasında ve bilhassa Ehl-i Sünnet ulemâsında fikir tamamen ölmüştür. Onlar bütün kuvvetlerini i’râb, binâ’ya ve müfredât-ı kelimâta sarf etmişler de her ilimde esas meseleden mahrum olmuşlardır.” Devamında ise mezhep anlayışlarının dinin önüne geçtiğine dair uzun eleştirileri gelmektedir. Japon halklarının temizlikleri ve ahlaki duruşlarının ise fitrata uygun ve İslâmî bir görüntü taşıdığını da yazıyor. Ancak aynı kanaati Çin ve Kore hakkında taşımıyor.

İSLÂM DÜNYASINDAN BAHSETMEK MÜMKÜN MÜ?

Abdürreşit İbrahim’in tanıklıklarına dair kısa hatırlatmalardan sonra aynı mevzuda Cemil Aydın’ın eserine de bakalım. Bugün bizim tereddütlerimizin benzerini o da yaşamış ve yazmıştır. Konu şu sorunun açılımı ile alakalıdır: Bugün hakkını verecek, kavramın içini dolduracak boyutta bir İslâm dünyasından söz açabilir miyiz? İki milyara varan ve her biri münferiden inanmış bir kitleyi ihmal edersek bu suale verilecek cevap ne yazık ki olumsuzdur. Doktora tez araştırması esnasında bir müddet Tokyo’da bulunması itibarıyla Abdürreşit İbrahim’in yazdıklarıyla aynı atmosferi teneffüs etmiştir Cemil Aydın. Fikirlerinin benzemesiyle bir alakası var mıdır bilinmez. Ancak tamamen kopuk olduğu da söylenemez. Netice itibarıyla önceki müellifimiz bir harabeden söz açmış, Cemil Aydın ise neredeyse yok olmaya yüz tutmuş bir yapının sosyo-psikolojik ve tarihsel analizini sergilemeye çalışmıştır.

Yazarın aslında Batı’da, ABD üniversitelerinde çalışması meseleyi şöyle dillendirerek eserine başlamasını sağlamıştır: “Yapay bir şekilde kurgulanan bir ‘İslâm dünyası tehdidi,’ Avrupa

ve Amerika'da Müslüman karşıtı ırkçı söylemleri ateşleyerek, bugün milyonlarca Müslümanın hayatını olumsuz yönde etkilemekte." Aslında bu ifadeler böyle bir dünyanın varlığının tartışılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Böyle bir İslâm dünyasının mevcudiyeti tartışılrsa da ona karşı cephe oluşturanlar hakkındaki yargı daha da acımasız bir hakikattir. Eser boyunca "Avrupa merkezli emperyal dünya" sıklıkla vurgulanmaktadır. İşin özü yazarın şu cümlesinde yatmaktadır: "Müslümanların birlik içinde olduğu inancı da tarihî temelleri bulunmayan bir yanılgıdır." Batı'nın gözünde hâlâ son Müslüman siyasi oluşum Osmanlı gösterilse de bu durum Osmanlı'nın en büyük savaşlarını yine Müslüman toplumlarla yaptığı gerçeğinin üstünü örtememektedir. Yazara göre Osmanlıların İslâm'ın mutlak manada yegâne temsilcisi olduğu fikri de yanlıştır. Şöyle belgeler fikrini: "Emir Timur'a karşı yapılan Ankara, Safevilere karşı yapılan Çaldıran ya da Abbasi halifesinin muhafız gücü olan Memlûklere karşı Ridaniye Savaşı yetmez mi?" Müslüman halkların *sömürgecilik sonrası* ortaya çıkan elliden fazla ulus devlet tarafından yönetilmesi onun yargılarını doğrulayan bir vakıa gibi görünmektedir.

Abdürreşit İbrahim ile ortak ana fikir mevcut Müslümanlık, Allah Elçisi'nin öğretisini izlemek yerine tam aksine ulus devlet temelli bugünkü uluslararası düzene geçiş sürecinin bir mücadelesinden başka bir yol izlememektedir. Cemil Aydın İŞİD halifesi ile Osmanlı halifesini mukayese eder. Özellikle II. Abdülhamid ve son Osmanlı halifesi Abdülmecid'i örnekleyerek onların, Avrupalı bestecilerin operalarından keyiflenen, kızlarını imparatorluk sarayının modasına göre giydirecek resimlenmesini sağlayan birileri olduğunu İŞİD halifesi acaba biliyor mudur, diye sorar. "Ümmet jeopolitik bir birlik"i değil, "zaman-aşırı bir müminler cemaati"ni ifa eder," diyerek bir hakikati acı biçimde suratımıza çarpar. "Hz. Muhammed'den gelen soyuyla gurur duyan Moğol Müslümanı Timur"u zikrederek Müslümanlık iddialarını soya sopa dayandıran nicelerini böylece eleştirir. Osmanlı'nın Batılı ve kendi ülkesindeki gayrimüslim toplumlara gösterdiği toleransı çoğu kere diğer Müslümanlara pek göstermediği gerçeğini örnekleriyle aktarır Cemil Aydın. Ayrıca Osmanlı'da İslâm'ın ana caddesinden

kopmuş yığınla sufi tarikatın yaygınlaşmasını bir İslâm dünyası fikrinin olmadığına dair bir tespit hâlinde önümüze koyar. Halvetilik, Ticanilik, Sammaniye, Senusilik ve Salihîye gibi sufi tarikatların Osmanlı himayesinde hem halk hem de entelektüeller arasında ciddi yaygınlık göstermesini büyük hata şeklinde değerlendirir.

Abdürreşit İbrahim, Cemil Aydın'a göre sanki biraz daha ümitlidir İslâm dünyasının geleceğinden. Bunun sebebi, onun mensubu bulunduğu neslin, islahat ve yenileşme faaliyetlerini başlatmasıdır. Ancak tarihin dilimleri her yüz yılda bir farklı cereyanları hafızasına alıyordu. Cemil Aydın, Abdürreşit İbrahim'den yüz yıl sonra eserini kaleme aldığına göre onun endişeleri anlaşılabilir sayılmalıdır. Her iki müellifin de İslâm'ın ana kaynağından kopuk, atalar dinini bir mirasyedi gibi tüketen kitlelere dair önemli ve isabetli eleştirileri mevcuttur. Cemil Aydın eleştirileri Abdürreşit İbrahim'e göre daha serttir. Çünkü kendisi Abdürreşit İbrahim'in tespitlerinden haberli olarak yola çıkmış, onun tecrübelerini de hesaba katarak yazmıştır. Abdürreşit İbrahim'in gelecek umuduna dair malumat sahibidir. O, Abdürreşit İbrahim'in hayal ettiği geleceği bizzat yaşayan toplumun bir üyesidir. Cemil Aydın'ın önündeki belgeler biraz daha bilimsel ve akademik hassasiyeti yüksek niteliktedir. Abdürreşit İbrahim'in eserini okuduğumuzda daha ziyade edebî bir metin karşısında olduğumuzu görürüz. Bu elbette onun değerini düşürmediği gibi samimi, mümin sıcaklığıyla ilmi çalışmalara kaynak teşkil edecek önemini asla ortadan kaldırmaz.

DÖNEMLER, TARTIŞMALAR VE MÜCADELELER

1922-23'ten itibaren Rusya, Kahire ve Mekke'de bulunan Abdürreşit İbrahim 1934'ten 1944'teki vefatına kadar Japonya'da yaşadığından son Osmanlı vatandaşlarından biridir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyet rejiminin İslâm'a mesafesinin elbette farkındadır. Cemil Aydın ise zaten Cumhuriyet Türkiye'sinde doğmuştur. Onun ülkesi dışında hem de ABD'nin en saygın üniversitelerinde akademisyen olarak çalışmasındaki trajik durum birçok bakımdan bize manidar görünmektedir. Cemil Aydın, fikriyatını ve araştırmalarını yoğunlaştırırken sağlam dayanaklara müracaat eder. Mesela 1800 yılı civarında Müslüman toplumları otuz

farklı hanedanın yönettiğini söyler. Buradan bir İslâm dünyası fikrinin çıkıp çıkamayacağına dair kanaati okuyucusuna bırakır. Tarihin tuhaf cilvesidir, şüphesiz yazarımız bu durumu iyi bilmektedir ancak bir kere de burada zikrederim ki Endülüs Müslüman topluluğu siyaseten dünya üzerinden kopmadan kısa bir süre önce neredeyse kırktan fazla devletçiğe bölünmüştü. Horasanlı Ebu Müslim'e mal edilen bir söz vardı, diyor ki: "Endülüslüler şerlerinden emin oldukları için dostlarını uzak tuttular. Düşmanlarını kendilerine yakınlaştırdılar. Düşmanlar dost olmadı; dostlarını da kaybettiler. Herkes düşman safında birleşince yıkılmaları mukadder oldu." Aslında hadisenin özeti bu yaklaşımdadır. Cemil Aydın sözünü şöyle bağlamaktadır: "İslâm dünyası fikrinin doğmasına çok uzun bir yol vardı. İslamiyet'in erken dönemlerinden devralınan kalıcı tarihî bir miras olmaktan çok uzak olan Panislamizm, ırk ayrımcılığı ilkesine dayalı yeni tür 19. yüzyıl emperyalizmine verilen ilk ya da doğal tepki bile değildi."

Müslüman hükümdarlardan kimilerinin bahsedilen tarihlerde, dizbağı nişanı gibi, haçlarla süslenmiş madalyalarını gururla taşıdıklarını besbelli kalbi sızlayarak aktarmaktadır. Âlem-i İslâm'da yaşayan toplulukların İslâmcılık fikrinden ziyade Batıcılık, Türkçülük ya da başka bir kavmin hassasiyeti veya Osmanlıcılık gibi temayüllere sapmalarının açıklaması illa yapılmalıydı. Yazarın ardına düştüğü kördüğüm buradaydı. Kavmiyetçi temayülleri Allah'ın Son Elçisi Veda Hutbesi'nde İslâm ahlakının dışında göstermişti. O tarihten sonra denebilir ki Müslümanlar arasındaki kavmiyetçi fikirler en ziyade Osmanlı'nın yıkılışında ortaya çıkmıştır. Tıpkı Endülüs'ün yıkılışındaki gibi... Bir acı hakikati de tespit eder; İngilizlerin Hindistan'ı işgal ettiği tarihlerde dünya Müslüman nüfusunun yüzde kırkı bu topluluğun yasal statüsüne bağlıdır. Bunun dışında bir başka daha vahim durum ise, yazarın tespitiyle söylersek dünya Müslümanlarının yüzde yetmişinin Avrupa Hıristiyanları tarafından fiilen ya da fikren yönetildiği gerçeğidir.

Osmanlı hilafetinin Türkiye Cumhuriyeti kurulurken kaldırılmasının gerekçesini Mustafa Kemal'in diliyle şöyle alıntılar: "Sekiz milyon Türk Müslümanın, yaklaşık yüz milyon Müslüman barındıran Britanya sömürgelerinin

meselelerine müdahale edebilecek uluslararası açıdan önemli bir hilafete ev sahipliği yapması pek mümkün görünmüyor." Zaten yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin karakteri hakkında yazar Valentin Chirol'un gerekçesi de yine yazarımıza göre şudur: "Yeni Türk Devleti bir cumhuriyettir ve laik bir devlet olduğunu, yani tam da İslâm'ı reddettiğini ilan etmiştir..." Acı hakikatlerin kasıp kavurduğu İslâm dünyası fikrini bir hayal olmaktan öteye taşıyamayan başka bir husus da şudur: Bir hayli Müslüman nüfusun gayrimüslim memleketlerin ordularında asker veya memur sıfatıyla İslâm uğruna değil, memuru bulunduğu gayrimüslim devletler uğruna savaşarak can vermesidir. Yazar bu durumu da hesaba katmamız gerektiğini savunur İslâm dünyası fikri üzerine konuşur ve yazarken.

Cemil Aydın eserinin sonuna doğru tarihleriyle birlikte "Müslüman Enternasyonalinin Dirilişi (1945-1988)" başlığını atar. Müellif kimi üst düzey toparlanma hareketlerinden bahisle kısmi bir uyanış, düşünüş ve tavır alışa dair ümit beslemektedir. Ancak şu tezadı hatırlatmadan da geri duramaz. Mustafa Kemal Atatürk'e sevgi ve hayranlıkları aşikâr Cezayir'e, sömürgecisi ve işgalcisi Fransa'ya karşı verdiği mücadelede Türkiye Cumhuriyeti 1960'a kadar herhangi bir destek vermemiştir. Küçük hareketlenmelerden bir örnek, Pakistan öncülüğünde Arap ve Türk dünyasının, Sri Lanka, Hindistan ve Burma Müslümanlarının da desteklediği İslâm Dünyası Kongresi Teşkilatı'nın 1964 yılında yayımladığı risaledeki ifadelerdir: "İslâm ne kabilesel ne de ırksal ne ulusal ne de bölgesel bir dindir. O bir dünya dinidir... İslâm bir dinden daha fazlasıdır; o bir dünya düzenidir." Bu arada bir dönemler hilafet merkezi bilinen Osmanlı İstanbul'unun itibar kaybını, Malcolm X'in merak ve ilgisi dışında kalmak, Cezayir, Mısır ve Suudi Arabistan'a daha doğrusu Arap dünyasına kaymakla değerlendirir. "Müslümanlar önceki bin yıllık dönem boyunca siyasi olarak asla bir araya gelip birleşmemiş oldukları için, tarihsel olarak da 1960'larda Müslümanların ümmet fikriyle milliyetçiliği nasıl bağdaştıracağı sorusu tümüyle mesnetsizdi." Bu, yazarın hissettiği küçük bir ışık üzerine söylenmiş bir ifade olarak algılanmalı diye düşünüyorum.

İngiliz tarihçi Arnold Toynbee'nin Batı medeniyetinin çökeceği, Doğu dünyasının ayağa kalkacağına dair fikirlerini 1950'lerden 1970'lere kadar dünyanın bütün büyük şehirlerinde konferanslar vererek yaydığını anlatır. Kahire, Beyrut, Kabil, Tahran, İstanbul ve İslamabad bunlardan bazılarıdır. Sezai Karakoç'un bu fikirlerden yararlandığını da zikreder. Çünkü Karakoç hareket ve felsefesini "Diriliş" adı etrafında şekillendirmişti. Şöyle söylüyordu: "Müslümanlar artık Batı romantizmi dönemini kapadı, şimdi Batı kritiği dönemi başladı." İlk kritiği yapan da zaten Toynbee idi. Başkaca Seyyid Kutub ve Ali Şeriatî gibi "sömürgecilik sonrası modernliğin Batılı eleştirmenleriyle birçok konuda hemfikir" düşünürlerin tabiri caizse yeni İslâmcılık cereyanına katkılarını da görmezden gelinemez çabalar olarak zikreder. Siyasi anlamda Suudi Kralı Faysal'ın gayretlerini önemser. 1979-88 arasını ise "İslâm Dünyasının Yeniden Doğuşu" diye niteler. Her ne kadar Filistin, Bosna, İran'daki hareketlenmeler, İhvân-ı Müslimin gibi akımlar söz konusu tarihlerdeki İslâmîleşmelere imza atmış gibi görünse de...

Şüphesiz Cemil Aydın tamamen ümidini kesmiş değildir ancak yolun hayli karmaşık olduğundan da haberli hatta kendisi bile fikirlerinden tam da emin gözükmemektedir. Aslında Doğu-Batı çatışması meselesinde yanlış anlamıyorsa yazıyor, savunmacı tavrın işe yaramadığını, meseleye uzak durmak yerine yakından bakmanın belki daha da aydınlatıcı olacağını söylemektedir. Büyük Müslüman kitle tarafından modernist ve oryantalist diye suçlanan önemli bir kısım Müslüman münevverin, aşılın bin yılda hiç görülmedik oranda erken dönem kaynaklarına uzanarak ilkeler ve deliller arama çabalarını antimodernist Vehhabilik veya köktencilik şeklinde suçlamanın yanlışlığına değinir. İlginç bir yaklaşımı vardır yazarın, belki de bu eserinin ana fikridir: "Müslümanların, ortak medeniyetleri, dinleri ve siyasetiyle, gayrimüslimlerinden farklı küresel bir cemaat oluşturduğu fikri daha çok seküler bir tarihin ürünüdür." Cemil Aydın'ın, bugünün hilafet teorisyenleri diyerek kastettiği İŞİD, El-Kaide gibi cereyanların "hakiki İslâm" söyleminden duyduğu rahatsızlık en az bir Batılı ilim ehlininki kadar birbirine benzemektedir. Nitekim bu tür hareketleri "ta-

rih-dışı bir karikatür" şeklinde anar. Bilinen bir hakikattir ki bu ve benzeri cereyanları destekleyen, kıskırtan, yaratan bizzat Batılılardır. Oysa yarattıkları bu tipolojileri İslâm'a mal etmekte öyle mahirdirler ki, birçok Müslümanı da buna inandırmış gözükümleridir.

İslâm'ın siyasallaşması denilen meseleye Cemil Aydın'ın bakışı biraz Batılı bir nazarın görüşünü yansıtır mahiyettedir. Ona göre eserin sonuçu kısmındaki şu yargı tartışılmalıdır: "İslâm dünyası" ve "Batı" gibi jeopolitik kavramlar, "Müslüman kimliğinin emperyal dönemdeki ırksallaştırılmasının ve ona direniş stratejilerinin bir ürünü"dür. "Din, medeniyet ve dünya düzeni gibi kategorilerimizi ve kavramsallaştırmalarımızı sömürge-sizleştirerek (ve belki de yapısöküme tabi tutup sömürge mirasından arındırarak) Avrupa'da ve ABD'de yükselen Müslüman-karşıtı ırkçılığa daha iyi karşı koyabilir ve adaletsiz dünya düzeninin süregiden kriziyle başa çıkmak konusunda daha güçlü bir dayanışma içinde çalışabiliriz." Cemil Aydın'ın bu son yazdıkları onun yaşadığı Batı'daki neredeyse bütün acılarını, kaygılarını ifade etmektedir kanaatimizce. Netice itibarıyla o da tıpkı Abdürreşit İbrahim gibi ve hatta 1960'lardan itibaren Necip Fazıl'ın konferanslarına başlık olarak attığı "Hâlimiz, Yolumuz, Çaremiz"deki gibi hepimizin hayalhanesinde yatan, ümitlerinin mihverini teşkil eden dünya ve ahiret saadetinin biricik imkânı İslâm'ı daha sahih ve daha yaygın yaşanır hâlde görme arzusudur.

Abdürreşit İbrahim klasik medrese tahsili yapmış hatta kadılık görevinde bulunmuş bir Osmanlı vatandaşıydı. Ondan yıllar sonra dünyaya gelen Cemil Aydın ise modern eğitimin çocuğudur. Asıl işinin ABD'nin en muteber üniversitelerinde öğretim üyeliği olması sanki okuryazarlıktaki en isabetli halef-selef ilişkisine tipik örnek teşkil etmektedir. Her iki müellif de statükonun dışına çıkmışlardır. Bunun sebebi, her birinin yaşadığı sosyal, siyasal, ahlaki ve itikadi atmosfere yönelik eleştirileridir bizce. Her müminin kalbine acı vermesi gereken suali bir daha tekrarlayarak son verelim: "Bir Âlem-i İslâm, İslâm dünyası yahut onun fikriyatı, külli-yatı diyebileceğimiz istikrarlı, kadim, muhkem, mücessem bir model dün yaşamış mıydı; bugün mevcut mudur?"

Vefatının 50'nci Yılında MUHAMMED TÂVÎT ET-TANCÎ'Yİ HATIRLAMAK

MUSTAFA AKMAN

Muhammed b. Muhammed b. Tâvît et-Tancî, 1930-1950 arası dinî eğitimde yaşanan fetret döneminin meydana getirdiği daralma ve tahribatın giderilmesinde gayret ve katkıları bulunan bir isimdir. Onun bu dönemde yetişen akademisyenlerin zihnî yapılarında da etkisi büyüktür. Türkiye kütüphanelerindeki nadir yazmaların neşrinde emeği geçen Tancî'nin tanınması önem taşımaktadır.

HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

Muhammed b. Muhammed b. Tâvît et-Tancî, Fas'ın Tanca şehrinde 1918'de doğdu. İlk eğitimini babasından alan Tancî, hıfzını tamamlamanın yanı sıra temel ilimlere ait bazı manzum metinleri de ezberledi. 1943'te Kahire Üniversitesi Arap Dili Bölümü'nü ve 1945 yılında Kahire Pedagoji Enstitüsü'nü bitiren Tancî, yüksek lisansını Ahmed Emin'den (1886-1954) İbn Haldun'un *Mukaddime*'sinin ilmî neşrini yaparak tamamladı.

Ailesinin de bağlı bulunduğu Şâzeliyye'nin Nâsiriyye kolu mensubu olarak zahidane bir hayatla ilim tahsili yapan Tancî, muhtemelen 1950'de *el-Câmi'atü'l-Arabiyye*'nin yazma eserleri inceleme komisyonuyla geldiği İstanbul'da İslâm ilimleriyle ilgili birçok eseri tanıma fırsatı buldu; hâliyle önünde yeni ufuklar açıldı. Keza İstanbul'da 1951'de düzenlenen XXII. Milletlerarası Müsteşrikler Kongresi'nde Hellmut Ritter ve Irak ulemasından İzzet Hasan gibi çeşitli ilim adamlarıyla tanıştı.

Ankara İlahiyat Fakültesi İslâm Felsefesi Kürsüsü'ne 1953'te tayin edilen Tancî, burada İslâm Felsefesi ve İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi derslerini okutmaya başladı. On yıla yaklaşan bu görevi sırasında söz konusu fakültenin ilmî

faaliyetlerine büyük katkılarda bulundu. 1962-1965 arası Fas'ta bulunan Tancî, Türkiye'ye dönüp İstanbul'a yerleşti ve burada Necla Sayın'la evlendi.¹

Bu dönemde Tancî'nin kelim, tefsir, hadis ve fıkıh dallarında İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'ne alınan asistanların yetişmesinde büyük emekleri oldu. Bekir Topaloğlu, Hüseyin Atay, Metin Yurdagür, Ethem Ruhi Fığlalı ve öğrencisi Ahmet Akbulut, İsmail Yakıt ve Mehmet Bayrakdar bunlardan bazılarıdır. Anlaşılacağı üzere Tancî, Türkiye'de, ilahiyat alanında, ilmî zihniyetin oluşmasında ve bilimsel yöntem arayışlarının berraklaşmasında ciddi katkıları olan öncü isimlerinden birisidir.

İslâm Dini ve Mezhepleri Tarihi profesörlüğüne tayin edilerek 1970'te Ankara İlahiyat'a dönen Tancî, 1973'te Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına alındı. İslâm düşüncesine ilişkin çalışmalarıyla ilim dünyasına büyük katkılarda bulunan Tancî, 1974'te İstanbul'da vefat etti ve Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedildi. Zengin bilgi birikimine sahip Tancî'yi tanyanlar kendisinden son derece nazik, gösterişten uzak, mütevazı bir insan olarak söz eder. Zira o; nezaket, tevazu, sabır ve yumuşak huyda, geniş mütalaa ve sağlam bilgisiyle güvenilen bir şahsiyetti.

İlmî faaliyetleriyle tanınan Tancî'nin, çoğu ilmî neşir biçimindeki çalışmalarına yazdığı sunuş bölümleri ve zengin dipnotları çok yönlü titiz bir âlim vasfı taşıdığını göstermektedir. Ankara İlahiyat Fakültesi ve İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde yetişmekte olan asistan ve

1 Bu hanımından olan iki kız çocuğundan hayatta olan Prof. Dr. Ayşe Emel Kefeli, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde görev yapmaktadır.

genç ilim adamlarının hemen tamamı özellikle tezlerini hazırlamada Tancî'den destek almıştır. Şarkiyatçı Louis Massignon, Franz Rosenthal ve Hellmut Ritter'in takdir ettiği Tancî'nin ilmi neşrini gerçekleştirdiği *Cezvetü'l-Muktebis* adlı eseri için bir takdim yazan Zahid Kevserî onun Doğu ve Batı kültürünü şahsında topladığını ve büyük övgülere hak kazandığını söyler.

Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan Ebû Mansûr el-Mâturîdî'nin *Te'vilâtü'l-Kur'ân* adlı eserini tercüme teklifi alan Tancî, ne yazık ki bu çalışmayı hayata geçirememiştir. Ülkemizdeki tarikat ve mezhep oluşumları üzerine çalışarak önemli raporlar hazırlayan Tancî'nin yaklaşık 3 bin ciltlik kütüphanesi ölümünden sonra Türk Tarih Kurumu'na intikal etmiştir. Ancak intikali ve kayda geçirilmesi sırasında bazı kitapların "kaybolduğu" belirtilmektedir. Böylesi emektar ilim ehlinin tevazu, gayret ve samimiyetinin yanında hikâyemizin bu olması düşündürücüdür.

ESERLERİ VE HAKKINDAKİ ÇALIŞMALAR

Önemli Arapça eserlerin tahkikini yapan Tancî'nin üzerinde en çok çalıştığı İbnü'n-Nedîm'in *el-Fihristi*'i ile İbn Haldun'un (ö.808/1406) *Muqaddime*'si tamamlanamadıkları için yayımlanamamıştır. Fas, Mısır, Irak ve Lübnan'da çıkan pek çok Arapça bilimsel dergi dışında *İslâm*, *Türk Yurdu* ve *Hilâl* gibi dergilerde makaleleri yayımlanan Tancî'nin toplam 11 eseri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları edisyon kritiklerini yaptığı Arapça eserlerdir. Bazıları şunlardır: Ebu Hayyân et-Tevhidî, *Ahlaku'l-Vezîreyn* (*Mesâlibü'l-Vezîreyn*); Ebû Reyhân el-Bîrûnî, *Tahdîdu Nihâyeti'l-Emâkin li-Tashîhi Mesâfâti'l-Mesâkin*; Muhammed el-Humeydî, *Cezvetü'l-Muktebis fî Târîhi Ehli'l-Endelüs*; Kadî İyâz, *el-İ'lâm bi-Hudûdi Kavâ'idil-İslâm* ile *Tertîbü'l-Medârik ve Takrîbü'l-Mesâlik li-Ma'rifeti A'lâmi Mezhebi Mâlik*; İbn Haldun, *Et-Ta'rîf bi-İbn Haldun ve Rihletuhû Ğarben Şarkan* ile *Şifâu's-Sâil li-Tehzîbi'l-Mesâil*; Fuzûlî, *Matla'u'l-İ'tikâd fî Ma'rifeti'l-Mebdei ve'l-Me'âd*.

Tancî'nin yayımlanmış 49 makalesinden bazıları şunlardır: "Ebû Mansûr El-Mâturîdî", "Kelam Dersleri Müfredatı", "Kelam İlmi", "İslâm Mezhepleri Hakkında Düşünceler", "İslâm Mezhepleri Tarihi Dersleri Müfredatı",

Muhammed Tâvîr Et-Tancî

"İslâm Mezhepleri ve Tarihi Notları (1971-1972)", "İslâm Mezhepleri ve Tarihi", "İslâm'da Hilafet ve Mezheplerin Doğuşu", "Mezhepler Tarihi", "Şehristânî'nin *Kitâbü'l-Milel ve'n-Nihâl*'i (Arapça Metinlerde Neşredilmeyen Kısımlar)", "İslâm'da Hürriyet", "Allah'ın Elçisi Muhammed-Vahiy", "Muhammed Resûlüllah I ve II", "Beyrûnî'nin İbn-i Sina'ya Yöneltiği Bazı Sorular, İbn-i Sina'nın Cevapları ve Bu Cevaplara Beyrûnî'nin İtirazları", "Vahyin Çeşitleri ve Kur'ân-ı Kerim", "Belâgat-i Kur'âniyye", "Gazzalî'ye Göre Kur'ân'ın Tefsiri", "Ahlakın Önemi ve İslâm Dinine Göre Temelleri I ve II", "Eṭ-Ṭarâik ve'l-Elhânu'l-Mûsîkıyye fî İfrîkıyye ve'l-Endelüs", "İslâm Hukuku", "İslâmiyet". Bu makale isimlerinden Tancî'nin daha çok hangi konularda yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Tancî hakkında yazılmış 5'i Arapça 24 makale bulunmaktadır. Bunlardan 22'si 13-14 Ekim 2011 tarihleri arasında düzenlenen Uluslararası Prof. Muhammed b. Tâvîr et-Tancî Sempozyumu'nda sunulan bildirilerdir. Ayrıca Ebru Koçak, 2013'te Tancî hakkında "Muhammed Tavid Tancî ve Mezhepler Tarihçiliği" adıyla Yüksek Lisans tezi yazmıştır.

DÜŞÜNCELERİ VE DEĞERLENDİRME

İlme dayalı mücadele uzlaşma, imana dayalı mücadele ise çatışma doğurur. Aynı kaynaklara dayanan iki mezhep/fırka imanından birinin yanlışını diğeri belirleyemez. Keza kelim âlimi, kelim kitaplarını okuyarak öncekilerin görüşlerini nakledenlere değil, kelim yöntemlerini kullanarak sorunları irdeleyenlere denir. Bu sebeple kelimci, geçmişten ders çıkarır ve geleceği sağlam temellere inşa çalışır. Kısaca kelimci gücünü imanından değil, ilminden alır. Esasen kelim ilminin bu ilkeleri, diğer İslâm ilimlerinin yörüngelerini de belirlemelidir. Çünkü “doğru” yahut “hakikat” gücünü söyleyenden değil kendinden almalıdır. Özneye göre değerlendirme yapmak, niyet okumak, iman ölçmek, Müslüman geleneğinin önemli yanlışlarından biridir. Bir kelimci ise değerlendirmesini özneye göre değil, nesneye göre yapmak zorundadır. Çünkü öznellik iman, nesnellik ise ilmi öne çıkarır. Bu bağlamda kelami konularda ayrışan tarafların görüşlerini ancak kendi algı-anlayışımızla değerlendirdiğimizi unutmadan Tancî'nin bazı ifadelerinde geçen amel ve hedefte dinî ve dünyevî vazife ayırımını doğru bulmadığımızı belirtmeliyiz. Zira bu ayırım, dinin dünya değil ahiretle ilgili olduğunu göstermektedir. Bu tasnif geleneksel bir yanlışlıktır. Bu, dinin dünyadan kovulması anlamına gelir ki, Kur'an'ın gelişi gerekçesini ortadan kaldırmaktadır. Oysa ahirette din yoktur. Din dünya içindir, karşılığı ise ahirette olacaktır. Dolayısıyla birini diğerrinin seçeneği durumuna getirmemek lazımdır. Hâlbuki ahiret dünyanın devamıdır. Dünyada Yüce Allah'ın kendisinden beklediği görevi yerine getiren kimse, ahirette ödüllendirilecektir. Maalesef geleneğimizde bu gerçek gözden kaçırılmıştır.

Vahiyle gelmiş emirlerin hiçbir şekilde değişmeyeceğini önemle vurgulayan Tancî, ikinci sıraya aldığı aklı insanın en önemli vasfı şeklinde tanımlamaktadır. Ona göre insan dini aklıyla yaşar. Allah emir ve nehyini insanın idrakine sunmakta ve insanı tercih noktasında özgür bırakmaktadır. Dinin görevi insana iyi ve güzel olanı hatırlatmaktır. Nihai karar ise insana aittir. Tancî, akıl ve tefekkür kavramıyla birlikte hürriyet, vicdan, hakikat, insanîyet gibi kavramlara da önem atfetmektedir. “İnsan sonsuz bir hürriyete sahip değildir.”, diyor Tancî'ye

göre vicdan, insanın karar verme merciidir ve insanın kaçınma eylemini vicdanı yönlendirmelidir. Bu noktada vicdan insan için bir zırh niteliğindedir.

Tancî'nin vurguladığı önemli noktalardan biri, dinin ibadet ve ahlak şeklinde iki veçheden incelenmesi gerekliliğidir. İbadet kavramı doğru algılanmadığında bazı problemler ortaya çıkmaktadır. İbadetler, ahlak kavramıyla bütünleşerek belli bir ruh ve bilinçle yapılmadığında iman şekilciliğe sürüklenmektedir. Nitekim şekli bir ibadet telakkisi, namaz kılan yalancılar ya da zekât veren hırsızlar ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada ibadet ve ahlak kavramının doğru anlaşılması ve bu doğru algılayışla gerektiği şekilde tatbik edilmesi gerekmektedir.

Tancî şu önemli tespitte bulunmaktadır: “İslâm'ın emirleri insanın cismiyle ilgili değildir. Kur'an'da mevcut emir ve nehyler insanın fiiliyle ilgilidir.” Onun bu tür isabetli açıklamalarının yanında bazen bağlama göre farklı sonuçlara vardığı, dolayısıyla ya çelişkili ya da isabetsiz fikirleri bulunmaktadır. Şefaet ve aracı konusu buna uygun örnektir. İslâm'ın tevhid akidesi Müslümanı doğrudan doğruya Allah ile karşı karşıya getirir. “Mümin ile Rabbi arasında aracı ve şefaatçilere hiç yer bırakmaz.”, diyor de o, şöyle diyor de: “Kur'an'da Allah'ın şefaet için izin vereceği kimselerin şefaet edebileceğini belirten ayetler olduğu gibi şefaatin olmayacağını bildiren ayetler de vardır. Bu duruma göre şefaati kabul eden de Kur'an'da bir delil bulabilir, kabul etmeyen de.” Bu çerçevede Tancî'nin icmaı da dinî delillerden sayması gibi insanın yeryüzünde halife seçildiği fikri de eleştiriye maruz kalmıştır. Zira halife, vekil anlamına gelir. Hâlbuki hiçbir varlık Allah'ın vekili olamaz. Aksine Allah, tüm varlığın vekilidir.

Tancî'ye göre naslarla ilim/akıl arasında bir çatışma söz konusu olduğunda ayet ve hadisler tevil edilir. Bu çok eski zamanlardan beri böyledir. Başka bir ifadeyle esas olan, aklın naslarla çatışmaması ve aklın delilleri katıyet derecesinde ise nasların tevil edilmesi gerekir. Oysa Sünni kelim sisteminin genel kabulü bu tarzda değildir. Ne var ki Tancî bu yaklaşımı âdeta yıkacak biçimde; “İman ve akide ilmin murakıbu olmalıdır.”, demektedir. Bu bir tezat doğurmaktadır. Hâlbuki bir kelimcinin, imanı yalnız

iman olduğu için yüceltmemesi ve küfrün de bir iman çeşidi olduğunu bilmesi gerekir. Elbette doğru olan, ilmin imanı kontrolüdür. İlmî/ağlın denetiminde bulunmayan imanın yapmayacağı taşkınlık yoktur. İmanın, aklı askıya alması Kur'ân açısından da benimsenebilecek bir durum değildir. Kaldı ki kelamcıların önem verdiği tahkiki iman da ancak ilim ve akıl ile sağlanmaktadır.

Hız. Peygamber'in başta Hız. Ali olmak üzere sahabeden bazılarına gizli bilgi öğretip-öğretmediğini sorgulayan Tancî, bir kelamcı duyarlılığı ile bunun mümkün olmadığını belirtmektedir. Aslında her konuda yapılması gereken de bu sorgulamadır. Bu önemli bir ilkedir. Allah'ın elçisinin, bazı insanlardan bir şeyler gizlemesinin elçilik görevi ile çeliştiğine dikkat çeken Tancî "bu, vahyi gizleme ve yüklediği emanete hıyanettir. Hâlbuki O, hıyanetten de vahyi gizlemekten de münezzehtir.", demektedir. Doğrusu Peygamber'den gizli bilgi geldiğini ileri sürenler, O'nun emanete ihanet ettiğini zımnen kabul etmektedirler. Bu açıdan rivayet doğruysa Ebu Hureyre'nin gizli ilme sahip olduğu iddiasına itibar edilmemelidir. Ayrıca Tancî, Huzeýfe'nin özel bilgisinin dinle değil yönetimle ilgili olduğunu vurgulamaktadır. Bu ayrıntı da hayli önemlidir.

Tancî'ye göre Hız. Peygamber Allah ile kulu arasında bir vasıta değildir. O, Allah'ın mesajlarını kullarına bildiren bir memurdur. Nitekim Hız. Peygamber'in beşer olduğu vurgusu Kur'ân'ın ehemmiyetle üzerinde durduğu bir mevzudur. Kur'ân'a göre vahiy almasının dışında Hız. Peygamber'in diğer insanlardan bir farkı yoktur. Ne var ki Kur'ân'ın bu tasavvuru sonraki dönemlerde tahrife uğramış, peygamberler beşer üstü telakki edilmiştir.

Tancî'nin diğer isabetli bir kanaatine göre Müslüman, Kur'ân'ı bizzat okuyup anlamakla mükelleftir. İnsanların Kur'ânî mesajdan sorumlu olmaları, onu anlamaları gerektiğini de içermektedir. Çünkü teklifin şartı hem davetin ulaşması hem de anlaşılmasıdır. Hız. Muhammed, bir elçi olarak Kur'ân'ı her nesle getirdi. Bu sebeple her nesil, Kur'ân'dan başlamak durumundadır. Hâlbuki Sünnî ve Şii Müslüman gelenek, bir önceki neslin kaldığı yerden devam edilmesini öncelidir. Nesiller arası rekabet

olması gerekirken, bir önceki neslin bir sonrakini yönlendirdiği bir yapı ortaya çıktı. Kısaca selefin rehberliği temel alındı; Kur'ân'ın rehberliği ise buharlaştı. Bugün de Kur'ân konusunda geleneğin ürettiklerini öğrenmeye çalıştığımızdan, doğrudan Kur'ân'ı öğrenmeye zaman bulamıyoruz.

Tancî'ye göre Hız. Muhammed'in hissi mucizeleri vardır. Ayın yarılması da bunlardan biridir. Oysa Hız. Peygamber'in hissi mucizesi olduğu iddiası Kur'ân'a aykırı olduğu gibi, ayın yarılması kavramının da hissi mucize ile bir ilgisi yoktur. Tancî'nin, "Hiçbir hadisi Peygamber'in yüzde yüz söylediği iddia edilemez." tespiti önemlidir. Çünkü her hadiste illaki bir zannîlik vardır. Ne var ki kendisi zannî olanın delil olamayacağını belirtmek yerine, mucizede olduğu üzere bazen onları dinin kaynağı saymıştır. İslâm felsefesiyle ilgili çalışmaları bulunan ve fikrî katkısı ile musiki ve resme de ilgi duyduğu bilinen Tancî'nin kelam alanında kendisinin sıkça hadis metinlerine başvurmasının izahı zor olsa gerektir.

İmdi o, Hız. Peygamber'in iki tip mucize gösterdiğini ifade eder. Birinci türü, Peygamber'in muasırlarının gördükleri mucizelerdir. Ayın yarılması, parmaklarının arasından suyun fıskırması, avucundaki çakılların tesbih olması gibi. Bunlar hissi mucizeler olup sahabe tarafından müşahede edilmişlerdir, Asr-ı Saâdet'e hastırlar ve Hız. Peygamber'in risâletinden ayrıdır. İkinci türü ise, Hız. Peygamber'in hayatıyla sınırlı olmayıp süregelen ve her yerde akıl ile idrak edilebildiğinden aklî mucizedir ki, bu da Kur'ân-ı Kerim'dir. Tancî'nin burada mucize kavramına yeni bir yüklem yapması bir yana risâletten ayrı ve sonraki olarak bizlere görünmeyen mucizenin ne işimize yarayacağını belirtmemektedir.

Kur'ân'ın genel ifadeler içerdiğini belirterek bu noktada sünnete ihtiyaç duyulduğunu ifade eden Tancî'ye göre ayetlerin doğru anlaşılması bakımından sünnet büyük önemi haizdir. Sünnetin de doğru anlaşılması açısından sahabenin rolü büyüktür. İslâmiyet'in temel kaynaklarını, Kur'ân, açıklayıcısı sünnet ve sahabe kavli şeklinde sıralayan Tancî, sünneti ele alırken Peygamberimiz'in beşeri yönünü önemle vurgulamakta; elçinin beşeriyetiyle birlikte gelen akletme, tefekkür ve hissetme fiillerinin insan

için önemini vurgulamaktadır. Hz. Peygamber'e iman kişiyi kurtuluşa erdirir, ancak O'na akraba olmak hiçbir sorumluluktan kurtarmaz.

Mamafih o, Kur'ân ve sünneti dinin iki ayrı kaynağı görmektedir. Doğrusu Kur'ân ve sünneti aynı kefeye koymak, Müslüman geleneğinin çok önemli bir sapmasıdır. Temel kaynak Kur'ân'dır. Sünnet vs. ise onu açıklayıp yaşa(t)ma reçeteleridir. Bu reçetelerin ondan bağımsız temel sayılması zinhar hatadır. Hâl böyle olsa da ona göre İslâm, Hz. Muhammed'in getirdiği Kur'ân ve hadislerin Allah tarafından gönderilen vahiyler olduğuna iman etmektir. İmdi hadislerin de vahiy olduğunu benimsemek, geleneğin en büyük yanlışlarından biridir. Bu iddia, Hz. Peygamber'in beşerden seçilmesinin gerekçesini ortadan kaldırmaktadır. Tancî'nin algısının hadisin de Kur'ân gibi vahiy olduğu ilkesine dayandığı anlaşılmaktadır. Ona göre Kütüb-i Sitte Hz. Peygamber'in hadislerini, âlimlerin sözleriyle ve görüşleriyle karıştırmadan rivayet etmişlerdir. Tancî'nin, hadis külliyyatının, özellikle altı hadis kitabının otoritesine teslim olduğu anlaşılmaktadır.

Akla büyük önem atfeden, mezheplerin doğuşunda İslâm'ın insan aklına ve hürriyetine verdiği önemin etkisini ısrarla belirten Tancî'nin hadisler konusunda sağlıklı bir eleştirel duruş geliştirememesini herhâlde geleneğin gücü ile açıklamak durumunda kalacağız. Oysa Tancî'nin düşünce yapısı ve kaynak kritiği konusundaki hassasiyeti, ister istemez hadisler ve hadis kaynakları konusunda da ondan tutarlı ve eleştirel bir duruş beklentisine yol açmaktadır. Hadis geleneğinde metin tenkidinden çok isnat zincirlerinin ve ravilerin üzerinde durulduğu gerçeğini Tancî'nin fark etmemesi pek muhtemel gözükmemektedir. Hem İslâm düşüncesini doğru anlayabilmek hem de yeni bir şeyler söyleyebilmek açısından eleştirel yaklaşımın hadis ve sünnet alanında daha fazla etkin kılınması gerektiği hususu açıktır.

İslâm devletinin başına geçecek kişinin kim olacağı konusunda Tancî, Sakîfe hadisesinden hareketle, devletin işlerini yürütecek kişinin seçiminin ümmete bırakıldığı ve emirliğin Kureyş kabilesine ait olmasının cahiliye döneminden devam eden bir siyasi gelenek olduğu tespitlerinde bulunmaktadır. O, bu sorunu, ilgili

rivayetler yerine fıkıh usulünün verilerinden de yararlanarak Hz. Peygamber sonrası siyasi tecrübeden hareketle değil, Hz. Peygamber'in şahsında "nübüvvet-siyaset" ilişkisi tartışmasına dönüştürerek onun devlet başkanlığı görevinin nübüvvet mefhumuna dâhil olup olmadığı bağlamında çözmeye çalışmaktadır.

Kaza ve kader konusunun, olaylarda kendi sorumluluklarını yüklenmek istemeyen (Emevilerden itibaren) siyasilerin bir sığınağı olduğunu belirten Tancî, Hz. Peygamber'in kader konusunda konuşulmasını yasakladığı yolundaki rivayetlere katılmaktadır.

Siyasetin, Müslüman kültürünün oluşmasında ve gelişmesinde önemli işlevi olduğunu belirten Tancî, Kur'ân ayetlerinin konularına göre tasnif edilmesinde yani akideye mi, fıkhıya mı ait olduğunun tespitinde siyasi mülahazaların büyük rolü olduğunu belirtmiştir. Gerçek o ki, Müslümanlıkta siyaset, Hz. Peygamber'in vefatı ile dine el koymuş ve dinî düşüncenin biçimlenmesinde en etkili güç konumuna yükselmiştir. Nitekim bugün de dinî düşüncüyü siyaset belirlemektedir. Eş deyişle siyaset dinin değil, din siyasetin tekeline girmektedir. İslâm'ı siyasetin güdümünden kurtaracak bir zihniyet değişikliği de henüz ufukta gözükmemektedir. Ayrıca "din u devlet" söyleminin de sanılanın aksine hep bu tarz tecelli ettiğini bilmek gerekir.

MEZHEPLER TARİHİNDEKİ YERİ

Yukarıda geçtiği üzere Tancî genelde İslâm dini, edebiyatı, tarih, kültür ve medeniyeti, özelden ise kelimeler, tefsir ve mezhepler tarihi alanlarında derin vukufu olan, bu konulara usûl'd-din açısından bakan, çoğunlukla objektif araştırmalarda bulunabilen bir akademisyen ve herhangi bir mezhebe bağlı olmaksızın bütüncül değerlendirmeler yapan bir mütefekkindir. Onun, tahkik edip neşrettiği eserlere yazdığı önsöz, şerh, dipnot ve tenkitleri, ders notları, makaleleri vs. hemen bütün çalışmalarında bu bakış açısını özenle koruduğu görülmektedir.

Hz. Peygamber döneminden sonraki sürecin mezheplerin ortaya çıktığı dönem olduğunu belirten ve mezheplerin çıkış süreçlerini yorumlarken konuyu iki temel üzerinde ele alan Tancî, bunları vahiy ve akıl şeklinde sırala-

maktadır. Mezheplerin insanın akledebilme ve karar verebilme melekeleri neticesinde doğduğunu belirten müellif, mezheplerin oluşmasını Kur'an'ın akli ön plana çıkarmasıyla ilişkilendirmektedir. Yazara göre düşünen ve akleden insan anlamlandırma gayretinde olacak ve bu gayret neticesinde herkesin algılayışı ve düşünceleri birbirinden farklı olacaktır.

Tancî'ye göre Allah'a, peygamberlere ve ahirete iman dışındaki konularda farklı düşünmek insanı dinden çıkarmaz. Bu üç esasa inanan herkes ve her fırka İslâm dairesindedir ve dolayısıyla "fırkayı nâciye"dendir. Onun bu kanaati, Kur'an ilkeleri ile örtüşen bir tespittir. Şüphesiz farklı görüşlerin bulunması Müslümanlar için bir zenginliktir. Kur'an'ın yasakladığı ise tefrika, fırkalaşma ve gruplaşmadır. Buna sebep de Kur'an gelenekçi olmayı, selef/atalara bağlı kalmayı yasaklamıştır. Bilindiği üzere görüş farklılığı bireyler arasında, fırkalaşma ise topluluklar arasında olmaktadır.

Ona göre İslâm'ın tarifi, amelî mezhepleri; imanun tarifi ise itikadî mezhepleri doğurmuştur. İtikad alanında Kur'an'dan başkasının delil olamayacağı konusunda Ehl-i Sünnet ile Mutezile'nin ittifak ettiklerini belirten Tancî'nin şu vurgusu da önemlidir. Kaderiye, başlangıç noktası kader meselesi olan müstakil bir mezheptir ve Mutezile'den daha eskidir. Dolayısıyla Kaderiye ile Mutezile farklı mezheplerdir.

Tancî'nin mezhepler tarihi alanına yaptığı ciddi katkılardan birisi, mezheplerin doğuşuna yol açan sebepleri *dışarıda* aramamasıdır. Günümüzde bile her olumsuzlukta suçu başkasına yükleyerek sorumluluktan kaçma yaklaşımı revaçta iken, Tancî'nin gerek düşünce farklılıklarını gerekse mezheplerin ortaya çıkış sebeplerini insan fitratında, İslâm'ın insana tanıdığı geniş özgürlükte ve Kur'an'ın birtakım ifade ve muhtevasında araması ileri bir adımdır. Bu durumun bilimselliğin ötesinde, onun dinî hassasiyetleriyle de ilgili olduğunu anlıyoruz.

Müslümanların geleneksel sorunlarını irdelemiş, geleneğin tutarsızlıklarından bazılarını sorgulamış bir mütefekkir olan Tancî'nin belirttiği gibi Müslüman geleneğinde fırkalar, hakikat aramaktan ve ortaya koymaktan ziyade, diğer fırkalara karşı çıkma ve onların görüşlerini

çürütme derdine düşmüşlerdir. Bu durum mezheplerin birbirlerine iftira atmalarına da sebep olmuştur. O, bu iftira konusunda Ebu'l-Hasan el-Eşarî'nin *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*'deki yakınmalarına da değinmektedir. Ayrıca o, mezhepler tarihi kaynaklarının itimat ve tasvip hissiyle değil, tenkit zihniyeti ile okunması gerektiğine dikkat çekmektedir. Aslında bu, Kur'an'ın dışındaki tüm kaynaklar için geçerli olması gereken bir ilkedir. Mezhepler konusunda onun şu tespiti de hayli anlamlıdır: "Her devirde gruplar kendi görüşlerini savunmak için Kur'an'a ve hadise yönelerek delil araştırmaya koyulmaktadır. Her grup kendi mezhebine uyan ayet ve hadisleri almakta, uymayanları ise tevil etmektedir."

Tancî'nin ifadesiyle ilk dönemde tarafsızlık veya itizal, İslâm'ı anlama ve akide konusunda farklı olmaktan değil, siyasi sebeplerden kaynaklanıyordu. Ancak zamanla değişik fırkalar Kur'an'ı hakem tayin edecek yerde, iş tersine dönmüş, kendi mezheplerinin ilkeleri hakem olmuştur. Maalesef bu sorun, Müslümanlarca hâlen de çözülebilmemiş değildir. Öyle ki mezhepler Kur'an'ı anlama biçimleri olmaktan çıkmış, Kur'an'ın anlaşılmasını sınırlayan yapılara dönüşmüşlerdir.

Bir kimse herhangi bir mezhebin talimat, kaide ve prensiplerine yapışarak veya onların kendisine yol gösterecek meşaleler olduklarına inanarak Kur'an'ı okursa elbette ki bu durumu, Kur'an'ı doğru anlamasına mâni olur. Değişmez, tadil edilmez ve herhangi bir değişikliğe uğramaz bir mihver noktası kabul edilen bir mezhebin Kur'an'ın tevili için bir dayanak hâline getirilmesi, mezhep ve fırkaların fikirlerinin Kur'an nassına zorla kabul ettirilmesi veya hâkim kılınması, bir başka ifade ile Kur'an'ın gerçek mesajına ulaşmada perde olması anlamına gelmektedir. Hâlbuki Kur'an'ın, fikirlerinin kaynağı olduğunu iddia eden fırkaların hiçbiri İslâmiyet'e hizmet etmek için tek bir fikir etrafında birleşmiş değillerdir. Amaçları, rakip mezhebe karşı kendi mezhebini desteklemek, bir fırkayı teyit edip ötekini çürütmek olmuştur.

Tancî'nin de aralarında bulunduğu son dönem mezhepler tarihi araştırmacıları Şii ile ilgili tartışmalara yeni bir boyut katmışlardır. Eskiden Ehl-i Sünnet dışı mezhepler hakkında kullanılan ayet ve hadis metinleri üzerinden bir bakış açısı oluşturulmaya çalışılırken, bu meto-

dun hakikati bulma konusunda yeterli olmadığını savunmuşlardır. Çözüm olarak, rivayetlerin tarihî arka planı, sosyal ve siyasi gerekçeleri gibi hususların üzerinde durarak, konuların anlaşılması gerektiğini düşünmüş, bu çerçevede araştırmalar yapmış ve öğrenciler yetiştirmişlerdir. Bu manada Tancî, Şia'nın özellikle siyasi konularda yoğunlaştığını ve bu olaylardan dinî bir anlayış çıkarma gayreti taşıdığını belirtmektedir. Müslüman olmanın asgari şartı tevhid, nübüvvet ve ahiret konularında bir inkâr bulunmadığı sürece bireyin Müslüman kalacağını, bazı konularda farklı kanaatlere sahip olmanın bu gerçeği değiştirmeyeceğini vurgulamıştır. İlmî tavrın, mezhepçilik yapmak yerine, kaynakları kullanırken ana mercilere gitmenin daha doğru sonuçlar vereceğini ve mezhepleri töhmet altında bırakmak yerine, onları ve iddialarını anlamayı gerektirdiğini göstermiştir.

Öte yandan Mâtürîdî gelenek hakkındaki çalışma ve yayınlarıyla da bilinen Tancî, merkeze aldığı bazı kavramları Mâtürîdî bakış açısıyla inceleyerek bu geleneğin düşünce yapısının doğru anlaşılmasına büyük katkı sağlamıştır. Onun yakın çevresine ve öğrencilerine yönelik Ebû Mansûr Mâtürîdî, Ebû'l-Muîn en-Nesefî ve Mâtürîdîlik üzerine çalışmalar yapılması gerektiği yolundaki tavsiyeleri, muhataplarınca büyük ölçüde yerine getirilmiştir, hâlihazırda da bu türden çalışmaların semeresinin alınması sürmektedir. Nitekim asistanlarından ve yakın çalışma arkadaşlarından biri olan Hüseyin Atay, Nesefî'nin *Tabsiratü'l-Edille*'sini neşretmiştir. Bekir Topaloğlu da Mâtürîdî'nin *Kitâbü't-Tevhîd*'ini hem yeniden yayımlamış hem de Türkçeye çevirmiş; *Te'vilâtü'l-Kur'ân*'ın neşrini de başarıyla tamamlamış ve Mâtürîdiyye kelimcilerinden Nureddin es-Sabûnî'ye ait *el-Bidâye fî Usûli'd-Dîn* adlı eserini tahkik ettirmiştir.

TASAVVUFA DAİR DEĞERLENDİRMELERİ

Tancî, tasavvufa dair görüşlerini yoğun olarak İbn Haldun'un *Şifâu's-Sâil li-Tehzîbi'l-Mesâil* adlı eserine yazdığı önsözde ifade etmektedir. Onun isabetle belirttiği üzere İslâmî ilimler gibi tasavvuf da dinî nasrlara uyumlu görüntü sergilediği ölçüde olumlu ve meşrudur. Şeriatın dinî ve dünyevi hususlarla ilgili emirlerine itatin zâhire olduğu gibi bâtına (kalbine) de tam manasıyla şamil olmasını hedefleyen tasavvuf,

İslâm cemiyetinde muayyen bir gruba mahsus değildi. Onun amelî ve nazari bakımdan temayüz eden muayyen bir metodu da yoktu. Bundan dolayı mutasavvıflar Müslümanların kalplerinde yüksek bir mevki işgal ediyorlardı. Yine bundan dolayı ruhi yönelişlerden biri olan tasavvuf, İslâm toplumunda seviyeleri, yerleri, nitelikleri, misyon ve vizyonları farklı da olsa bütün Müslüman toplulukları bünyesinde bulunduruyordu. Böylelerinin, İslâmî buyruklara uyum sağlama ve onları uygulama çerçevesinde öz benliklerine yükledikleri görevin dışında kendilerine has durumları bulunmuyordu. Onlar için tasavvuf bir mezhep veya meslek değil, meşrepti. Bu sebeptendir ki mezhepler tarihine dair ilk dönem klasik eserler ve fırak kitapları sufileri kendilerine özgü ilkeleri ve özellikleri bulunan müstakil bir fırka olarak ele almamışlardı.

Tancî'ye göre esasen tasavvufun, İslâm cemiyeti içinde muayyen bir grubu bulunmadığı gibi, onun amelî ve nazari bakımdan temayüz eden muayyen bir metodu da yoktu. Bundan dolayı tasavvuf ve mutasavvıflar, Müslümanların kalplerinde yüksek bir mevki işgal ediyorlardı. Öyle ki, başlangıçta bu hususta hemen hiçbir tenkitle karşılaşılmaştı. İslâm dünyasında ortaya çıkan hadiseler yayıldıktan sonradır ki Müslüman müellifler, sufilerin de kendi varlıklarını diğer fırkalardan kısmen ayıran bazı özelliklere sahip bulduklarını hissedip haklarında, onları ayrı bir mezhep/fırka hâlinde değerlendiren yazılar yazmaya başladılar.

Tancî'nin yeni bir ifadesiyle sufiler; hayat felsefeleri ve zevke, vicdana, müşahede ve keşfe dayanan bilgi edinme yolları ile kendilerine özgü bir yapıya kavuşup müstakilleşerek, hakikati arama hususunda yeni metotlar edindiklerinde ve kelimciler, fakihler ve muhaddislerce kullanılan metotlara muhalefet ettiklerinde İslâm bilginleri de onları müstakil bir fırka şeklinde değerlendirmeye başladılar. Sufiler seleflerinin yolundan ayrılarak tuhaf fikirler ortaya atmaya ve sadece vicdan ve keşfe dayanan yeni metotlarını mübalağalı bir şekilde överken, diğer İslâm âlimleri arasında kullanılan bilgi metotlarını kötülemeye çalıştılar. Bu yeni mezhep, halkı cezbe etti ve samimi olmayan mutasavvıflar da bu durumu istismar ettiler. İslâm âlimleri (muhaddisler, fakihler, kelimciler) tasavvufun

aldığı bu istikamette İslâmiyet'in hayatiyeti ve onun insan aklına dayanan prensipleri için bir tehlike sezdiler. Onlara göre yalnız vicdan ile keşfe dayanmak, aklı küçük düşürmek ve onu ilga etmek demektir. Bu sebeplerden mütevellit ulema ile mutasavvıflar arasında ihtilaf başladı, sufilerin fikrinde ısrar ve mübalağası, ihtilafın genişleyerek bütün İslâm âlemine yayılmasına yol açtı. Bu vaziyetleri dolayısıyla içerden tepkiler de artarak devam etti.

Tancî, bilgi edinmek isteyenleri mütekellim ve felsefecilerin oluşturdukları *akılcılar*, şeriat ehlinin oluşturduğu *nakilciler* ve işrakilerle sufilerin oluşturdukları *riyazet ve keşif ehli* olarak üç gruba ayırır. İlk mütekellimlerin riyazet ve keşif bilgi edinmenin vesilesi saymadıklarını, bu nedenle de kelim kitaplarında riyazet ve keşfe yer vermediklerini kaydetmektedir. Daha sonraki dönemde mütekellimlerle sufiler arasında riyazet ve keşfin kabul ve reddi konusunda tartışma ve çatışma baş gösterdi. Gazzali burada ileri giderek bu yöntemin doğruluğunu da savunmuştur. Bunun sonucunda riyazetle vahiy ve ilhama ulaşılabileceği, mucize ve olağanüstü fiiller gösterilebileceği anlayışı yayılmaya başlamıştır.

Böylece ilim karşıtlığı ve zâhire karşı bâtını savunma dönemi başlamıştır. Onlar hadis, fıkıh, kelim gibi nas ve akla dayanan ilimlere karşı çıkarırken, keşf ve ilham yoluyla edindikleri bilgilere öncelik tanıyorlardı. İlim tahsilini, mutasavvıfı farklı bir mecraya sokmuş, dolayısıyla bu ilmin iktisab edilmesinden sakındırıp değeri ve elde edilmiş yöntemlerinin sıhhati hususunda şüpheye düşüren bir tavır sergilemişler ve sonuçta tasavvuf müntesiplerine ilim tahsilini yasaklamışlardır. Bunun üzerine kelamcılar da bu hususa temas etme ihtiyacı duymuşlar, kelim kitaplarında keşif konusuna yer vermeye başlamışlardır.

Sufiler ilim tahsili konusundaki bu olumsuz tutumu sürekli yüceltiyorlardı. Zira tasavvuf dışındaki ilimler onlara göre dünya ile ilgili olup ahiret hayatında herhangi bir fayda sağlamazdı. Onlar zâhiri ilimlere karşı dururken bunun yerine başka bir ilmi yerleştirmişlerdi. Bu ilim, dinî metinleri anlamak ve onlardan ahkâm çıkarmak için rivayet yöntemine ve aklın kullanımına dayanmak yerine vasıtasız

şekilde kalplerine gelen ilhama itimat etmek-teydi. Sufilerden birine meşhur muhaddis Abdurrezzâk es-San'ânî'den hadis dinlemesi söylendiğinde "Doğrudan mele-i Hallâk'tan dinleyen Abdurrezzak'tan dinlemeyi ne yapısın?" demiştir. Bâyezîd-i Bistâmî de "Zâhir ulemâsı bilgilerini ölüden biz ise asla ölmeyen diriden alıyoruz.", demiştir.

Hâl böyle olunca Tancî durumdan vazife çıkararak diyor ki: "Bir yandan mutasavvıflar, diğer yandan da İslâm âlimleri arasında mevcut bulunan anlaşmazlık İslâm'ın mahiyetini anlamaya dayanan bir anlaşmazlıktır. Bir grup, İslâm'ın gücüne, hayatiyetine, ayrıca hem ruhi hem de maddi potansiyeline inanmakta, bu sebeple gerek bu dünya hayatı gerek ahiret hayatı açısından daha üstün bir mertebeye ulaşma yolunda akli ve bedeniyle mücadele vermektedir. Diğer grup ise, İslâm'ın hayatiyetine inanmamakta, zillete, acze, hayattan ve insanlardan uzak durmaya çağrı yapmakta ve yaşayanlar arasındaki sloganını, *ölmeden önce ölüünüz* şeklinde belirlemektedir." Görüldüğü üzere mutasavvıflar ile ulemâ arasındaki anlaşmazlık derin köklere sahip bulunmaktadır. Üstelik Tancî'nin burada anlattıkları klasik dönem tasavvuf hareketine yaklaşımını ifade etmektedir. Klasik/ilk dönemden bu yana meydana gelen dönüşümle, zamanla örgütlü yapı olarak tarikat ve günümüzde ticarileşerek büsbütün paralel bir dünya ve zihin oluşturduklarını görmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Ahmet Akbulut, "Muhammed b. Tâvî et-Tancî'nin Kelâmî Görüşleri", *Uluslararası Prof. Muhammed b. Tâvî et-Tancî Sempozyumu*, 13-14 Ekim 2011, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 259-279.
- Mustafa Akman, *Mezhepler Tarihinin Klasik Kaynakları: İçerik ve Özellikleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2019.
- İlyas Çelebi, "Muhammed b. Tâvî et-Tancî'nin Klasik Dönem Tasavvuf Hareketine Yaklaşımı", *Uluslararası Prof. Muhammed b. Tâvî et-Tancî Sempozyumu*, 13-14 Ekim 2011, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 337-350.
- Ayşe Emel Tancî Kefeli, "Muhammed b. Tâvî et-Tancî'nin Hayatı ve Eserleri (1918-1974)", *Uluslararası Prof. Muhammed b. Tâvî et-Tancî Sempozyumu*, 13-14 Ekim 2011, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 81-90.
- Bekir Topaloğlu, "Tancî, Muhammed", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2010, 39/ s. 562-564.

AYNUR İLYASOĞLU: ÖRTÜLÜ KİMLİĞİN APAÇIKLIĞINA ODAKLANAN BİR ARAŞTIRMACI

CİHAN AKTAŞ

Kamusal hak talebinde bulunan başörtülü kadınlar hakkında bugüne kadar çok sayıda kitap yayımlandı. Bunlar içinde en fazla atıfta bulunulardan biri sanıyorum Nilüfer Göle'nin 1991'de yayımlanan *Modern Mahrem* adlı çalışmasıdır. Bu eserle birlikte ilk kez seküler kesimler, seçkin bir akademisyenin kaleminde başörtülü öğrenci olgusunun modernliğine, birey yönüne ve şehir hayatına aitliğine dair ifadelerle karşılaştılar.

1990'larda başörtülü kadınların kamusal alan mücadelesi ve alternatif kamular için seferber oluşları sadece Türkiye'yi yazarların değil yabancıların da ilgi alanındaydı. Pek çok kez yabancı bir akademisyen veya gazeteciye ve çoğu zaman da bir kamera karşısında başörtüsünün özel değil kamusal hayatın bir gereği olduğu üzerine konuştuğumu hatırlıyorum. Başörtülü kadınlar benzeri konuşmaları eylemlerinin bir parçası gibi görürlerdi genellikle, bir tür tebliğ, bir tür tanışma. Daha zor olanı, ülkemizin İslâmî kültüre ön yargılarla yaklaşan akademisyenleriyle konuşmaktı, bunu da fark etmiştim zamanla. Yabancı akademisyen sizinle eşit bir mesafede ve bir anlama çabasıyla konuşurken, ön yargılarla yüklü yerli akademisyen, yukarıdan bir tanımlama gayretiyle, önceden hazırlanmış bir şemaya yerleştirecek şekilde ve bazen de sizi âdeta cahil yerine koyduğu sorular sorardı.

KİŞİLERİ GENİŞ PARANTEZLERE KAPATMA KOLAYCILIĞINDAN SAKINMAK

Aynur İlyasoğlu daha önce karşılaştığım Türk akademisyenlerin çoğundan farklıydı. Samimi ve saygılıydı. Soruları gibi hâl ve hareketleri de

karşısındakinin duyarlık ve ölçülerine yönelik bir itina'yı yansıtır. Hayatının ana çizgileri şöyle sıralanabilir: 1954'te İstanbul'da dünyaya geldi, sosyal bilimler alanında lisans ve yüksek lisansını Boğaziçi Üniversitesi'nde, doktorasını Marmara Üniversitesi'nde tamamladı. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İngilizce İktisat Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yaptı. Çalışma alanları arasında İslâmî kadın hareketi ve kimlik oluşumları, Türk sosyoloji tarihi, kadın araştırmaları, sosyal değişim, şehir ve göç ile sözlü tarih¹ yer alıyordu. 1994-1999 yılları arasında Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nda gönüllü yöneticilik yaptı. Mütevellisi olduğu Tarih Vakfı bünyesinde sözlü tarih alanında uzunca bir süre önemli çalışmalar yürüttü, proje yöneticiliği görevlerini üstlendi ve yönetim kurulu üyeliğinde bulundu, Türkiye Bilimler Akademisi Türkiye Kültür Envanteri Projesi kapsamında Sözlü Tarih Belgeleme Projeleri'nin yürütücülüğünü üstlendi, 14 Aralık 2019'da vefat etti.² Yurt dışında olduğum için, aramızdan ayrıldığım çok geç öğrendim. *Örtülü Kimlik* (1994) adıyla yayımlanan tezine çalıştığı dönemde birkaç kez görüştüğümüzü hatırlıyorum. Ne var ki kitabın ismini kendime yakın bulmamıştım, *Örtülü Kimlik*, tesettürlü bir kadın olarak beni rahatsız eden bir tanımlamaydı; *Modern Mahrem* için de

- 1 Bu çerçevedeki bir metni için bk. Aynur İlyasoğlu, "Kadın Çalışmalarında Sözlü Tarih Yaklaşımının Türkiye'de Kadın Araştırmaları Alanına Getirebileceği Açılımlar Üzerine", *Toplum ve Bilim*, 1997, sayı: 75, s. 162-169.
- 2 Ebru Soytemel, "Aynur İlyasoğlu", ed. Feryal Saygılıgil, Nacide Berber, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Feminizm*, cilt: 10, İletişim Yayınları, 2020, s. 522-530.

benzeri bir rahatsızlığı duyduğumu hatırlıyorum. Her türlü tanımlama çabası, sahil bir tanımadan yola çıkmıyorsa eğer, aynı zamanda bir sınırlama ve belirleme anlamı taşır. Bana göre *Örtülü Kimlik* ismi, bütün varlığı sadece baştaki örtü üzerinden okumakla kalmıyor, “örtülü” sıfatını, kullandığı bağlamda “kapalı” sıfatına yakınlaştıran bir anlam öne sürüyordu.

Aynur İlyasoğlu benim gibi göremezdi bunu, yine de evet, yukarıda dile getirdiğim üzere, saygılı yaklaşımının samimiyetinden kuşku duymadım. Alınganlık da etmeden sitemlerimi dile getirdim sanırım.³ Başka türlü olamıyordu öyleyse... Demek ki bizler ısrarla kendimizi daha çok, daha yaygın bir şekilde dile getirmeliydik, kalemle, sözle, sanatla. Nitekim İlyasoğlu da tesettürlü kadınların yaklaşım ya da vurgu farklılıklarının meydana getirdiği çeşitliliğin ayırındaydı.⁴ Yukarıda “her türlü tanımlamanın bir sınırlama anlamına geldiğini” dile getirdim. Öyleyse, bir tanımlamaya girişirken adaleti gözetme konusunda kılı kırk yarmalıyım ben de. Bu bakımdan, yayımlanışının 30’uncu yılında *Örtülü Kimlik*’in yazarının başörtülü kızları eşit hizada görme konusunda tabii bir tavra sahip bir akademisyen olduğu izlenimini belirtmeden geçemeyeceğim. İlyasoğlu insan hikâyelerinin kendine özgünlüğüne inanıyor ve kişileri geniş parantezlere kapatma kolaylığından sakınmaya çalışıyordu. Daha da önemlisi, konuşulanı metne dökerken konuşanı temaya uygun bir şekilde çarpıtmaktan sakındığına dair bir kaygıyı hissettiriyordu. Entelektüel namus, bu kaygıya bağlı olarak dereden tepeden konuşan muhatabın haysiyetini koruma adına bazen çarpıcı bir bilgi veya ayrıntıdan vazgeçmeyi de gerektirebilir. Konuştuğu kişi olguyu yanlış anlamaya yol açacak bir şekilde ifade ettiğinde, sorularıyla netleştirmeye çalışırdı Aynur Hanım.

Başörtülü öğrenci seküler bakış açısı kadar muhafazakâr bakış açısı için de tartışmalı bir hüviyet sunduğundan ve medyanın etkisiyle aynı zamanda kuşkulu nevezuhur bir simge görüldüğünden, 1980’lerde ve 1990’larda gazeteciler için kullanışlı bir konuydu. Holding dergi-

3 Cihan Aktaş, “Örtülü Kimlik’ Size Ne Kadar Yabancı”, *İzlenim*, 1994, sayı: 15, s. 28.

4 Aynur İlyasoğlu, “İslâmcı Kadın Hareketinin Bugünü Üzerine Notlar”, *Pazartesi*, 1996, sayı: 20, s. 8.

Aynur İlyasoğlu

lerinin kapaklarında sıklıkla, tuhaf veya abartılı içerikli bir dosyayla ilgili olmak üzere başörtülü kadınlara yer verilirdi. 1990’larda akademinin ilgisi o kadar da yaygın değildi henüz. Bununla birlikte *Örtülü Kimlik*, *Modern Mahrem* kadar geniş bir medya ilgisine mazhar olmadı. Bunun açıklaması İlyasoğlu’nun kitabın üçüncü baskısı için kaleme aldığı önsözde yer alan şu ifadelerde dile geliyor olmalı: “Bu kitap ile konuya ilgi duyarak onu okuyanlar ve değerlendirmelerini yazarak tartışma ortamına iletenler arasındaki ilişkinin, yani bir okur-yazarlar arasındaki ilişkinin kendi seyrini izlemesini önemsedim. Bu anlamda bu kitapta tartışılan düşünceleri toplumun gündemini oluşturan egemen medyanın kendi diline, aktüalitesine taşıma önerilerinden de uzak durdum.”⁵

Sanki *Modern Mahrem* Batı, daha çok da Avrupalı aydınlar için, *Örtülü Kimlik* ise sadece bu ülkeyle sınırlı kalmayan çarpıcı bir olgunun hakikatlerinin peşine düşen zihinler için yazılmış iki eser özelliği gösteriyorlar. Bununla birlikte Göle’nin kitabının Türkiye üniversitelerinde ve “elit” kesimlerde başörtülü öğrencilere dönük ezberleri sarsan bir etkisi olduğunu en çok da gittikleri kamusal mekânlardan kovulmaya alışkın okuryazar başörtülü kadınlar fark etmişlerdir. Beri taraftan *Örtülü Kimlik*’in *Modern Mahrem*’e göre daha az tanınan bir çalışma ol-

5 Aynur İlyasoğlu, “Üçüncü Baskıya Önsöz”, *Örtülü Kimlik İslâmcı Kadın Kimliğinin Oluşum Öğeleri*, Metis Yayınları, İstanbul, 2000.

Aynur İlyasoğlu insan hikâyelerinin kendine özgülüğüne inanıyor ve kişileri geniş parantezlere kapatma kolaylığından sakınmaya çalışıyordu. Daha önemlisi, konuşulanı metne dökerken konuşanı temaya uygun bir şekilde çarpıtmaktan sakındığına dair bir kaygıyı hissettiriyordu.

masının sebebi, ilk kitaptan üç yıl sonra yayımlanışının yanı sıra, Avrupa entelijiyası ilgisinin dolayımından yoksunluğudur.

Ebru Soytemel'in belirttiği gibi, Aynur İlyasoğlu bu kitapta "İslâmcı kadın kimliğinin oluşum süreçlerine seküler-İslâmcı kutuplaşmasının dışında bir yerden bakabilmenin yollarını" aramaktaydı. Yanı sıra, "bu kutuplaşmayı aşmanın yollarının kadınların yaşam hikâyelerini dinlemekten, anlamaktan geçtiğini, çünkü kadınların güçlenmelerinin olanaklarının gündelik yaşamda oluşan tutumlar, tepkiler, itirazlar ve değerler sistemleriyle gerçekleşeceğini"⁶ anlatıyordu. Çalışmasının üçüncü baskısı için yazdığı önsözde, kadınların güçlenmesinin "toplumsal ölçekli siyasal projeler içinde tanımlı, güvenli bir kimlikle donanmanın içinden değil, kendilerini gerçekleştirebilmelerinin önündeki engelleri fark etmelerinden, enerjilerini, kendilerini var edecek mecralara akıtmanın yollarını bulmaktan geçtiğini fark etmenin önemi"ni vurguluyordu.⁷

BAŞÖRTÜSÜ DİRENİŞİNİN KENDİNE HASLIĞI

Ardımızda bıraktığımız yılları dikkate aldığımızda bu tespite hak verdiren çok fazla örnek geliyor akla. Başörtüsü mücadelesi sürecinde ve yanı sıra sivil toplumda öğrencilerin gösterdikleri fedakârca faaliyet ve hizmetlere karşılık, 1990'lı yıllardan itibaren diplomasız ve mesleksiz sayılmaları yüzünden vakıf, dernek ve başka kurumlarda başlarına gelen, aynı meslekten seküler hemcinslerinin yanında "joker yerine konulmuşluğun" üzüntüsünü yaşatan özensiz

muamele örneklerini çok sayıda başörtülü kadından dinlemişimdir. Yeteneklerini ve ideallerini dava için paranteze alan, meslek aşkıyla değil de hizmet için çalışıp didinen kadınlar, benzeri bir göz ardı edilme sürecini özel hayatlarında da yaşamışlardır. Söz konusu olan, hiçbir maddi karşılık beklentisi taşımadan alternatif kamular kurmaya çaba göstermelerine karşılık, emek verdikleri yapılarda hâkim kamuya özgü muamelelerle yıpratılmaktı. Buna direnerek kurumlarca yutulmaktan uzak duran İslâmcı kadınların, "El Ele Zinciri" gibi pek çok eylemle kutuplaşma içinde başka bir imkânı ortaya koyarken, dönemin bir çıkmaz içindeki siyasetinin ufkunu belirlediği, bu siyasete apayrı bir ehemmiyet kazandırdığı bugünden bakıldığında daha belirgin görünüyor.

Başörtüsü direnişinin kendine haslığı üzerine bir başka örnek ise, 1980'lerin sonlarından itibaren Süreyya Yüksel ve Sabiha Ünlü tarafından kurulan, başörtülü kadınların çeşitli alanlarda ders aldığı, bazen bir sığınma evi vazifesi de gören Suffa'nın işleyiş tarzıdır. Okullara giremeyen pek çok öğrenci, o zor yıllarda kendisi için en uygun mecranın keşfi konusunda -herhangi bir yönlendirmede bulunmadan- yardım edecek bir ortam bulmuştur Suffa'da. Bir grup ya da akım telkin etmeden her kapıyı çalana açık olan Suffa, Kur'ân derslerinin yanı sıra tiyatro faaliyetleri, yüzmek üzere ıssız koylara yolculuk, medya eleştirisi dersi gibi daha önce benzeri görülmemiş imkânlar sunuyordu kadınlara.⁸ Bütün bu faaliyetler de büyük imkânlara dayanılmadan, herkesin elini taşın altına koymasıyla gerçekleşiyordu. Suffa ortamı, Sabiha Ünlü'nün *Dilek Taşları* (1984) kitabında ortaya konduğu üzere, İslâmî kültüre karışan hurafeler bağlamında kadınların bilinçlenmesine de yardım ediyordu.

İSLÂMCI KADINLARIN SİYASİ VE KAMUSAL MEVCUDİYETİ

Refah Partisi'nin (RP) 1994 yerel seçimlerinde gösterdiği yükselişte kadınlar iki sebeple etkiliydiler: Başörtüsü mücadelesiyle rüşterini ispatlayan kadınların siyasette de başarılı olacağına inanıyordu toplum. Ayrıca, bu kadınların

⁶ Ebru Soytemel, "Aynur İlyasoğlu", s. 523.

⁷ Aynur İlyasoğlu, "Üçüncü Baskıya Önsöz".

⁸ Bu konuda bk. *Süreyya Aynası; Türkiye'deki İslâmcı Kadın Hareketinden*, haz. Yasemin Çoban, Okur Kitaplığı, İstanbul, 2024.

yanı sıra RP'li ev kadınları da ev ev dolaşarak partinin topluma vaatlerini ikna edici bir dille anlatıyorlardı. Böyle olduğu hâlde, Aynur İlyasoğlu'nun da gözlemlediği gibi, "seçimlerin oluşturduğu siyasi gündemin en dinamik kadın kesimi olarak ortaya çıkmış olmaları kendilerini karşı kutupta konumlayan kadınlarca algılanması güç bir durum olmuştu."⁹

İlyasoğlu, İslâmcı kadınların siyasi ve kamusal alandaki varlıklarına ilişkin tartışmanın seçimlerle ortaya çıkan bu gerilim ortamında bir süre sonra gündemden düştüğünü belirtir. Çünkü izleyen dönemde RP ve Fazilet Partisi (FP) liderliği, tesettürlü kadınları kamusal konumların dışında tutan mevcut siyasi ve hukuki sınırlara karşı bir ilke mücadelesi sürdürme yönünde bir adım atmamıştır. Bu konu "RP-FP örgütlenmesinin siyasi güzergâhı içinde kalıcı bir direniş alanı oluşturamamıştır."¹⁰ Bu yüzden ki, başörtüsünün kamuda serbest bırakılması, ancak AK Parti iktidarının onuncu yılında gerçekleşebilmiştir.

İlyasoğlu ise "kadın hareketinin sesini", yer yer yanına koyabilse de laik duyarlılığı baskın kadınların sesinden ayırıştırması gerekliliğinin farkındaydı.¹¹ Buna bağlı olarak da başörtülü kadınların o dönemde, seçimlerin oluşturduğu siyasi gündemin en dinamik kadın kesimi olarak ortaya çıkmalarının, kendilerini karşı kutupta konumlayan kadınlarca algılanmasının güç bir durum olduğunun altını çizmekteydi. Misal, sol, Kemalist ve seküler çevrelerin "daha radikal uca kayan Türkiye sağı" çerçevesinde kategorize ettikleri Refahiyol hükûmetinin kurulmasının ardından *Pazartesi* dergisinin Ağustos 1996 tarihli sayısında Türkân Saylan şunları öne sürmüştü: "Refahiyol öylesine sorunlarla ve karmaşayla geldi ki, içine düştüğü durumdan kurtulmak için uğraş veririz kadınlarla ilgileneneğini hiç sanmıyorum. Kanımca esas

olarak Refah'ın kapı kapı dolaştırdığı hemcinslerimiz, bu garip ortaklığı ve iktidardayken yapılanlarla muhalefetteyken söylenenlerin akıl almaz çelişkilerini gördükçe en büyük tepkiyi göstereceklerdir."¹²

Türkân Saylan, düzeni yapısal anlamda sorgulamadan, kendi seçkinci gruplarının "çağdaş yaşam" tarzı mücadelesini veren "laikçi hareket sistemi"nin¹³ etkin simalarından biriydi o dönemde. Aynur İlyasoğlu, onun "başka bir kesimin kadınlarını içinde buldukları çelişkili durumu görmeye davet eden bu görüşünün kapsadığı fikirlere" biraz yakından bakınca ortaya çıkan şu problemlere dikkat çekmişti: "Bu alıntıdaki ilk tespit, "Refah'ın iktidardayken sorunlarla boğuşmaktan dolayı kadınlarla ilgilenemeyeceğine" ilişkindir. Saylan'ın temsil ettiği siyasal eğilimin o güne değin, özellikle seçimler öncesinde artan bir vurguyla işaret ettiği "şeriat tehlikesi" bu dönemde artık ortadan kalkmış mıdır ki böyle bir tespit öne çıkabilsin? İlyasoğlu'na göre yakın zamana kadar toplumun bir kısmının aymazlık içinde olduğu varsayımıyla, RP'nin iktidarda söz sahibi olmasıyla birlikte kadın haklarının büyük ölçüde ellerinden alınacağı, kadınların örtünmek zorunda kalacakları bir dönemin başlayacağı yönünde yoğun bir kampanya yürütülmüştü. Daha da önemlisi RP'nin ortak olduğu bir hükûmetin kurulmasının ardından artık kadınlarla ilgilenemeyeceğinin vurgulanması, anlaşılması son derece zor bir durumdur.

Bu görüşün içerdiği bir diğer paradoks, muhalif söylem içinde örgütlenmiş İslâmcı kadınların siyasal anlamda "özneliğine" ilişkin tespitte kendini gösterir. Seçim kampanyasında etkin rol oynayan kadın kesimi Türkân Saylan'ın "Refah'ın kapı kapı dolaştırdığı hemcinslerimiz" ifadesinde, aslında kendi iradelerinden yoksun, "kullanılan" konumunda bir grup sayılmaktayken, diğer yandan, her nasılsa, bu anlamda "özne" sayılmayan bu kadınlar RP'nin seçim öncesi ve sonrası tutumundaki çelişkiyi fark edip "en büyük tepkiyi gösterecek" vasıfta kadınlar konumuna yükselbilmektedir.

9 Aynur İlyasoğlu, "Üçüncü Baskıya Önsöz".

10 Aynur İlyasoğlu, "Üçüncü Baskıya Önsöz".

11 Aynur İlyasoğlu, "Refahiyol Tartışılırken: Kadınların Gündemi", *Pazartesi*, 1996, sayı: 17, s. 9. Ayrıca bk. Aynur İlyasoğlu, "İslâmcı Kadın Hareketinin Bugünü Üzerine", *Birikim*, 1996, sayı: 91, s. 60-65; Aynur İlyasoğlu, "Toplumsal Mesafe, Kadınlar ve Kimlik: İslâmcı Kadın Kimliğinin Araştırılmasında Yöntem Sorunları," *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem*, ed. Serpil Çakır ve Necla Akgökçe, Sel Yayınları, İstanbul, 2000, s. 213-216.

12 Türkân Saylan, "Yasal ve Hukuksal Tepki", *Pazartesi*, 1996, sayı: 17, s. 9.

13 Aynur İlyasoğlu, "Refahiyol Tartışılırken: Kadınların Gündemi", s. 9.

Aynur İlyasoğlu'na göre Türkân Saylan ve temsil ettiği ideolojik bakış açısının temsilcilerinin, başörtülü kadınları tanımladıklarının ötesine geçen bir konum ve bağlamda kavramalarındaki zorluğun temelinde, İslâmcı kadınların bu aşamadaki kitlesel seferberliğinin seçimler gibi kamusal alanın en meşru görülen zemininde gelişmesi bulunmaktadır. İlyasoğlu daha önce Refahyol'un kurulduğu günlerde sıcağı sıcağına şu satırları yazmıştı: "Eğer sezgilerim beni yanıltmıyorsa, hükûmetin kurulmasından bu yana tesettürlü kadınlar bir başka eda ile yürüyorlar sokaklarda, daha dik, daha kendine güvenli. Bir muhalefet akımı içinde örgütlenmiş İslâmcı kadın hareketinin, ilk kırılma noktasını son yerel seçimlerde neferlikten yukarıya terfi etmelerindeki engeller ortaya çıktığında izledik. İslâmcı hareket içindeki kadın potansiyeli bir bütün olarak değişime uğruyor, bunu anlamaya çalışmanın ve tartışmaları sürdürmenin yararına inanıyorum."¹⁴ Yazarımız yıllar sonra kitabı için kaleme aldığı yeni önsözün akışı içinde, Saylan'ın çelişkili tespitinin arkasında, bu kadınların kimliğine ilişkin olarak "olması gereken" ve "gerçekte olan" arasındaki tezatla baş edilememesinin yattığını belirtir. Böylesine bir tanımlama ise, İlyasoğlu'nun inceleme kişileri bağlamındaki anlama sorumluluğunun sadece bir söz olmadığını ortaya koymaktadır.

BAŞÖRTÜSÜ ÖZÜNDE KAMUSALDIR

Bu yazdıklarım 1980 sonrası feminizminin fikrî çabalarının beraberinde getirdiği kopuşlara bağlı problemlerin ayırıldandaki Aynur İlyasoğlu'nun İslâmcı kadınlar mevzubahis olduğunda hiçbir aşırı yorum yapmadığı anlamına gelmiyor. Modernistler öteden beri, "başını örtecekse gitsin evinde örtsün," derlerdi. Oktay Akbal 1980'lerde, "Madem başörtüden vazgeçemiyorlar, mutfaklarına dönüp kendileri gibi yobaz bir koca beklesinler.", mealinde bir cümle kurmuştu. İlyasoğlu elbette bu konularda "kadının durumunu yükseltme anlayışındaki" Kemalistlerden fersah fersah farklı bir yerden bakıyor başörtüsü direnişine. Bununla birlikte başörtüsüne an geliyor özel alana içkin, özel alanla bağlı bir anlam yüklüyor. Sözgelimi, konuştuğu kadınlar üzerinden, kamusal bir iddia

14 Aynur İlyasoğlu, "Refahyol Tartışılırken: Kadınların Gündemi", s.9.

taşıyan başörtüsü direnişinin, böylelikle "özel alanın kamusala doğru yayılmasını" sağladığını, tesettürlü kadınların verdikleri mücadeleyle kamusal alanda da kendilerini âdeta evlerinde gibi hissedebildiklerini öne sürer.¹⁵ Oysa tesettür zaten kamusal alan içindir, başörtüsü de özünde kamusaldır. Kamusal alanda kendini evinde hissetmek fena bir durum değil, ancak kadınlar mahremiyetin sağlandığı mekânlarda başını örtmekle mükellef değildirler.

Aynur İlyasoğlu'nun metinlerini güvenilir kılan yönü, tanıma ve tanışma kanallarına açıklık, dolayısıyla bilgi edinmede yüz yüze ve eşit hizada görüşmelere dayanma konusunda gösterdiği itinaadır. Öğrencilerinin tanıklığı da sosyolojik çalışmalarını masa başında değil de saha araştırması yaparak, araştırma yaparken de bölgenin hafızasını ve bilgisini taşıyan insanları arayıp bulma çabasına düşerek, daha önce hiç dikkate alınmamış, sözü dinlenilmemiş insanların hikâyelerine yoğunlaştığını gösteriyor. Tarih Vakfı için hazırlanan "Tarihe Bin Canlı Tanık Projesi" kapsamında öğrencileriyle birlikte çeşitli görüşmelere katılırken bir taraftan da farklı şehirlerdeki yerel tarih gruplarına eğitim vermek üzere yolculuklara çıkıyordu. Sözlü tarih alanının ülkemizde akademik düzeyde kurumsallaşmasında olsun, akademi dışında tanınıp yaygınlaşmasında olsun katkısı büyük.

Aynur İlyasoğlu ile 2010'dan sonra pek iletişimimiz olmadı ama çalışmalarından haberdardım. Son on-on beş yıldır Anadolu'da dolaşırken, ziyarete açılan tarihî mekânlarda yörenin yaşlı ve konuşkan şahsiyetleriyle sözlü tarih çalışan gençlere rastlıyorum. Bu gelişmede İlyasoğlu'nun da emeği var şüphesiz. Vefatını zamanında duymamaktan ileri gelen buruk bir duyguyla, *Örtülü Kimlik* kitabının 30'uncu yılı münasebetiyle kaleme alınan bu metnin yazara bir rahmet dileği gibi ulaşmasını dilerim. Yaşasaydı şüphesiz konuşacağımız birçok konu olurdu. Dahası kendisi, bu konulara dâhil olan haksızlığa uğramış kişilerin hikâyelerine yine, bir anlama dinleme, bir tanıma ve hâl çaresi üzerine düşünme çabasıyla yaklaşırdı.

15 Zeynep Korkmaz, "Aynur İlyasoğlu, Örtülü Kimlik -İslâmcı Kadın Kimliğinin Oluşum Öğeleri", *KADEM, Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2020, sayı: IV, sayı:1, 137-158.

CUMA KAYITLARI

VARILACAK YER DURDUĞUN YERDİR

AYTAÇ ÖREN

SAATLERİN MAHKÛM VOLTALARI

Saatler, yıllar ilerledikçe her yaşı gösterdiğinde daha da büyük bir gürültü ile patlar. Günler, haftalar, aylar, yıllar kadranın içinde kısır bir döngüye dönüşmekten bezmiş gibi mahkûm voltalarını kırar ve artık düz ileri doğru bir yol açar insana. O ileri yaş, bir anda içine düştüğü yola kara kara bakar. Karanlık bir yol görür önünde. Sirtında da bir sıcaklık. Arkasına döner ve bakar. O zaman fark eder ki önündeki karanlık kendi gölgesidir ve insanın kendi gölgesinin ne kadar zifiri bir karanlık olabileceğini dehşetle hisseder. Bir taraftan aydınlık gözlerini kamaştırır diğer taraftan da kırılan saatin önünde açtığı yoldan geriye gitmeye çalışır, ama boş bir çabadır bu. Oysa zorunlu istikamet insanın gölgesine doğrudur. Ve karanlığa atacağı adım onu ürkütür...

OKUMA LABİRENTİ

“Tâ, Hâ”. İşte o an duyulur bir ses. Bir alfabeden iki harftir bu. Söz dünya üzerinde farklı harflere düşer, şekillenip taşın-

“Rabbim, işimi kolaylaştır.” (Tâ-Hâ Suresi, 26. ayet)

mak için. Ağırlığını taşıyacak minik şekillere. Dünya alfabe coğrafyalarında birbirinden farklı harfler çalışır sözü tutup yakalamak için. Yoğun bir telaş. Söz ses olur, sesler harf olur, harfler yazı olur. Yazılar metin metin kitapların içine konulur, kapaklar arasında kaçmasından korkarcasına sıkıca tutulur. Söz, harflerden yüzbinlerce kitaplarla sarar zihin dünyasını. Söz,

yazı dirilmek ister, cana ulaşmak. İnsan gibi. İnsan da gölgesini aşmak için kitaplardan umutlanır. Umut, söz taşıyıcısı kitaplardadır.

“Elif, Lâ, Mîm”. Başka bir ses gelir ardından. Nice alfabeler, nice farklı seslere karşılık, nice yazılar, nice kitaplarda. Söz, bir sürü farklı alfabelerden, seslerden, dillerden kitaplara akar ve

Tek kitap. Tek güvenilir anlatıcının insana verdiği tek doğru bakış açısı, bu kitabın içindedir. İnsan kitaplarına hiç benzemez. Başı, sonu diye bir derdi yoktur. Tarih ile geçmiş farklıdır. Zaman, saat zamanını yok eder.

bütün kitaplar söz kitabı olur. Mesele, çok kitaplarda aramaktır gizlice içinin aradığını. Ama bütün bu kitaplar insandan gelmez. İnsan, insandan kurtuluş bekler. Ve okumak zorlaşır, uzaklaşır insandan. Söz kitabı devasa bir labirent olur. Gölgenin karanlığı koyulaşır.

İNSANIN İKİ GÖLGESİ

“*Elif, Lâm, Râ*”. Sesler çoğalır. Harflerin sözü taşıma gücü küçük küçük hece, küçük küçük kelime, küçük küçük cümle ile az az ilerler. Dünya alfabe coğrafyasında söz acımasızca yazıya işlenir. Kölelere kırbaçlar sallanır. Efendi, “oku” der insana, bir Tanrı edasıyla. Yazıyı sözleşmek için oku. Söz kitabı, dağılır küçük kitaplara, farklı dillere ve alfabelere, bir sel, bir tufan kopar insanı yutan. Tam orada *bir kitap* açılır, söz kitabının tam karşısına, insandan gelmeyen *kitap* ve “*Biz bu Kur’ân’ı zorluk çekesin ve mutsuz olasın diye indirmedik*” der. Ve gölgenin düştüğü yerde yolun izleri görülmeye başlar.

“*Hâ, Mîm*”. Yazı harftir, insan harfle kitap inşa eder ama bu *kitap* tektir ve meydan okur insana ve söz kitabına: Bir benzerini yazamazsınız. Söz kitapları, aslında sözün gerçek *sahibi* etrafında döner pek de farkında olmadan, sözün doğasını aşamaz istese de, yaratılmış yapısını bozamaz ama gel gör ki binler-

cesi bir tek kitap da olamaz. *Tek kitap*, onların sahibi olur. Söz kitapları, *kitabın* etrafında harflerine anlam taşır. Araya giren varsa bir şey o bir yanılısamdır, bir örtüdür. Gölge, yolu karanlığı ile işte o zaman tıkar.

TEK KİTAP İNSANA ANCAK BİR BAKIŞ AÇISI VERİR

“*Sâd*”. Bir bakıştır *tek kitap*. Tek güvenilir anlatıcının insana verdiği tek doğru bakış açısı, bu kitabın içindedir. İnsan kitaplarına hiç benzemez. Başı, sonu diye bir derdi yoktur. Tarih ile geçmiş farklıdır. Zaman, saat zamanını yok eder. Alfabe bilindik, yazı okunur ama söz farklıdır. Yazı, tüm diğer yazılara tutulan ve kullanılan tek doğru bakış açısıdır. Bilgi kitabı değildir ve kesinlikle bir kurmaca da değildir. Yüreği sardığı an, yola düşen insanın kendi gölgesini koyu karanlıktan kurtarır.

AYNI MALZEMEDEN İKİ KİTAP

“*Nûn*”. Bir harf, bütün kitapların önüne geçer. Edebiyat “nun”la okunur. Psikoloji, sosyoloji, felsefe, tarih, ne varsa... “nun”lanır. Nasıl insana değen Tek Kitap insana doğru bakış kazandırıyor ise tüm bilimlere değen *tek kitap* da o bilimlere doğru bakış kazandırır, yığın oluşlarına varlık katar, parçalı hallerine bütünlük katar. Aynı malzemedен iki kitap, biri Tanrı’nın kitabı ve “bir” tane. Diğer söz kitabı, insanların

kitapları, yüzbinlerce. “Bir” anlayışı içine çeker, bir ve tek bakışla var oluma uyum getirir. Gölge, ışığın sırrına döner.

MUSA’NIN DEĞNEĞİ SENİN NEYİN?

“*Kâf*”. Musa değneği ile çıkar Firavun’un huzuruna. Sağ elinde tuttuğu değnek ile. Musa’nın yürürken, iş yaparken dayandığı değnektir bu. Hep yanındadır. Koyunlarına yaprak silkelediği değnek. Günlük işlerini gördüğü değnek. *Tek bir bakış açısı*, bu alelade değneği Firavun’a karşı güçlü bir silah yapar.

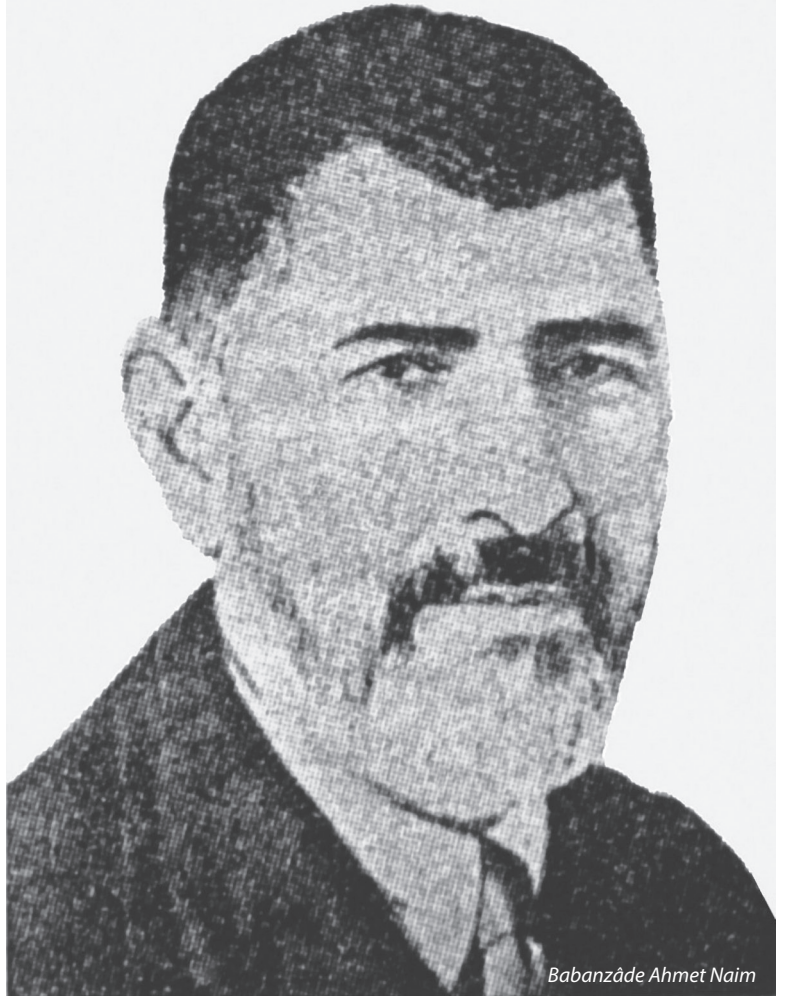
“*Kâf*”. Ey insan senin elinde günlük işlerini yaptığın o değnek nedir? Sen hemen yanı başında sahip olduğunun gücünü biliyor musun? Senin elindeki Firavun’un sihrini bozacak olan olduğunu. O hor gördüğün, alıştığın, fark etmediğin şey, o üzerinde taşıdığın şey, senin gücündür. “*Kâf*”. Gölge senle beraber yolda artık. Sen, sana arkadaş.

“*Tâ, Hâ*”. “*Biz Kur’ân’ı sana sıkıntı çekesin ve mutsuz olasın diye indirmedik.*” Harflerin kurduğu Kur’ân, insanın farklı harflerle kurduğu tüm kitapların kilidi, tüm metinlerin dirilticisi. O *tek ve bir kitap* olmazsa diğer yüzbinlerce kitap anlam bulamaz, her biri bir karanlık artırıcıya döner. Cumanın havasını o *kitabın* harfleri temizliyor. Kayıtlara “*Tâ, Hâ*”, gölge ve yol düşüyor. Elimizin altındaki şey, kendimiz, bir sihir kırıcıya dönüşüyor. Kitapla tüm kitaplar diriliyor. Gölge, ışığın izi. Nedir o sağ elindeki, ey Musa? Kulağımızda çınlıyor. Değneğimizi elimizle bir yokluyoruz, sıkıntılarımız gitmiş ve mutluyuz...

İSLÂM'DA DAVA-YI KAVMİYET

BABANZÂDE AHMET NAİM

Babanzâde Ahmet Naim (1873-1934) İttihâd-ı İslâm'ı savunan yani Müslümanların hem düşünce ve his hem de siyaset ve devlet anlamında bir birlik vücuda getirmeleri, buna bağlı olarak bu birliği bozucu, engelleyici, geciktirici bütün faktörleri ortadan kaldırmayı hedefleyen İslâmcılık düşüncesinin güçlü simalarından biriydi. Kavmiyet davası güdenlere karşı yazdıklarıyla tanınan Babanzâde Ahmet Naim'e göre kavmiyetçilik İslâm'ın kıvam ve bekasına, Müslümanların uhuvvetine, refah ve saadetine aykırıdır. Onun *Sebîlürreşâd* dergisinde 1914'te yayımlanan uzun makalesine, Şeyhulislâm Musa Kâzım'ın (1858-1920) bir yazısı ve Nüzhet Sabit'in (1883-1919) bu yazıya istinaden yeni açıklamalar istemesi zemin hazırlamıştır. Müellif aynı yıl *İslâm'da Dava-yı Kavmiyet* adıyla kitaplaştırdığı eserinde kavmiyetçiliğin İslâm'a aykırı oluşunu ve tehlikeli sonuçlarını uzun uzadıya açıklamıştır. Vefatının 90'ıncı yılında Babanzâde Ahmet Naim'i rahmetle anarken, onun kavmiyetçiliğin ve ırkçılığın İslâm'da kesinlikle yerinin bulunmadığını sarih bir şekilde ortaya koyan uzun makalesinin bazı bölümlerini sadeleştirerek okurlarımızın istifadesine sunuyoruz. (*Umran*)

Babanzâde Ahmet Naim

Buradaki Müslümanlar arasında “kavmiyet ve cinsiyet davası”nın veya başka bir tabirle “ırk ve cinsine taraftarlık” cereyanının belirmesi, on beş yirmi senelik bir şeydir. Fakat en ziyade açığa vurulması ve memleketin hayat ve memat meselelerinden biri hâline getirilmesi 1908'de Meşrutiyet'le

başlar. Bu da cahillik sebebiyle Avrupa'dan edindiğimiz zararlı, -âcizane kanaatimce- İslâm varlığı için kanser denecek kadar tehlikeli, bir yabancı bidattir. Zaten Avrupa'nın daima en fena şeylerini almak, iyi şeylerini de bozmadıkça tatbik etmemek bizim en ziyade göze çarpan felaketlerimizden biridir. Bazı asabi

Dinsiz gençliği imana getirmek, onları din namına avlamak için kavmiyet oltasını kullanmaya hacet yok. Hatta bu hareket zarar bile verir. Zira kavmiyet zokası zehirlidir. Onu yutanlar zaten dinsizlikle malul hastalar ise bu zehir ile şifa bulamazlar. Eğer dindar iseler o zehri yuttuktan sonra felah bulamazlar.

hastalıklar ilk önceleri sahte bir canlılık, geçici bir hareketlilik göstererek ortaya çıkarlar. Irkçılık hareketi de ilk bakışta ve Avrupa gözlüğü ile tetkik edildiğinde mühim bir terakki adımı, canlılık veren bir hayat kaynağı gibi görünüyor. Fakat bu Frenk hastalığı İslâm'ın basiret gözüyle tetkik edilirse; bu ümmetin muhakkak ölümüyle neticelenecek ve tedavisi çok güç, bulaşıcı bir hastalık olduğu anlaşılacak.

İSLÂMİYET İRKÇILIĞI YASAKLAMİŞTİR

Bizim iddiamız şudur: Irkçılık davası şeran kötülenmiş ve reddedilmiştir. Şeri tabiri ile bu bir “davay-ı cahiliyet”tir. İslâm'ın varlığına ve devamına, Müslümanların refah ve saadetine en müthiş bir darbedir. Hele ki, bütün İslâm diyarları elden çıkmış, diyar-ı küfr olmuş iken, buradaki bir avuç Müslümanın ‘Ben Türk’üm’, ‘Ben Kürt’üm’, ‘Ben Lazım’, ‘Ben Çerkez’im’ gibi yeni heveslerle, birbirleri ile bağlarını zerre kadar gevşetmeleri nasıl olur! Düşmanlarımızın tecavüzlerini ta kalpgâhımıza uzattıkları bir sırada, bu cinnet değil de nedir? Üstelik şu hâl, ırk taraftarlığı bayrağını ellerinde tutanların anladığı manada da vatanperverliğe aykırıdır.

Din ve iman, akıl ve izan sahasından uzaklaşılsa bile, ‘ırkın saadeti’ denen aldatıcı serabın ardından koşan Arnavut kardeşlerimizin başına gelen büyük felaket, bize müthiş bir ibret dersidir. Aynı sebepler aynı neticeleri doğurur. Bu tabii ve akli bir kaidedir. O hâlde bu yolda devam ettiğimiz takdirde, er geç bizim de başımıza gelecek musibet budur. Bu gidişle, İslâm'ın son sığınağı olan bu diyar Allah korusun dâru'l-küfr hâline girecektir.

Bazı Arap kardeşlerimizin, ırk davasına düşmekle takip ettikleri gayeyi bilmezsek de “Türkçü” namını takınan Türk kardeşlerimizle temasımız çokça olduğu için, yollarını ve fikirlerini biliyoruz zannındayız. Kürt kardeşlerimiz ise anladığımızı göre henüz bu hastalığa tutulmamıştır. Bundan sonra da duçar olmamalarını Cenâb-ı Hak'tan niyaz ederim.

Türkçülerle münakaşa ve münazaralarımız oldu. Beş senedir çalışmalarına rağmen, kendilerine sağlam bir gaye edinmekte birleşemediklerini anladık. Bunların içinden, nereye ve niçin gittiğini idrakten aciz ve bütün yaygaraları “uydum kalabalığa” demekten ibaret çoğunluğu bir tarafa bırakıyoruz. Türkçülerin ileri gelenlerini, reislerini, önderlerini, ulularını ikiye bölünmüş görüyoruz. Bir takımı halis “Türkçü”, diğer

takımı ise “Türkçü-İslâmcı”dır. Halis Türkçüler büsbütün yeni bir “mekûre” (gaye-i müştereke demek daha doğru olacak) ortaya koymak, eski ananelerle münasebet bağını keserek yeni ananeler vücuda getirmek, “yeni bir iman” ile “yeni bir kavim” ve “yeni bir millet”i kalıba dökmek hevesindedirler...

“Türkçü-İslâmcı” diğer ulular ise ne serden ne yardan geçemiyorlar. İslâm mefkûresi ile kavim mefkûresinin hiçbirini feda etmek istemezler. Birincilerle daha açık bir ifadeyle halis Türkçülerle burada uzun uzadıya münakaşa etmeyi abes görüyoruz. Bunların aşılama istedikleri şey açıkça dinsizlik mefkûresidir. Hâlbuki din inancı yok edildiğinde yerine ona denk olacak diğer bir şeyin konulamayacağını, ilay-ı kelimetullah uğruna kılı kıpırdamayan bir herifin, ta Kamçatka yaylalarındaki ırkdaşları için silaha sarılamayacağını; bin yıldan beri kardeşimdir dediği, bin yıldan beri hüznüne ve sevincine ortak ettiği, uğruna hayatını fedadan çekinmediği din kardeşini bırakan bir kimsenin Sibiryâ'nın bilmem hangi boz ovalarında Nasranî mi, Şamanist mi belli olmayan Yakut kardeşini sevemeyeceğini düşünemeyen, Türklerin ikbal devrinin İslâmiyet'e sarıldıkları zamana rastladığını, düşüncesinin ise iman ve akidelerinin gerilemesinden itibaren başladığını örtbas etmeye çalışan zevat ile münakaşa yeri herhâlde bu makale değildir. Biz yalnız “Türkçü-İslâmcı”larla dertleşebiliriz. Zira bunlarla İslâm çerçevesi dâhilinde anlaşmak, onlara hakikati din namuna kabul ettirmek daha kolaydır.

“Türkçü-İslâmci” ulularla kurduğumuz temaslar, bunların diğer arkadaşlarından nispet kabul etmeyecek derecede daha insafli olduğunu göstermiştir. Gerçi bunlar da Türk unsurunun zaafından, yardıma muhtaç olduğundan bahsediyorlar. Fakat İslâm camiasını kırmak da istemezler. Bu camiayı hem diğer Müslüman unsurların bizden ayrılmaması hem de Türklerin kolaylıkla yetiştirilip yükseltilmesi için lüzumlu sayarlar. Yalnız bir noktada yanılıyorlar: “Türklük camiası, İslâm camiasını kuvvetlendirir. Kendi ırkına taraftarlık etmek, asabiyet davası gütmek İslâm’a aykırı değildir. Bu iki mefkûre birbiriyle çatışmaz aksine yekdiğerini tamamlar ve ilerleyip kuvvetlenmesini kolaylaştırır. Ne yazık ki, birçok gencimiz iman ve İslâm’dan nasipsiz kalmıştır. Bunları hiç olmazsa vatan ve ırk sevgisi adına İslâm’a ısındırmaya çalışabiliriz.” diyorlar. “İman-ı dinî”nin yanı başında bir de “iman-ı kavmî” ikame ediyorlar. Hatta içlerinde iman ve İslâm’a bağlılıklarından hiç şüphe etmediğim bazı zatlara tesadüf ettim ki bunlar “ırkları ile övünmenin İslâmî hislere hiç zarar vermeyeceğini” düşünüyorlar. Bilakis bir insan Müslüman da olsa diğer kavimlere karşı, bir varlık gururuyla övünecek olursa pek yüksek bir terakki mertebesine vasil olur.” diye cidden inanıyorlardı.

HALİS İSLÂM GAYESİNDEN ŞAŞMAYINIZ

Türk’ün yardıma ihtiyacı olduğu, sizlerin himmet ve irşadına cidden muhtaç bulunduğunu inkâra imkân yoktur. Fakat Türk’ü bundan sonra da zararına sebep olacak yorgunluklara

salıp, dünya ve ahiret saadetini düşünemeyecek hâle getirmek reva değildir. Onun içtimai vaziyetini düzeltmek, istihsal kuvvetini çoğaltmak, maneviyatını kuvvetlendirmek, yüksek hasletlerini geliştirmek, kötü alışkanlıklarını gidermek cidden takdire şayan, Allah’ın ve kullarının indinde makbul hayırlı bir iştir. Bu işte muvaffak olmak için de Türk’ün lisanına hizmet etmek, edebiyatını cidden ruha gıda olacak hâle getirmek, kavmin ilmî ve amelî kuvvetini arttırmak lazımdır ve bu pek mübarek bir vazifedir. Hatta bu vazifede aslen Türk olmadığı hâlde Türkçe konuşan diğer Müslüman kardeşlerin de size yardıma koşmaları dinî vazifeleridir. Nitekim bizim yaptığımız bundan başka bir şey değildir. Lakin bu içtimai hizmetlerin ifası hiçbir vakitte sizleri cevaz sınırını çiğnemenize ve soy sop ile, en eski ecdat ile övünmenize sebep olmamalıdır. Lisan ve lûgat bir anlaşma vasıtasından ibarettir. Bunu güzel kullanınız, münkerata alet etmeyiniz. Türk’e muhtaç olduğu din ve dünya ilimlerinin hepsini ifade edip anlayabileceği basit veya yüksek bir lisan öğretiniz. Kütüphanesini dünyanın en zengin kütüphanesi hâline koyunuz.

Evet, bundan gaflet etmeyiniz. Daima kendisine “Ey Türk” diyecek yerde “Ey Müslüman” diye hitap ediniz. Kendisine daima Müslümanlığından bahsediniz. Türklüğünden bahsetmeyiniz. Gayretini uyandırmak istediğiniz vakit Türklük namına değil, Müslümanlık namına hareketlendiriniz. Türk’ün tarihini İslâm tarihinden ayırmayınız. İslâmiyet namına, insaniyet

namına, hatta bu gidişle geleceğinden pek ziyade korktuğum Türklük namına sizden niyaz ederim, istirham ederim, halkı “çifte mefkûre” sahibi etmeyiniz. İçinizde üç vatan sahibi olmak isteyenler de varmış. Hâlbuki yine Türk meselidir, “Çatal kazık yere girmez!” derler. Siz bu çatal mefkûreyi, üç başlı vatan kaygısını kimin kalbine sokabilirsiniz? Siz yine halis İslâm gagesinden şaşmayınız. İslâm gagesi Türklüğü kurtarır. Türklük gagesi ise daire-i İslâm’ı hiçbir vakitte ihata edemez. Çifte gaye ile de hiçbir iş görülmez. İnsaf edin. Size uyanlar Türklüğü mü çok sevecek yoksa İslâmiyet’i mi? Her ikisini aynı derecede sevsin dersiniz olmaz. Çünkü bir gaye, gaye olabilmek için aşk derecesinde sevilmelidir. Elbette tasdik edersiniz ki aşk bölünme ve ayrılık kabul etmez. Öyle ise Allah rızası için, Türklerin yüzünü Kâbe’den Turan’a çevirmekten vazgeçiniz. Her iki tarafa bakmayı kimseye tavsiye etmeyiniz. Zira cihetler yekdiğere zıttır. Ân-ı vâhidde her ikisi birden görülemez. Dinsiz gençliği imana getirmek, onları din namına avlamak için kavmiyet oltasını kullanmaya hacet yok. Hatta bu hareket zarar bile verir. Zira kavmiyet zokası zehirlidir. Onu yutanlar zaten dinsizlikle malul hastalar ise bu zehir ile şifa bulamazlar. Eğer dindar iseler o zehri yuttuktan sonra felah bulamazlar. Herhâlde şuna emin olmalısınız ki İslâmiyet’i şiddetle nehy ettiği şeylerle barıştıramazsınız. Kavmiyetçilik davasının dinin yasakladıklarından olması, dünyada ulaşılabilecek gaye olan Müslümanların vahdetini vücudunda getirmek içindir.

Y/etkili Bir Otokolonizatör: Yakup Kadri Karaosmanoğlu

KAMİL ERGENÇ

19. yüzyılı büyük buhranlara tanıklık ederek geçiren Osmanlı, 20. yüzyıla adım attığında artık neredeyse ölüm döşegindedir. Batı'ya yetişmek için attığı her adım hiç beklemediği sonuçlar doğurmuş, koca imparatorluk lime lime edilmiştir. Fransız Devrimi'nden ilham alan ulusal cereyanlar yeni dünyanın homojen/mütecane müstakil devletlerini oluşturmuş, çok renkli, çok kültürlü, kozmopolit yapılar yavaş yavaş tarihe karışmıştır. Cumhuriyet'ten yaklaşık bir asır önce II. Mahmut riyasetinde atılan radikal adımlar beklenen neticeyi vermemiş, bilakis özellikle askerî alandaki modernleşme arayışları imparatorluğun daha hızlı sömürgeleşmesinin zeminini oluşturmuştur. Tanzimat yeni bir çığır açtı şüphesiz. Ancak bu çığır Avrupa-merkezci bilgi sisteminin kavramsal ve kurumsal hegemonyasına giden yolun köşe taşlarını döşemekten ibaretti. Yoksa özgün bir duruşun yol haritası değil...

II. MAHMUT DEVRİNDEN CUMHURİYET TÜRKİYE'SİNE

II. Mahmut, Mustafa Kemal'in 19. yüzyıldaki prototipidir âdeta. Onun radikal modern-

leşme usul ve üslubu 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Mustafa Kemal tarafından miras alınacak, bugünkü Türkiye'nin şekillenmesinde etkili olacaktır. Buna mukabil 19. yüzyılın son çeyreğinde başlayıp 20. yüzyıla sarkan II. Abdülhamit çizgisi vardır ki, modern paradigma-ya intibakı zorunlu görmekte birlikte, usul ve üslup bakımından II. Mahmut'tan ayrılacaktır. Cumhuriyet Türkiye'sinde kendisini sağ siyasal çizgide konumlandırılanlar tarafından örnek alınan bu yaklaşım, muhafazakâr modernleşmenin ana istinatgâhudur. Yüzüncü yılını geride bıraktığımız Cumhuriyet tarihi, II. Mahmut/Mustafa Kemal çizgisinin büyük ölçüde sol ideolojik gelenekle iç içe geçmiş radikal modernleşmeci tutumuyla, II. Abdülhamit'ten esinlenen sağcı gelenekte yuvalanmış muhafazakâr modernleşme tutumunun birbiriyle gerilimli ilişkisi üzerinden yürümüştür. Bu gerilim hâlâ devam etmektedir.

Buhranlı dönemlere tanıklık eden aydınların çoğunda belirginleşen acil çözüm arayışı Osmanlı aydınları için de söz konusudur. Sürekli kan kaybeden imparatorluğu düze çıkaracak

sihirli formül nedir? “Şark'ın akl-ı piranesiyle Garb'ın biki-fikrinin imtizacı” nasıl mümkün olacaktır? Bu arayış, dönemin öne çıkan tüm ideolojik cereyanlarının ana gündemidir âdeta... Ulusalçı yaklaşımların Avrupa'daki kazanımları kozmopolit Osmanlı sosyal gerçekliğini de etkileyecek, yeni sığınak olarak ulus devlet öne çıkacaktır. Sadece Osmanlı değildir bu süreçten etkilenen, Çarlık Rusya, Avusturya-Macaristan gibi büyük yapılar da çattırdamaktadır. Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre önce gerçekleşen Bolşevik İhtilali Çarlık rejimini tarihten silmiştir. Hemen yanı başımızda Kaçar Hanedanlığı, neredeyse bizimle eş zamanlı olarak yıkılacak, asırlar sonra Pehlevilik diriltilecektir. Tabiri caizse macun tüpten çıkmış, kendi kaderini belirleme ülküsü kozmopolitliğe galip gelmiştir. Cemalettin Afgani gibi bir İslâmcı bile bu konjonktürün etkisi altında kalacak, ulus devlete göz kırpacaktır. Türkçü ideolog Yusuf Akçura'nın teveccühüne mazhar olması bundandır.

1877 Osmanlı-Rus savaşı büyük yıkımın işaret fişegidir âdeta... Plevne'yle birlikte Tuna

ve Rumeli'nin büyük bölümü çıkacaktır elimizden... Ardından başlayan etnik temizlik, göç ve İstanbul'a yığılan binlerce insan... Bu savaşın üzerinden otuz beş yıl geçtikten sonra büyük Balkan harbi... Bu sefer Üsküp, Selanik, Arnavutluk dâhil bütün Balkanların kaybı... Yine etnik temizlik, göç, kıtlık, hastalık... Sağ kalan Müslüman ahali İstanbul ve civar şehirlere aç bilaç sığınıyor... Çok değil iki yıl sonra Büyük Cihan Harbi... Emperyalistler arası Birinci Paylaşım Savaşı... Ölüm döşegindeki Osmanlı'yı idare eden İttihat ve Terakki kadrolarının, sömürgeciliğe geç başlayan Almanya'yla ittifak yapıp, kayıplarını geri kazanma arzusu... Ve büyük çöküş... Elde kalan yer sadece küçük Anadolu... O da emperyalist konsorsiyumun insafına emanet... Amerikan mandası mı olacağız, İngiliz-Fransız kolonisi mi?, tartışmaları... Başkent İstanbul, İngiliz-Fransız işgali altında... Osmanlı hükümeti Mondros'u imzalayarak yarı sömürge olmaktan çıkıp bütünüyle İslâm'dır. Denebilir ki İstiklâl Harbi, İslâm'ın gölgesinde zaferle neticelenmiştir.

ve Rumeli'nin büyük bölümü çıkacaktır elimizden... Ardından başlayan etnik temizlik, göç ve İstanbul'a yığılan binlerce insan... Bu savaşın üzerinden otuz beş yıl geçtikten sonra büyük Balkan harbi... Bu sefer Üsküp, Selanik, Arnavutluk dâhil bütün Balkanların kaybı... Yine etnik temizlik, göç, kıtlık, hastalık... Sağ kalan Müslüman ahali İstanbul ve civar şehirlere aç bilaç sığınıyor... Çok değil iki yıl sonra Büyük Cihan Harbi... Emperyalistler arası Birinci Paylaşım Savaşı... Ölüm döşegindeki Osmanlı'yı idare eden İttihat ve Terakki kadrolarının, sömürgeciliğe geç başlayan Almanya'yla ittifak yapıp, kayıplarını geri kazanma arzusu... Ve büyük çöküş... Elde kalan yer sadece küçük Anadolu... O da emperyalist konsorsiyumun insafına emanet... Amerikan mandası mı olacağız, İngiliz-Fransız kolonisi mi?, tartışmaları... Başkent İstanbul, İngiliz-Fransız işgali altında... Osmanlı hükümeti Mondros'u imzalayarak yarı sömürge olmaktan çıkıp bütünüyle İslâm'dır. Denebilir ki İstiklâl Harbi, İslâm'ın gölgesinde zaferle neticelenmiştir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

İslâm'dır. Denebilir ki İstiklâl Harbi, İslâm'ın gölgesinde zaferle neticelenmiştir.

YAKUP KADRI'NİN DÜŞÜNCE DÜNYASI

Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974) yukarıda kısaca değinmeye çalıştığımız tarihsel sürece yakından şahitlik eden aydınlar arasındadır. 19. yüzyılın sonuna doğru Osmanlı Mısır'ında doğmuş ve Cumhuriyet'in ilk elli yılına tanıklık etmiştir. *Kadro* gibi döneminin etkili dergisinde yazarlık ve devlette bürokratik da dâhil aldığı mühim görevler onu emsalleri arasında farklı kılmakta, Cumhuri-

yet modernleşmesinin ideolojik endoktrinasyon sürecinin mimarları arasına dâhil etmektedir. İstiklâl Harbi'nin liderliğini yapan Mustafa Kemal'e yakınlığı (onun zihin dünyasına dair tanıklıkları) Kemalizm'in ne olduğunu ve olmadığını anlamak için önemlidir. Kozmopolit imperatorluktan mütecanis ulusa geçiş sürecinin yakın tanığı olması hasebiyle ulus devlet paradigmasının bize özgü biçiminin ne'liği ve nasıl'lığı konusunda referans isimlerden biridir.

Kemalizm'in muhafazakâr şekillerine tanıklık ediyoruz bu günlerde... Yakup Kadri'nin düşünce dünyasına aşinalık kesp

Samimi bir Kemalist'tir Yakup Kadri... Kozmopolit Osmanlı kültürüne mesafelidir. Anadolu'da unutulmuş Türk'ün makûs talihini Mustafa Kemal'in değiştirdiğine inanır. Nihayetinde Kemalizm bir otokolonizasyon projesidir. Yakup Kadri de bu projenin tutması için rol üstlenmiş y/etkili bir otokolonizatördür.

etmek bu iç içe geçişin (yani muhafazakâr Kemalizm'in) mahiyetini anlamaya yardımcı olabilir. "Muhafazakâr demokrat" kimlikle yola çıkan AK Parti'nin, Kemalizm'in yargı, ordu ve üniversite üçgeninde tesis ettiği bürokratik oligarşiyi AB-ABD yardımını da yanına alarak zayıflattıktan sonra, kendi bürokratik oligarşisini inşa ve ikame etmesi muhafazakâr Kemalizm'in karakteristik özelliği şeklinde belirginleşir. Bu noktada Kemalizm'in doğasında içkin otoriter, üsttenci, buyurgan, elitist tutumun ve tavrın içselleştirildiğini, gücü kutsayan, şeffaflığı zayıflık sayan, tek adam-tek akıl yanlısı, sadakati liyakatin önüne koyan bir yaklaşımın her iki ideolojide de sindirildiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda şimdiye kadar muhafazakârlığa can suyu olan anti-Kemalist literatür, muhafazakâr bünyenin güce perestiş eden otoriter-totaliter doğasını gizlemek için kullanılmış olabilir mi sorusunu sormak gerekiyor? Yakup Kadri'nin şu ifadeleri yasama, yürütme ve yargı erkini tek elde toplamanın lüzumuna dair bir beyan şeklinde okunabilir: "Türkiye Cumhuriyeti, ruh itibarıyla dinamik ve totaliter bir rejimdir ve icrai, teşrii kuvvetleri kendinde toplanmış bir meclise istinat ettiği için, şekil itibarıyla klasik demokrasilerin

hiçbirine benzemez. Fakat bu benzemeyiş, Türkiye Cumhuriyetini, demokrasiler tasnifinin dışına çıkarmayacağı gibi, o benzeyiş de Kemalist rejimi, faşist ve nasyonal sosyalist sistemler sırasına sokmaz. Zira 'Türkiye Cumhuriyeti' en ileri bir demokrasinin ve 'Kemalizm' bir millî kurtuluş cidalinin adıdır."¹ Nitekim aynı eserinde Cumhuriyet'in ilk yıllarında tek parti iktidarının Garb demokrasilerindeki gibi millî varlığı aşındıran fırka, hizip ve sınıf ayırımına izin vermediğinde dikkat çekerek, harcıâlem demokrasi modellerinden inhiraf etmiş gibi gözükse de bu modelin ideal demokrasiye daha sadık ve mutabık olduğunu iddia etmektedir.²

Bugünkü meclis aritmetiği de her ne kadar birden fazla partinin temsiline imkân sağlıyor gibi görünse ve anayasada yasa-yürütme-yargı erklerinin ayrı olduğuna işaret edilse de Cumhuriyet'in Tek Parti yıllarını anımsatan bir yönetim modelinin cari olduğu söylenebilir. Bu bağlamda muhafazakâr demokrasiden muhafazakâr Kemalizm'e geçişin tesadüf olmadığını, yakın tarihimizin bu geçişi mümkün ve meşru kıla-

cak bir veri tabanına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Benzer şekilde Mustafa Kemal'in şahsında belirginleşen kişi kültü (hatta perestiş) bugün Tayyip Erdoğan özelinde de öne çıkmakta... Yakup Kadri'nin abartılı Mustafa Kemal tasvirleri³ ile günümüz muhafazakârlarının Erdoğan'a abartılı teveccühü arasında yakınlık vardır. Saltanat geleneğimizin de tesiriyle karizmatik kişi kültüne meylimiz ideoloji fark etmeksizin berdevamdır.

Samimi bir Kemalist'tir Yakup Kadri... Kozmopolit Osmanlı kültürüne mesafelidir. Anadolu'da unutulmuş (sadece askerlik ve vergi için hatırlanan) Türk'ün makûs talihini Mustafa Kemal'in değiştirdiğine inanır. Ziya Gökalp'e yakındır bu noktada... Mesihsiz havariye benzetir onu...⁴ Tanzimat Osmanlıcılığında sıyrılp yeni bir sentezle kendisini bulmaya çalışan Türkçülüğün ideoloğudur ona göre Ziya Gökalp. Durkheim'in sadık tilmizidir aynı zamanda. Gün gelecek Mustafa Kemal'in de fikirlerine ilham verecektir. İslâm tasavvuf geleneğinden devşirdiği dayanışma-örgütlülük bilincini toplumsal yapının selameti için işlevsel kılmak isteyecek, içtimai tasavvuf ahlakının fertlere aşılınması gerektiği tezini ileri sürecektir. Ancak Yakup Kadri Türklüğün Mustafa Kemal'in şahsında temsil edildiğini öne sürerken milliyetçiliği âdeta yeni bir din gibi konumlandır-

1 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 88.

2 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk*, s. 89.

3 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2024, 172-173, 195-196 ve 232. Ayrıca bk. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk*, s. 55.

4 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk*, s. 28.

maktadır. Bu konumlandırış ulus inşasının şifrelerini vermesi bakımından manidardır. Ziya Gökalp'in tasavvufu araçsallaştıran yaklaşımı yerine Yakup Kadri Türklüğün unutulmuş tarihsel mirasını diriltirek inşa edilecek bir içtimai gerçeklikten yanadır.

Aydın-köylü gerilimini resmetmeye çalıştığı, köylünün acısına ortak olamamanın sancısını çektiği *Yaban* romanında henüz ulus bilincine erişemeyenlerin hâletiruhiyesine dikkat çeker. Cephede yaralanıp emrindeki askerin köyüne gelen roman kahramanı Ahmet Celal ile Bekir Çavuş arasında geçen diyalog bugünleri anlamak için de kıymetlidir:

– Biliyorum beyim sen de onlardansın emme.

– Onlar kim?

– Aha, Kemal Paşa'dan yana olanlar...

– İnsan Türk olur da nasıl Kemal Paşa'dan yana olmaz?

– Biz Türk değiliz ki, beyim.

– Ya nesiniz?

– Biz İslâmımız, elhamdülillah... O senin dediklerin Haymana'da yaşarlar.⁵

Konuşmanın devamında roman kahramanı Ahmet Celal şöyle diyecektir: “Eğer, bize zafer nasip olsa bile kurtaracağımız şey, yalnız bu ıssız toprakla, bu yalnız tepelerdir. Millet nerede? O henüz ortada yoktur ve onu bu Bekir Çavuşlar, bu Salih Ağalar, bu Zeynep Kadınlar, bu İsmailler, bu Süleymanlarla yeni baştan yapmak gerekecektir.”⁶

5 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, İletişim Yayınları, 1993, s. 173.

6 Yakup Kadri Karaosmanoğlu,

“İtalya'yı kurduk şimdi sıra İtalyanları yaratmakta” diyen akılla aynı kaynaktan beslenmiş görünüyor Yakup Kadri...

“Yeni baştan millet yaratmak”, Cumhuriyet modernleşmesinin anahtar cümlesidir bu. Nasıl ki Avrupa, Latin emperyalizminden kurtularak kendi ulusal yapılarını oluşturduysa biz de benzer şekilde davranmalı, müstakil ulus devletler arasındaki yerimizi almalydık. Öyle de yaptık. Ancak büyük bir sorun vardı. Asırlarca bu yurda rengini veren evrensel İslâm inancından ulusal bir din dili nasıl ihdas edilecekti? Ki bu evrensel dil sayesinde farklılıkların (kendi özgün kimliklerine dokunulmadan) bir arada yaşaması mümkün olmuş, toprağın, mekânın, sınırın, kavmin ve ırkın fetişleştirilmesinin önüne geçilmiş, itikat esinli dayanışma ruhu canlı tutulmuştu. Şimdi ise her kavim kendi hudutları içinde homojen/mütecannis bir sosyal gerçeklik inşa ediyor, itikat esinli dayanışmanın yerini ulusal çıkarlar ve/veya etnik dayanışmalar alıyor, kavim asabiyesini öne çıkaran din dili meşruiyet kazanıyor, ulus yaratma amacıyla tarih disiplini istismar ediliyordu.

KEMALİSTLER VE YENİ TARİHYAZIMI

Yakup Kadri'nin bu süreçteki rolü önemlidir. O bir yandan Türklüğü irki bakımdan tetkik ettiren Kemalist yaklaşımı tasdik ederken, diğer yandan da Osmanoğulları tarafından anlatılan Türk tarihinin büyük zaafı olduğu işaret ederek bir anlamda yeni bir tarihyazı-

Yaban, s. 173-174.

mının zaruretine dikkat çeker. Arkeoloji ve antropoloji gibi modern disiplinlerden esinle Avrupalı tarihçilerin “akın ve fütuhattan başka bir şey bilmeyen Türk” tezinin çürüdüğünü iddia eder. Ulus inşasının kaçınılmaz uğraklarından “tarihi istismar davası”na sadıktır. Türklerin de tıpkı Avrupalılar/Yunanlılar gibi örgütlü, teşkilatlı, medenileştirici bir ırk olduğunu öne sürer ve bugünün uygar dünyasına ışık olduğu varsayılan Akdeniz medeniyetine takaddüm ettiklerini iddia eder.⁷ Muasır medeniyete kendisini kabul ettirme arzusu öne çıkar bu söylemlerde. Lâkin burada asıl dikkat çekici olan, Avrupa-merkezci bilgi sisteminin kavramsal ve kurumsal hegemonyasını tesis etmek için özel olarak ihdas edilen arkeoloji-antropoloji gibi disiplinlerden yardım alınmasıdır. Bu disiplinler hem sömürgeciliği meşrulaştırmak hem de “beyaz adamın” üstünlüğü klişesine materyal temin etmek amacıyla operasyonel kılınmış disiplinlerdi. Hâlâ da bu özelliklerini koruyorlar. Yakup Kadri'nin Türk'ü üstün göstermek için başvurduğu yolun sömürgeci-ırkçı-seküler Batı bilimi olması onu (y) etkili bir otokolonizatör yapar diye düşünüyorum. Kemalizm'i “otokolonizasyon projesi” olarak niteleniştim.⁸ Bu bağlamda Kemalizm'in sadık tilmizi Yakup Kadri'nin bu projeye en ciddi katkıyı sunan aydınlardan olduğu söylenebilir.⁹

7 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk*, s. 102-103.

8 Kamil Ergenç, “Otokolonizasyon Projesi Olarak Kemalizm”, *Umran*, 2024, sayı: 354, s. 39-42.

9 Yeri gelmişken geçenlerde ölen Muazzez İlmiye Çığ'ın da bu aydınlardan olduğu yeri aldığını

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde ve sonrasında Türk aydınının ekseriyeti, Avrupa'nın iç geriliminin sonucunda ortaya çıkan sosyal gerçekliği (bu gerçekliğin epistemik referanslarını teşrih masasına yatırma gereği duymadan) ithal ederek kendi kendini sömürgeleştirme sürecine katkı sunmuştur. Daha yenilerde Millî Eğitim Bakanı'nun felsefi derinlikten yoksun ve politik popülizmin değirmenine su taşıma amacına matuf olduğu anlaşılan laiklik tartışmalarında da yakinen müşahede edileceği üzere, toplumsal bünye sömürge ideolojisini kanıksamış, bu ideolojinin rehberliğinde bir geleceği kendisi için meşrulaştırmıştır.

Ancak hem Yakup Kadri hem de Kemalist çizginin bugünkü müdafileri, Kemalizm'in anti-empyralist/anti-kolonyalist olduğunu iddia ederek büyük bir yanılmanın (sahteliğin) hakikatmiş gibi algılanmasına önayak olmuşlardır. Kemalizm antiempyralist/anti-kolonyalist olamaz. Çünkü bu ideoloji (kapitalizm, sosyalizm, liberalizm vb.) tepeden tırnağa aydınlanma paradigmasına (yani burjuva Protestan kültür kodlarından ilham alan doktrine) sadıktır. Bu doktrin seküler, ırkçı ve pozitivist bilgiye yaslanır. 17. yüzyıldan itibaren felsefenin/hikmetin rehberliğinden teberri edip gücün-paranın emrine boyun eğen bilimin mutlak yol göstericiliğine inanır. Hakikatin verili değil aranan olduğunu iddia eder. Hakikatin kaynağı

söyleyelim. Türk Tarih Tezi'nin terviç edilmesine yaptığı 'bilimsel' katkı onu Kemalistlerin popüler ikonları arasına dâhil eder.

tabiat, ahlakın kaynağı insan'dır ona göre... Gelinek noktada bu doktrin insan-makine uyumunu idealize ederek trans-hümanizme ilham vermiştir. İnsanın eksikliği makineyle uyum sağladığında tamamlanacaktır. Yani ruhsuzlaştığında... Çünkü zaafın kaynağı duygulardır. Onu ortadan kaldırdığımızda sorun da kalmayacaktır... Hâlihazırda cari sömürgecilik buradan beslenmektedir...

Kemalizm, Yakup Kadri gibi sadık tilmizleri eliyle Türkiye'yi sömürgeleştirirken "beyaz adamın" Avrupalı olmayan uluslar için uygun gördüğü konumu dayatır: Madunluk... Yakup Kadri'de bu kavramı gördüğümde doğrusu şaşırdım. Ben "madun" kelimesinin Hindistan merkezli madun araştırmaları kolektifi (*subaltern studies*) tarafından literatüre kazandırıldığını zannediyordum. Yanılmışım... Yakup Kadri bu kelimeyi hem *Atatürk* biyografisinde hem de *Sodom ve Gomora* romanında bugünkü manasına yakın (ast, alttaki) anlamında kullanıyor. "Türk milleti muasır medeniyet âleminin ilim ve irfan sahasında bir Dumlupınar zaferi kazanmadıkça, medeni milletler hiyerarşisindeki yüksek makamına geçemeyecektir. Daima madun muamelesi görmeye mahkûm kalacaktır."¹⁰ Buradaki muasır medeniyetin "Batı" olduğu, medeni milletlerle Batılı ulusların kastedildiği izahatın varestedir. Post-kolonyal okulun maduna yüklediği mana buradaki kullanıma yakındır. Avrupa dışı ulusların sesinin kısılması, öteki/barbar/primitif muamelesi görmesi, altta/

10 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk*, s. 105.

aşağıda kalmaya icbar edilmesi, insan-altı yaratık veya insansı hayvan şeklinde nitelenmesi, hâsılı kelim, kaybettiği paradigma savaşının diyeti olarak beyaz adamın üstünlüğüne (ona ilkel geçmişini hatırlatarak) meşruiyet kazandırması...

Yakup Kadri de çağdaşı birçok aydın gibi Batı'yı mağlup etmenin yolunun muasırlaşmaktan/medenileşmekten geçtiğini zannederek büyük bir inhirafa kapı aralıyor. Oysaki sorun tam da Batı'yı Batı yapan akıldır. Bu aklın işleyiş biçiminden teberri etmedikçe felaha erişmek mümkün değildir. Çünkü bu akıl şeytanla iş birliği yapmıştır. Avrupa'nın yerel tecrübesini evrensel hakikatmiş gibi kabul eden yaklaşımların bizi götüreceği yer Japonya'nın kötü bir kopyası olmaktadır. Kemalizm'in muasırlaşma ideali bağlamında attığı her adım, Avrupa'nın Avrupalı olmayan toplumları madunlaştırması örneğinde belirginleşen bir sonuç üretmiştir. Toplumsal bünye, Avrupa-merkezci bilginin kavramsal ve kurumsal hegemonyasını mağlup edecek donanımdan (yetkinlikten) bihaber ve daha acısı empyralist-kapitalist gerçeklikle uzlaşmayı tercih eden bir yaklaşıma teşnedir. Bundan sonra üzerinde hassasiyetle durulması gereken husus, antiempyralist/anti-kolonyalist olduğu iddiasıyla Türkiye'yi madunlaştıran perspektifin nasıl bir yarın inşa edeceğidir. Muhafazakârlar eliyle ne kadar restore edilirse edilsin nihayetinde Kemalizm bir otokolonizasyon projesidir. Yakup Kadri de bu projenin tutması için rol üstlenmiş y/etkili bir otokolonizatördür.

Ahmet Uluçay'ın Vefatının 15'inci Seneidevriyesi

Sinema İçin Bunca Acına Değdi Be Ahmet Abi!

MESUT AYTEKİN

“Keloğlan'ın başında bir tek tel dahi saçı yoktur. Keloğlan'ın dul bir anası vardır. Yıkık viran bir kulübesi vardır. Tutar padişahın kızına âşık olur. Sonunda padişahın kızını alır. Keloğlan padişahın kızını aldı. Hem de karpuz kabuğuyla.”

Ahmet Uluçay

Ahmet Uluçay'ı tanıdıktan sonra sık sık soruyorum kendime: Bu adam nasıl böyle bir sinema bilgisine sahip oldu ve böyle filmler çekebildi? Genel olarak entel sanatçıların ilgilendiği sinemayla bozkırın ortasında ne işi vardı pek bilen ve anlayan olmadı. Kütahya'nın Domaniç ilçesinde büyüdüm, 5 yıl Tavşanlı'da okudum... İyi bilirim memleketimi. Bu kıraç topraklarda sinema aşkı nasıl filizlendi ben hâlâ anlamış değilim. Tepecik'te bir manda olur, bir de maden işçisi... Ama idrakine malik olamadığımız mucizeler olmuyor değil...

Kütahya'nın Tavşanlı ilçesine bağlı Tepecik Köyü'nde 2 Aralık 1954'te dünyaya geldi garip sinema aşığı Ahmet Uluçay... Köye gelen seyyar sinemacının okulda yaptığı sinema gösterimi hayatını değiştirdi. O güne kadar kitaplarda gördüğü resimler sonunda “gııldamıştı.”

Belki başka bir dua etseydi kabul olacaktı ama o resimlerin gııldamasına kafayı takmıştı. Duvarlarda gezinen gölgeler, karanlıkların içindeki hareketler, kulaklarına çalınan masallar, hikâyeler, gecelerin rüzgârları, gaz lambaları, kocakarı dedikoduları onu besleyen en büyük

Ümit verip kaybolan sinemacılarımıza kırıldı, babasına kızdı, darıldı, fakirliği boynunu bükerken taşranın zalimliğinde yalnızlığını uzun uzun yaşadı. İnsan buldukça zihninde çektiği filmleri anlattı. Hiç dramatize etmiyoruz dostlar. Ahmet Uluçay'ın *Sinema İçin Bunca Acıya Değer mi?* adıyla basılan güncesini okursanız 'az bile demişsiniz', diyebilirsiniz bizim için.

kaynaklardı. Dışavurumcu Alman sinemasından ilham alıyordu sanki. Bu ürpertici korku filmi havasındaki çocukluk dünyası onun her şeyi idi. Bu güzel anları kurtarmak, saklayabilmek için ömrünün sonuna kadar mücadele etti. Tüm yokluğa, yalnızlığa ve imkânsızlığa rağmen korudu çocukluğunu. Kalbinin derinliklerinde sakladı. Zamanı durdurup hayallerini yansıtabilme, çocukluğunu çıkarıp çıkarıp içinden gösterebilmek için sinemayı araç kıldı kendine... İlk bir kıza değil de sinemaya âşık olmuştu Uluçay. Bu bedeni arzuların ötesinde uhrevi bir çağrıydı belki de yoksa onun yaşadığı hayata hiçbir beşer sabredemezdi...

Neyse fazla uzatmayalım bedene giren bu ilkokul sıralarındaki sinema zehri bedenini sararken başka bir deli arkadaşı İsmail Mutlu ile sinema makinesini yapma işine giriştiler. Okulda incelediği yetmedi ilçedeki sinema salonunda derinlemesine inceledi bu büyülü makineyi. Sinema makinesi gören bu masum köylüler ahırda icat ettiler kendi makinelerini. Bu da yetmedi atılan parça filmlerden sinema gösterimleri bile yaptılar köylülerine. Lumiere'ler kendilerinden önce doğmuştu ne yazık ki yoksa Uluçay'ın dediği

gibi kesin onlar icat ederlerdi sinemayı. Hayat galesi onların bu aşkına bir antrakt verdi. Kaldırım döşemeciliği ile başlayan hayat mücadelesinde çobanlık, inşaat işçiliği, tavukçuluk, kamyon şoförlüğü, hamallık yaptı ama ruhunu besleyen sanattan hiç uzak durmadı. Şiir yazdı, resim çizdi, edebiyat dergisi bile çıkardı.

KISA KISA FİLMLER

Yıllar geçti, aşkı kırkından sonra daha kuvvetli depreşti. Tavukçuluk yapan İsmail Mutlu ve maden işçisi arkadaşı Şerif Akarsu ile Tepecik Köyü Arkadaş Sinema Grubu'nu kurdu. Gurbetçi bir Alamancı'dan borç harç aldıkları kameralarıyla film çekeriz dediler. Bataryaları yoktu, elektrik kablosunun yettiği yerlerde filmlerini çektiler. İlk filmleri tabii ki düşleri olacaktı. Adını da zaten *Optik Düşler* koydular. Ne sinema eğitimi almışlar ne de sinemacı görmüşlerdi. "Biz ne yaptık acaba?" deyip Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Dursun Gökdağ'ın kapısını çalarlar. Dekan hoca şaşkın, köyden gelmiş misafirleri kırmaz ağırlar kibarca. Yalnız filmi izleyince bütün fikirleri değişir ve can kulağıyla Uluçay ve arkadaşlarının sinema

hikâyesini dinler. İşte o an daha iyi anlar Tepecik Köyü Arkadaş Sinema Grubu ne yaptıklarını. Bir dertleri vardır. Zaten derdi olmayanın sinemayla da pek işi yoktur onlara göre. Filmleri festivallerden ödüller de alır.

Uluçay'ın amacı bellidir, gönlünde büyüttüğü uzun metrajlarını çekebilmek. Onun için kısa filmler bir araçtı. Bu aracı en iyi şekilde kullanır ve seri halde elindeki imkânlarla dudak ısırıtan filmler yapar: *Optik Düşler* (2003), *Minyatür Cosmos'da Rüya* (1995), *Exorcise* (2000), *Uzun Metrajın Resmi* (1999), *Bizim Köyün Orta Yeri Sinema* (1995), *İnci Deniz Dibi* (1996), *Bizim Köyde Bayram Sabahı* (1998), *Kaza* (2007), *Epileptic Film* (1998)... Köhne ahır Cinecitta'ya dönüştürmüşlerdi. Muhteşem görüntüleri bu köylülerin nasıl çektiği pek kabullenilmese de onlar filmleleriyle ödüller alırlar. Filmlerinin isimleri içeriklerin derinliklerinin hakkını verir. Büyüleyici gölge oyunları, müzikler, simgesel sahneler sadelikler içinde çocukluk masallarını anlatır. Uluçay tanınmasına tanınmıştır ama uzun metrajı için ne yeterli parayı ne de yeterli desteği bulabilmiştir. İstanbul'da tanıdığı sinemacılar "bir ihtimal" olmuştu uzun metraj hayalinin

peşinde. Evini yöneten eşi Ayşe ve sırdaşı İdris'in gayretleriyle birlikte taşı toprağı sinema kokan şehre sık sık gider oldu. Kafasında pek çok senaryosu, yönetmen Ahmet'i, çocukluğu, trenleri ve köyü ile konuşmadık kimse bırakmadı camiada. Simit ve çay eşliğinde dalıp giderken notlar aldı ufak ufak...

DENİZ KABUĞUNDAN KARPUZ KABUĞUNA...

Koltuk altında *Bozkırda Deniz Kabuğu* senaryosuyla az arşınlamadı Beyoğlu sokaklarını. İlk göz ağrısıydı. O keşmekeş içinde kaybolmadan hayallerinin peşinden gitti. Üç tarafı denizlerle çevrili ülkemizde, dünyaları kurtaran sinemacılarımız deniz kabuklarından hoşlanmamıştı. O da ne yapsın "O zaman karpuz kabuğu var alır mısınız?" dedi. Onlar da aldılar... Böylece hayallerine karpuz kabuğundan gemiler yapılan yelkenliyle biraz daha yaklaştı. Yaklaştı ama ömründen de ömür gitti. Dijital kamerayla, çok az bütçeyle çekti filmini. İlk filminde *Optik Düşler*'i uzun metrajla uyarlarken kendi hayatını da anlatıverdi onu anlamak istemeyenlere. Kendi hikâyesini, içinde kendinin de oynadığı bir öyküde kendisi çekti. İstisnai Filmler yapımcısı olmuştu. Maddi sorunlar, ekibin huzursuzluğu, kurgu işleri derken peşini bırakmayan nöbetler içinde zor bir hastalığa da yakalandı. Beyninde tümör vardı ama beyazperde onu alkışlamadan sahneden indirmede.

İlk ve tek uzun metraj filmi *Karpuz Kabuğundan Gemiler Yapmak*, 26 Kasım 2004 yılın-

da vizyona girdi. 179 bin 520 Türk lirası hasılat getiren filmi milyonlar değil sadece 31 bin 749 kişi izledi. Ama o asıl başarısını festivallerde elde etti. Ulusal ve uluslararası festivallerden ödüllerle döndü. Sinema endüstrisi köyden gelen yönetmenin bu başarısına ve yalnız sinematografisine şaşırmuştu. Çok istemesine rağmen babasının göremediği filmiyle büyük bir başarı yakalamıştı Uluçay. Hayatı çekilmez kıldığı ailesine bir ev aldı bu filmden kazandıklarıyla. Eli az da olsa para gördü. Hazır senaryolarıyla yüzüne kapatılan kapıları bir nebze olsa açtığı yolda koşar adım gitmek istiyordu. Ancak hastalığı buna izin vermedi. Çok zorlarsa da ilk hayali *Bozkırda Deniz Kabuğu*'nu çekemedi. Çocuklar, çiçekler ve sevenleriyle yorucu hastane dönemi sonrası çok sevdiği sinemasına 30 Kasım 2009'da veda etti. Eğer bu zalim endüstri yardım etseydi zamanında tamamlanmış sapa sağlam 5 filmi olacaktı. Bu filmlerin hepsini çekmişti zihninde, sadece bize sunması kalmıştı.

TÜRK SİNEMASININ EFSANESİ

Anlayamadık bu cins kafayı. İlkokulu bitirmiş sanat dehası adam tam bir sinema profesörüydü. Gönül gözünü kamera yapmış her şeyi çekiyor, kırlarda kahramanları ile konuşuyor, çok güzel öyküler anlatıyordu. Sohbeti tatlı, işleri güzel, vicdanlı, yüreği sevgi dolu bir adamdı. Bütün güzel insanlar gibi onun kedisi bile vardı. O anlattıkça sinemamızın 'güzidelere' anlamamak için ekstra çaba sarf ettiler. Hep bir umut

bekledi çocuklu, çiçekli, trenli filmler çekebilmek için. İnsanın şöyle pencereyi açıp "Lan yok muydu bir Allah'ın kulu şu deliye sahip çıkacak biri!", diye bağırasa geliyor. Gözlerim doluyor güncesini okurken. Kalkıp gidip mezarı başına utanarak sıkılarak "Ben geldim Ahmet abi, ben varım filmlerini çekerken yanında olmaya!", diyelim geliyor... Ona umut verip yarıda bırakanlar adına utanıyorum... "Bu kadar mı zordu be?" Milyonlar dandik filmlere yatırılırken bu kadar mı zordu? Hani güzel ülkemizin yanardöner siyasetçileri göremediniz mi bu adamı? Ya siz memleketimin zenginleri sinemaya hayır yapılamıyor muydu?

Sinema eğitimi almadan, set görmeden, sektörde çalışmadan yüreğiyle sinema yapan bu adam koca bir ülkeyi etkiledi. Türk sinema endüstrisinden tek uzun metraj filmiyle bu etkiye ulaşabilen isim yoktur, olmayacaktır da. Uluçay'daki saf ve temiz bakış açısı, inanmışlık, mücadele ve azim bugün birçok genç sinemacıya ümit vaat ediyor. Peşinden emin adımlarla giden genç sinemacılar filmlerini ona adıyor. Sinemasına dair makaleler, kitaplar yazılıp, paneller düzenleniyor. Bildiri konusu oluyor direnen sineması. Anma toplantılarında ibretlik hikâyesi genç nesillere aktarılıyor. Hep bir diriliş efsanesi anlatılır ya genç dimağlara, Uluçay'ın hikâyesi bunun vücut bulmuş hâli. Gerçek bir efsaneye uzaktan da olsa tanık olmak gurur verici... Mekânı cennet, ruhu şâd olsun.

NECATİ MERT: BİR DURUŞUN ANATOMİSİ

BÜNYAMİN DEMİRCİ

Tanıştığımızdan bu yana duruşunu, kişiliğini örnek aldığı Necati Mert nasıl bir duruş gösteriyordu ki beni ve onu tanıyanları bu kadar etkilemişti? İdeolojik yaklaşımların bir çekiciliği vardır. Dâhil olmak çevrede size bir konum getirir. Fakat -izimlerin bu çekiciliği dışladığı şeylerden gelir. Necati Mert kendisini ideolojik kalıplardan kurtarabilmişse işte bu “dışlamalardan” uzak durduğu hatta dışlananın yanında durduğu için bunu başarabilmiştir. Bu sadece siyasi meselelerde değil sosyolojik konularda da geçerlidir. Onun duruşunun gücü en başta dürüstlüğünden gelir. Öncelikle kendisine karşı dürüsttür ve kendi yanlışlarını da açık etmekten kaçınmaz. Başkaları gösterdiğinde yanlışımızı inkâr yerine daha gösterilmeden söylemeyi salık verir.

Peki, bu duruş ne kazandırır ne kaybettirir bize? Kazandırdığı insandır. Kaybettirdiği, belki itibar, para, çevre... Necati Mert bu duruşu sebebiyle kültür sanat dünyasında bir dışlanmaya uğramıştır. Doğruyu söylediğinde dükkânı müşteri kaybetmiştir, yakın arkadaşları ayak kesmiştir yolundan.

Nedir bu doğrular? En başta dürüstlüğe, samimiyete bakar. Dürüst itirazların yanında hemen yerini alır. Kimin ne dediğine bakmaz. Bu adam sağcılaştı ya da bu adamın ne işi var aramızda, sözlerini duymaz. Duyar da bu onun duruşunu bozamaz. Toplumda ötekileştirilmiş kimsenin ideolojik bir takıntı gözetmeksizin yanında durmaktır duruşun direklerinden biri. Onu Cumartesi Anneleri için

de başörtüsü yasakları için de dururken görürsünüz. Duruşun bir diğer direği “dil” meselesidir. Ve bunu tarih meselesinden ayırmadan yapar. Paketlenip halka sunulan dili reddeder, halkın bununla konuşamayacağını dahası sanat yapamayacağını söyler. Tarihin ezberlettiklerine karşı sağlam deliller sunar. Bu duruşun direklerini zaman zaman siyasal İslâm’ın direkleriyle örtüştürür. Dolayısıyla “Hani bu adam Marksist’ti!” söylemlerine rağmen kelimelerini eğip bükmez. Bu yüzden bu duruş dik bir duruştur. Fakat yine de kendi deyimiyle, “Musa’ya da İsa’ya da yaranamaz.” Mademki kendimizce bir duruş örneği gördük Necati Mert’i, bu kişiliğin nasıl oluştuğuna bakalım o zaman.

BİR KİŞİLİĞİN OLUŞUMU

İki dededen birini daha çok seviyor Necati Mert. Neden çünkü biri rol kesmiyor. Daha o yaşlardan yapmacık sevgiyi keşfediyor. Anne babayı da es geçerek Çorumlu dedesi Mehmet Ali ustanın sevgisi bana göre onun kalbindeki dürüstlüğün tohumunu atıyor. Diğer dedenin uydurma yaşamı soğukluğu da beraberinde getiriyor. Bir süre beraber yaşadıkları dede evinin bahçesini masal gibi anlatıyordu bu yaşında bile Necati Mert. Dedenin söğütten makamlı düdük yapışı, vişneyle konuşması, çocuk Necati’nin kulağına dayadığı saatin ne dediğini sorması, hiç gitmiyor aklından. Çünkü dede saatin, Allah Allah, dediğini söyler. “Öğrendim ki saatin kalbi vardı ve Al-lah! Al-lah! diye atmak-

taydı. Diyeceğim, dinle olumlu ilişkimin kendiliğinden olduğu söylenemez. Bunun arkasında dedemin Âkifvari üslubu var, bu çok açık.”

İlkokula başlarken kılık kıyafet, bir sürü kural çıkar karşısına. “Dayatmalar bunalttı beni.”, diye çıkışan Necati Mert başlar kendini inşa etmeye. Sonradan görmelerden birinin, şunlara dağıtayım, diyerek bakkaldan aldığı çikolataların peşine düşmez hiçbir zaman. Çünkü “şunlardan biri” olmak istememektedir, yaş, yedi-sekiz.

Anne evde çorap gömlek diker, baba fotoğrafçıdır dede evinden ayrıldıklarında. Bu ayrılış Necati Mert için kırılışın olduğu bir ayrılıştır. Şöyle anlatır: “Dedem kapıya çıkmadı. Babaannem de bodrumun yola bakan ahşap kapaklı penceresinden birkaç odun atmaktaydı. Akşamdı. Şubatı. İnanmazsınız, odun, o karanlıkta ve o soğukta tepeden tırnağa ses kesilerek düşüyordu: Tak! Tek! Tük!” Bu ayrılığı hiç unutmaz çünkü sıcak bir kucaktan mahrum kalacaktır artık. Dedenin gölgesi nedeniyle atılamayan dayaklar falaka falaka atılacaktır. Başlayan bu dayaklar hiç bitmez, sebep mi lazım, mesela ortaokulda asker gibi yürüyememektir sebep.

Bunun yanında sınıfın gizli değerlerinden biri olarak görür bu haytayı birkaç idealist öğretmen. Edebiyat, sanat, felsefe, ille de tiyatro işte böyle girer hayatına. Liseye doğru kendini sanatla bulan Necati Mert bir ömür boyu bırakmaz peşini. Üniversite ise hayatının merkezine sanatı koyduğu yıllardır.

Bir yandan ideolojik biçimini de bu yıllar da alır. Fakat bu biçim ona özgüdür. Yakın arkadaşları bile onun bu duruşunu anlamakta zorlanır, onu anlamamakla suçlarlar. Çünkü Necip Fazıl konferansına da gider, Türkiye İşçi Partisi için sandık başında da durur o yıllarda.

Hoca'nın objektif bakışı onun görülme-yeni, daha doğru-su üstü örtüleni, gösterilmek istenmeyeni bile görmesini sağlar. Oysa ondan beklenen statik bir solculuktur. Oysa o, ülkenin kendisi gibidir. Yoğrulmuş ve benzeşmiştir yaşadığı toprakla. O yüzden yerlidir. Ömer Seyfettin'in üstü örtülen İslâmcılığını gösterir, Nâzım gibi şairlerin milliyetçiliğini de üstelik. Seçenekler sunulduğunda üçüncüyü mutlaka sorar. Hocasından aldığı, üçüncü bir yol mutlaka vardır, düsturunu hayatına işler.

ÇOK BOYUTLU BİR YAZAR

Fakat üçüncü yollar istenmez. O da üçüncü yolu tercih etmenin karşılığında kendisini cezaevinde bulur. Tez zamanında Haldun Taner'in hikâye için söyledikleri burada aklına gelir. Kendisini bir hikâyeci olarak yetiştirmeye Füzûzan ile başlar. Muzaffer abisi vardır, onun bakışı Necati Mert'in de bakışı olur bir anlamda. Kimseyi ideolojik ya da sosyolojik anlamda ayırmaz. Üçüncü yolu tercih edenlerin, arayanların bir olduğu bir duruş resmi çizer.

Dönüşünde öğretmenlik yapacak heves ve ortam bırakmazlar. Kurduğu Gelişim Kitapevi'nde yaşamını sürdürmeye başlar. Fakat kitapevi de onun kaderine ortaktır. Önce saldırıya uğrar sonra bombalanır. Çünkü orası her düşünceden insanın oturup konuşabildiği namı diğer "Memleket Kitabevi"dir.

İlk hikâyelerinin yayımlanması ve sonrasında görmezden gelinmesiyle taşra-merkez meselesinin en güçlü seslerinden biri olur. Her türlü merkez ve iktidar, gücü temsil ettiği için Necati Mert'in karşısında durması için yeterlidir. Sait Faik panelinde hiçbir Adapazarlı yazar olmayınca, Faik Baysal ve Kerim Korcan'la birlikte bir baskın yaparlar. Bu baskın onun artık silinmesi için yeterli olur. Fakat Necati Mert kendi kitaplarını kendi basar Çarksuyu'nda. Sonrasında Adnan Özer *E* dergisine, Hüseyin Su *Hece*'ye davet eder. Kitapları uzun bir zaman sonunda basılmaya başlar.

Nedir bu kitaplar. Elbette hikâye en başta. Çocuk kitapları da vardır zamanında çıkan. Güncellenmeli ve öyle yeniden basılmalı basılacaksa, demişti bana. Kendini ilk kitapları için fazla toplumcu bulur çünkü. *Hikâyem Adapazarı*, *Memleket Kitabevi* onu Ada'lı bir hikâyeci olarak işaretler. Dil üzerine yazdığı, *Kelepir Sepet*, *Paytonun P'si*, *İki Dil İki Hayat* gibi kitapları, bugünkü köklerinden kopmuş topluluğun nasıl bu hâle geldiğini özetler niteliktedir. Sait Faik ve Ömer Seyfettin çalışmaları daha önce yapılmış çalışmalardan ayrılarak bilindik bakışların dışına çıkar. Ömer Seyfettin'de İslâmcılığı ve modernizmi görür. Sait Faik'in Ada'sını yeniden keşfettirir.

Tiyatro hocanın yaşamında önemli bir yer tutar. Haldun Taner ile tanışması, onunla geçirdiği zamanlar onun sanat

dünyasını etkiler. Üzerinde dursaydı ya da kolektif sanat olması Necati Mert'i yormasaydı pekâlâ bir oyuncu ve oyun yazarı olarak öne çıkabilirdi. Kitaplaşmış bir oyunu da vardır zira: *Büyük Düğün*.

Nihayetinde 2015 yılından 17 Kasım 2024 tarihindeki vefatına kadar tanıdığım Necati Mert ile ömrünün son beş yılında yaptığımız bütün bir yaşamını kapsayan nehir söyleşi *Üç Taşlı Hikâye* isimli kitap çalışmamız bulunmaktadır. Bu eserin her bölümü en az bir cilt olacak kadar genişleyebilecekken bir kitaba sıkışmış fakat yine de hayatının hiçbir adımını atlama-gayreti gütmüştür. Kitap bir nehir söyleşiden çok kahramanı Necati Mert olan bir romandır. Kendisini de çevresinde benim tek romanım, diye anmıştır. Bu çalışmayı son yolculuğu gören Necati Mert kitap çıktıktan yedi ay sonra vefat etti. Eserdeki son cümleleri veda niteliğindedir.

Peki, ne görüyoruz bütün yaşamını geriye dönüp seyrettiğimizde? Müthiş bir çalışkanlık... Uzun süredir devam eden Parkinson klavyeden uzak tutamıştı onu. Son ziyaretlerinde tiyatro üzerine bir çalışmaya girişmişti ve okumalarını yapıyordu.

Ne görüyoruz, dürüst bir kişilik. Samimi gerçek bir insan... Çok iyi bir yazar. Kıymeti elbette bir gün bilinecektir. Allah rahmet eylesin.

BİR PLATFORM OLARAK KISA'DAN HİSSE KISA FİLM FESTİVALİ

GÖKÇENUR ŞAHİN

Seyrettiğimizde tadı damağımızda kalan ve bir yönüyle sinemanın “özü” kısa filmleri izleyicilerle buluşturmak hem kısa film yönetmenleri hem de sinemaseverler için çok kıymetli. Kısa filmcilere güzel kapılar aralayan festivallerin düzenlenmesi bunun gerçekten farkına varılmasını sağlıyor. Ne var ki film festivali yapmanın zorlukları her geçen yıl artıyor. Seyircinin sinema ile kurduğu ilişkinin değişmesinin yanında sürekli siyasi cenklerle gündeme gelen festivallerin varlık sebebi de hep sorgulanıyor.¹ Böylesi sorunlara rağmen umut aşılayan kısa film festivalleri genç yönetmenlerin çektiklerinin izleyiciyle buluşmasını mümkün kılıyor.

Bu sene 9.su düzenlenen Kısa'dan Hisse Kısa Film Festivali 2-9 Kasım 2024 tarihleri arasında birbirinden güzel etkinliklere ev sahipliği yaptı. Film gösterimlerinin ötesine geçerek kısa film pratiğini güçlendirmeyi amaçlayan, Genç Öncüler Gençlik, Spor ve Eğitim Derneği tarafından düzenlenen festival, yine kendi özgünlüğünü ortaya koymayı başardı. Bir

hafta boyunca pek çok etkinliği sinemaseverlerle buluşturan festival, tabiri caizse sinemanın her şeyinin konuşulup tartışıldığı bir platforma dönüştü.

Kısa'dan Hisse Kısa Film Festivali'nin afiş tasarımı fark yarattı. Vefatının 15. yılı münasebetiyle yönetmen Ahmet Uluçay ile Filistin'e adanan festival afişinde bu iki temaya atıf yapıldı. Afişte Gazze'de şehit edilen çocukları temsilen elinde balon tutan kız çocuğunun gökyüzüne doğru yükseldiği hemen fark ediliyordu. Ayrıca ticari kaygılardan uzak kişiseliliğin öne çıktığı kısa filmleriyle² dikkat çeken Ahmet Uluçay'ın “Çocukların ve çiçeklerin olmadığı bir dünya düşünemiyorum. Öyle bir sinema da...” sözü de hatırlatılıyordu.

Atlas 1948 Sineması'ndaki açılış töreninde Abdulhamit Güler'in yazıp yönettiği, yapımcılığını Aşkın Özcan'ın üstlendiği Lunapark Film tarafından çekilen *Bir Filistin Var Olacak* animasyon filminin yanı sıra Kısa'dan Hisse Kısa Film

Atölyesi öğrencilerinin çektiği *Ahmet Uluçay* belgeseli ile kurmaca kısa filmi *Basamak* gösterildi. Finale kalan farklı kategorilerdeki kısa filmler seçkiler hâlinde dört gün boyunca Atatürk Kültür Merkezi (AKM) Yeşilçam Sineması'nda izlenebildi. Festivalin bir diğer önemli ayağı ise, ustalık sınıfları, uygulamalı atölyeler, yönetmen söyleşileri, paneller, Filistin seçkisi, görme ve işitme engelliler için özel gösterimler, tek plan masa etkinliği, kitap söyleşisi gibi etkinliklerdi.

KISA FİLM, OYUNCULUK VE FİLM MÜZİĞİ

Yönetmen, ressam ve müzisyen Mehmet Güreli 3 Kasım'da AKM'deki “Disiplinlerarası Sinema” başlıklı ustalık sınıfıyla sinemaya nasıl bakılması gerektiğini enine boyuna ortaya koydu. On yaşından itibaren sinemayı düşündüğünü aktaran Güreli “Benim ilk gösterimim de burada yapılmıştı. Yani buralara yabancı değilim. Öncelikle kısa film üzerine yarışma yapılacak bir ülke olmamız çok sevindirici, önemli bir şey. Ben kısa filmde geliyorum. Yıllar önce yayınladığım bir yazım var, ‘Önce Kısa Film Vardı’ diye. Eskiden bu süreler kısa kısa

1 Abdulhamit Güler, “Gerçekten Bambaşka Bir Festival”, *Yeni Şafak*, 9 Kasım 2024.

2 Ahmet Uluçay'ın kısa filmlerinin değeri için bk. Abdulhamit Güler, “Kısa Film Onun İşiydi: Boşluğu Dolamayacak Sinemacı Ahmet Uluçay”, *Yeni Şafak*, 30 Kasım 2024.

9. Kısa'dan Hisse Kısa Film Festivali Ödül Töreni

başladı. Yani zaman içinde uzamaya başladı. Ama kısa film için özüdür. Sinemanın özü, kısa filmde başladı diyebiliriz ama her gün kendini yenileyerek devam ediyor. Hâlâ bu işleri düzenleyen birileri var. O yüzden mutluyum aslında. Festivalde sinema, kısa film konuşuluyor. Bunlar güzel şeyler. Ayağı tutanlar geliyor. Gençler birçok şey öğreniyor.”³ dedi.

Geçmişten günümüze sinema kültüründeki değişimi ve sinemanın diğer sanat dallarıyla ilişkisini değerlendiren Mehmet Güreli tecrübe ve birikimi bir araya getiren konuşmasını şöyle sürdürdü: “Eskiden sinematekler, dergiler vardı. Günümüzde filmlerin internetten erişilebilir olması da birçok şeyi etkiliyor. Bunları yeniden canlandıracaksa yeni kuşaklar, ne mutlu! Festivallerde zaten deliler bir araya gelir. Deliler bir araya gelip dergi çıkarır. Yani bizim aslında çılgın insanlara ihtiyacımız var. Bu festivaller de gençleri gaza getirecek olaylar. Sinema, yeni, genç ve birçok disiplini içinde barındıran bir sanat aslında. Sinemada mimarlıktan, ressamlıktan ge-

lenler var. Akira Kurosawa'nın resimlerine bakarsanız fırçayı bırakırsınız. Öyle iyi bir ressam. Kendisi bir kırmızı tonu yapıyor ve bundan kumaş yapılmasını istiyor. Bu kumaştan da elbiseler tasarlayıp filme koyuyor. Herhangi bir kırmızıya razı değil. Bu razı olmama hâli sinemada çok kıymetli. Ben de filmlerin müziklerini kendim yapıyorum.”⁴

Oyunculüğün inceliklerinin konuşulduğu Çağdaş Onur Öztürk ile oyunculuk atölyesi 4 Kasım'daydı. Oyunculğu çok derinlikli biçimde ele alan Öztürk, atölye ile ilgili şunları söyledi: “Öğrenmek istediğim, fikrini merak ettiğim insanların programlarına gitmeye özen gösterirdim. Bunun bana farklı bir bakış açısı kattığını söyleyebilirim. Dolayısıyla bu tarz faaliyetler kısa sürede bir sorun belki çözmez ama bir yol haritası belirlemede ve bakış açısı kazandırmada yardımcı olur diye düşünüyorum. O yüzden gençler de ilgi gösterdikleri isimlerin bu tarz etkinliklerine katılmaya teşvik edilmeli.”⁵

4 Agy.

5 Çağdaş Onur Öztürk, “Neden Bir TV Kanalında da Bilim Kurgu Dizisi Olmasın?”, söyleşi: Merve Yılmaz Oruç, *Akşam*, 13 Kasım 2024.

Gökhan Kırdar ile film müziği besteciliği atölyesi ise 5 Kasım'daydı. Müziğin ve besteciliğin konuşulduğu ve sinema-müzik ilişkisine değinilen atölyede Kırdar'ın film müziği yolculuğu ana hatlarıyla paylaşıldı. Film müziği meselesini ince eleyip sık dokuyan Kırdar, müziğin kendisi için bir titreşim ve rezonans olduğunu dile getirerek, “Eğer bir şeyin varlığından haberdar oluyorsanız, bu durum ilk olarak onu duymakla başlıyor ve duyduğunuz şey aslında bir titreşim. Biz müzisyenler için de her şey bir titreşim. Eğer bir müzik kulağınız varsa hayatı çok daha farklı algılıyorsunuz. Yaşadığınız hayatın içinde her varlığın yaydığı bir titreşim var.”⁶ dedi. Yaklaşık iki buçuk saat süren ve yoğun ilginin olduğu program, soru cevap kısmının ardından usta sanatçının mini müzik dinletisiyle son buldu.

Film yorumcusu Mehmet Sindel ile 6 Kasım'da tertiplenen film okuma atölyesinde de *Matrix* filminin izleyicisine anlattığı örtük-açık ne varsa incelendi. Festivalde 7 Kasım'da “Unreal

3 “Mehmet Güreli, “Kısa'dan Hisse Kısa Film Festivali'ne Konuk Oldu”, *Star*, 4 Kasım 2024.

6 Aişe Hümeysra Akgün, “Müzisyen Gökhan Kırdar, ‘Kısa'dan Hisse Kısa Film Festivali'ne Konuk Oldu”, *Anadolu Ajansı*, 7 Kasım 2024.

Engine ile Eş Zamanlı CGI Film Yapım Atölyesi” ve görüntü yönetmeni Süleyman Kurt eğitmenliğinde “Hangi Filme Hangi Kamera?” başlıklı bir atölye düzenlendi.

FİLİSTİN SINEMASININ MESELESİ

Filistin’de yaşanan zulmü geniş bir çerçevede ele almaya çalışılan festival soykırımı sessiz kalmadı ve Filistin’le ilgili özel bir bölüm hazırladı. Filistin seçkinde yer alan yapımların yönetmenleri izleyiciyle buluştu ve onlarla söyleşiler yaptılar. Filistinli yönetmenler Luna Hawah ve Nawras Abu Saleh, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Yusuf Ziya Gökçek ve yönetmen Mehmet Zahid Başak “Filistin Sinemasına Bi’ Başka Bakış” başlıklı panelde konuştular.

Luna Hawah, “Yeni Dalga Filistin Sinemasında Direniş Temsilleri” başlıklı sunumunda Filistin sinemasının, “coğrafya bağımlı” bir sinema olduğunu belirterek, “Filistin sineması” ile “Filistin davası”nın iki ayrı kavram olduğunu altını çizdi. Hawah, Filistin sinemasının millî karakterli bir sinema olduğunu dile getirerek şunlara dikkat çekti: “Filistin sineması, siyasi ve ekonomik nedenlere fazlasıyla bağımlıdır. Onu, Nekbe öncesi ve sonrası olarak iki devrede anlamak mümkündür. Filistin’de Osmanlı’nın varlığı yaşanırken her şey canlı ve tek parçaydı. İşgal ve Nekbe’yle birlikte ise her şey kökten bir değişime uğradı. Nekbe sonrası Filistin, ‘geride kalanların olduğu bir yere’ dönüştü. Nekbe, Filistin için süregelen bir travmadır.” Filistin sinemasının temel

olarak, bir varoluş savaşı verdiğini ifade eden Hawah ayrıca şu bilgileri verdi: “Filistin sineması, 1930-1948’de Siyonist propaganda dönemini yaşıyor. Bu, ‘karşı çıkan’ sinema dönemidir. 1948-1960 arası Filistin’den göç edenlerin yapmaya çalıştıkları filmlerden oluşan sonraki zaman, ‘sessizlik dönemi’ olarak kabul edilir. 1967-1982 ise ‘sürgün sineması’ diye adlandırılır. 1982’den günümüze kadarki dönem, ‘yeni dalga’ şeklinde yorumlanır. Bütün bu dönemlerin ortak özelliği hem ekonomik hem de siyasal bakımdan Filistinli sinemacıların sürekli büyük zorluklarla karşılaşmalarıdır. Filistinli sinemacıların, festivallere alınmaması ve ödül törenlerinde bulunamaması, bu sinemanın yaşadığı sıkıntıların bir özetiştir.”

Nawras Abu Saleh “İşgal Altındaki Filistin Sineması: Engeller ve Meydan Okumalar” başlıklı sunumunda Filistin’de 75 yıldır işgal altındaki unsurlardan birisinin de sinema olduğunu söyleyerek, Filistin’de yaşayan birisinin sinema sektöründe yer almak için çok büyük çaba sarf etmesi gerektiğini aktardı. Saleh, Filistinlilerin sinema çekerken mütevazı davrandıklarını vurgulayarak, “Filistin’de sanat ve medya, uzun zamandan beri çocuklara karşı kullanılıyor. Aslında orada, anneler ve babalar, çocuklarının sinemacı olmasını istemez. Onlar için asıl önemli olan, çocuklarının onlara ve vatanlarına faydalı olacak bir meslek edinmeleridir. Filistin’de sanat yapmak çok zor bir eylemdir. Bu da temelde, orada çok kritik ve acil ihtiyaçların olmasıyla ilgilidir.” ifadelerini kullandı. Filistin si-

nemasının, yaşanan kültür ve sorunlarla birlikte ortaya çıktığına işaret eden Saleh şunları kaydetti: “İşgalin başlangıcında sanat ve sinema bölgedeki çocuklar için çok önemli değildi. Bu durum artık aşılmaya başladı çünkü işgal odaklı şekilde sinemaya dönüş oldu. Filistin’de sinema yapmak gerçekten de çok zor. Çünkü orada film çekerken elinizdeki her şeye bir anda el koyulabilir. Bunun yanı sıra, filminizin kim tarafından finanse edileceği de bir diğer önemli meseledir. Batılı bir kişi filminize destek oluyorsa, kontrol onda demektir. Festivallere katılmak ise neredeyse imkânsız bir durumdur.” Yaşanan teknolojik gelişmeler ve meydana gelen olaylarla birlikte Filistin’de herkesin birer “gazeteci” hâline geldiğini sözlerine ekleyen Saleh, Filistin’deki yeni jenerasyonun sinemaya çok önem verdiğini ve yola devam etmek gerektiğini dile getirdi.

Yusuf Ziya Gökçek “Filistin Sineması: Egemen İmajlar, Karşı Anlatılar” başlıklı sunumunda sınıfsal temelli bir kökü olan Filistin sinemasının, Filistinlilerin yaptığı sinema olduğunu söyledi. Gökçek, sinemanın Filistin’de yaşayan Filistinlileri görmezden geldiğine dikkati çekerek, “Kameranın gözünde Filistinliler uygar olmayan, Yahudiler ise medeni olarak temsil edilir. Sinemanın gördüğü Filistinliler, ilkel, yoksul ve okur-yazar olmayandır. Filistin’de başlangıçta kadrajın içinde Filistinliler ve kameranın sahibi Yahudilerdir. Bizler hep, onların cennetlerini anlattığı hikâyeleri izleriz.” diye konuştu. Filistin sinemasını besleyen en önemli kaynaklardan birinin

şiiir olduğunu kaydeden Gökçek şu değerlendirmeyi yaptı: “Filistin sinemasında üretilen temel unsur anlatı değil, imajdır. O, büyük ölçüde geçmişin hafızasını, onun kaydını tutmaktadır. Bu noktada, oradaki sinema geleneği kurmaca değil, belgesel ve yoğun bir karaktere sahiptir. Bunun nedeni ise gerçeği kaydetme çabasıdır. Filistin sineması başı sonu olan bir hikâye anlatmaz çünkü orada asıl gerçeklik travmadır. Filistin sineması, karşısındaki büyük güce rağmen kendi imaj stratejisini kurmayı başaran bir geleneğin adıdır.”

Mehmet Zahid Başak “Filistin Film Sanatı Üzerine Bir Derkenar” başlıklı sunumunda ülke sineması kavramının sorunlu bir kavram olduğunu ancak “Filistin sineması” kavramının, üretilen içerikler dikkate alındığında doğru bir adlandırma olduğunu söyledi. Başak, Filistinlilerin sürekli tehdit altında yaşadığını sözlerine ekleyerek, “Bu noktada çuvaldızı kendimize de batırmamız gerekiyor. Bizler Filistin’i yalnızca işgalin şiddeti arttığında gündemimize alıyoruz. Filistin bizim için kıymetli bir toprak ise zaman ve mekân engelini aşacak adımlar atmak, taraf olmanın gereklerindedir. Filistin ve Filistin film sanatı var olmaya devam edecek. Önemli olan, bizim bundan sonra teceliyatın neresinde yer almayı tercih edeceğimizle ilgilidir.” şeklinde konuştu.

SENARYO, USTALARLA BULUŞMA VE HAFIZA

Kısa’dan Hisse Kısa Film Festivali’nde üç yıldır devam eden kitap çalışmasının bu seneki teması senaryoydu. Genç-

lerin metinlerinden oluşan *Senaryon mu Var Derdin Var* adlı kitap gençlerin sinema tecrübelerini bir araya getirmesi bakımından değerli.⁷ Sadece sinema izleyicilerinin değil sinema okurlarının da seveceği metinleri bir araya getiriyor söz konusu eser. İçinde duraklayarak yolculuk etmek, acele etmeden senaristlerin dünyasını keşfetmek mümkün... Şunu belirtmek gerekir ki çalışma, detaylı bir analiz sunan araştırma kitaplarından ziyade senaristlerin dertlerini ve buldukları çözümleri okurlarına sunan tecrübe metinleri kıvamında görünüyor. Kitabın yazarlarından yönetmen Abdullah Harun İlhan’ın moderatörlüğünde kitap odaklı olarak düzenlenen söyleşi 8 Kasım’da genç sinemacılar Betül Karakelle, Egemen Nilüfer Yumurtacı ve Mevlüt Karabulut’un katılımıyla gerçekleştirildi. Sinemacılar kaptaki metinlerinden hareketle tecrübe ve birikimlerini paylaştılar.

Genç sinemacıların ustalarla bir araya geldiği 8 Kasım’daki “Tek Plan Masa” etkinliği Neslişah Sultan Kültür Merkezi’nde idi. Etkinlikte sinemanın ustaları ile gençler bir masa etrafında toplanıp doğrudan sohbet etme imkânı bulabildi. 20 dakika süreyle masadaki usta değiştii. Böylelikle beş masada da ustalar gençlerle sohbet etti. Etkinliğe Ali Osman Emirosmanoğlu, Gülsen Tuncer, Engin Ayça, Renan Bilek ve Sennur Nogaylar katıldı. Samimiyetin ve muhab-

7 Der. Mesut Aytekin, *Senaryon mu Var Derdin Var*, Kısa’dan Hisse Kitablığı, İstanbul, 2024.

betin hüküm sürdüğü kısa film festivalinin her etkinliği gibi bu etkinliği de sıcak bir ortam sundu. “Erişilebilir Gösterim”le her yıl görme ve işitme engelliler için hazırlanan filmler gösterildi. Ayrıntılı altyazı, işaret dili ve sesli betimlemeli hazırlanan filmler engellilerle buluşturuldu. 8 Kasım’daki “Ahmet Uluçay ve Sineması: Hayalle Gerçek Arasında” başlıklı panel Uluçay’ın oğlu İdris Uluçay, yönetmen Murat Pay ve yazar Hüseyin Etil katıldı. Vefatının üzerinden on beş yıl geçmişken düzenlenen panel Uluçay’ı bir kez daha derinlikli biçimde gündeme taşıdı.

KISA FİLMİN ANLAMI VE ÖDÜL TÖRENİ

Atlas 1948 Sineması’nda gerçekleştirilen ödül töreninden önce Festivalin Jüri Başkanı yönetmen Semih Kaplıanoğlu, basın mensuplarına açıklamalarda bulundu. Kısa filmin, hayatında çok önemli bir anlama sahip olduğunu belirten Kaplıanoğlu, filme çekmenin sadece teknik bir iş yahut süreç olmadığının altını çizerek, bir film çekmek için öncelikle güzel bir fikrin filizlenmesi gerektiğini belirtti. Kaplıanoğlu, Kısa’dan Hisse Film Festivali’ni fazlasıyla önemsemediğini dile getirerek şunları söyledi: “İzlediğim filmler arasında özellikle belgesel bölümünde çok güzel işler gördüm. Bunun yanı sıra dramatik yönü kuvvetli filmler de vardı. Dolayısıyla festival hem umut verici hem önemli bir işlev ifa ediyor. Festivali sadece kısa filmlerin yarıştığı bir yerden ziyade, atölyelerden panellere kadar bir platform olarak görü-

yorum. Festivalin Filistin’de yaşananları unutmadığını da gördüm. İnşallah en kısa zamanda oradaki zulüm son bulur.”⁸

Semih Kaplanoğlu konuşmasında, “Çok iyi filmler izledim. Geleceğin sinemacıları bunların arasından çıkacak.”⁹ dedi. Festival Başkanı Aşkın Özcan konuşmasında heyecanlı ve gururlu olduklarını belirterek, “Festivalimizle büyük bir özveriyle ve ilk günkü heyecanla yola devam ediyoruz. Mottomuz, ‘Başka Bi’ Festival’di ve bunu sizlerden aldığımız tevaccühle birlikte yerine getirdiğimizi düşünüyorum.” diye konuştu. Festivalin Art Direktörü Abdulhamit Güler, tasarımlardan etkinliklere kadar festivaldeki en önemli unsurun “samimiyet” olduğunu vurguladı. Festivalin arkasında çok kıymetli genç arkadaşların emeği olduğunu kaydeden Güler “Onlara gerçekten çok teşekkür ediyoruz. Çünkü bunu fazlasıyla hak ediyorlar. Festival onların sayesinde yürüyor. Bu seneki festivali rahmetli Ahmet Uluçay’a adadık. Onun için bir belgesel hazırladık. Kendisini bir kez daha minnetle anıyoruz. Bunun yanı sıra Filistin’de başlayan ve Lübnan’a sıçrayan bir zulüm var. Festivalde bunu da unutmadığımızı göstermeye çalıştık.”¹⁰ değerlendirmesini yaptı.

Törene katılan oyuncu Gülşen Tuncer ise dünyanın karanlık ve zor zamanlardan geçtiğini ifade ederek, “Bizler biliyoruz

ki her gecenin bir sabahı vardır. Ortadoğu’daki bu karanlık ve zulüm bir gün bitecek ve sabah olacak. Bununla birlikte her kötü durumun iyi bir tarafı da oluyor. Bu yaşananlarla birlikte kötülerin kimler olduğunu artık herkes görmüş oldu. Festival ekibine de bu güzel organizasyonu düzenledikleri için çok teşekkür ediyorum. Yolunuz açık olsun.”¹¹ şeklinde konuştu.

ÖDÜL KAZANAN YAPIMLAR

Jüri başkanlığını yönetmen Semih Kaplanoğlu’nun üstlendiği festivalin ana jürisinde oyuncu Güliz Gençoğlu, yönetmen Nuri Cihan Özdoğan, yapımcı ve yönetmen Nurullah Yenihan, TRT Sinema Müdürü Faruk Güven yer aldı. Festivalde *Çamaşır İpi* filmiyle Hüseyin Urçuk en iyi deneysel, *Kaçınılmaz* ile Alper Ceviz en iyi animasyon, *İyi Ölüm* ile Hasan Ete en iyi belgesel ve *Eksi Bir* ile Ömer Ferhat Özmen en iyi kurmaca ödülünü aldı.

Kısa’dan Hisse Kısa Film Festivali’nin hem ekibinin genç ve dinamik olması hem de liselilere ayrı bir önem vermesi festivali farklı kılan boyutlardan. Lise kategorisinde Demir Demirbağ’ın *Eve Dönüş* filmi birinciliğe değer görüldü. Ahmet Uluçay Anısına Genç Öncüler Özel Ödülü ise *Derlemek, Dolaşmak* adlı film ile Dilsu Atalay’a takdim edildi.

Törende toplamda 175 bin Türk lirası değerinde nakdi ve yapım destek ödülü verildi. Günümüzde destek bulmadan film çekmek çok zor gerçek-

ten... Festivalde yapım desteği kategorisinde *Pizza Kulesi* projesiyle Talha Yasin Yaman, *Herkesin Unuttuğu Hikâye* filmiyle Tahir Altuntaş, *Sığınak* filmiyle ise Seher Alhoz ödül kazandı. Unity Production tarafından verilen post prodüksiyon hizmet ödülü ise *Portakal Kokusu* filmiyle Esra Sevinç’in oldu. Bunların yanı sıra festivalde gösterim hakkı kazanan filmlere de gösterim ücreti ödendi. Pek çok önemli simanın yanı sıra sinemaseverlerin katıldığı törende açılışta olduğu gibi *Bir Filistin Var Olacak* animasyon filminin de gösterimi yapıldı. Tören festival ekibi, jüri, kazanan filmlerin yönetmenleri ve katılımcıların hatıra fotoğrafı çektirmesiyle sona erdi.

Kısa film yönetmenleri ne yazık ki, sektör içinde hak ettikleri değeri görmüyor. Kısa’dan Hisse Kısa Film Festivali onların da kendilerini rahat ve değerli hissettikleri bir ortam sunuyor. Semih Kaplanoğlu’nun ifadeleriyle söylersek “Kısa’dan Hisse Film Festivali genç yönetmenlerin sesini duyurmasına imkân veriyor. Sinemamızın geleceği, genç yeteneklerin Kısa Film Festivali’nde umut dolu eserler sunmasıyla şekilleniyor. Bu zorlu dönemde festivaller, gençlerin söyleyecek çok şeyi olduğunu dünyaya duyurmaya imkân veriyor”¹² Şunu söylemek abartılı sayılmamalı: Kısa film sektörü yanında sinemayla ilgilenen herkesin takdirine mazhar olan festival açılışından ödül gecesine kadar dopdolu geçti.

8 Ümit Aksoy, “9. Kısa’dan Hisse Kısa Film Festivali Sona Erdi”, *Anadolu Ajansı*, 9 Kasım 2024.

9 “9. Kısa’dan Hisse’de Ödüller Sahiplerini Buldu”, *Yeni Şafak*, 11 Kasım 2024.

10 Ümit Aksoy, *agy*.

11 Ümit Aksoy, *agy*.

12 “Semih Kaplanoğlu, Kısa’dan Hisse Film Festivali’nde Jüri Başkanı Oldu”, *Haber 7*, 18 Ekim 2024.